

Derde Rapportage
betreffende het
Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden
2002-2003-2004-2005

Derde Rapportage
betreffende het
Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden
2002-2003-2004-2005

Rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur

Fryske Akademy

Ljouwert/Leeuwarden, 2007

Inhoud

1	Woord vooraf	2
2	Introductie	3
3	Inleiding	9
	Deel I	
4	Regelgeving c.a.	28
	Deel II	
5	Doelstellingen en beginselen	32
	Deel III	
6	Artikel 8: Onderwijs	36
7	Artikel 9: Rechterlijke autoriteiten	110
8	Artikel 10: Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten	126
9	Artikel 11: Media	155
10	Artikel 12: Culturele activiteiten en voorzieningen	171
11	Artikel 13: Economisch en sociaal leven	207
12	Artikel 14: Grensoverschrijdende uitwisselingen	221
	Bijlagen	230

1 Woord vooraf

Bij schrijven van 17 oktober 2006, kenmerk 2006-0000311526, heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties opdracht verleend aan de *Fryske Akademy* tot het verrichten van een actualisering van de informatie uit de tweede periodieke rapportage als bedoeld in artikel 15 van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, in het bijzonder betreffende de Friese taal.

Het Europees Handvest schrijft in het genoemde artikel voor: ‘De Partijen dienen periodiek, in een door het Comité van Ministers voor te schrijven vorm, bij de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa een verslag inzake het door hen gevoerde beleid overeenkomstig Deel II van dit Handvest en inzake de maatregelen genomen ter toepassing van de bepalingen van Deel III die zij hebben aanvaard. Het eerste verslag wordt ingediend binnen het jaar dat volgt op de inwerkingtreding van het Handvest voor de betrokken Partij, en de volgende verslagen met tussenpozen van drie jaar na het eerste verslag.’

Voor de opzet van de tweede rapportage is uitgegaan van de ‘Outline for three yearly periodical reports to be submitted by contracting parties’, zoals vastgesteld door het Comité van Ministers.¹ Daarbij is aangesloten bij de opzet van de tweede rapportage.² Verder wordt in de tweede rapportage geregeld verwezen naar het rapport van de commissie van deskundigen (Committee of Experts) van de Raad van Europa inzake de toepassing van het Europees Handvest in Nederland, de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001, zoals die op 5 juni 2001 is overeengekomen door de Staat der Nederlanden en het Provinciaal Bestuur van Fryslân, alsmede het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, zoals dat op 14 maart 2005 is overeengekomen tussen de Staat der Nederlanden en de provincie Fryslân.³

De derde rapportage is voor de *Fryske Akademy* voorbereid en uitgevoerd door haar medewerker dr. Piet Hemminga, bestuurskundige.

---

¹ Council of Europe, *Outline for three yearly periodical reports to be submitted by contracting parties*, MIN-LANG (2002) 1, Strasbourg, 7 February 2002.

² Auke van der Goot (Eindredacteur), *Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Tweede rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur*, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Fryske Akademy, Den Haag/Leeuwarden, 2003.

³ Council of Europe, *A Report of the Committee of Experts on the application of the Charter: The Netherlands*, kenmerk ECRML (2001)1, Strasbourg, 20 February 2001.
Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001, Stert. 2001, 125.
Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, Dokkum, 14 maart 2005.

2   **Introductie**

- 2.1   Op 2 mei 1996 heeft de regering van het Koninkrijk der Nederlanden bij de Raad van Europa officieel te kennen gegeven dat voor Nederland het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (ETS 148) is aanvaard, nadat de Tweede Kamer op 19 oktober 1995 en de Eerste Kamer op 23 januari 1996 een daartoe strekkend wetsvoorstel hadden aangenomen (Stb. 1996, 136). Nederland is daarmee de vierde Lid-Staat van de Raad van Europa die het Handvest heeft aanvaard of bekrachtigd.¹
- 2.2   Het Handvest is op 1 maart 1998 in werking getreden, nadat - in overeenstemming met het bepaalde in artikel 19- voldaan was aan het vereiste dat het Handvest door op zijn minst vijf lidstaten van de Raad van Europa is aanvaard, bekrachtigd of goedgekeurd. Elke Lid-Staat van de Raad van Europa die zich tot het Handvest verbindt, is ten minste gebonden aan de toepassing van de bepalingen van deel II van het Handvest, tenzij een of meer voorbehouden zijn gemaakt zoals bedoeld in artikel 21, eerste lid. Daarnaast kan een Lid-Staat tevens besluiten zich te binden aan bepalingen van Deel III van het Handvest, in overeenstemming met artikel 2, tweede lid.
- 2.3   De tekst van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden van 5 november 1992 is vastgesteld in het Engels en het Frans. De Regering van het Koninkrijk der Nederlanden heeft beide teksten geplaatst in het Tractatenblad 1993, 1. De vertaling daarvan in het Nederlands is gepubliceerd in het Tractatenblad 1993, 199. Voor de Nederlandse vertaling is tevens van belang Tractatenblad 1998, 20 (onder letter C).
- 2.4   Nederland heeft zich in 1996 bij de aanvaarding van het Handvest verplicht tot de toepassing van de bepalingen van deel II van het Handvest op de volgende regionale talen of minderheidstalen die binnen haar grondgebied worden gesproken:
- 1.1   het Fries
  - 1.2   de Neder-Saksische talen,
  - 1.3   het Jiddisch,
  - 1.4   de talen van de Romani.

---

¹ Het Handvest was al eerder aanvaard c. q. bekrachtigd door Finland (9 november 1994), Hongarije (26 april 1995) en Noorwegen (10 november 1993). Na Nederland is het Handvest aanvaard c.q. bekrachtigd door Armenië (25 januari 2002), Cyprus (26 augustus 2002), Denemarken (8 september 2000), Duitsland (16 september 1998), Kroatië (5 november 1997), Liechtenstein (18 november 1997), Luxemburg (22 juni 2006), Oekraïne (19 September 2005), Oostenrijk (28 juni 2001), Servië (15 februari 2006), Slovenië (4 oktober 2000), Slowakije (5 September 2001), Spanje (9 april 2001), Tsjechië (15 November 2006), het Verenigd Koninkrijk (27 maart 2001), Zwitserland (23 december 1997) en Zweden (9 februari 2000) (stand van zaken per ultimo 31 december 2006).

Voor het Koninkrijk der Nederlanden zijn de bepalingen van het Handvest op 1 maart 1998 in werking getreden. Wat het Koninkrijk der Nederlanden betreft geldt het Handvest alleen voor Nederland (vgl. Trb. 1998, 20).

- 2.5 Op 19 maart 1997 heeft de regering van het Koninkrijk der Nederlanden bij de Raad van Europa een aanvullende verklaring afgelegd inzake de officiële erkenning van het Limburgs als regionale taal in de zin van artikel 2, eerste lid, van het Handvest. Daarmee heeft Nederland zich ook voor het Limburgs gebonden aan toepassing van de principes van Deel II van het Handvest (vgl. Trb. 1998, 20).
- 2.6 Ten aanzien van de Friese taal in de provincie Fryslân² heeft Nederland zich - in overeenstemming met artikel 2, tweede lid van het Handvest- tevens gebonden tot toepassing van minimaal vijfendertig leden of letters daarvan, gekozen uit de bepalingen van Deel III van het Handvest, waaronder ten minste drie gekozen uit zowel artikel 8 (onderwijs) als artikel 12 (culturele activiteiten en voorzieningen), en telkens ten minste één bepaling uit artikel 9 (rechterlijke autoriteiten), artikel 10 (bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten), artikel 11 (media) en artikel 13 (economisch en sociaal leven).
- 2.7 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich verplicht, volgens het in voorgaande paragraaf vermelde menusysteem, 48 bepalingen voor wat betreft de Friese taal toe te passen. Richtinggevend voor de keuze van de te aanvaarden bepalingen was het vigerende kabinetsbeleid inzake de Friese taal en cultuur. Gekozen is voor de volgende bepalingen (vgl. Trb. 1998, 20):

9 bepalingen uit artikel 8 (onderwijs)

art. 8, eerste lid, onderdeel a (ii)	voorschools onderwijs
art. 8, eerste lid, onderdeel b (ii)	basisonderwijs
art. 8, eerste lid, onderdeel c (iii)	voortgezet onderwijs
art. 8, eerste lid, onderdeel e (ii)	universitair of hoger onderwijs
art. 8, eerste lid, onderdeel f (i)	volwassenenonderwijs en permanente educatie
art. 8, eerste lid, onderdeel g	onderwijs in eigen geschiedenis en cultuur
art. 8, eerste lid, onderdeel h	opleiding en bijscholing van docenten
art. 8, eerste lid, onderdeel i	toezichthoudend orgaan inzake art. 8
art. 8, tweede lid	onderwijsvoorzieningen buiten de provincie Fryslân

6 bepalingen uit artikel 9 (rechterlijke autoriteiten)

art. 9, eerste lid, onderdeel a (ii)	in strafrechtelijke procedures: mondeling
art. 9, eerste lid, onderdeel a (iii)	in strafrechtelijke procedures: processtukken & mondeling
art. 9, eerste lid, onderdeel b (iii)	in civiele procedures: processtukken
art. 9, eerste lid, onderdeel c (ii)	in procedures voor de administratieve rechter: mondeling
art. 9, eerste lid, onderdeel c (iii)	in procedures voor de administratieve rechter: processtukken
art. 9, tweede lid, onderdeel b	rechtsgeldigheid van juridische documenten

12 bepalingen uit artikel 10 (bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten)

art. 10, eerste lid, onderdeel a (v)	t.a.v. organen van de centrale overheid
art. 10, eerste lid, onderdeel c	t.a.v. organen van de centrale overheid
art. 10, tweede lid, onderdeel a t/m f	t.a.v. plaatselijke en regionale autoriteiten

---

²

Met ingang van 1 januari 1997 is Fryslân de officiële naam van de provincie die daarvoor officieel Friesland heette. In deze rapportage wordt consequent de naam Fryslân gebruikt, ook in die gevallen, waarin wordt verwezen naar de situatie van voor 1997.

art. 10, tweede lid, onderdeel g	vaststellen toponiemen
art. 10, vierde lid, onderdeel a	aanvullende maatregelen vertalingen/tolken
art. 10, vierde lid, onderdeel c	aanvullende maatregelen t.a.v. ambtenaren
art. 10, vijfde lid	achternamen
5 bepalingen uit artikel 11 (media)	
art. 11, eerste lid, onderdeel a (iii)	publieke omroep (radio en televisie)
art. 11, eerste lid, onderdeel b (ii)	niet-publieke omroep (radio)
art. 11, eerste lid, onderdeel c (ii)	niet-publieke omroep (televisie)
art. 11, eerste lid, onderdeel f (ii)	audiovisuele producties
art. 11, tweede lid	media-uitingen in de Friese taal uit buurlanden
9 bepalingen uit artikel 12 (culturele activiteiten en voorzieningen)	
art. 12, eerste lid, onderdeel a	algemene cultuurbevordering
art. 12, eerste lid, onderdeel b	vertalingen van regionale taal in andere taal
art. 12, eerste lid, onderdeel d	organen verantwoordelijk voor het organiseren of ondersteunen van diverse vormen van culturele activiteiten
art. 12, eerste lid, onderdeel e	personeel werkzaam bij organen hiervoor genoemd
art. 12, eerste lid, onderdeel f	organiseren van culturele activiteiten
art. 12, eerste lid, onderdeel g	depot-instelling
art. 12, eerste lid, onderdeel h	diensten voor vertalingen en terminologisch onderzoek
art. 12, tweede lid	voorzieningen voor Friestaligen buiten de provincie Fryslân
art. 12, derde lid	buitenlands cultureel beleid
5 bepalingen uit artikel 13 (economisch en sociaal leven)	
art. 13, eerste lid, onderdeel a	arbeidsovereenkomsten, gebruiksaanwijzingen, etc.
art. 13, eerste lid, onderdeel c	praktijken gericht op ontmoediging gebruik minderheidstaal
art. 13, eerste lid, onderdeel d	algemene aanmoediging
art. 13, tweede lid, onderdeel b	economische en sociale sectoren rechtstreeks onder toezicht van de overheid
art. 13, tweede lid, onderdeel c	zorgsector: bejaardentehuizen, ziekenhuizen e.d.
2 bepalingen uit artikel 14 (grensoverschrijdende uitwisselingen)	
art. 14, onderdeel a	culturele overeenkomst met buurland waar dezelfde taal wordt gesproken
art. 14, onderdeel b	internationale uitwisseling en samenwerking

2.8 Met het oog op het periodiek verslag, zoals voorgeschreven in artikel 15 van het Handvest, is op verzoek van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties door de Fryske Akademy in 1999 een eerste en in 2002 een tweede bestandsopname gemaakt van de maatregelen door Nederland genomen ter toepassing van de bepalingen van Deel III die door Nederland met betrekking tot de Friese taal zijn aanvaard.³ De thans voorliggende rapportage kan worden aangemerkt als periodieke vervolgrapportage, in overeenstemming met artikel 15 van het Handvest.

2.9 Naar aanleiding van de tweede bestandsopname heeft de commissie van deskundigen, zoals bedoeld in artikel 16, derde lid, van het Handvest, in februari 2004 een bezoek gebracht aan Nederland, ten einde zich op de hoogte te stellen

---

³ Auke Sij. van der Goot, *Europees handvest voor regionale talen of minderheidstalen. Rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur*, Fryske Akademy, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties [Den Haag], 1999.
Auke van der Goot (Eindredacteur), *Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Tweede rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur*, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Fryske Akademy, Den Haag/Leeuwarden, 2003.

van de opvattingen van maatschappelijke organisaties die zich bezighouden met de bevordering van de Friese taal. Op basis van bestandsopname en werkbezoek heeft de commissie medio 2004 haar bevindingen en aanbevelingen opgesteld.⁴

- 2.10 Op 15 december 2004 heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa, in zijn 909de bijeenkomst, kennis genomen van het rapport van de commissie van deskundigen. Het Comité van Ministers heeft een aantal aanbevelingen geformuleerd die als bijlage zijn opgenomen bij het rapport van de commissie van deskundigen. Verder is besloten om het rapport openbaar te maken. Het rapport en de aanbevelingen kunnen worden geraadpleegd op de website lokale en regionale democratie van de Raad van Europa: www.local.coe.int. Op de aanbevelingen wordt in deze rapportage nader ingegaan in deel I, onder 4.5.
- 2.11 Op 6 februari 2002 heeft het Comité van Ministers de drie jaar tevoren vastgestelde richtlijnen voor de driejaarlijkse rapportage, zoals bedoeld in artikel 15, eerste lid, Handvest, met een enkele aanpassing vastgesteld.⁵
- 2.12 In overeenstemming met de richtlijnen van het Comité van Ministers gaat de Inleiding van deze rapportage (hoofdstuk 3) op de nodige achtergrondinformatie in. Daarbij wordt ingegaan op de historische ontwikkelingen, een overzicht van de demografische situatie en economische ontwikkelingen, de bestuurlijke inrichting en voornaamste beleidsontwikkelingen. Vervolgens wordt aandacht geschonken aan de taalsociologische aspecten van de Friese taal, om te eindigen met recente, door de overheid naar buiten gebrachte, algemene standpunten die van belang zijn voor de bescherming van regionale talen of talen van minderheden.
- 2.13 Deel I van de rapportage (hoofdstuk 4) verschaft een overzicht van de regelgeving zoals die van belang is voor de implementatie van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Verder worden de organisaties geïnventariseerd die een functie vervullen in de bescherming en bevordering van de Friese taal. Daarnaast worden de maatregelen genoemd die genomen zijn om de rechten en plichten, zoals die voortkomen uit de toepassing van het Europees Handvest, bekend te maken. Ten slotte wordt op de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa ingegaan.
- 2.14 Deel II van de rapportage (hoofdstuk 5) gaat op de maatregelen in, welke de Nederlandse overheid heeft genomen in relatie tot artikel 7 van het Europees Handvest.
- 2.15 Deel III van de rapportage, dat wil zeggen de hoofdstukken 6 t.e.m.12, geeft een overzicht van de maatregelen die Nederland heeft getroffen ter bevordering van het gebruik van de Friese taal in het openbare leven in overeenstemming met de

---

⁴ Council of Europe, *2nd Report of the Committee of Experts on the application of the Charter in the Netherlands*, kenmerk ECRML (2004)8, Strasbourg, 16 December 2004.

⁵ Council of Europe, *Outline for three yearly periodical reports to be submitted by contracting parties*, MIN-LANG (2002) 1, Strasbourg, 7 February 2002.

ingevolge artikel 2, tweede lid, van het Europees Handvest aangegane verplichtingen:

- onderwijs hfdst. 6
- rechterlijke autoriteiten hfdst. 7
- bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten hfdst. 8
- media hfdst. 9
- culturele activiteiten en voorzieningen hfdst. 10
- economisch en sociaal leven hfdst. 11
- grensoverschrijdende uitwisselingen hfdst. 12

De zeven hoofdstukken van deel III volgen een vast stramien. Ze beginnen alle met een algemeen deel waarin aandacht wordt geschonken aan de voor het betreffende domein relevante beleidsontwikkeling, inclusief wet- en regelgeving. Bovendien worden de algemene aanbevelingen, die het ‘Committee of Experts’ in zijn rapport naar aanleiding van de eerste rapportage heeft vermeld, weergegeven. Vervolgens wordt artikelgewijs ingegaan op de door Nederland aangegane verplichting, de door het ‘Committee of Experts’ op het betreffende terrein gegeven oordelen, de afspraken die het Rijk en de provincie Friesland in resp. de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant Friese taal en Cultuur 2005 op het betreffende terrein hebben vastgelegd, en de beschrijving van de feitelijke situatie. Een en ander resulteert ten slotte in een samenvattende constatering.

De rapportage bevat verder zeven bijlagen. In bijlage 1 is het overzicht opgenomen van de bestaande wet- en regelgeving die van belang is voor de implementatie van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de wet- en regelgeving van het Rijk, verordeningen en regelingen van de provincie Fryslân en verordeningen van de gemeenten in Fryslân.

Bijlage 2 geeft een overzicht van standpuntbepalingen van de Nederlandse regering met betrekking tot de Friese taal.

Bijlage 3 is het overzicht van Europese en internationale verdragen die van belang zijn voor de Friese taal.

Bijlage 4 betreft de in de afgelopen drie jaar verschenen rapporten en nota’s inzake de Friese taal.

Bijlage 5 geeft een overzicht van de overheden en organisaties welke om het verstrekken van nadere inlichtingen zijn verzocht, alsmede de instanties welke nader zijn geraadpleegd.

Het overzicht van in Nederland gevestigde instellingen en organisaties, wettig opgericht en gericht op de bescherming en ontwikkeling van de Friese taal, is opgenomen in bijlage 6.

Bijlage 7 geeft de in deze rapportage gebruikte afkortingen weer.

- 2.16 Teneinde uitvoering te geven aan de maatregelen ter bevordering van de Friese taal en cultuur hebben Rijk en Provinciaal Bestuur van Fryslân in 2001 voor de derde maal in successie een zgn. Bestuursafpraak (BA) inzake de Friese taal en

cultuur gesloten.⁸ In de hiernavolgende rapportage wordt, waar van belang, tevens verwezen naar de relevante bepalingen van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, zoals die op 5 juni 2001 te Den Haag werd overeengekomen en ondertekend. In de Derde Bestuursafpraak is aansluiting gezocht bij het Europees Handvest, in die zin dat de voor de Friese taal van toepassing zijnde artikelen van het Handvest de grondslag voor de Bestuursafpraak vormen.⁹ Verder wordt in de derde rapportage verwezen naar de bepalingen in het Uitvoeringsconvenant Friese Taal en Cultuur 2005, zoals dat op 14 maart 2005 werd ondertekend door de vertegenwoordigers van de Staat der Nederlanden en de provincie Fryslân. Ten aanzien van de rapportage over de uitvoering van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is verder een interdepartementale ambtelijke commissie ingesteld.¹⁰

- 2.17 Als peildatum voor deze rapportage geldt de stand van zaken per 17 oktober 2006, zijnde de datum waarop het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties opdracht heeft verleend aan de Fryske Akademy om de informatie uit de tweede rapportage te actualiseren. Voor zover mogelijk en gezien de beleidsrelevantie voor de Friese taal, is ook gebruik gemaakt van nog na die datum verschenen documenten.
- In de rapportage is er naar gestreefd om aan het einde van ieder hoofdstuk een beknopte samenvatting te geven van de Nederlandse beleidsinspanningen in het licht van de aangegane verplichtingen onder het Handvest.

---

⁸ De eerste Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur werd op 4 juli 1989 ondertekend, de tweede op 8 november 1993. De teksten van de Bestuursafspraken zijn in de Staatscourant gepubliceerd (zie: Stcrt. 1989, 133, Stcrt. 1993, 237 en Stcrt. 2001, 125).

⁹ Brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, BZK 0000739, 28 augustus 2001.

¹⁰ TK, 2001-2002, 28 000, VIII, 133.

3 Inleiding

3.1 Achtergrond

De richtlijnen voor de driejaarlijkse rapportage geven aan dat in het inleidende deel de nodige achtergrondinformatie dient te verschaffen. Daarbij dient in de eerste plaats aandacht te worden geschonken aan de relevante historische ontwikkelingen, de demografische situatie in relatie tot de economische data van de betreffende regio, en de bestuurlijke inrichting van de staat (zie: 3.2; 3.3; 3.4 en 3.5)

In de tweede plaats wordt gevraagd alle regionale of minderheidstalen, alsmede non-territoriale talen, te noemen, zoals gedefinieerd in paragraaf a van artikel 1 van het Handvest, alsmede het aangeven van de regio waar de sprekers van de betreffende talen gevestigd zijn, de aantallen sprekers, alsmede de toegepaste criteria voor het definiëren van de spreker van een regionale of minderheidstaal (zie: 3.6).

In de derde plaats wordt gevraagd een indicatie te geven van de aantallen sprekers van de betreffende regionale of minderheidstalen gevraagd (zie: 3.6)

Ten slotte wordt aandacht gevraagd voor recente algemene uitspraken betreffende het overheidsbeleid inzake de bescherming van regionale of minderheidstalen, voor zover van nut als aanvulling op de hiervoor genoemde aspecten (zie: 3.7).

3.2 Historische ontwikkelingen

3.2.1 De Friezen komen voor het eerst in de geschiedenis voor, wanneer de Romeinen met hen in aanraking komen. Het begin van een Friese schriftelijke traditie valt eerst ca.1200 te traceren. Aan het einde van de zestiende eeuw verdringt het (Middel-)Nederlands het (Oud-)Fries als schrijftaal. Die verdringing valt te verklaren uit zowel de opkomst van een nieuw centraal gezag, als de tot dan slechts zwakke positie van het Fries als schrijftaal. Als gesproken taal blijft het Fries echter, vooral op het platteland, zijn functie behouden.¹ Dat het Fries, ondanks het ontbreken van een officiële status, een toekomst als geschreven taal zou behouden, is niet alleen, maar wel met name te danken aan de werken die de Friese Renaissance-dichter Gysbert Japicx (1603-1666), onder meer met zijn ‘Friesche Rymlerye’, die in drie delen na zijn dood in 1668 verscheen, aan het behoud van het Fries heeft geleverd.²

3.2.2 Bij de aanvang van de negentiende eeuw bloeit, zoals in tal van Europese landen, het Fries literaire leven en nationaal bewustzijn op. De drie gebroeders Halbertsma waren de eersten die ervoor zorgden dat een breed publiek Fries ging lezen. Met de oprichting van het ‘Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid-

---

¹ Oebele Vries, Die Verdrängung des Altfriesischen als Schreibsprache, in: Horst Haider Munske (Hrsg.) *Handbuch des Friesischen*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2001, 606-612.

² Anthonia Feitsma, Mittelfriesische Sprache und Literatur, in: Horst Haider Munske (Hrsg.) *Handbuch des Friesischen*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2001, 704.

en Taalkunde' in 1827, en vooral het 'Frysk Selskip foar Fryske Tael- en Skriftekennisse' in 1844, kreeg het Fries voor het eerst een organisatorisch kader dat gericht was op de emancipatie van het Fries.³ Zonder onderwijs geen emancipatie. Het zou echter tot 1937 duren voordat het Fries een, weliswaar bescheiden, plaats in de Nederlandse onderwijswetgeving krijgt.⁴ Tien jaar eerder kan het begin van het Friese cultuurbeleid worden getraceerd, wanneer de Friese Staten besluiten om aan de 'Provinsjale Underwiisried' een jaarlijks subsidie beschikbaar te stellen.

3.2.3 In de jaren vijftig van de twintigste eeuw is de positie van het Fries in de verschillende taaldomeinen verder versterkt. In 1953 neemt het Kabinet een besluit over het gebruik van het Fries in het bestuurlijke verkeer, waarbij het mondelinge gebruik van het Fries in principe wordt toegestaan en de taalkeuze in het schriftelijke verkeer, voor zover het niet om zaken gaat waarvoor een wettelijke verplichting tot ter visie legging geldt, aan de lagere overheden wordt overgelaten.⁵ In 1955 en 1956 volgt nadere wetgeving op respectievelijk het terrein van het onderwijs en rechtsverkeer.⁶

3.2.4 In 1969 stelt het Rijk de Interdepartementale Commissie 'Friese Taalpolitiek' in. De Commissie krijgt onder meer de taak om voorstellen ten aanzien van het algemene regeringsbeleid met betrekking tot vraagstukken op het terrein van de Friese cultuur te doen. In 1970 komt de Commissie met haar eindrapport, dat op 27 september 1972 door de Tweede Kamer wordt behandeld.⁷ Het eindrapport impliceert de erkenning van de verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid voor de instandhouding en bevordering van de Friese taal en cultuur.⁸ De parlementaire behandeling van het eindrapport leidt ertoe dat het standpunt van de Commissie 'Friese Taalpolitiek' met betrekking tot de positie van het Fries als leervak in het lager onderwijs wordt geamendeerd. In 1974 wordt de Lager Onderwijswet gewijzigd, waarbij het Fries met ingang van 1 augustus 1980 verplicht leervak in het lager onderwijs in de provincie Fryslân wordt.⁹ Hiermee verwierf het Fries zich een reguliere plaats in het onderwijs in Fryslân. Die ontwikkeling is sindsdien gestaag voortgezet. Zo werd met ingang van 1 augustus 1993 het Fries opgenomen als regulier verplicht vak in de basisvorming op alle scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân. Zowel in het basisonderwijs als in

---

³ Sj. van der Schaaf, *Skiednis fan de Fryske Biweging*, De Tille, Ljouwert, 1977, 45 e.v.

⁴ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*, Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2000, 175.

⁵ TK, 1953-1954, 3321

⁶ Stb. 1955, 225 en Stb. 1956, 242.

⁷ TK, 1969-1970, 10 728, 1.

⁸ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*, Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2000, 184.

⁹ Stb. 1975, 271.

het voortgezet onderwijs kan overigens ontheffing van de verplichting worden verleend. Voor een overzicht van de aanpassing van onderwijswetgeving sinds 1980 - voorzover van belang voor de positie van het Fries- wordt verwezen naar hoofdstuk 6 en bijlage 1.

- 3.2.5 In de jaren tachtig van de twintigste eeuw gaat de aandacht vooral uit naar de positie van het Fries in het officiële verkeer. Na een langdurig proces van beleidsvoorbereiding komt in 1989 op initiatief van het Provinciaal Bestuur van Fryslân, de eerste Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur tot stand (zie: 2.16).¹⁰ De juridische grondslag van de bereikte overeenkomst in de eerste Bestuursafpraak inzake het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer, blijkt onvoldoende voor een concrete implementatie. In de tweede Bestuursafpraak van 1993 wordt daarom overeengekomen om het gebruik van de Friese taal te betrekken in de voorbereiding van de Algemene wet bestuursrecht.¹¹
- 3.2.6 Op 1 januari 1996 trad de wijziging van de Algemene wet bestuursrecht in werking.¹² De wet regelt in de artikels 2:6 tot en met 2:12 het taalgebruik in het bestuurlijk verkeer. Met deze wetswijziging wordt de tweetaligheid van de provincie Fryslân formeel door het Rijk erkend (zie: 8.1 e.v.).
- 3.2.7 Een verruiming van het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer werd - eveneens in de Tweede Bestuursafpraak - aangekondigd. Met ingang van 1 januari 1997 zijn de mogelijkheden om de Friese taal in rechtspraak en rechtsverkeer te gebruiken verruimd. Verder zijn met het op 1 oktober 1999 in werking treden van de Wet op het Notarisambt de mogelijkheden om een notariële akte op te stellen, verruimd. En ten slotte is, met ingang van 1 februari 2002, de mogelijkheid om statuten van Friese verenigingen of stichtingen in het Fries op te stellen, gerealiseerd.
- 3.2.7 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de formele positie van de Friese taal sinds met name de tweede helft van de twintigste eeuw gestadig is versterkt. Daarmee werd in belangrijke mate tegemoet gekomen aan de wensen van de provincie Fryslân om voor het te voeren Friese-taalbeleid te voorzien in een wettelijke grondslag, daar waar de eigen verordenende bevoegdheid van de provincie niet toereikend of niet aangewezen was.

3.3 Demografie

- 3.3.1 Het aantal inwoners van de provincie Fryslân is de afgelopen ruim vijftig jaar van 465.000 inwoners gegroeid naar 642.230 op 1 januari 2006. Een jaar eerder, op 1

---

¹⁰ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*, Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2000, 200-222.

¹¹ *Ibid.*, 191.

¹² Stb. 1995, 302.

januari 2005, bedroeg het Friese inwonertal 642.977. Op 1 januari 2004 woonden 642.066 personen in Fryslân en op 1 januari 2003 en 1 januari 2002 waren dat er achtereenvolgens 639.782 en 636.184.¹ Dat betekent dat het inwonertal van de provincie Fryslân in de jaren 2002 tot en met 2005 met ruim 6.000 inwoners is toegenomen. Daarbij gaat het overigens om een jaarlijks afnemende groei, die in 2005 is veranderd in een afname van de bevolking. De groei wordt veroorzaakt door enerzijds een geboorte-overschot en anderzijds een positief migratiesaldo. Het migratiesaldo is echter vanaf 2004 gewijzigd in een negatief migratiesaldo.² Wanneer het aantal personen dat zich in een jaar in Fryslân vestigt en/of uit Fryslân vertrekt voor de jaren 2002 tot en met 2005 wordt nagegaan, dan blijkt dat jaarlijks bijna zo'n 10 procent van de bevolking migreert. In het jaar 2005, het laatste jaar waarover de migratiecijfers bekend zijn, vestigden zich 15.5829.006 personen in Fryslân. In hetzelfde jaar vertrokken 30.268 personen.³

- 3.3.2 Dat de ruimtelijke mobiliteit niet zonder gevolgen voor het gebruik van de Friese taal blijft, is duidelijk, maar hoe groot de gevolgen van de migratie zijn voor beheersing en gebruik van de Friese taal is moeilijk aan te geven.⁴ De in respectievelijk 1969, 1984 en 1995 gepubliceerde uitkomsten van in Fryslân gehouden taalonderzoek laten overigens zien dat de positie van het Fries in Fryslân tot op heden relatief stabiel is (zie: 3.6.4 t.e.m. 3.6.9). De resultaten van een door het 'Berie foar it Frysk' in 2000 onder de Friese gemeenten gehouden enquête, laten zien dat acht van de 25 antwoordende gemeenten aandacht aan de Friese taal schenken in hun voorlichting aan nieuwe inwoners (zie ook: 3.3.7).⁵ In 2005 gaven 14 van de 31 Friese gemeentelijke websides informatie in het Nederlands en het Fries.
- 3.3.3 Voor het gebruik van het Fries is de aard van de mobiliteit een factor. Zouden immers alleen niet-Friestaligen de provincie verlaten en alleen Friestaligen zich in de provincie vestigen, dan zouden de jaarlijkse migratiecijfers het gebruik van het Fries in Fryslân doen toenemen. Feitelijk bestaat tot op heden geen inzicht in de taal van de betreffende migranten.
- 3.3.4 Naast de migratie tussen provincies maakte de buitenlandse migratie de afgelopen jaren een belangrijk deel van de Friese migratiecijfers uit. Feitelijk was met name voor 2004 de instroom vanuit het buitenland van belang geworden voor de groei

---

¹ CBS, *Demografische kerncijfers per gemeente 2006* (evenals 2005, 2004, 2003 en 2002), Voorburg/Heerlen, 2006 (evenals 2005, 2004, 2003 en 2002).

² Provinsje Fryslân, *Fryslân in cijfers*, [Ljouwert, 2006], 9.

³ *Ibidem*.

⁴ Durk Gorter, Alex Riemersma, Jehannes Ytsma, Frisian in the Netherlands, in: Guus Extra and Durk Gorter (ed.) *The other languages of Europe*, Multilingual Matters, Clevedon, 2001, 104.

⁵ Provinciale Staten van Fryslân, *Notitie Minderhedenbeleid 2000*, Provincie Fryslân, 2001, 20.

van de Friese bevolking.⁶ Uit het buitenland vestigden zich in 1999, het laatste jaar waarvan de cijfers direct voor handen zijn, 4.069 personen in Fryslân, terwijl 1.141 personen in datzelfde jaar naar het buitenland vertrokken.⁷ Op 1 januari 2006 bedroeg het aantal allochtonen met 52.433 personen, 8,2 procent van de totale Friese bevolking. Het aantal niet-westerse allochtonen daaronder bedroeg op dezelfde datum 22.408 personen, dat wil zeggen 3,5 procent van de totale bevolking.⁸

Het aantal in Fryslân gebruikte talen is in vergelijking met de tachtiger jaren van de vorige eeuw aanzienlijk toegenomen. Zo had het Leeuwarder onderwijs enkele jaren geleden te maken met ca. 50 buitenlandse talen onder zijn leerlingen.⁹

- 3.3.5 De staatssecretaris van Justitie heeft bij de voorbereiding van de ‘Wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap’ in antwoord op Kamervragen laten weten: ‘dat een adequate beheersing van het Nederlands voldoende is voor de gewenste integratie van immigranten in de Friese samenleving. Hoewel het in dat verband zeker ook gewenst is dat deze nieuwkomers ook Fries leren -in de praktijk gebeurt dat ook- zou het een te zware eis zijn om ook de beheersing van de Friese taal in de taalbeheersingseis op te nemen. Het uitsluitend toetsen op de beheersing van de Friese taal miskent de mate van integratie van de Friese bevolking in het grotere Nederlandse maatschappelijke verband en daarmee ook het belang dat toegekend moet worden aan integratie van immigranten in dat grote verband.’¹⁰
- 3.3.6 Onderzoek naar de beheersing van het Fries door in Fryslân wonende allochtonen, laat zien dat Irakezen in Fryslân in overgrote meerderheid grote moeite hebben met het verstaan van het Fries.¹¹ Voor ruim de helft van de Marokkanen in Fryslân kan dezelfde constatering worden gedaan.¹² Het spreken van het Fries is voor ruim drievierde deel van de beide onderzochte groepen problematisch. Overigens kan bijna één op de acht Marokkaanse jongeren zich, volgens het onderzoek van Bureau Coulon, goed in het Fries redden. Onder de Surinamers in Fryslân zegt

---

⁶ Jacob van der Vaart, De wenjende Fries, in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Ljouwert, 2001, 15-16.

⁷ Engbert Boneschansker, Hannie Heemstra, *Ibid.*, 31.

⁸ CBS, *Demografische kerncijfers per gemeente 2006*, Voorburg/Heerlen, 2006, 8-9.

⁹ Durk Gorter, De meartalige Fries, in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Ljouwert, 2001, 103.

¹⁰ TK 1998-1999, 25 891 (R 1609) 18-19. De SGP-fractie in de Tweede Kamer vroeg bij de voorbereiding van de ‘Wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap met betrekking tot de verkrijging, de verlening en het verlies van het Nederlandschap’, of het in werking treden van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden geen consequenties zou moeten hebben voor de formulering van, respectievelijk de toetsing van taalbeheersingseis.

¹¹ Engbert Boneschansker, Marja Janssens, Iris van der Tuin, *Irakezen in Fryslân*, Economisch Bureau Coulon, Leeuwarden/Ljouwert, 2002, 67.

¹² Engbert Boneschansker, *Allochtonen in Fryslân*, Economisch Bureau Coulon, Leeuwarden/Ljouwert, 2002, 102.

ruim een derde deel het Fries goed of heel gemakkelijk te kunnen verstaan, maar ruim tachtig procent heeft grote moeite met het Fries spreken of kan in het geheel geen Fries spreken.¹³

- 3.3.7 In de rapportage over de jaren 1999-2001 is melding gemaakt van het voornemen van het Provinciaal Bestuur van Fryslân om speciaal voorlichtingsmateriaal, woordenlijsten van alledaagse Friese woorden en begrippen in het sociale verkeer en beroepsleven en cursussen te laten ontwikkelen, alsmede in overleg te treden met de gemeenten in Fryslân om voorlichtingsmateriaal en eenvoudige woordenlijsten in verschillende talen te realiseren.¹⁴ Thans kan worden vastgesteld dat het betreffende voornemen, mede gezien het afnemende aantal asielzoekers in Fryslân, niet is uitgevoerd.
- 3.3.8 In het gemeentelijke folder- en brochure-aanbod voor nieuwe inwoners schenken negen van de 31 Friese gemeenten al langer aandacht aan de Friese taal, respectievelijk de betreffende streektaal, en de tweetaligheid van gemeente en/of provincie. Vier gemeenten gaven in 2002 aan in hun voor nieuwe inwoners bestemde voorlichtingspakket aandacht aan het Fries, de streektaal en/of tweetaligheid te zullen schenken.¹⁵
- 3.3.9 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat de migratiestromen van met name het afgelopen decennium ervoor hebben gezorgd dat de taalverscheidenheid in Nederland, en dus ook in Fryslân, aanzienlijk is toegenomen. Het is onbekend welke gevolgen dat op den duur voor de positie van het Fries heeft. In beleidsmatige zin bestaat er amper aandacht voor de gevolgen van migratie en het Fries.

3.4 Economie

- 3.4.1 Hoewel het aandeel van de landbouw in de Friese werkgelegenheid nog altijd een fractie hoger is dan in de Nederlandse economie, resp. 7 procent en 6 procent, is de Friese economie al lang geen agrarische economie meer. De afgenomen relevantie van de landbouw blijkt ook wanneer de genoemde 7 procent wordt vergeleken met de 34 procent, waarvan in 1947 nog sprake was.¹⁶ Wanneer de structuur van de werkgelegenheid in ogenschouw wordt genomen, valt het op dat de industrie met 16,4 procent van de banen van op zijn minst 15 uren per week, anno 2005 de grootste werkgelegenheid biedt, gevolgd door de gezondheids- en welzijnszorg met 14,5 procent en de sector handel en reparatie met 14,4 procent

---

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ Provinciale Staten van Fryslân, *Notitie Minderhedenbeleid 2000*, Provincie Fryslân, 2001, 20.

¹⁵ Durk M. B. Krol, *Steat fan taalplanning by gemeenten*, in: G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.) *Taalpraktyk en taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2003, 36.

¹⁶ Tom van der Meulen, *De warbere Fries*, in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2001, 38.

van de banen.¹⁷ Op de positie van het Fries in bedrijfsleven wordt verder ingegaan in 3.4.5 en in 11.38-11.56.

- 3.4.2 In 2003 heeft de Nederlandse economie voor het eerst sinds jaren een daling van de productie laten zien. In het jaar daarop was met een groei van 1,5 procent echter reeds sprake van een opmerkelijk herstel. Het Noorden van het land heeft dit herstel met een groei van 1,4 procent op de voet gevolgd. Sinds 2000 is de noordelijke economie met 0,9 procent per jaar zelfs iets sneller gegroeid dan de landelijke economie (0,8 procent). Van werkgelegenheidsgroei was in 2004 echter nog geen sprake. In het Noorden moest een teruggang in het aantal banen met 0,5 procent worden genoteerd, tegen Nederland een daling van 0,7 procent.¹⁸ De in 2004 weer ingezette groei van de economie zal in 2006 en 2007 verder doorzetten, zo is de verwachting. Dat impliceert ook een groei van de noordelijke werkgelegenheid met circa 2,2 procent, tegenover een landelijk verwachte groei van gemiddeld 1,9 procent. De boven-landelijke groei in het Noorden hangt samen met een sterke uitbreiding van de zorg- en onderwijssectoren, die in de noordelijke regio relatief sterk vertegenwoordigd zijn.¹⁹ In 2005 was acht procent van de beroepsbevolking werkloos volgens de officiële definitie. Landelijk was dat 6,5 procent. In het Noorden ging het om circa 59.000 personen, waarvan 20.000 in Fryslân.²⁰
- 3.4.3 De in Fryslân verdiende inkomens liggen structureel beneden het landelijke niveau. Het gemiddeld besteedbaar inkomen per Fries met 52 weken inkomen bedroeg in 2002 een bedrag van 17.200 euro per jaar. In hetzelfde jaar bedroeg het vergelijkbare landelijke bedrag 18.600 euro per jaar. Het gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner bedroeg in 2002 in Fryslân 11.700 euro en in Nederland 12.900 euro.²¹
- 3.4.4 Onderzoek laat zien dat de leiding van ondernemingen in Fryslân geen systematische aandacht aan tweetaligheid of het taalbeleid van de overheid besteedt. Hoewel de algemene opvatting in de betreffende sector is dat tweetaligheid geen gevolgen heeft voor het realiseren van de ondernemingsdoelen, heeft men wel eerder weerstanden tegen het in een aantal gemeenten ontwikkelde beleid betreffende officieel Friestalige plaatsnamen²²

---

¹⁷ Provincie Fryslân, *Fryslân in cijfers/Fryslân yn sifers*, [Ljouwert, 2006], 10.

¹⁸ L. Broersma, D. Stelder, *Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning 2006*, RUG, Groningen, 2005, 3-5.

¹⁹ L. Broersma, D. Stelder, *Noordelijke Arbeidsmarkt Verkenning 2007*, RUG, Groningen, 2007, 3.

²⁰ *Ibidem*, 30.

²¹ Provincie Fryslân, *Fryslân in cijfers/Fryslân yn sifers*, [Ljouwert/Leeuwarden, 2006], 12.

²² Ab van Langevelde, *Bilingualism and Regional Economic Development, A Dooyeweerdian Case Study of Fryslân*, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen, Utrecht/Groningen, 1999, 18.

- 3.4.5 Het Berie foar it Frysk heeft in de jaren 2002-2005 onder de titel ‘Taal als tool’ onderzoek laten doen naar het gebruik van de Friese taal bij zgn. call-centra. Daarbij was de vraag aan de orde in hoeverre het Fries eigene en de Friese taal een rol spelen in de waarden die klanten verbinden met een bedrijf als Zorgverzekeraar ‘De Friesland’. Daarbij ging het om de vraag in hoeverre het gebruik van de Friese taal en het profileren van de Friese identiteit invloed heeft op het vertrouwen van de klanten in de Zorgverzekeraar. De resultaten van het niet-gepubliceerde onderzoek laten zien dat het gebruik van de naam ‘Friesland’ wel een gevoel van vertrouwdheid en regionale oriëntatie oproept, maar slechts een bescheiden rol in de besluitvorming speelt. In ondernemingen waar meer dan de helft van de werknemers Fries spreekt, speelt dit vertrouwen een groter rol dan bij bedrijven waar minder Fries wordt gesproken. Kleine bedrijven hebben in het algemeen meer waardering voor het mondeling en schriftelijk gebruiken van het Fries dan grotere bedrijven.²³
- 3.4.6 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat de economische ontwikkeling in Fryslân door de jaren heen een ongewijzigde positie ten opzichte van de landelijke economie inneemt. Hoewel de afgelopen jaren een zekere inhaalslag hebben laten zien, is nog steeds sprake van een historisch structurele achterstand ten opzichte van de landelijke economie. De aandacht van het bedrijfsleven voor het gebruik van de Friese taal blijft gering.

3.5 Bestuurlijke inrichting

- 3.5.1 De bestuurlijke hoofdstructuur van Nederland, bestaande uit Rijk, provincies en gemeenten, is vastgelegd in de Grondwet (Stb.2002, 200). Twee elementen zijn daarbij voor deze rapportage van belang. Artikel 123 van de Grondwet regelt dat provincies en gemeenten bij wet kunnen worden opgeheven en nieuwe ingesteld en dat provinciale en gemeentelijke grenzen bij wet kunnen worden gewijzigd. Artikel 124 bepaalt dat provincies en gemeenten de bevoegdheid hebben om hun huishouding en bestuur te regelen (autonomie). Verder kunnen regeling en bestuur van provincies en gemeenten bij of krachtens de wet gevorderd worden (medebewind). Deze bepalingen gelden in gelijke mate voor heel Nederland, dus ook voor de provincie Fryslân en de Friese gemeenten. Het kabinet heeft de afgelopen periode geen voorstellen gedaan voor gemeentelijke herindeling, behalve op verzoek van betrokken gemeenten, dan wel op voorstel van de provincie.²⁴ De gemeentelijke herindelingen die de afgelopen periode in Nederland zijn gerealiseerd en waarbij met name kleinere gemeenten waren betrokken, bevinden zich buiten de provincie Fryslân. Evenmin is de afgelopen periode een provinciale herindeling, waarbij de Randstad betrokken zou zijn, aan de orde geweest.

---

²³ Berie foar it Frysk, *Rapportazje fan de wurksumheden oer de jierren 2002, 2003- 2004*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005, 51-52.

²⁴ Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, 18 december 2002, kenmerk BW 2002/u101476.

- 3.5.2 In het vervolg wordt nader ingegaan op de in de vorige paragraaf genoemde twee onderwerpen:
- de herindeling c.q. grenswijzigingen van provincies en gemeenten (zie: 3.5.3 t.e.m. 3.5.6);
  - de taken en bevoegdheden van provincies en gemeenten (zie: 3.5.7 en 3.5.8).
- Daarbij wordt nagegaan in hoeverre de aanwezigheid van de Friese taal een rol speelt in het beleid inzake herindeling en in de toedeling van taken en bevoegdheden aan provincie en gemeenten in Fryslân.
- 3.5.3 In mei 2006 kwam de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met een discussienotitie ‘Maatwerk in het middenbestuur’ naar buiten. In deze notitie geeft de minister aan te streven naar een helder en integraal bestuur in maximaal drie lagen. Daarbij vraagt de minister zich af of in de provincies Fryslân, Groningen en Limburg geen krachtiger herindelingsbeleid noodzakelijk is, gezien de decentralisatie van Rijkstaken in relatie tot het bestuurlijk ‘kunnen’ van de gemeenten. Met betrekking tot de provincies merkt de minister op dat in het Noorden maatschappelijk sterk gelegitimeerde provincies bestaan die bovendien over een krachtige eigen culturele identiteit beschikken. Qua schaal, in de zin van inwoneraantal, zijn zij echter aan de kleine kant. Hierin wordt echter tot op zekere hoogte voorzien door een goede interprovinciale samenwerking. De minister merkt verder op: ‘Groningen en Fryslân kennen delen waar relatief nog veel kleinere gemeenten zijn. Voor deze gemeenten kan de vraag worden gesteld of zij in de toekomst in voldoende mate in staat zijn om hun taken c.q. de nieuwe taken adequaat uit te voeren. Hierdoor kan een debat over een nieuwe herindelingsronde in dirt verband zinvol zijn, waarbij ook de rol van de provincies nadrukkelijk wordt meegewogen.’²⁵
- 3.5.4 In een reactie op de discussienotitie van het college van gedeputeerde staten van Fryslân wordt verslag gedaan van de activiteiten van het Friese college om in Fryslân te komen tot een gemeenschappelijke probleemstelling en agendering van het onderwerp bestuurskracht. ‘De komende tijd zal in het teken staan van het zoeken naar breed gedragen oplossingsrichtingen’.²⁶
- 3.5.5 Het Rijk heeft zich, waar het om de provincie Fryslân gaat, er toe verbonden de bestuurlijke eenheid van de provincie Fryslân als uitgangspunt voor zijn beleid te respecteren. Deze toezegging is opgenomen in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 1.2). Met deze toezegging wordt van rijkswege nadere invulling gegeven aan de verplichting die Nederland onder artikel 7.1, onderdeel b van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden is aangegaan.

---

²⁵ “Maatwerk in het middenbestuur”, Discussienotitie Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 6 mei 2006.

²⁶ Provincie Fryslân, *Friese gemeenten samen sterk*, Leeuwarden, 11 juli 2006.

- 3.5.6 Sinds de gemeentelijke herindeling van 1984 telt de provincie Fryslân 31 gemeenten.²⁷ In 2002 hebben het college van gedeputeerde staten van Fryslân en de Vereniging van Friese Gemeenten het initiatief genomen om knelpunten en tekortkomingen van het Friese lokale bestuur met behulp van een zogenaamde zelfevaluatie te inventariseren. Het in december 2003 uitgebrachte eindrapport was aanleiding voor Gedeputeerde Staten om Provinciale Staten te verzoeken kaders aan te reiken voor een vervolgaanpak. Dat heeft geleid tot een notitie “Kaders voor kwaliteit” waarin werd voorgesteld om in elke Friese gemeente om de vier jaar een bestuurskrachtvisitatie uit te voeren onder auspiciën van een onafhankelijke visitatiecommissie. Deze aanpak is door de Vereniging van Friese Gemeenten verworpen, waarna het provinciaal bestuur heeft besloten om gebiedsgericht met de gemeentebesturen te overleggen over een versterken van de bestuurskracht.²⁸
- 3.5.7 Ten aanzien van taken en bevoegdheden van de provincie Fryslân en de Friese gemeenten zij het volgende nog opgemerkt. De erkenning door het Rijk van Fryslân als tweetalige provincie impliceert geen bijzondere autonome status voor de provincie Fryslân (zie: 3.2.4). Wel heeft het Provinciaal Bestuur van Fryslân enige bijzondere taken die in de wet zijn vastgelegd. Daarbij gaat het om de bevoegdheid tot het verlenen van ontheffing aan scholen voor primair en voortgezet onderwijs tot het geven van het Fries als verplicht leergebied (zie: 6.70-6.71 en 6.127). Daarnaast hebben alle plaatselijke en regionale, niet tot de centrale overheid behorende, bestuursorganen in Fryslân de bevoegdheid om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken (zie: 8.42- 8.45).
- 3.5.8 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft zichzelf in 1969 de bevoegdheid toegekend om een officiële spelling van de Friese taal vast te stellen.²⁹
- 3.5.9 Het ‘Committee of Experts’ stelde eerder vast dat artikel 7. 1. onderdeel b, in het geval van het Fries werd nagekomen.³⁰ Daarbij gaat het met name om het bestaan, de grenzen en taken van de provincie Fryslân, waar geen wijzigingen in zijn opgetreden. In zijn tweede rapport gaat het ‘Committee of Experts’ niet op het nakomen van artikel 7 in.
- 3.5.10 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Rijksoverheid de tweetaligheid van de provincie Fryslân heeft erkend, in de zin dat het Fries zowel in het rechts- en het bestuurlijk verkeer, het onderwijs en verschillende maatschappelijke sectoren

---

²⁷ De in 1984 gerealiseerde gemeentelijke herindeling bracht het eerder aantal Friese gemeenten met dertien terug. Voor de Friese naamgeving van de nieuw ontstane gemeenten, zie: Auke van der Goot, *Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden 1999-2001*, Den Haag/Leeuwarden, 2003, 123-124..

²⁸ Provincie Fryslân, *Friese gemeenten samen sterk*, Leeuwarden, 11 juli 2006, 1.

²⁹ Prb.1969, 116.

³⁰ *Ibid.*, 16.

een (ook wettelijk verankerde) plaats heeft gekregen. Daarnaast beschikt de provincie Fryslân over een beperkt aantal specifieke bevoegdheden inzake het Fries, die als regel hun grondslag vinden in nationale wetgeving. De aanwezigheid van de Friese taal heeft evenwel geen gevolgen voor de bestuurlijke positie van de provincie Fryslân in het Nederlandse staatsbestel in het algemeen.

3.6 Regionale of talen van minderheden: het Fries

- 3.6.1 De voorliggende rapportage beperkt zich in hoofdzaak tot het Fries in de provincie Fryslân, dat wil zeggen de taal waarvoor Nederland zich heeft gebonden tot toepassing van minimaal vijfendertig leden of letters daarvan, gekozen uit de bepalingen van Deel III van het Handvest. Op het Fries gesproken buiten de provincie Fryslân zijn in principe alleen de bepalingen van Deel II van het Europees Handvest van toepassing, alsmede artikel 8, tweede lid, en artikel 12, tweede lid.
- 3.6.2 Het Fries voldoet aan de begripsomschrijving in het Handvest dat het een van oudsher op het grondgebied van de tegenwoordige provincie Fryslân in levend gebruik zijnde taal is, die wordt gesproken door onderdanen van het Koninkrijk der Nederlanden die een numerieke minderheid vormen ten opzichte van de overige bevolking van de Staat. In de provincie Fryslân met anno 2006 ruim 640.000 inwoners kan tegenwoordig 74 procent van de bevolking het Fries spreken (zie: 3.6.4). Feitelijk is de taal in levend gebruik.³¹
- 3.6.3 Het Fries is een taal die afwijkt van en tegelijk verwant is aan het Nederlands. Het Fries behoort tot de West-Germaanse talen die zich met het Nederlands voegt tussen het Duits en het Engels. Behalve in Nederland behoort het Fries ook in Duitsland tot de autochtone talen. Daarbij gaat het echter om varianten die meer of minder sterk afwijken van het Fries dat in de Nederlandse provincie Fryslân wordt gebruikt.
- 3.6.4 Tot de gebruikers van de Friese taal worden in deze rapportage de personen gerekend die het Fries actief of passief beheersen. In het recentste onderzoek (1995) naar taalachtergrond, taalbeheersing, taalgedrag en taalhouding van de Friezen zijn ruim 1.300 inwoners van Fryslân ter zake ondervraagd.³² Het onderzoek laat zien dat 74 procent van de Friese bevolking Fries kan spreken. Een aanzienlijk deel van deze groep (19 procent) heeft het Fries waarschijnlijk als tweede taal geleerd, omdat 55 procent laat weten het Fries als moedertaal geleerd te hebben. Ruim de helft van de Friese bevolking spreekt thuis Fries en ongeveer

---

³¹ Voor zover over het grondgebied van de provincie Fryslân wordt gesproken, dient te worden opgemerkt dat het Fries in de in het Zuiden van de provincie gelegen gemeenten Oost- en Weststellingwerf (gezamenlijk ruim 51.000 inwoners), en in de in het Noorden gelegen gemeente Het Bildt (ruim 11.000 inwoners) gebruikt wordt naast respectievelijk het Stellingwerfs (een Neder-Saksische variant) en het Bildts (zie: 3.6.9). Op de Friese Waddeneilanden (gezamenlijk ruim 10.000 inwoners) wordt op Ameland en Vlieland nagenoeg geen Fries gesproken. Op Terschelling en Schiermonnikoog spreekt een kleine minderheid nog -deels zeer van het Standaard-Fries afwijkende- Friese dialecten.

³² Durk Gorter, Reitze J. Jonkman, *Taal yn Fryslân op 'e nij besjoen*, Fryske Akademy, Ljouwert, 1995.

94 procent kan Fries verstaan, 65 procent kan Fries lezen en 17 procent kan Fries schrijven.

- 3.6.5 Mede op grond van soortgelijk onderzoek, gepubliceerd in respectievelijk 1969³³ en 1984³⁴, kan worden vastgesteld dat sinds het begin van de zeventiger jaren sprake lijkt te zijn van een lichte teruggang in de spreek- en leesvaardigheid, terwijl de schrijfvaardigheid juist toeneemt.³⁵ In het algemeen kan echter worden geconcludeerd dat de positie van het Fries in Fryslân relatief stabiel is.³⁶

Beheersing van het Fries, samengevat over de periode 1967-1994 in %³⁷

	1967	1980	1994
verstaan	97,2	94,3	94,3
spreken	84,9	73,4	74,0
lezen	68,9	64,9	64,5
schrijven	11,5	10,6	17,0
Aantal respondenten (N)	800	1126	1368

In 2003 heeft de *Leeuwarder Courant* ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Afûk een enquête gehouden naar de positie van het Fries, waarvan de uitkomsten het stabiele karakter van de taal onderstrepen. De onderzoeksuitkomsten van de *Leeuwarder Courant* geven aan dat in 2003 door 96 procent van de inwoners van Fryslân het Fries wordt verstaan, 75 procent spreekt het Fries, 68 procent kan het Fries klezen en 18 procent kan het Fries schrijven.³⁸

- 3.6.6 De relatief stabiele positie van het Fries wordt gekenmerkt door diglossie, een verdeling tussen de gesproken en geschreven taal, met de lage variant, het Fries, voor de mondelinge omgangstaal, en de hoge variant, het Nederlands, voor

³³ L. Pietersen, *De Friezen en hun taal*, Laverman, Drachten, 1969.

³⁴ D. Gorter, G.H. Jelsma, P.H. van der Plank, K. de Vos, *Taal yn Fryslân*, Fryske Akademy, Ljouwert, 1984.

³⁵ Durk Gorter, Alex Riemersma, Jehannes Ytsma, Frisian in the Netherlands, in: Guus Extra and Durk Gorter (ed.) *The other languages of Europe*, Multilingual Matters, Clevedon, 2001, 104-105.

³⁶ Durk Gorter, Reitze J. Jonkman, *Taal yn Fryslân op 'e nij besjoen*, Fryske Akademy, Ljouwert, 1995, 8.

³⁷ *Ibid.*, 8.

³⁸ Jan Jongsma, Symposium oer de takomst fan it Frysk: gewoan dwaan! In: *de pompeblêden*, 2003, 74, 3, 50.

geschreven teksten.³⁹ Tegelijk kan worden vastgesteld dat in het huidige, meertalige, Fryslân, het Nederlands qua positie en gebruik een sterker positie inneemt dan het Fries.⁴⁰

3.6.7 Dat het Nederlands qua positie en gebruik een sterker plaats inneemt dan het Fries, geldt ook voor de in Fryslân gesproken niet-Friese lokale talen en dialecten, die voor 11 procent van de bevolking de eerste taal van huis uit is. Het absolute aantal actieve sprekers van een lokale taal kan geschat worden op zo'n 48.000. De overgrote meerderheid daarvan spreekt één van de stadsdialecten, terwijl daarnaast het Stellingwerfs en Bildts genoemd moeten

worden, met respectievelijk 11.500 en 3.200 sprekers.⁴¹ Gezien de teruglopende taaloverdracht tussen de generaties ziet de toekomst van de betreffende lokale talen en dialecten er somber uit.⁴²

3.6.8 Wanneer de spreiding van het gebruik van het Fries over de verschillende maatschappelijke domeinen in ogenschouw wordt genomen, kan het volgende patroon worden vastgesteld. In het gezin, de werksituatie en op het platteland neemt het Fries een relatief sterke positie in, maar in meer formele domeinen als media, bestuur, wetgeving en onderwijs gaat het slechts om een betrekkelijk beperkte plaats, al is hier sinds de laatste decennia sprake van enige toename in het gebruik van het Fries.⁴³ Wat betreft de houding tegenover het Fries kon in 1995 worden vastgesteld dat 80 procent van de ondervraagden het oneens is met uitspraken als 'het Fries is een dialect', 'het Fries is niet meer van deze tijd' of 'ik moet niets van het Fries hebben'.⁴⁴ Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat het Fries voor 65 procent van de respondenten heel veel betekent, terwijl dat voor 13 procent van de ondervraagden 'een heel klein beetje' het geval is.

---

³⁹ Durk Gorter, *It Frysk lêze: kinne en dwaan*, in: Rolf H. Bremmer jr., Lammert G. Jansma, Piet Visser (red.) *Speculum Frisicum*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2001, 435.

⁴⁰ Durk Gorter, *De meartalige Fries*, in: Piet Hemminga (red.) *De Aktuele Steat fan Fryslân*, Ljouwert, 2001, 104.

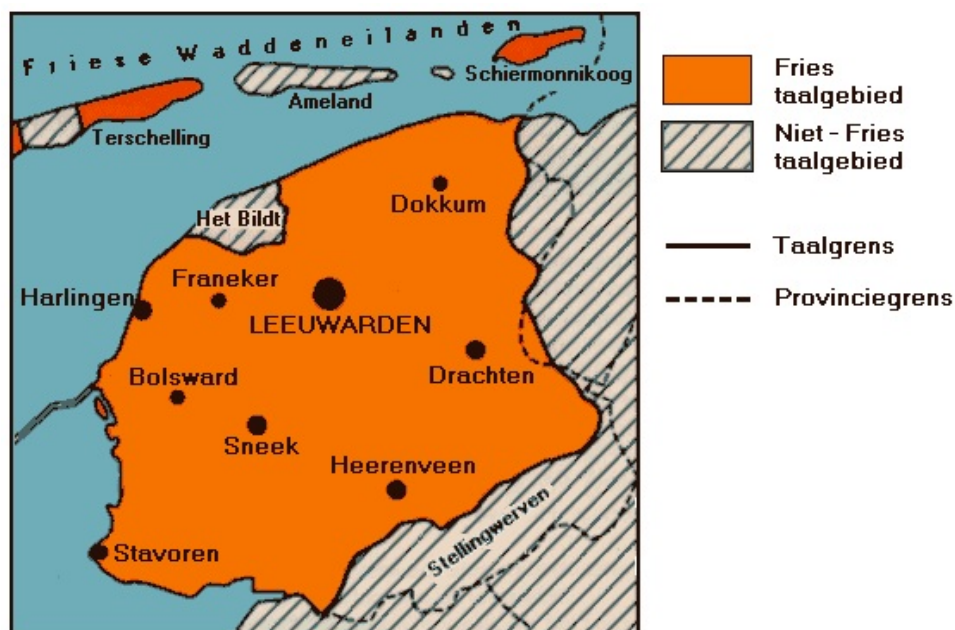
⁴¹ *Ibid.*, 99.

⁴² *Ibid.*, 101.

⁴³ *Ibid.*, 106.

⁴⁴ Durk Gorter, Reitze J. Jonkman, *Taal yn Fryslân op 'e nij besjoen*, Fryske Akademy, Ljouwert, 1995, 34.

3.6.9 De Ried fan de Fryske Beweging heeft eind 2001 een a-selecte telefonische

enquête onder 285 inwoners van Fryslân gehouden om het draagvlak na te gaan voor een volledige gelijkberechtiging voor het Fries. Centraal stonden de vragen of het kunnen gebruiken van het Fries in alle situaties/domeinen problemen zou opleveren, en, of van iedereen passieve kennis van het Fries mag worden verwacht. De overgrote meerderheid van de respondenten verwacht geen problemen wanneer het Fries in alle situaties/domeinen gebruikt kan worden. Een ruime meerderheid meent verder dat het kunnen verstaan van het Fries als een maatschappelijke minimumeis kan worden gezien. Dat een ieder Fries kan lezen of schrijven wordt niet door de respondenten verwacht.⁴⁵

3.6.10 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat sinds het begin van de jaren zeventig sprake lijkt te zijn van een lichte teruggang in de spreek- en leesvaardigheid van het Fries, terwijl de schrijfvaardigheid juist toeneemt. In het algemeen is de positie van het Fries relatief stabiel in Fryslân.

3.7 **Beleid**

3.7.1 Het belangrijkste beleidsstuk inzake de Friese taal in de beschreven periode is de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001-2010 die op 5 juni 2001 door Rijk en provincie Fryslân is ondertekend. Op 14 maart 2005 is de Bestuursafpraak middels het Uitvoeringsconvenant Friese Taal en Cultuur 2005 nader geactualiseerd en geconcretiseerd. Eerder in deze rapportage is al stilgestaan bij het karakter van de bestuursafpraak en bij de wisselwerking tussen bestuursafpraak en Handvest (zie: 2.16). In de komende paragrafen zullen enkele

⁴⁵

Arjen Versloot, Opinypeiling draachflak Fryske taal, in: *De Pompeblêden*, 73, 1, 2002, 2-5.

aspecten worden belicht die specifiek van belang zijn voor de implementatie van de bestuursafpraak (zie: 3.7.2 t.e.m. 3.7.5). Vervolgens zal per beleidsterrein op hoofdlijnen worden aangegeven in hoeverre op dit moment reeds in beleidsnota's van rijk en provincie aandacht wordt gegeven aan de consequenties van de beleidsvoornemens voor de Friese taal (zie: 3.7.6 e.v.) Daarbij zal de systematiek van Deel III van het Handvest worden gevolgd.

- 3.7.2 De aandacht voor de plaats van het Fries in beleidsnota's vloeit rechtstreeks voort uit de bestuursafpraak. In het hoofdstuk Algemeen van de bestuursafpraak zijn partijen overeengekomen dat Rijk en provincie Fryslân erop toe zien dat in alle beleidsnota's die betrekking hebben op terreinen die tot het werkingsveld van de bestuursafpraak gerekend kunnen worden, met inachtneming van de door Nederland onderschreven bepalingen in het Europees Handvest, aandacht geschonken wordt aan de consequenties van de beleidsvoornemens voor de Friese taal (BA 1.1).
- 3.7.3 Ter ondersteuning van het Friese-taalbeleid bestaan twee adviesorganen: het 'Consultatief Orgaan voor het Fries' en het 'Berie foar it Frysk' (BA 1.3 en 1.4). Het eerste adviseert de Nederlandse regering over alle zaken die de Friese taal betreffen. Daartoe wordt de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gerapporteerd over de behoeften en de wensen ten aanzien van de Friese taal en cultuur.⁴⁶ Het tweede, het 'Berie foar it Frysk', adviseert Provinciale Staten van Fryslân over algemene beleidsontwikkelingen en maatschappelijke ontwikkelingen in relatie tot het taalbeleid van de provincie Fryslân.
- 3.7.4 In de algemene slotbepalingen van de Derde Bestuursafpraak zijn Rijk en provincie Fryslân overeengekomen dat de periode 2001-2004 gebruikt zal worden om na te gaan hoe de bepalingen van het Europees Handvest nader kunnen worden geoperationaliseerd. De perioden 2004-2007 en 2007-2010 zullen worden gebruikt om de betreffende operationalisering, eventueel door middel van aanvullende wetgeving, verder uit te werken (BA 9.2 en 9.3).
- 3.7.5 In een ten minste eenmaal per drie jaar te voeren overleg tussen Rijk en provincie Fryslân inzake de uitvoering van de activiteiten binnen het kader van de Bestuursafpraak zullen uitvoeringsconvenanten voor de hiervoor genoemde periodes worden vastgesteld, waarin ook afspraken zullen worden gemaakt over de financiering van de implementatie van de Bestuursafpraak. Verder zullen jaarlijks rapportages worden uitgebracht over de uitvoering van de bestuursafpraak en/of de daaraan gerelateerde uitvoeringsconvenanten. Deze rapportages zullen worden uitgebracht aan de Tweede Kamer en aan provinciale staten van Fryslân (BA 9.6). Tot op heden is deze afspraak niet geïmplementeerd.

---

⁴⁶

Het instellingsbesluit Consultatief Orgaan Friese taal is bij besluit van 14 maart 2002 gewijzigd in die zin dat het Orgaan ook de advisering over de uitvoering van de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001 en de daarbij behorende uitvoeringsconvenanten tot taak heeft. Tevens is besloten het aantal van drie leden uit te breiden tot vijf leden, alsmede om waarnemers toe te laten (*Stcrt.* 2002, 62).

- 3.7.6 In de komende paragrafen wordt nagegaan op welke wijze nu reeds door Rijk en provincie Fryslân uitvoering wordt gegeven aan artikel 1.1 van de nieuwe bestuursafpraak. Hierbij wordt de systematiek van Deel III van het Handvest gevolgd, eerst voor het Rijk, daarna voor de provincie Fryslân.
- 3.7.7 **Rijksnota's inzake het onderwijs (art. 8 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal zijn neergelegd in wetgeving. Daarbij gaat het de afgelopen periode om de Wet kinderopvang (Stb.2004, 455), het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (Stb. 2005, 460), het Besluit vernieuwde kerndoelen WPO (Stb.2005, 551), de Wet aanpassing profielen tweede fase vwo en havo (Stb. 2006, 251), de Wet regeling onderbouw vo (Stb. 2006, 281) en het Besluit kerndoelen onderbouw VO (Stb. 2006, 316). Op dit moment zijn van rijkszijde geen specifieke nota's of plannen in voorbereiding die op voorhand gevolgen lijken te hebben voor het Fries in het onderwijs.
- 3.7.8 **Rijksnota's inzake taalgebruik in rechtsverkeer en bestuurlijk verkeer (artt. 9 en 10 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal zijn neergelegd in wetgeving. Daarbij gaat het de afgelopen periode om de Wet justitiële gegevens (Stb.2002, 552), de Wet tot wijziging van de Wet justitiële gegevens (Stb. 2004, 315), de Reparatiwet II Justitie (Stb. 2006, 24) en de Wet reparatie BZK-wetgeving 2003 (Stb. 2004, 493). Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal, zijn op dit moment niet aan de orde.
- 3.7.9 **Rijksnota's inzake het mediabeleid (art. 11 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal in de media zijn neergelegd in wetgeving. Daarbij gaat het de afgelopen periode om de Wet tot wijziging van de Mediawet (Stb. 2003, 485), de Regeling aanvraag en vergelijkende toets vergunningen commerciële radio-omroep 2003 (Stcrt. 2003, 40), de Regeling vervolg verdeling frequenties commerciële radio-omroep 2003 (Stcrt.2003, 151) en de Beleidsregels programmaquota (Stcrt. 2005, 20). Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal, zijn op de peildatum van deze rapportage niet aan de orde.
- 3.7.10 **Rijksnota's inzake het cultuurbeleid (art. 12 Handvest).** Relevante regelgeving is in de afgelopen periode in de vorm van de Wet op de vaste boekenprijs (Stb. 2004, 600), de Gemeenschappelijke regeling Letterhoeke (Stcrt. 163), de regeling Stimuleringsbeurzen auteurs (Stcrt. 2002, 164), de regeling Stimuleringssubsidies vertaald literair werk (Stcrt. 2002, 164), de regeling Stimuleringssubsidies vertaald literair werk (Stcrt. 2005, 101), de Regeling stimuleringsbeurzen literaire auteurs 2005-2009 (Stcrt. 2005, 101) en de Subsidieregeling internationale literaire projecten en manifestaties (Stcrt.2005, 130). In 1999 bracht de staatssecretaris voor onderwijs, cultuur en wetenschappen de cultuurnota 2001-2004 'Cultuur als confrontatie' uit, welke in 2003 werd gevolgd door de cultuurnota 2005-2008 'Meer dan de som'. In beide cultuurnota's wordt niet expliciet op de Friese taal ingegaan. Wel worden enkele te subsidiëren Friestalige voorzieningen en activiteiten genoemd (zie verder: 10.10).

- 3.7.11 **Rijksnota's inzake het economisch en sociaal leven (art. 13 Handvest).** Beleidsmaatregelen inzake het gebruik van de Friese taal, neergelegd in wetgeving, betreffende de Herzieningswet Kadasterwet I (Stb. 2005, 107) en de Regeling archiefbeheer Kadaster (Stcrt. 2004, 86). Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal, zijn op de peildatum van deze rapportage niet voorhanden.
- 3.7.12 **Rijksnota's inzake internationale culturele betrekkingen (art. 14 Handvest).** Specifieke beleidsnota's, relevant voor de positie van de Friese taal, zijn op de peildatum van deze rapportage niet voorhanden.
- 3.7.13 **Overig.** Op 1 februari 1995 heeft Nederland het op die datum in Straatsburg tot stand gekomen Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden ondertekend (Ets. 157) (Trb. 1995, 73)⁴⁷. Ratificatie volgde op 16 februari 2005, waarna het Kaderverdrag op 1 juni 2005 voor Nederland in werking is getreden (Stb. 2004, 681).
- 3.7.14 **Provinciale nota's inzake het onderwijsbeleid (art.8 Handvest).** Op het terrein van het Fries in het onderwijs zijn ten tijde van het samenstellen van deze rapportage met name drie provinciale beleidsnotities van belang. In de eerste plaats is dat de nota: 'Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis Provinsje Fryslân', vastgesteld in oktober 2002 (zie: 6.29), vervolgens de 'Utfieringsnotysje 2005-2007' (zie: 6.29) en ten slotte is dat de onderwijsnota 'Boppeslach', vastgesteld in november 2006 (zie: 6.30).
- 3.7.15 **Provinciale nota's inzake taalgebruik in rechtsverkeer en bestuurlijk verkeer (artt. 9 en 10 Handvest).** Inzake het taalgebruik in het rechtsverkeer heeft de provincie geen eigen bevoegdheden. Wel heeft het Provinciaal Bestuur van Fryslân in 2003 de nota Taalbeleid 2003-2007 vastgesteld (zie: 8.47-8.49). De provincie streeft een actieve en realistische tweetaligheid na, waarin vaker dan tot dan het geval was zowel het Nederlands en Fries worden gebruikt, rekening houdend met de groepen waarvoor geschreven wordt. In juni 2006 hebben gedeputeerde staten van Fryslân het ontwerp voor de taalnota 2007-2010 'Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud' naar buiten gebracht (zie: 8.51). In de ontwerp-nota wordt als doel van het te voeren beleid geformuleerd dat in 2020 op zijn minst 95% van de Friese bevolking het Fries verstaat; op zijn minst 70% van de Friese bevolking het Fries voldoende tot en met heel goed kan lezen; op zijn minst 70% van de Friese bevolking het Fries redelijk tot en met heel goed kan spreken; op zijn minst de helft van de Friese jeugd tot en met dertig jaar het Fries goed kan spreken en op zijn minst 20% van de Friese bevolking het Fries goed kan schrijven.
- 3.7.16 **Provinciale nota's inzake de media (art. 11 Handvest).** Inzake de regionale omroep hebben provinciale staten van Fryslân in de afgelopen periode geen beleidsnota's vastgesteld. Wel heeft het provinciaal bestuur van Fryslân middels

---

⁴⁷

Voor de Nederlandse vertaling zie: Tractatenblad, 1995, 197

een tweetal brieven in 2001 er bij de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op aangedrongen om extra middelen ten behoeve van Omrop Fryslân ter beschikking te stellen (zie: 9. 25-9.26). In een in 2006 vastgestelde notitie 'Frysk skreaune Media 2007-2010' heeft het provinciaal bestuur het tot dan gevoerde beleid met betrekking tot de Friestalige tijdschriften geëvalueerd en een besluit genomen welke Friestalige media de komende jaren financieel zullen worden gesteund (zie: 10.16).

- 3.7.17 **Provinciale nota's inzake cultuur (art. 12 Handvest).** Voor de eerste jaren van de beschreven periode was de in 2000 door provinciale staten vastgestelde notitie 'kultuer yn fryslân 20.0\04' nog van belang. De betreffende notitie kreeg in 2005 een opvolger in de cultuurnota 2006-2008 'Sels dwaan!', die met name inzet op het versterken van het culturele productieklimaat, een verduidelijken van subsidierelaties en een versterken van de relatie tussen cultuur en economie (zie: 10.11-10.15).
- 3.7.18 **Provinciale nota's inzake economisch en sociaal leven (art. 13 Handvest).** Specifieke beleidsnota's die op dit terrein relevant zijn voor de positie van de Friese taal, zijn op dit moment niet voorhanden. Wel wordt in het ontwerp voor de taalnota 2007-2010 'Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud' op de noodzaak van regiomarketing ingegaan. Gedeputeerde Staten willen zich richten op het benutten van de economische aspecten van de Friese taal. Daarbij gaat het om cultuurtoerisme en het midden- en kleinbedrijf. Daarbij is het de bedoeling dat vanaf 2007 het cultuurtoerisme meer verbonden wordt met de Friese taal. Het aantal arrangementen van cultuurtoerisme in combinatie met taalcursussen dient ieder jaar met op zijn minst 10 procent toe te nemen. Ook vanuit het provinciale plattelandsbeleid dient zoveel mogelijk integraal aandacht gegeven te worden aan de kansen voor de Friese taal (het F-element) bij het verwerven van projecten. In 2007 - 2008 wordt verder een bewustwordingstraject uitgevoerd in de commerciële en toeristische sector. In 2009 dienen de door de provincie gesubsidieerde cultuur- en taalinstanties plannen te hebben om het Fries een moderne uitstraling te geven. De zichtbaarheid van de Friese taal in het openbare leven in Fryslân dient vanaf 2007 een grote groei door te maken.⁴⁸
- 3.7.19 **Provinciale nota's inzake internationale culturele betrekkingen (art. 14 Handvest).** Er zijn op dit moment geen specifieke beleidsnota's op dit terrein voor handen. Het ontwerp voor de taalnota 2007-2010 'Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud' citeert de vijf ambities die de Bestuursafpraak Friese

---

⁴⁸

De provinciale taalnota 2007-2010 formuleert een aantal concrete doelstellingen tot en met 2010: Tenminste tien producten van Friese oorsprong zijn voorzien van een Friestalige etikettering; tenminste 10 procent van alle MKB-bedrijven in Fryslân hebben een Friestalige website; 50 procent van de inwoners in Fryslân geeft aan dat het Fries een eigentijdse en moderne uitstraling heeft en tenminste 25 culturele instellingen in Fryslân hebben een taalstatuut.

Taal en Cultuur 2001-2010 heet verwoord met betrekking tot grensoverschrijdende uitwisselingen.⁴⁹

- 3.7.20 **Overig.** In 2005 hebben provinciale staten van Fryslân de notitie streektaalen vastgesteld, die de provinciale notitie over lokale talen uit 1985 vervangt.⁵⁰ De provincie stelt in de notitie dat de betreffende gemeenten de eerstverantwoordelijke overheid zijn voor het Bildts en Stellingwerfs. De provincie Fryslân heeft daarbij een volgende en stimulerende rol. Die laatste geldt ook in het geval van de verschillende stads-, dorps- en eilander dialecten.
- 3.7.21 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Friese taal zowel van de zijde van het Rijk, als van de provincie Fryslân beleidsmatige aandacht krijgt. Het belangrijkste beleidsstukken zijn de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, die inhoudelijk en procedureel van belang zijn. Voor zover het gaat om verdere beleidsnota's van Rijk en provincie Fryslân lijken vooral ontwikkelingen te verwachten op de terreinen onderwijs, bestuurlijk verkeer, cultuur en het economisch en sociaal leven.

---

⁴⁹ De provinciale taalnota 2007-2010 formuleert als concrete doelstellingen tot en met 2010: Vanaf 2007 worden in de criteria van de provinciale fondsen die op Europa georiënteerd zijn zoveel mogelijk een F-element geïntegreerd (integraal beleid); de provincie wil uitwisselingsprojecten van basisscholen in Fryslân met andere scholen in EU-minderheidstalen gebieden stimuleren; voor 2011 moeten tenminste 20 verschillende basisscholen in Fryslân en de pabo's hebben deelgenomen aan een EU-uitwisselingsproject met als doel ervaring op te doen over het leren in een meertalige gemeenschap; de provincie Fryslân wil de contacten met Oost- en Noord-Friesland intensiveren door o.a. meer uitwisseling en het opzetten van gemeenschappelijke projecten op het gebied van cultuur, taal en onderwijs. Daarbij wordt er een verbinding gelegd met Lancewad en de Interregionale Samenwerking van het Waddengebied; vanuit het actieprogramma 2004 - 2006 zet de provincie Fryslân zich in om een nieuwe kaderstrategie voor meertaligen naast het Engels, Duits en het Frans ook het Fries integraal mee te nemen in het lifelong learning programma op nationaal niveau; In 2007 wordt Europees onderzoek gedaan naar de praktijkuitwerking binnen de landen in Europa die deel III van het Europees Handvest geratificeerd hebben op het gebied van het invullen van minimumstandaarden; Fryslân en Leeuwarden spelen een belangrijke rol in het Europees netwerk voor minderheidstalen; in 2010 hebben de rijksoverheid en de Provincie Fryslân een Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2011 - 2020 geformuleerd; in 2015 neemt de positie van het Fries in Nederland in het kader van regionale talen of talen van minderheden in Europa een top 10-positie in binnen het Euromosaic.

⁵⁰ Provinsjale Steaten, *Notysje Streektaalen*, [Ljouwert], 2005.

Deel I

4 Regelgeving c.a.

- 4.1 Deel I dient, volgens de aanwijzingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa voor de samenstelling van de rapportage, een overzicht te geven van de bestaande wet- en regelgeving die van belang is voor de implementatie van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. In het als bijlage 1 opgenomen overzicht wordt een onderscheid gemaakt tussen de wet- en regelgeving van het Rijk, verordeningen en regelingen van de provincie Fryslân en verordeningen van de gemeenten in Fryslân.
- 4.2 Het overzicht van in Nederland gevestigde instellingen en organisaties, wettig opgericht en gericht op de bescherming en ontwikkeling van de Friese taal, is opgenomen in bijlage 6.
- 4.3 Bijlage 5 geeft een overzicht van de instanties en organisaties die ter voorbereiding van de rapportage verzocht zijn om nadere inlichtingen te verstrekken, alsmede de instanties die nadere aanvullingen en/of correcties op een eerste versie van de rapportage hebben gegeven.
- 4.4 Volgens artikel 6 van het Europees Handvest voor regionale talen verplichten Partijen zich om erop toe te zien dat de betrokken autoriteiten, organisaties en personen op de hoogte worden gesteld van de door het Europees Handvest geschapen rechten en verplichtingen.

Bij de totstandkoming van de periodieke rapportages betreft de rijksoverheid - waar mogelijk- de verantwoordelijke regionale overheden, instanties en verenigingen zoveel mogelijk, zodat zij goed op de hoogte zijn van de rechten en plichten die uit het Handvest voortvloeien. In dit kader valt ook het initiatief van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om in 2004 een 'Handreiking voor gemeenten in Fryslân' het licht te doen zien, bedoeld om het gemeentelijk taal- en cultuurbeleid te faciliteren.¹ De handreiking gaat onder meer in op de bevoegdheden en verantwoordelijkheden voor het taalbeleid, het beleid van gemeenten, de praktijk van gemeenten, het Handvest en de modelverordening Fries in het schriftelijk verkeer voor gemeenten.

Ten aanzien van de deelrapportage over de Friese taal ten behoeve van het Handvest is de actualisering van de tweede rapportage opgedragen aan de Fryske Akademy. De Fryske Akademy betreft relevante overheden, instanties en verenigingen bij de totstandkoming van het rapport, zoals in de vorige paragraaf vermeld. Verder heeft de ondertekening van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, welke in één van de elf Friese steden, te weten Dokkum, heeft plaatsgevonden, bijgedragen tot datgene wat in artikel 6 van het Handvest wordt gevraagd.

---

¹ Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Handreiking voor gemeenten in Fryslân*, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties/Provincie Fryslân, 2004, z.p.

In de tweede plaats moeten hier de activiteiten van het Consultatief Orgaan voor de Friese taal worden genoemd (zie: 5.13). Dit orgaan heeft, zoals reeds eerder vermeld (zie: 3.7.3) als taak de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties te rapporteren over de wensen die leven over het Friese-taalbeleid in relatie met het Handvest. Met het oog hierop voert het orgaan periodiek gesprekken met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties uit de Friese samenleving. Het Consultatief Orgaan heeft in 2004, zoals eerder in 2000 gebeurde, een Memorandum aan de rijksoverheid uitgebracht met daarin de wensen en behoeften inzake de Friese taal en cultuur. In 2006 heeft het Consultatief Orgaan advies uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen over het in hetzelfde jaar uitgekomen rapport van de Inspectie van het Onderwijs inzake het Fries in het basis- en voortgezet onderwijs (zie: 6.32). In de derde plaats dienen de activiteiten van het ‘Berie foar it Frysk’ worden genoemd (zie: 5.13). Deze bestonden in de verslagperiode onder meer uit de organisatie van studiebijeenkomsten bedoeld voor de Friese gemeenten. Aan de orde kwamen onder meer de voorlichtingspraktijk van gemeenten en het werk van de buitengewone ambtenaren burgerlijke stand. Het laatste stond niet los van het door het Berie foar it Frysk in 2003 uitgebrachte rapport ‘Taalpraktyk en taalbelied by gemeenten’, dat onder meer de taal van huwelijksstoepreden, zoals die in Fryslân zijn gehouden in de jaren 1997- 2001, inventariseert.² In hetzelfde jaar publiceerde het Berie een onderzoek naar het gebruik van de Friese taal in familieberichten en andere advertenties.³ Twee jaar later bracht het Berie een onderzoek naar het gemeentelijke taalbeleid uit, een vervolg op een eerder soortgelijk onderzoek uit 2000.⁴ Ten slotte kan nog worden opgemerkt dat het Berie foar it Frysk in 2003 is toegetreden tot het Europees netwerk van taalplanningsorganisaties, dat tot stand is gekomen op initiatief van de Welsh Language Board. Het netwerk realiseerde per 11 november 2005 een gemeenschappelijke presentatie op het internet.⁵ Ten slotte kan worden opgemerkt dat de presentatie van het Europees Handvest, alsmede het overzicht van de ondertekeningen en ratificaties, de wijze van monitoring en de publicatie van onder meer de bevindingen van de commissie van deskundigen zorgt voor een brede beschikbaarheid van de relevante informatie.⁶ Het bezoek van de commissie van deskundigen aan Nederland en Fryslân, op 9 tot en met 11 februari 2004, heeft de nodige publiciteit gekregen. Dat geldt ook voor het rapport van de commissie van deskundigen dat eind 2004 openbaar werd gemaakt. Bovendien wordt in een door de provincie Fryslân in 2004 uitgegeven

---

² G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.), *Taalpraktyk en taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2003.

³ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.), *Frysk taalgebrûk yn famyljeberjochten en advertinsjes 1932-2002*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2003.

⁴ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.), *Taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005.

⁵ www.languageplanning.com

⁶ http://www.coe.int/T/E/Local_Democracy/Minlang/Presentation/

voorlichtingsbrochure over de Friese taal in Fryslân aandacht aan het Handvest geschonken.⁷

4.5 Op 15 december 2004 heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa kennis genomen van het tweede rapport van de commissie van deskundigen. Het Comité van Ministers heeft een aantal aanbevelingen geformuleerd. Deze aanbevelingen zijn als bijlage opgenomen bij het rapport van de commissie van deskundigen. Het Comité van Ministers beveelt Nederland aan om kennis te nemen van alle constatering van de commissie van deskundigen, en met voorrang:

- 1 een algeheel en samenhangend beleid te ontwikkelen inzake het onderwijzen van en in het Fries op alle niveaus van onderwijs en concrete maatregelen te nemen om een en ander te implementeren;
- 2 het nemen van praktische maatregelen om het gebruik van het Fries door organen van de centrale overheid die in de provincie Fryslân gevestigd zijn, mogelijk te maken, evenals in de publieke diensten die onder directe verantwoordelijkheid van het Rijk vallen;
- 3 garanderen dat de gemeentelijke en provinciale overheden hun inzet om het Neder-Saksisch te beschermen en te versterken, in het bijzonder in het onderwijs, coördineren en versterken
- 4 maatregelen nemen om het Romanes te beschermen en te bevorderen, in overleg met de sprekers van die taal, in het bijzonder in de onderwijssector.

De uitvoering van de aanbevelingen wordt op dit moment ter hand genomen. In het kader van de verdere implementatie van de Bestuursafpraak zullen de eerste twee aanbevelingen van het Comité van Ministers worden meegenomen. Met betrekking tot de derde en vierde aanbeveling die betrekking hebben op de talen die in Nederland onder de werking van Deel II van het Handvest vallen, zal een ander traject worden gevolgd. Ook aan deze aanbeveling zal nader aandacht worden besteed.

4.6 Inzake de stappen die de Nederlandse regering heeft ondernomen om betrokken overheden, gerechtelijke autoriteiten en maatschappelijke organisaties te informeren over de aanbevelingen zoals hiervoor weergegeven in 4.5, heeft de Nederlandse regering, naar aanleiding van brieven en reacties van betrokken provinciale overheden en organisaties, vastgesteld dat deze overheden en verenigingen reeds langs andere weg - bijvoorbeeld via de website van de Raad van Europa en het Nederlands Comité van het *European Bureau for Lesser used Languages* - kennis hebben genomen van de rapporten van het comité van deskundigen en de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Op de peildatum voor deze rapportage had het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de rapportage 2003 en aanbevelingen

---

⁷

Ingrid Wagenaar (eindred.), *taal fan it hert*, Provinsje Fryslân, z.p., 2004.

2004, anders dan eerder was voorgenomen, nog niet op de website van het ministerie geplaatst.⁸

- 4.7 Ter beantwoording van de vraag naar welke wijze de regering de betrokken overheden, gerechtelijke instanties en maatschappelijke organisaties heeft betrokken bij de implementatie van de aanbevelingen, kan worden verwezen naar hetgeen hiervoor in 4.5 en 4.6 is vermeld. Voor de andere talen wordt verwezen naar de separate deelrapporten..

---

⁸

<http://www.minbzk.nl>

Deel II

5 Doelstellingen en beginselen

- 5.1 Op grond van artikel 7 van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht om zijn beleid, wetgeving en praktijk ten aanzien van [de Friese taal] in de gebieden waar [de Friese taal] word[t] gebruikt en overeenkomstig de situatie van [de Friese taal] te baseren op de volgende doelstellingen en beginselen:

Artikel 7, 1, lid a, de erkenning van [de Friese taal] als uiting van culturele rijkdom.

- 5.2 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat artikel 7, lid 1, onderdeel a, de erkenning van het bestaan van het Fries inhoudt, alsmede de legitimiteit om het Fries te gebruiken.¹ In zijn tweede rapport constateert het ‘Committee of Experts’ dat Nederland in dezen het Fries, naast het Neder-Saksisch, Limburgs, Romanes en Jiddisch, heeft genoemd.² Feitelijk gaat het om de voorliggende voorwaarde voor het in acht nemen van bijzondere aspecten en behoeften van de betreffende taal en om in samenhang daarmee daden te ontwikkelen. Bovendien erkent Nederland met het in het Europees Handvest betrekken van de Friese taal volledig het belang van de taal als een uitdrukking van culturele rijkdom.

Artikel 7, lid 1, onderdeel b: eerbiediging van de bestuurlijke indeling van het taalgebied

- 5.3 Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat artikel 7. 1. onderdeel b, in het geval van de door het Rijk aangegane verplichting om de bestuurlijke eenheid van Fryslân te behouden opnieuw is vastgelegd in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 1.2).³ Daarbij gaat het met name om het bestaan, grenzen en taken van de provincie Fryslân, waar geen wijzigingen in zijn opgetreden (zie: 3.5.5).

Artikel 7, lid 1, onderdeel c: noodzaak tot vastberaden optreden

- 5.4 Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat de aanvaarding van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 duidelijk maakt dat de Nederlandse overheid doordrongen is van de noodzaak om de Friese taal te beschermen.⁴ Het vier jaar later door Rijks- en provinciale overheid overeengekomen Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 bevestigt deze constatering. Op de concrete uitwerking wordt nader ingegaan in deel III van deze rapportage.

Artikel 7, lid 1, onderdeel d: het vergemakkelijken en/of aanmoedigen van het gebruik van [de Friese taal]

---

¹ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 15.

² *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 34.

³ *Ibid.*, 35.

⁴ *Ibid.*, 36.

- 5.5 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om het gebruik van de Friese taal in gesproken en geschreven vorm, in het openbare en het particuliere leven, te vergemakkelijken en/of aan te moedigen, worden beschreven in deel III van deze rapportage.

Artikel 7, lid 1, onderdeel e: instandhouding en ontwikkeling van banden tussen gebruikers van [de Friese taal] en andere groepen die een taal spreken in identieke of soortgelijke vorm

- 5.6 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om de banden tussen Friestaligen en identieke of soortgelijke groepen in stand te houden en te ontwikkelen worden beschreven in deel III, hoofdstuk 10, van deze rapportage.

Artikel 7, lid 1, onderdeel f: onderwijs in en van [de Friese taal]

- 5.7 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om in passende vormen en middelen te voorzien voor het onderwijs in en de bestudering van [de Friese taal] op alle daarvoor in aanmerking komende onderwijsniveaus, worden beschreven in deel III, hoofdstuk 6, van deze rapportage.

Artikel 7, lid 1, onderdeel g: voorzieningen voor het leren van [de Friese taal] door niet-Friestaligen [in Fryslân]

- 5.8 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten tot het verschaffen van voorzieningen om degenen die [de Friese taal] niet spreken en die wonen in [Fryslân], in staat te stellen [de Friese taal] te leren indien zij dit wensen, worden beschreven in deel III, hoofdstukken 6 en 10, van deze rapportage.

Artikel 7, lid 1, onderdeel h: studie en onderzoek van [de Friese taal] aan universiteiten

- 5.9 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om de studie en het onderzoek van [de Friese taal] aan universiteiten of gelijkwaardige instellingen te bevorderen, worden beschreven in deel III, hoofdstukken 6 en 10, van deze rapportage.

Artikel 7, lid 1, onderdeel i: internationale uitwisselingen

- 5.10 De door de Nederlandse overheid ontplooidde activiteiten om internationale uitwisselingen op de door het Europees Handvest bestreken terreinen, voor [de gebruikers van de Friese taal in Nederland en Duitsland], worden beschreven in deel III, hoofdstuk 12, van deze rapportage.

Artikel 7, lid 2: wegnemen van ongerechtvaardigde vormen van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur

- 5.11 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht tot 'het wegnemen, indien dat nog niet gebeurd is, van alle ongerechtvaardigde vormen van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur betreffende het gebruik van [de Friese taal] en waarmede wordt beoogd de instandhouding of ontwikkeling van [de Friese taal] te ontmoedigen of in gevaar te brengen. De aanneming van bijzondere maatregelen ten gunste van [de Friese taal], gericht op de bevordering van gelijkheid tussen de gebruikers van [de Friese taal] en de overige bevolking,

of waarbij naar behoren rekening wordt gehouden met hun specifieke omstandigheden, wordt niet beschouwd als discriminerend optreden tegen de gebruikers van meer algemeen gebruikte talen.’ Het ‘Committee of Experts’ gaat, gezien het ontbreken van verandering ten opzichte van de eerste rapportage, in zijn tweede rapportage niet op dit punt in.⁵

Artikel 7, lid 3: kweken van onderling begrip

5.12 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht ‘dat door passende maatregelen onderling begrip tussen alle linguïstische groepen van het land wordt gekweekt en in het bijzonder dat in de doelstellingen van in hun land gegeven onderwijs en opleiding de eerbiediging van, het begrip voor en de tolerantie ten aanzien van [de Friese taal] worden opgenomen en dat de massamedia worden aangemoedigd hetzelfde doel na te streven.’ Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport dat er geen bewijs is, met uitzondering van enige activiteiten inzake het Fries (onderdeel media), dat initiatieven als beschreven in artikel 7, lid 3, door Nederland zijn ondernomen.⁶ In zijn tweede rapport onderstreept het ‘Committee of Experts’ het belang om wederzijds begrip en tolerantie tussen alle taalgroepen te bevorderen.⁷ Voor zover het om specifieke activiteiten op dit terrein gaat, kunnen deze activiteiten in het tijdvak dat door deze rapportage wordt bestreken, evenmin worden gerapporteerd (zie: 3.3.7).

Artikel 7, lid 4: adviesmogelijkheden

5.13 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht dat ‘bij het bepalen van zijn beleid ten aanzien van [de Friese taal] rekening wordt gehouden met de behoeften en wensen naar voren gebracht door de groepen die [de Friese taal] gebruiken. Deze groepen worden aangemoedigd indien nodig organen in het leven te roepen ten behoeve van het uitbrengen van advies aan autoriteiten inzake alle aangelegenheden betreffende [de Friese taal].’ Het Ministerie van Binnenlandse Zaken heeft bij beschikking van 15 januari 1998 een ‘Consultatief Orgaan voor de Friese taal’ ingesteld dat als doel heeft de Nederlandse regering te adviseren over alle zaken die de Friese taal betreffen (Stcrt. 1998, 33).⁸ Het orgaan dat op 19 januari 1998 te Leeuwarden is

---

⁵ *Ibid.*, 30.

⁶ *Report of the Committee of Experts, 2001, 47.*

⁷ *2nd report of the Committee of Experts., 2004, 59.*

⁸ Het instellingsbesluit Consultatief Orgaan Friese taal is bij besluit van 19 februari 2002, kenmerk BW2002/U58332, gewijzigd, in die zin dat onder meer onder vernumming van het tweede lid tot derde lid een nieuw tweede lid is ingevoegd, waarbij het orgaan tevens tot taak krijgt om de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties advies uit te brengen over de uitvoering van de Bestuursafspraken Friese Taal en Cultuur 2001 en de daarbij behorende uitvoeringsconvenanten, in relatie tot het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Stcrt. 2002, 62).

geïnstalleerd, bestaat op dit moment uit vijf leden en een ambtelijk secretaris.⁹ Het Consultatief Orgaan heeft in 2004, zoals eerder in 2000 gebeurde, een Memorandum aan de rijksoverheid uitgebracht met daarin de wensen en behoeften inzake de Friese taal en cultuur. In 2006 heeft het Consultatief Orgaan advies uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen over het in hetzelfde jaar uitgekomen rapport van de Inspectie van het Onderwijs inzake het Fries in het basis- en voortgezet onderwijs (zie: 6.32).

Het Provinciaal Bestuur van Fryslân wordt inzake het door hem te voeren taalbeleid alsmede de daar mee samenhangende algemene beleidsontwikkelingen geadviseerd door het 'Berie foar it Frysk' (zie: 4.4). Het 'Berie foar it Frysk' heeft de taak om het Provinciaal Bestuur verder te adviseren over de relatie tussen het provinciaal taalbeleid en het beleid van de Friese gemeenten en van het Rijk; de activiteiten die ervoor zorgen dat het provinciaal taalbeleid niet losstaat van het provinciaal beleid op andere terreinen en van het beleid van de andere overheden en van ontwikkelingen in het maatschappelijk veld, en over vraagstukken die om nadere studie en onderzoek vragen.¹⁰

Het 'Committee of Experts' heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat het Provinciaal Bestuur van Fryslân en de Fryske Akademy zijn geconsulteerd voorafgaand aan het aanvaarden en tijdens de voorbereiding van de rapportage.¹¹ In zijn tweede rapport gaat het 'Committee of Experts' voor wat dit punt betreft niet op de Fries situatie in. Voor het vaststellen en voorbereiden van de onderhavige rapportage is overigens eenzelfde procedure als in 2002 gevolgd (zie: bijlage 6).

Artikel 7, lid 5: niet-territoriale talen

- 5.14 Artikel 7, lid 5, regelt de toepassing van de eerste tot en met het vierde lid genoemde beginselen op niet-territoriale talen. Daarmee is artikel 7, lid 5, niet van toepassing op de Friese taal.

---

⁹ Bij besluit van 19 februari 2002, kenmerk BW2002/U58333, heeft de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties per 1 januari 2002 vijf leden van het Consultatief Orgaan Friese taal benoemd c.q herbenoemd, daarbij rekening houdend met een rooster van aftreden.

¹⁰ Berie foar it Frysk, *Rapportazje fan de wurksumheden oer de jierren 2002-2003-2004*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005, 21.

¹¹ *Report of the Committee of Experts, 2001*, 48.

Deel III

6 Artikel 8: Onderwijs

- 6.1 De aan het onderwijs op school voorafgaande voorzieningen - zoals peuterspeelzalen en kinderopvang - vallen in de Nederlandse verhoudingen niet onder de competentie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) en maken formeel geen deel uit van het Nederlandse onderwijsstelsel. De verantwoordelijkheid voor deze voorzieningen ligt op grond van achtereenvolgens de Welzijnswet (Stb.1994, 447) en, vanaf 1 januari 2007, de Wet maatschappelijke ondersteuning (Stb. 2006, 351) bij de gemeenten. De kwaliteit en de financiering van de kinderopvang is geregeld in de per 1 januari 2005 in werking getreden Wet kinderopvang (Stb. 2004, 455). Artikel 55 van de Wet kinderopvang zegt dat bij kinderopvang in een kindercentrum het Nederlands als voertaal wordt gebruikt. Waar echter, naast de Nederlandse taal, de Friese taal of een streektaal in levend gebruik is, kan de Friese taal of de streektaal, mede als voertaal worden gebruikt.
- 6.2 Het basisonderwijs in Nederland is bestemd voor leerlingen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar en omvat 8 jaar, in de praktijk verdeeld over 8 groepen. Hoewel de scholen voor primair onderwijs open staan voor kinderen vanaf 4 jaar, begint de leerplicht wettelijk vanaf het vijfde jaar. Zo'n 99 % van de leerlingen gaat in het vierde jaar naar school. Het onderwijs op de scholen voor primair onderwijs is geregeld in de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) (Stb. 1998, 495). Naast de basisscholen vallen ook scholen voor Moeilijk Lerende Kinderen (MLK), kinderen met Leer- en Opvoedings Moeilijkheden (LOM) en aan LOM-scholen verbonden afdelingen voor onderwijs aan in hun ontwikkeling bedreigde kinderen (IOBK) onder de WPO. Deze scholen dienen te voldoen aan de wettelijke voorwaarden inzake het leergebied Fries. De Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK) en lichamelijk, visueel en anders gehandicapte kinderen volgen een vorm van speciaal onderwijs, die onder de Wet op de expertisecentra (WEC) (Stb. 1998, 496) valt.
- 6.3 In 1993 stelde de minister van Onderwijs voor het eerst voor alle verplichte vakken in het basisonderwijs kerndoelen (Stbl. 1993, 264) vast. Voor de scholen voor primair onderwijs geldt sindsdien de eis dat zij voor elk van de leergebieden tenminste de vastgestelde kerndoelen hanteert als aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen. Vervolgens heeft in 1998 (Stb.1998, 354) een herziening van de kerndoelen van 4 mei 1993 plaatsgevonden. Bij besluit van 8 oktober 2005 (Stb. 2005, 551) is het besluit kerndoelen primair onderwijs 1998 ingetrokken en zijn de vernieuwde kerndoelen voor het basisonderwijs vastgesteld. Waren de kerndoelen voor de Friese taal (alleen verplicht voor de scholen in de provincie Fryslân) eerder gelijk aan de kerndoelen voor de Nederlandse taal, vanaf 2005 is dat niet langer het geval. Zoals het in

2001 gehouden onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs duidelijk had gemaakt was dit voor de meeste scholen een te zware opgave.¹

6.4 De kerndoelen voor het Fries in het basisonderwijs luiden als volgt:

Mondeling taalonderwijs

- De leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van Fries door henzelf en anderen.
- De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken Fries. Het gaat om teksten die informatie geven, plezier verschaffen, meningen of aanwijzingen bevatten over voor hen bekende onderwerpen.
- De leerlingen leren naar inhoud en vorm in het Fries uit te drukken in situaties uit hun dagelijks leven waarin zij informatie vragen of geven over een onderwerp waarmee zij vertrouwd zijn.

Schriftelijk taalonderwijs

- De leerlingen leren informatie te verwerven uit teksten in het Fries in frequent voorkomende teksttypen (zoals artikelen in jeugdrubrieken, leidjes, verhalen).
  - De leerlingen leren eenvoudige teksten in het Fries te schrijven over alledaagse onderwerpen met het doel met anderen over die onderwerpen te communiceren.
- Taalbeschouwing, waaronder strategieën
- De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte Friese woorden en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

6.5 Het voortgezet onderwijs wordt wettelijk geregeld in de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) (Stb. 1963, 40). De wet onderscheidt vijf verschillende vormen van voortgezet onderwijs:

- het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (VWO); met een cursusduur van zes jaren;
- hoger (HAVO) en middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (MAVO) met een cursusduur van respectievelijk vijf en vier jaar;
- voorbereidend beroepsonderwijs (VBO) met een cursusduur van vier jaar;
- praktijkonderwijs, en
- andere vormen van voortgezet onderwijs.

De volledige leerplicht eindigt aan het einde van het schooljaar waarop de leerling de 16-jarige leeftijd heeft bereikt.

6.6 Vanaf het schooljaar 1993/94 kenden de scholen voor voortgezet onderwijs een algemeen programma dat in principe voor alle scholen gelijk was: de zogenaamde basisvorming, die een periode van twee tot vier jaar kon omvatten en in doorsnee

---

¹

Inspectie van het Onderwijs, *Fries op school*, Utrecht, 2006, 21.

een periode van drie jaar omvatte (leeftijd 12-15 jaar).² Sinds 1 augustus 2006 is de basisvorming vervangen door een nieuwe regeling voor de onderbouw (Stb. 2006, 281).

- 6.7 Artikel 11e van de wet op het voortgezet onderwijs luidt dat op scholen in de provincie Fryslân met inachtneming van de daarvoor vastgestelde kerndoelen tevens onderwijs wordt gegeven in de Friese taal en cultuur, tenzij Gedeputeerde Staten op verzoek van het bevoegd gezag ontheffing van deze verplichting hebben verleend. Bij algemene maatregel van bestuur worden kerndoelen vastgesteld voor de Friese taal en cultuur (Zie: 6.7 en 6.8). Deze kerndoelen hebben in de provincie Fryslân dezelfde status als de algemene kerndoelen op grond van artikel 11a van de Wet op het Voortgezet Onderwijs.
- 6.8 Bij besluit van 7 juni 2006 (Stb. 2006, 316) zijn de zes kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs vastgesteld. Drie van de kerndoelen zijn voor alle leerlingen in de provincie Fryslân verplicht, terwijl de andere drie eveneens verplicht zijn, maar een verschillende uitwerking kennen voor leerlingen die het Fries als moedertaal spreken en voor leerlingen die Fries als tweede taal spreken.
- 6.9 De kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân luiden als volgt:
- Deelnemer in een tweetalige cultuur
- De leerling leert de betekenis onderkennen van de tweetalige Friese cultuur voor het dagelijks leven en leert deze te vergelijken met situaties in de rest van Nederland en daarbuiten.
  - De leerling leert aan de hand van voorbeelden de specifieke kenmerken van de Friese cultuur begrijpen en deze in verband te brengen met de historische achtergronden daarvan.
  - De leerling leert aan de hand van voorbeelden het belang van Friese cultuuruitingen onderkennen (teksten, toneel, muziek, film, TV en radio) en de betekenis die hij daaraan hecht onder woorden te brengen.
- Voor leerlingen met Fries als tweede taal en voor leerlingen met Fries als moedertaal
- De leerling leert om via voor hem zinvolle contexten een Friese woordenschat op te bouwen door verschillende strategieën toe te passen.
  - De leerling leert informatie op te zoeken en te ordenen uit schriftelijke en digitale Friestalige bronnen op basis van vragen over onderwerpen binnen zijn eigen belangstellingssfeer.
  - De leerling leert een informeel gesprek in het Fries te voeren met leeftijdgenoten over onderwerpen uit zijn dagelijks leven.
- Voor leerlingen met Fries als moedertaal

---

² – Onder de eerste fase van het voortgezet onderwijs wordt verstaan:
– de eerste drie leerjaren van VWO en HAVO
– alle leerjaren van VMBO

- De leerling leert zich mondeling en schriftelijk begrijpelijk uit te drukken en zich te houden aan taalconventies die voor het Fries gelden (spelling, grammaticaal juiste zinnen, woordgebruik).
- De leerling leert het belang van het communiceren volgens gangbare taalregels van het Fries in formele situaties ontdekken (werkoverleg, planning, discussie).
- De leerling leert Friese verhalen, gedichten en informatieve teksten te kiezen en te lezen die tegemoet komen aan zijn belangstelling en zijn belevingswereld uitbreiden.³

6.10 Na de onderbouw begint de tweede fase / het studiehuis van het voortgezet onderwijs. Onder de tweede fase wordt verstaan de bovenbouw van het HAVO (klas 4 en 5) en VWO (4, 5 en 6). Met de term ‘tweede fase’ wordt de leerstof bedoeld. De term ‘studiehuis’ slaat op de manier waarop de leerstof wordt aangeboden, hoeveel klassikale lessen er zijn en wanneer leerlingen zelfstandig moeten werken. Doelen van het studiehuis zijn dat leerlingen ‘leren leren’, de aansluiting op het hoger onderwijs wordt verbeterd en dat leerlingen een grotere algemene kennis krijgen. Bij wet van 27 april 2006 (Stb. 2006, 251) zijn de profielen tweede fase VWO en HAVO aangepast.⁴ Het Fries is daarbij, evenals de moderne vreemde talen, niet zijnde de Engelse taal en cultuur, onderdeel van het gemeenschappelijke deel van elk profiel in het atheneum, en anders dan in het gymnasium, dat ter keuze staat van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt (art. 13, lid 1c). Het Fries kan verder onderdeel zijn van het vrije deel van elk profiel in het gymnasium en atheneum, voor zover het bevoegd gezag dit vak als onderdeel van het vrije deel aanbiedt (art. 13, lid 7, a). In het HAVO maakt het Fries geen deel uit van het gemeenschappelijke deel van elk profiel, doch alleen van het profiel cultuur en maatschappij, waarbij het Fries of een moderne vreemde taal en literatuur door de leerling kan worden gekozen, voor zover het bevoegde gezag deze vakken aanbiedt (art. 13, lid 5, b).

6.11 Na de basisvorming op het VMBO kunnen leerlingen kiezen voor vier verschillende leerwegen (de theoretische, kaderberoepsgerichte, basisberoepsgerichte en gemengd-theoretische) (WVO artikel 10 t/m 10d). De leerwegen bestaan uit een gemeenschappelijk deel (verplicht voor alle leerlingen), een sectorgebonden deel (afhankelijk van de keuze van de leerling voor techniek, zorg en welzijn, landbouw, economie) en een vrij deel (keuze uit een aantal vakken, afhankelijk van de gekozen leerweg). De leerwegen sluiten aan op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Daarnaast is er nog leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs, waarin het oorspronkelijke individueel voorbereidend beroepsonderwijs (ivbo) is ondergebracht.⁵ Ook in het VMBO kan het Fries als eindexamenvak gekozen worden (zie: 6.133-6.138).

---

³ Stb. 2006, 316, 27-28.

⁴ Het gaat om vier verschillende profielen: natuur en techniek, natuur en gezondheid, economie en maatschappij en cultuur en maatschappij.

⁵ Zie: <http://www.ocw.nl>: het vmbo in Nederland.

- 6.12 Het hoger onderwijs in Nederland omvat het hoger beroepsonderwijs (HBO), het universitair onderwijs (WO) en het afstandsonderwijs op universitair- en HBO-niveau door middel van de Open Universiteit (OU).⁶ Het hoger onderwijs is wettelijk geregeld in de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (Stb.1992, 593).
- 6.13 Nadat de Europese ministers van onderwijs in 1999 de zogenaamde Bologna-verklaring hebben aangenomen met het doel om op langere termijn tot een Europese onderwijs-ruimte te komen, heeft het Nederlandse hoger onderwijs, deels vanaf 2002/2003, met het oog op de nagestreefde internationale afstemming een undergraduate-graduatemodel ingevoerd, waaraan gekoppeld een in de wet opgenomen bachelor- respectievelijk mastergraad. Daarbij heeft Nederland gekozen voor het handhaven van de bestaande binaire structuur, dat wil zeggen dat het verschil tussen WO en HBO is gehandhaafd. Universiteiten kennen in de nieuwe opzet twee cycli. Enerzijds het doctoraal dat equivalent is aan het internationale masterniveau, en anderzijds de kandidaatsfase die tot het bachelorniveau opleidt. Het hoger beroepsonderwijs omvat één cyclus, waarvan het eindniveau is gelegen op het internationaal gangbare bachelorniveau. Het hoger beroepsonderwijs kent ondertussen daarnaast een beperkt aantal - bekostigde- hbo-master-opleidingen. Gelijk met de invoering van de zogenaamde bama-structuur is een accreditatiesysteem geïntroduceerd, om daarmee de kwaliteit van de opleidingen te waarborgen. Een voorwaarde voor bekostiging van een opleiding door de overheid is dat de opleiding geaccrediteerd is. De onderzoeksopleidingen en lerarenopleidingen, de (leraren)opleiding Fries inbegrepen, maken ondertussen deel uit van de nieuwe structuur.
- 6.14 Sinds 1996 regelt de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) (Stb. 1995, 501) de organisatie van het beroepsonderwijs (art. 7.2.2 WEB) en de educatie (art. 7.3.1 WEB). De WEB heeft alle instellingen voor secundair beroepsonderwijs en volwasseneneducatie via een fusieproces samengebracht in een netwerk van ongeveer 50 Regionale Opleidingen Centra (ROC's). In de provincie Fryslân zijn twee ROC's, te weten de Friese Poort en het Friesland College. Verder bestaat in de provincie Fryslân een Agrarisch Opleidingen Centrum (AOC) voor het onderwijs op het gebied van de landbouw en natuurlijke omgeving. Ook de AOC's vallen onder de werking van de WEB.
- 6.15 In Nederland maakt de opleiding van docenten voor de verschillende onderwijsniveaus deel uit van het hoger onderwijs, met uitzondering van de opleiding van docenten (leidsters) in het voorschools onderwijs. Deze opleiding valt onder het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) (zie: 6.240-6.241).
- 6.16 In zijn eerste rapport drong het 'Committee of Experts' er bij de regering op aan om een substantieel deel van het voorschools onderwijs in het Fries mogelijk te

---

⁶ In 2005 omvatte het HBO in Nederland 41 (Fryslân: 3) door de overheid bekostigde instellingen met in totaal bijna 356.000 ingeschreven studenten. Het wetenschappelijk onderwijs kent 14 verschillende instellingen (Fryslân: geen) met zo'n 222.300 studenten (Kerncijfers 2001-2005 OCW).

maken.⁷ Het ‘Committee of Experts’ nodigde de regering vervolgens uit om een substantieel deel van het primair onderwijs in het Fries beschikbaar te stellen.⁸

- 6.17 Het ‘Committee of Experts’ drong er verder bij de regering op aan om de nodige stappen te nemen ter verbetering van de huidige situatie van het Fries in het voortgezet onderwijs. Het ‘Committee’ bepleitte het definiëren van duidelijke kerndoelen Fries. Verder drong het ‘Committee’ erop aan zeker te stellen dat in het voortgezet onderwijs de kwaliteit en de doorgaande lijn van het onderwijs in het Fries zodanig zouden worden verbeterd, dat de betreffende doelen bereikt zouden kunnen worden. Daarmee zou het voor leerlingen aantrekkelijker worden om het Fries te kiezen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs.⁹
- 6.18 Het ‘Committee of Experts’ drong er bij de regering verder op aan om actiever te worden ten aanzien van het verschaffen van voorzieningen voor de bestudering van het Fries als vak in het universitair en hoger onderwijs.¹⁰
- 6.19 Het ‘Committee of Experts’ drong er bij de regering op aan om in het kader van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie cursussen in het Fries te bieden.¹¹
- 6.20 Het ‘Committee of Experts’ drong er ten slotte bij de regering op aan om ervoor te zorgen dat in een adequate scholing inzake het Fries werd voorzien, zowel in de basisopleiding als in de nascholing van docenten die nodig zijn voor de toepassing van die leden uit lid a tot en met g van dit artikel 8 Europees Handvest die door Nederland zijn aanvaard.¹²
- 6.21 In zijn tweede rapport constateert het ‘Committee of Experts’ dat de provincie Fryslân in overeenstemming met de Bestuursovereenkomst Friese taal en cultuur 2001 jaarlijks een doeluitkering van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen ontvangt om de positie van het Fries in het onderwijs te beschermen en verbeteren.¹³ Met ingang van 1 januari 2006 heeft het Rijk de specifieke uitkeringen voor de Friese taal en cultuur naar het Provinciefonds overgebracht (zie: 10.84-10.85).

---

⁷ *Report of the Committee of Experts, 2001, 59.*

⁸ *Ibidem, 62.*

⁹ *Ibidem, 65.*

¹⁰ *Ibidem, 68.*

¹¹ *Ibidem, 69.*

¹² *Ibidem, 71.*

¹³ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 72.*

- 6.22 In zijn tweede rapport constateert het ‘Committee of Experts’ verder dat het gebruik van de Friese taal zowel in Friese gezinnen als in de voorschoolse educatie wordt belemmerd door onvoldoende kennis van de ontwikkeling van het tweetalige kind en de voordelen van tweetaligheid voor individuele kinderen. Met een toenemend aantal tweetalige huwelijken is er behoefte aan advisering hoe om te gaan met twetaligheid binnen het gezin.¹⁴
- 6.23 Ten slotte stelt het ‘Committe of Experts’ vast dat het door het CITO ontwikkelen van een methode om taalproblemen onder geïmmigreerde kinderen op te lossen, een negatief gevolg kan hebben voor het gebruik van het Fries zowel in de voorschoolse opvang als in de school zelf.¹⁵
- 6.24 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat in algemene zin het in het verleden van rijkswege gevoerde beleid ten aanzien van het Fries in het onderwijs als uitgangspunt voor de onderwijsparagraaf geldt. Daarbij gaat het om de volgende formuleringen:
- het Rijk bepaalt het algemeen onderwijs-, cultuur en mediabeleid en draagt m.b.t. het Fries direct of indirect zorg voor de naleving van het Europees Handvest;
  - de provincie Fryslân bepaalt het beleid m.b.t. het Fries en draagt zorg voor uitvoering hiervan;
  - het Rijk stelt de provincie Fryslân middelen ter beschikking om haar beleid ten aanzien van het Fries uit te voeren;
  - het beleid van de provincie Fryslân t.a.v. het Fries en het algemene onderwijs-, cultuur- en mediabeleid van het Rijk moeten elkaar waar mogelijk versterken.¹⁶
- 6.25 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat door het Rijk, onder bij de toekenning geregelde voorwaarden, een doeluitkering Fries in het onderwijs aan de provincie Fryslân beschikbaar wordt gesteld. Deze doeluitkering wordt door de provincie ingezet voor het waarborgen en stimuleren van de positie van het Fries in het onderwijs (BA 2.3.1). Ter uitvoering van deze afspraak heeft de provincie Fryslân een nota opgesteld, getiteld ‘Plan fan oanpak Frysk yn it Underwiis’. Daarin wordt concreet invulling gegeven aan de besteding van deze doeluitkering (zie: 6.21).
- 6.26 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, voor 1 oktober van ieder jaar, na overleg met de Provincie, de hoogte van de doeluitkering Fries in het onderwijs voor het desbetreffende jaar vaststelt (zie:6.21).

---

¹⁴ *Ibidem*, 73.

¹⁵ *Ibidem*, 74.

¹⁶ *Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001*, Den Haag, 2001, hoofdstuk 2, inleiding.

- 6.27 Verder is in het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 vastgelgd dat de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Provincie Fryslân één keer per jaar met elkaar overleg voeren over de implementatie van het onderdeel onderwijs van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Provincie Fryslân informeren elkaar over beleidsmatige ontwikkelingen die mede betrekking hebben op de positie van de Friese taal en cultuur in het onderwijs.
- 6.28 Het toezicht op het onderwijs in het Fries wordt geïntegreerd in de reguliere werkwijze van de Inspectie van het Onderwijs. Daarbij wordt begonnen met het primair onderwijs en vervolgens zal op basis van de dan opgedane ervaring het toezicht in het voortgezet onderwijs worden ingevuld. Gelijktijdig met de reguliere jaarlijkse vragenlijst zal iedere school in Fryslân worden gevraagd om enkele gegevens over het vak Fries, voertaalgebruik en schoolbeleid inzake Fries te leveren. Van alle scholen in Fryslân zal worden nagegaan of zij, in het kader van de kwaliteitszorg, voldoende inzicht hebben in hun lokale taalsituatie. Bij het periodiek kwaliteitsonderzoek door de Inspectie van het Onderwijs zal jaarlijks een kwart van de scholen in Fryslân worden onderzocht op de stand van zaken met betrekking tot het Fries. Incidenteel zal, aan de hand van een specifiek hiervoor te ontwikkelen module Fries, een specifiek rapport kwaliteitsonderzoek Fries worden opgemaakt.¹⁷
- 6.29 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft in oktober 2002 een 'Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis' vastgesteld, waarin de voornemens van de provincie Fryslân inzake het onderwijs worden weergegeven.¹⁸ Met het 'Plan fan oanpak' wordt beoogd uitvoering te geven aan de provinciale inspanningen als het om het gebruik van de Friese taal in het onderwijs gaat. In 2005 heeft het Provinciaal bestuur de 'Utfieringsnotysje 2005-2007' met betrekking tot het 'Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis' vastgesteld. Deze uitvoeringsnotitie vormt een praktische uitwerking van de in 2002 vastgestelde uitgangspunten. De notitie geeft de activiteiten en beschikbare middelen aan voor de jaren 2005-2007.
- 6.30 Het provinciaal bestuur van Fryslân heeft in november 2006 de onderwijsnota 'Boppeslach' vastgesteld. Het hoofddoel van het provinciale beleid wordt omschreven als het verbeteren van de onderwijskundige kwaliteit van het Friese onderwijs. Daarbij wil het provinciaal bestuur in het Friese onderwijs tot een integraal taalbeleid komen in de betekenis van een bewust en op planmatige wijze omgaan met het onderwijsaanbod voor de talig heterogene leerlingenpopulatie. Daarbij richt het provinciaal bestuur, vanuit zijn verantwoordelijkheid voor het Fries in het onderwijs op de verbetering van de positie van het Fries. De te

---

¹⁷ Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, 22 november 2006, kenmerk: PO/K&O/2006-44201.

¹⁸ In de tweede rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur (Den Haag/Leeuwarden, 2003) is uitgebreid ingegaan op het voorlopige 'Plan fan oanpak', zoals dat in november 2001 aan het definitieve plan van oktober 2002 vooraf ging.

zwakke positie van het Fries in het taalbeleid van de scholen dient gewijzigd te worden in een meer volwaardige positie.¹⁹

- 6.31 In de provinciale onderwijsnota ‘Boppeslach’ worden met betrekking tot het nagestreefde integrale taalbeleid in de Friese scholen de volgende doelen nagestreefd:
- Op beide Pabo’s heeft het Fries in het kader van integraal taalbeleid een substantiële positie binnen het curriculum van de gehele opleiding. De opleiding tot de onderwijsbevoegdheid Fries heeft een door externe instanties geverifieerd kwaliteitsniveau op het terrein van inhoud en didactiek.
  - In 2015 heeft de Friese taal en cultuur op meer dan de helft van de onderwijsinstellingen in de sectoren voor- en vroegschoolse educatie en primair onderwijs een substantiële positie in het kader van integraal taalbeleid, voor wat betreft het curriculum en de onderwijstijd.
  - In 2015 sluit het voortgezet onderwijs op adequate wijze aan op het primair onderwijs, als het om de Friese taal en cultuur gaat. Dat betekent dat er in ieder geval sprake is van een doorlopende leerlijn voor het vakgebied Friese taal en cultuur.²⁰

- 6.32 De Inspectie van het Onderwijs heeft in het schooljaar 2004/2005 de stand van zaken met betrekking tot het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs onderzocht.²¹

Het onderzoek is een vervolg op eerder onderzoek door de Inspectie van het Onderwijs, zoals dat onder meer in 1999 en 2001 werd gedaan. Het onderzoek concludeert dat de Friese taal in de mondelinge communicatie op scholen in primair en voortgezet onderwijs sterk vertegenwoordigd is. Van de scholen die verplicht zijn om Fries te geven, voldoet 94% van de basisscholen aan de wettelijke verplichting en datzelfde is van toepassing voor 77% van de vestigingen in het voortgezet onderwijs. Bevoegde gezagen en scholen voeren nauwelijks beleid op het gebied van het Fries. Scholen met een uitgebreid taalbeleid, waar het Fries deel van uitmaakt, zijn er praktisch niet.²² Het aanbod Fries komt nog slechts in beperkte mate tegemoet aan de nieuwe kerndoelen voor primair en voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs komen de Friese woordenschat, Fries lezen en Fries schrijven er bekaaid af. Het voortgezet onderwijs besteedt weinig aandacht aan informatieverwerking, Fries spreken voor niet-Friestaligen en leren van taalregels voor Friestalige leerlingen.²³ De

---

¹⁹ Gedeputeerde Staten van Fryslân, *Boppeslach Concept Onderwijsnota Provinsje Fryslan*, Provinsje Fryslân, [Ljouwert], 2006, 9.

²⁰ *Ibidem*, 10.

²¹ Inspectie van het Onderwijs, *Fries op school*, Inspectie van het Onderwijs, Utrecht, 2006.

²² Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, Utrecht, 2006, 99.

²³ *Ibidem*, 100.

tijdsbesteding voor het vak Fries is in vergelijking met eerder onderzoek gelijk gebleven, evenals het gebruik van het Fries als voertaal en de kwaliteit van de lessen. Het grootste knelpunt is nog steeds het gebrek aan differentiatie tussen Friestalige en niet-Friestalige leerlingen. Directies van scholen lijken in de loop van de afgelopen jaren minder animo te hebben om het Fries aan te bieden.²⁴

- 6.33 In het vervolg van deze rapportage over artikel 8 Europees Handvest zal worden ingegaan op:
- voorschoolse sector (6.34-6.50)
  - primair onderwijs (6.51- 6.100)
  - voortgezet onderwijs (6.101- 6.154)
  - secundair beroepsonderwijs en volwassenenonderwijs (6.190 - 6.215)
  - lerarenopleiding (6.229 - 6.256)
  - hoger beroepsonderwijs (6.155-6.189)
  - geschiedenis in eigen taal en cultuur (6.216-6.228)

Artikel 8, eerste lid, onderdeel a, ii: voorschools onderricht

- 6.34 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het voorschools onderwijs ingestemd met de bepaling om ‘een aanmerkelijk deel van het aan het onderwijs op school voorafgaand onderricht te bieden’ in het Fries. ‘Aanmerkelijk’ houdt in dat een meer dan symbolisch deel van de lessen in het Fries wordt gegeven, d.w.z. dat het Fries mede als instructietaal wordt gebruikt.²⁵

- 6.35 Het ‘Committee of Experts’ heeft eerder vastgesteld dat het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen geen bevoegdheid heeft inzake het voorschoolse onderwijs, en dat het voorschoolse onderwijs formeel geen deel van het Nederlandse onderwijssysteem uitmaakt. Het voorschoolse onderwijs valt binnen de bevoegdheden van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en wordt georganiseerd door de gemeentelijke overheid die ook het toezicht uitoefent. Het ‘Committee of Experts’ stelde verder vast dat geen wettelijke maatregelen zijn getroffen om het gebruik van het Fries in het voorschoolse onderwijs zeker te stellen. Van de 225 peuterspeelzalen werken, zo begreep het ‘Committee’, slechts zeven in het Fries. Er was verder onvoldoende lesmateriaal en geen doeltreffende opleiding in het Fries voor peuterspeelzaalleidsters. Het ‘Committee’ oordeelde daarom dat Nederland de aangegane verplichting niet nakwam. Het ‘Committee’ heeft de Nederlandse regering aangespoord om een substantieel deel van het voorschoolse onderwijs in de Friese taal mogelijk te maken²⁶

---

²⁴ *Ibidem*, 101.

²⁵ TK, 1994-1995, 24 092, nr. 5, 7

²⁶ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 57-59.

- 6.36 In zijn tweede rapport oordeelt het ‘Committee of Experts’ positief over de voornemens van Rijk en provincie Fryslân om ieder 110.000 euro beschikbaar te stellen voor de ontwikkeling van Friestalig onderwijsmateriaal voor kinderopvang en peuterspeelzalen. Bovendien zouden de gemeenten gevraagd worden om het Fries in gemeentelijke verordeningen op peuterspeelzalen op te nemen.²⁷
- 6.37 Het ‘Committee of Experts’ stelt verder vast dat het hard nodig is dat de Friese taal een onderdeel vormt in de opleiding van medewerk(st)ers in peuterspeelzalen en kinderopvang in Fryslân. Bovendien zou het nodig zijn om taalvereisten in de Nederlandse regelgeving op dit terrein op te nemen, omdat de organisaties die voor kinderopvang en peuterspeelzalen verantwoordelijk zijn, niet op het ontwikkelen van taalbeleid gevergd worden.²⁸
- 6.38 Het ‘Committee of Experts’ vraagt zich af of de nieuwe Wet kinderopvang, waarin een artikel betreffende het gebruik van de Friese taal is voorzien, is aanvaard (zie: 6.1).²⁹ Ten slotte stelt het ‘Committee’ vast dat de situatie inzake het Fries in kinderopvang en peuterspeelzalen zich niet opmerkelijk heeft gewijzigd in vergelijking met de eerste monitoring. Het ‘Committee’ is dan ook van mening dat de Nederlandse autoriteiten de onder Artikel 8, eerste lid, onderdeel a, ii, aangegane verplichtingen niet nakomen.
- 6.39 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk de aandacht voor het Fries in de kinderopvang, opneemt als onderdeel van het voorbereidingstraject van de te treffen wettelijke regeling ter zake. Over de mogelijke invulling daarvan onderhoudt het Rijk contact met de provincie Fryslân (BA 2.1.1). Verder zal het Rijk, wanneer sprake is van wetgeving over de voorschoolse educatie waarin kwalitatieve doelstellingen aan de orde zijn, met de provincie Fryslân in contact treden om te bezien, wat daarin de positie van het Fries kan zijn (BA 2.2.1). In beide gevallen zullen de door Nederland onderschreven Handvestbepalingen het uitgangspunt zijn voor wetgeving ter zake.
- 6.40 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk in contact treedt met de sociale partners om te bezien of het mogelijk is dat leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in Fryslân in hun opleiding een bewijs van bekwaamheid voor de passieve en actieve beheersing van de Friese taal, alsmede een bewijs van bekwaamheid in didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid in de kinderopvang kunnen verwerven (BA 2.1.2). Afgesproken is dat deze ambitie voor 2004 zou worden gerealiseerd.

---

²⁷ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 76.*

²⁸ *Ibidem, 78, 79.*

²⁹ *Ibidem, 80.*

- 6.41 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân verder overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân elk met een éénmalig subsidiebedrag van 240.000 gulden de ontwikkeling van ondersteunend materiaal in de Friese taal ten behoeve van peuterspeelzalen en kinderdagverblijven stimuleren (BA 2.1.3).³⁰ Afgesproken werd dat deze ambitie voor 2004 zou worden gerealiseerd.
- 6.42 Voor de langere termijn, dat wil zeggen als ambitie tot 2010, zijn het Rijk en de provincie Fryslân in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân zich gezamenlijk inspannen om de positie van het Fries in de peuterspeelzalen te verbeteren door het stimuleren van gemeenten om de aandacht voor het Fries op te nemen in hun lokale verordeningen peuterspeelzalen (BA 2.1.4).
- 6.43 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân inzake de Friese taal in het voorschools onderwijs overeengekomen dat de effecten van de Wet kinderopvang nagegaan zullen worden, waarop het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zal nagaan of de wet zo nodig aanpassing behoeft. In de periode 2002-2006 werkt de provincie Fryslân op projectbasis samen met instellingen uit de voorschoolse sector om het aantal Fries- en/of tweetalige peuterspeelzalen en/of kinderdagverblijven jaarlijks met ongeveer tien te doen toenemen. Ten behoeve van een systeem van certificering, zoals dat ter verbetering van de kwaliteit vanaf 2000 is opgezet door de Feriening Frysktalige Berne-Opfang, heeft de provincie in 2002 een bedrag van 108.907 euro beschikbaar gesteld.
- 6.44 De provincie Fryslân is in 2004 een blijvend overleg aangegaan met de twee Friese ROC's Friese Poort en Friesland College, gericht op de ontwikkeling van bekwaamheidseisen Fries voor leidsters in het Friese voorschoolse onderwijs. De bekwaamheidseisen moeten nog worden vastgesteld.
- 6.45 Volgens het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zal de provincie Fryslân voor 1 januari 2008 een volledig dekkend aanbod van alle gangbare intentionele taak- en speelactiviteiten realiseren ter ondersteuning van Fries- en tweetalige peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. De provincie zorgt ervoor dat alle instellingen die vanuit een tweetalige context werken dan in staat zijn om tweetalig te werken met het programma 'Pyramide'. De provincie heeft een projectvoorstel ingediend bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, dat vervolgens een bedrag van 108.907 euro voor de ontwikkeling van Friestalig pedagogisch materiaal voor peuterspeelzalen en kinderdagverblijven beschikbaar heeft gesteld.
- 6.46 In het 'Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis' van september 2002 streeft de provincie met betrekking tot het voorschoolse onderwijs een groei na van jaarlijks ongeveer tien Friestalige of tweetalige peuterspeelzalen en/of

---

³⁰

In euro's uitgedrukt gaat het om een bedrag van 108.907 euro.

kinderdagverblijven.³¹ Daarnaast heeft de provincie Fryslân aan de Stichting Partoer, het provinciaal werkende steunfunctie-instituut voor zorg en welzijn te Leeuwarden, 180.000 euro beschikbaar gesteld om in samenwerking met de Stifting Frysktalige Berne-opfang in de periode 2002-2004 Friestalig materiaal te ontwikkelen voor de peuterspeelzalen en kinderdagverblijven.³² Het aantal Friestalige kindercentra (peuterspeelzalen en kinderopvang) is ondertussen van 10 plaatsen in 2002 gegroeid naar 54 plaatsen op 1 januari 2007. Daarvan zijn tien kindercentra (twee kinderdagverblijven en acht peuterspeelzalen) gecertificeerd. De overige bereiden zich nog op certificering voor.³³

- 6.47 In 2006 zijn de werkzaamheden van It Sintrum Frysktalige Berne-opfang, de organisatie waarin de Stifting Frysktalige Berne-opfang (eerder de stifting Pjutteboartersplak) en de stichting Partoer, centrum voor maatschappelijke ontwikkeling in de provincie Fryslân, samenwerken op het onderhavige terrein, geëvalueerd.³⁴ In het evaluatierapport wordt geconcludeerd dat het zich naast het Fries richten op tweetaligheid een groter bereik voor de centra oplevert. De indruk bestaat dat de bredere aanpak aansluit op de behoefte aan informatie over tweetaligheid van zowel de centra als de ouders.³⁵
- 6.48 De provincie heeft in haar onderwijsnota 'Boppeslach' geformuleerd dat in 2010 de helft van de ouders van jonge kinderen en in 2015 alle ouders van jonge kinderen in Fryslân optimaal geïnformeerd is/zijn over de mogelijkheden en de rijkdom van een twee- of meertalige opvoeding, zodat zij op dit terrein een goed onderbouwde keuze kunnen maken. Eveneens in 2015 is driekwart van de jonge kinderen en (groot)ouders en zijn vrijwel alle leidsters in kindercentra op een systematische wijze en in verschillende vormen in contact gekomen met de Friese taal. Het aantal kindercentra met Fries- en/of tweetalige groepen zal in 2010 tot 100 gegroeid zijn. Het is het provinciale doel dat in 2010 voor alle kindercentra met Fries- en/of tweetalige groepen een professioneel systeem van begeleiding, zelfevaluatie, inspectie/visitatie en certificering beschikbaar is, waardoor de kwaliteit van de taalstimulering op deze centra gegarandeerd is.³⁶
- 6.49 Bijna tienduizend peuters krijgen inmiddels Friestalige taallessen. In 2002 werd begonnen met de vervaardiging van Friestalig lesmateriaal voor peuters. Thans wordt de zogenaamde 'Sânglêsrige' op 170 van de ongeveer 250 peuterspeelzalen gebruikt. Daarmee worden tussen de 9500 en 10.000 kinderen bereikt. Daarnaast vraagt het 'Tomke'-project, zoals dat sinds 1996 bestaat, met verschillende

---

³¹ Provincie Fryslân, *Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, [Leeuwarden], 2002, 45.

³² Provincie Fryslân, *Plan van Oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, [Leeuwarden], 2002, 47.

³³ Email van de stichting Partoer aan de Fryske Akademy van 30 januari 2007.

³⁴ Engbert Boneschansker, *Evaluasje Sintrum Frysktalige berne-opfang*, Ljouwert, 2006, 8-9.

³⁵ *Ibidem*, 22.

³⁶ Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 19-20.

methoden en activiteiten, de aandacht van jonge kinderen voor de Friese taal.³⁷ Voor ieder kind in Fryslân is er jaarlijks een Tomkeboekje, er is een Tomke-dvd, de avonturen van Tomke worden door Omrop Fryslân op de televisie uitgezonden en er wordt in zo'n 500 groepen op peuterspeelzalen over Tomke voorgelezen. Tomke is verder bekend van de Tomke-voorstellingen, -meubeltjes, -handpoppen, en -klompjes.³⁸ Het Tomke-project zorgt verder voor de bijscholing van leidsters van peuterspeelzalen door de organisatie van een jaarlijks symposium.³⁹

6.50 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat artikel 55 van de wet kinderopvang het gebruik van het Fries in de kinderopvang regelt en dat gemeenten ten aanzien van het taalgebruik door peuterspeelzalen regels kunnen stellen. In vergelijking met de tweede rapportage betreffende het Europees Handvest is er sprake van een duidelijke vooruitgang voor zover het aantal Fries- of tweetalige kindercentra in ogenschouw wordt genomen, alsmede de ontwikkeling en beschikbaarheid van ondersteunend materiaal inzake het gebruik van de Friese taal en de provinciale beleidsvoornemens met betrekking tot het Fries in de kindercentra.

Artikel 8, eerst lid, onderdeel b, onder ii: basisonderwijs

6.51 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het primair onderwijs ingestemd met de bepaling om 'een aanmerkelijk deel van het primair onderwijs te bieden' in het Fries. 'Aanmerkelijk' houdt in dat een meer dan symbolisch deel van de lessen in het Fries wordt gegeven, d.w.z. dat het Fries mede als instructietaal wordt gebruikt.⁴⁰

6.52 Het 'Committee of Experts' oordeelde eerder dat het moeilijk was om vast te stellen of de aangegane verplichting door Nederland werd nagekomen, omdat het Inspectierapport inzake het Fries als onderwijstaal in de primaire school van 1988/89 dateerde.⁴¹ Het 'Committee' had in zijn oordeelsvorming nog niet de beschikking over het in 2001 uitgebrachte rapport van de Inspectie van het Onderwijs.

6.53 Het 'Committee of Experts' oordeelde dat hoewel er een wettelijk kader is en de overheid kerndoelen inzake het Fries in het primair onderwijs had vastgesteld, er

---

³⁷ Vanaf 18 november 2005 is het Tomke-boekje 'Tomke, Romke en Kornelia boartsje mei kleur' vertaald en beschikbaar in vier Noordfriese dialecten: Sölring, Fering, Mooringer en Wiringhirder Fries.

³⁸ *De Pompeblêden*, 2007, 77, 3, 13.

³⁹ Tomke wordt gedragen door de volgende organisaties: Afûk, Leeuwarden; Stichting It Fryske Berneboek, Leeuwarden; Bibliotheekservice Fryslân, Leeuwarden; CEDIN -Taalsintrum Frysk, Leeuwarden; Wurkgroep Frysk en logopedy, Leeuwarden; Omrop Fryslân, Leeuwarden; St. Partoer, Leeuwarden; Stichting Pjutteboartersplak, Leeuwarden; Selskip foar Fryske Tael en Skriftekennisse, Drachten; Thuiszorg Het Friese Land, Leeuwarden; Thuiszorg De Friese Wouden, Drachten en Thuiszorg Zuidwest-Friesland, Sneek.

⁴⁰ TK, 1994-1995, 24 092, nr. 5, p.7.

⁴¹ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 60.

veel twijfel bestond of deze doelen in de praktijk gehaald konden worden. Volgens de informatie, die het 'Committee' had bereikt, gebruikten slechts weinig basisscholen het Fries als instructietaal en wanneer dat het geval was, was er sprake van slechts een les per week, en dat kon niet worden aangemerkt als 'een substantieel deel van het primair onderwijs'.⁴²

- 6.54 Het 'Committee of Experts' stelde verder vast dat de verplichting zoals door Nederland is aangegaan, niet werd nagekomen. Het 'Committee' nodigde de regering uit om ervoor te zorgen dat een substantieel deel van het primair onderwijs in de Friese taal beschikbaar komt.⁴³ Overigens wordt met de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 beoogd de positie van het Fries in het primair onderwijs te versterken in overeenstemming met de verplichting zoals onder het Europees Handvest aangegaan (zie: 6.57-6.60).
- 6.55 In zijn tweede rapport stelt het 'Committee of Experts' dat de -toen voorgenomen- wijziging van de kerndoelen Fries een stap achteruit zou inhouden en de positie van het Fries in individuele scholen zou kunnen verzwakken.⁴⁴ Ondertussen is bij besluit van 8 oktober 2005 (Stb. 2005, 551) het besluit kerndoelen primair onderwijs 1998 ingetrokken en zijn de vernieuwde kerndoelen voor het basisonderwijs vastgesteld. Waren de kerndoelen voor de Friese taal (alleen verplicht voor de scholen in de provincie Fryslân) eerder gelijk aan de kerndoelen voor de Nederlandse taal, thans is dat niet langer het geval (zie: 6.3-6.4). Er zijn nieuwe -niet limitatieve- kerndoelen geformuleerd omdat de eerdere doelen een te zware opgave voor de scholen bleken te zijn.⁴⁵ De verwachting thans is dat de doelen beter haalbaar zijn.⁴⁶
- 6.56 Het 'Committee of Experts' stelt vast dat hem geen positieve ontwikkelingen inzake het onderwijs van de Friese taal in het primair onderwijs hebben bereikt. De wijziging van de kerndoelen Fries wijzen slechts op het tegendeel. Het 'Committee' houdt dan ook vast aan zijn eerdere conclusie dat de Nederlandse regering zijn verplichtingen op dit punt niet nakomt.⁴⁷
- 6.57 Ingevolge de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zullen het Rijk en de provincie Fryslân gezamenlijk bevorderen dat scholen voor primair onderwijs die

---

⁴² *Report of the Committee of Experts*, 2001, 61.

⁴³ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 62.
2nd report of the Committee of Experts, 2004, 82.

⁴⁴ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 87.

⁴⁵ De *Feriening Frysk Underwiis*, de actiegroep *Te Mâl* en de *Ried fan de Fryske Beweging* hebben voor het behoud van de eerdere kerndoelen gepleit.

⁴⁶ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, Utrecht, 2006, 26.

⁴⁷ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 88.

de Friese taal als leergebied aanbieden en als instructietaal gebruiken, ook t.a.v. die activiteiten een kwaliteitsbeleid voeren. De instrumenten die scholen daarvoor ter beschikking staan, zullen worden gezien op hun geschiktheid voor het Fries, eventueel worden aangepast en er zal voorlichting over worden gegeven aan de scholen (BA 2.4.1). Afgesproken werd om deze ambitie voor 2004 te realiseren.

- 6.58 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de provincie Fryslân afgesproken dat ze gezamenlijk systematisch gegevens zullen verzamelen over de plaats die het Fries inneemt in het kwaliteitsbeleid van scholen en over de doelstellingen die scholen zich stellen ten aanzien van de beheersing van het Fries door het personeel. Met de ROC's in Fryslân zal overleg worden gevoerd om in hun opleiding tot onderwijsassistenten het actief beheersen van de Friese taal en didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid te integreren, dan wel een verplicht onderdeel te maken van het examenprogramma (BA 2.4.2).⁴⁸ Afgesproken werd om deze ambitie voor 2004 te realiseren.
- 6.59 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de provincie Fryslân afgesproken dat ze gezamenlijk zullen bevorderen dat scholen voor primair onderwijs, indien noodzakelijk vanuit het door de school gevoerde kwaliteitsbeleid, activiteiten op het gebied van nascholing van hun leraren ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden, in verband met de Friese taal en cultuur, opnemen in hun nascholingsplan (BA 2.4.3). Afgesproken werd om deze ambitie voor 2004 te realiseren.
- 6.60 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie Fryslân zich inspant voor de aandacht voor de Friese taal en cultuur bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie (BA 2.4.4). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode 2004-2010 te realiseren.
- 6.61 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt duidelijk gemaakt dat de provincie Fryslân activiteiten heeft ontwikkeld om ervoor te zorgen dat een leerkracht per cluster van alle basisscholen in Fryslân de post-HBO-cursus tot taalcoördinator volgen, waar het Fries een deel van uitmaakt. In 2004 heeft de provincie Fryslân daartoe overleg over opzet en inhoud van de opleiding gevoerd met de beide HBO-instellingen CHN en NHL te Leeuwarden.
- 6.62 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie Fryslân, drie maanden nadat de minister van OCW de nieuwe kerndoelen voor het primair onderwijs bekend heeft gemaakt, vaststelt op welke wijze zij uitvoering zal geven aan haar bevoegdheid tot het geven van ontheffing van de kerndoelen Fries.

---

⁴⁸

Voor de plaats van de ROC's in het onderwijs wordt verwezen naar 6.12-6.13.

- 6.63 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 laat weten dat de provincie Fryslân opdracht heeft gegeven om voor 1 juli 2004 een handboek samen te stellen betreffende de didactiek voor tweetalig onderwijs dat gebruikt kan worden voor de begeleiding van scholen en het ontwerpen van leermaterialen.⁴⁹ Bovendien is aan het GCO *fryslân* (= *Cedin*) de opdracht gegeven om een instrument te ontwikkelen dat scholen zelf de mogelijkheid biedt om de stand van zaken met betrekking tot de didactiek van het tweetalig onderwijs vast te stellen.⁵⁰ Ten behoeve van het opstellen van een taalbeleidsplan kunnen de scholen met behulp van dit instrument een nulmeting uitvoeren alsmede jaarlijks de stand van zaken nagaan.⁵¹
- 6.64 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft aan dat het Rijk in algemene zin toeziet op het onbevoegd lesgeven in het onderwijs. In overleg met de provincie Fryslân en het onderwijsveld zal eens per vier jaar worden nagegaan wat de stand van zaken is met betrekking tot het onderwijs in de Friese taal. Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt duidelijk dat in 2001 nog 62 procent van de leraren een bevoegdheid Fries hadden en dat in 2004/2005 dat percentage was toegenomen tot 67 procent.⁵²
- 6.65 In januari 2004 heeft de provincie Fryslân, zo maakt het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 duidelijk, aan alle Friese basisscholen een ontwerp voor een taalbeleidsplan beschikbaar gesteld, zoals dat is ontwikkeld door GCO *fryslân* en mede bekostigd door het Ministerie van OCW. De provincie Fryslân streeft ernaar dat alle scholen voor primair onderwijs voor het eind van het cursusjaar 2004/2005 een taalbeleidsplan hebben vastgesteld (Zie: 6.74).
- 6.66 Om te waarborgen dat er voor het Fries een goede begeleiding/ondersteuning plaats vindt door de reguliere professionele onderwijsondersteuningsstructuur, zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat er een instelling voor onderwijsondersteuning in de provincie Fryslân is, waarvan de instandhouding door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de provincie Fryslân mogelijk wordt gemaakt. Deze instelling richt zich, passend binnen de educatieve infrastructuur ten behoeve van de Friese taal en cultuur, op de ondersteuning van twee- en meertaligheid in het onderwijs in het algemeen en van het Fries in het onderwijs in het bijzonder. Bij het aangaan van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 was de instelling de stichting GCO

---

⁴⁹ Willem Tjerkstra (einred.) *Taaldidaktyk foar de basisskoallen yn Fryslân : praktyk en teory fan meartalich ûnderwiis*, Taalsintrum Frysk, Ljouwert, 2005.

⁵⁰ GCO *fryslân* is per 1 januari 2005 gefuseerd met de Onderwijsbegeleidingsdienst Groningen en vanaf die datum werkzaam onder de naam *Cedin educatieve dienstverlening*. Het 'Taalsintrum Frysk', eerder een afdeling van GCO *fryslân*, vormt thans een onderdeel van Cedin.

⁵¹ Het 'format taalbeleidsplan' is als bijlage 8 opgenomen in de provinciale nota 'Herziening doelstellingen Fries in het PO, [Leeuwarden], 2006, 17-18.

⁵² Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, Utrecht, 2006, 65.

fryslân (thans *Cedin*) te Leeuwarden (BA 2.9.1).⁵³ De ondersteuning voor het onderwijs in het Fries richt zich niet alleen op het primair onderwijs, maar ook op de voorschoolse periode en het voortgezet onderwijs. De in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2005 gemaakte overeenkomsten inzake de onderwijsondersteuning van twee- en meertaligheid in het algemeen en van het Fries in het bijzonder blijven onverminderd van kracht (2.8.5).

- 6.67 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft aan dat de provincie Fryslân een bedrag van 375.000 euro beschikbaar stelt voor een project om, in nauw overleg met het Friese onderwijsveld, een nieuwe methode Fries voor het primair onderwijs te ontwikkelen (2.8.1). De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft de Stichting Leerplanontwikkeling opdracht gegeven om voor het primair onderwijs een leerplan Fries op te stellen (2.8.2). (Zie: 6.73). Het Uitvoeringsconvenant geeft verder aan dat de provincie Fryslân aan de stichting GCO *fryslân* opdracht heeft gegeven om een volledige didactiek voor tweetalig onderwijs uit te werken (Zie: 6.76). In overleg met CHN en NHL gaat de provincie Fryslân na in welke mate de didactiek een inhoudelijk onderdeel moet zijn van de bevoegdheid Fries en de wijze waarop dit kan worden gerealiseerd, mede in relatie met de vaststelling van de bekwaamheidseisen door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in het kader van de Wet op de beroepen in het onderwijs (2.8.3).
- 6.68 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stelt dat de provincie Fryslân in overleg is met instellingen op het terrein van de ontwikkeling en uitgave van Friestalig onderwijsmateriaal om dergelijke voorzieningen te realiseren op het terrein van wereldoriëntatie, biologie, geschiedenis, aardrijkskunde, verzorging en cultuureducatie, liefst in de vorm van ict-materiaal en tijdschriften voor de leeftijdsgroep van twee tot en met 17 jaar (2.8.4).
- 6.69 Indien de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Gedeputeerde Staten van Fryslân van oordeel zijn dat met het bepaalde in art. 2.9.1 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 de beoogde doelstellingen inzake begeleiding en ondersteuning van het onderwijs in de het Fries niet voldoende worden bereikt, voeren het Rijk en provincie gezamenlijk overleg om de doelstellingen op een andere wijze te verwezenlijken (BA 2.9.2).
- 6.70 Om leerlingen de mogelijkheid te bieden te functioneren in een tweetalige samenleving is wettelijk bepaald (art. 9, vierde lid WPO), dat alle scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân gehouden zijn tot het geven van het Fries als verplicht leergebied voor alle leerlingen, tenzij Gedeputeerde Staten van Fryslân ontheffing hebben verleend.

---

⁵³

Zoals reeds eerder werd opgemerkt is GCO *fryslân* per 1 januari 2005 gefuseerd met de Onderwijsbegeleidingsdienst Groningen en vanaf die datum werkzaam onder de naam *Cedin educatieve dienstverlening* met vestigingen in Dokkum, Drachten, Groningen, Leeuwarden, Oude Pekela, Sneek en Wolvega.

- 6.71 In het schooljaar 1988/89 hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân aan zo'n 10 procent van de toen 572 scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân ontheffing verleend van de wettelijke verplichting om het leergebied Fries te onderwijzen. Sindsdien is het beleid van Gedeputeerde Staten van Fryslân erop gericht geweest het aantal ontheffingen geleidelijk te doen verminderen. In 2002/2001 was het aantal ontheffingen afgenomen tot ruim twee procent van de scholen voor primair onderwijs in Fryslân. Anno 2006 is alleen aan elf van de twaalf scholen op de Friese Waddeneilanden ontheffing verleend volgens artikel 9, vierde lid van de WPO aan 11. De scholen voor primair onderwijs in Oost- en Weststellingwerf hebben geen ontheffing, maar besteden aandacht aan het Stellingwerfs en Fries in het kader van het leergebied Heemkunde, waarbij ook aandacht is voor de lokale geschiedenis en taal (het Stellingwerfs).⁵⁴ Het aantal ontheffingen voor het schooljaar 2006/2007 is in vergelijking met 1988/89 van tien procent gedaald naar ruim twee procent. Van de scholen die geen ontheffing voor het vak Fries hebben, besteedt zes procent geen aandacht aan het Fries. Deze scholen zijn met name te vinden in de gemeenten Heerenveen, Leeuwarden en Smallingerland.⁵⁵ De overige 94 procent van de basisscholen doet minimaal iets aan het Fries.⁵⁶
- 6.72 De WPO bevat in artikel 9 een opsomming van de leergebieden die alle scholen voor primair onderwijs geacht worden te geven. Hoe die leergebieden moeten worden gegeven en hoeveel tijd per leergebied dient te worden besteed, is niet wettelijk vastgelegd. Wel zijn voor alle verplicht te geven leergebieden bij algemene maatregel van bestuur kerndoelen vastgesteld, derhalve ook voor het leergebied Fries (zie: 6.3). Scholen bepalen zelf hoe zij het Fries in het onderwijsprogramma integreren en leggen daarvan verantwoording af in het schoolplan. In de wet is vastgelegd dat het schoolplan een beschrijving bevat van het beleid met betrekking tot de kwaliteit van het onderwijs dat binnen een school wordt gevoerd. Het schoolplan moet eens per vier jaar worden vastgesteld (zie: artt. 12 en 16 WPO).
- 6.73 In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft de Stichting Leerplan Ontwikkeling in 2005 het leerplan Fries voor het primair onderwijs 'Fries aan bod' gerealiseerd. Het leerplan is ontwikkeld vanuit de nieuwe kerndoelen en wil scholen handvatten bieden bij de vormgeving van het Fries in het onderwijs en tevens een impuls geven aan de ontwikkeling van taalbeleid dat leidt tot een hogere kwaliteit van het (taal)onderwijs in het algemeen.⁵⁷

---

⁵⁴ Telde Fryslân in het schooljaar 2001/2002 nog 495 scholen voor primair onderwijs en 11 scholen voor primair speciaal onderwijs, in het schooljaar 2005/2006 zijn er nog 489 scholen voor primair onderwijs en 11 scholen voor primair speciaal onderwijs.

⁵⁵ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, Utrecht, 2006, 49.

⁵⁶ *Ibidem*, 72.

⁵⁷ SLO, *Fries aan bod Leerplan Fries voor het Primair Onderwijs*, Enschede, 2005.

- 6.74 Uit actueel onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs komt naar voren dat zeven procent van de scholen een visie op Fries heeft vastgelegd in een taalbeleidsplan. Bijna een kwart van de scholen heeft in geen enkel schooldocument een visie op het vak Fries verwoord. De overige scholen doen dit in het schoolplan of de schoolgids (zie: 6.65).⁵⁸
- 6.75 Bij schrijven van 2 maart 2006 heeft het lid van het College van Gedeputeerde Staten van Fryslân, belast met het provinciaal onderwijsbeleid, een schrijven aan leerkrachten, locatieleiders, directies en besturen van onderwijsinstellingen doen uitgaan, waarin de in december 2004 door Provinciale Staten voor kennisgeving aangenomen notitie ‘Herziening doelstellingen Fries in het PO’ is toegezonden. In de betreffende notitie wordt een handreiking gegeven voor het realiseren van een taalbeleidsplan. Daarnaast geeft de provinciale notitie een uitwerking aan de differentiatie die de nieuwe kerndoelen Fries mogelijk maken (zie: 6.8).⁵⁹
- 6.76 In hetzelfde schrijven van 2 maart 2006 maakt de Friese onderwijsgedeputeerde aan de betrokkenen in het primair onderwijs duidelijk dat een nieuwe lesmethode voor het vak Fries in het primair onderwijs verschijnt: ‘Studio F.’⁶⁰ Deze, door het Taalsintrum Frysk van Cedin ontwikkelde, onderwijsmethode sluit aan bij de vernieuwde kerndoelen en is beschikbaar vanaf het schooljaar 2006/2007 voor de groepen 4, 5 en 7 en vanaf het schooljaar 2007/2008 voor de groepen 6 en 8 van het primair onderwijs.⁶¹ Het provinciaal bestuur van Fryslân stelt een aanschafsubsidie ter beschikking om de prijs van het gehele pakket zo laag mogelijk te houden en daarmee de implementatie te ondersteunen.⁶²
- 6.77 In artikel 9, achtste lid WPO, is de mogelijkheid opgenomen dat scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân de Friese taal als voertaal kunnen gebruiken. Uit het rapport van de Inspectie van Onderwijs over het Fries op school blijkt dat het Fries in groep 1 en 2 in 34 procent van de onderwijstijd als voertaal wordt gebruikt, in groep 3 en 4 daalt dat percentage naar 18 procent en in de groepen 6, 6, 7 en 8 bedraagt het percentage nog 11 procent.⁶³
- 6.78 Naar aanleiding van de Tweede Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur (1993) is bij wet van 4 juli 1996 (Stb. 403); in artikel 100, tweede lid WBO en artikel 97,

---

⁵⁸ *Ibidem*, 50.

⁵⁹ Provinsje Fryslân/Wurkgroep Frysk yn it PU, *Herziening doelstellingen Fries in het PO*, [Ljouwert], 2006, 15-16.

⁶⁰ De Friese taalmethode ‘Studio F’ is in september 2006 verschenen, voor zover het gaat om de groepen 4, 5 en 7.

⁶¹ Zie: <http://www.studiof.nl>

⁶² Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 26.

⁶³ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, [Utrecht], 2006, 58.

tweede lid ISOVSO, opgenomen dat het Rijk jaarlijks aan de provincie Fryslân de kosten van de materiële instandhouding vergoedt voor zover het om het onderwijs in de Friese taal gaat.⁶⁴ De provincie Fryslân draagt zorg voor verdeling van deze vergoeding over de betrokken scholen naar rato van het aantal leerlingen dat gebruik maakt van het onderwijs in de Friese taal. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen stelde in 2002 een bedrag beschikbaar van 224.000 euro.⁶⁵ Vier jaar later ging het om een bedrag van 258.000 euro.⁶⁶

6.79 Naast de in 6.77 genoemde vergoeding voor de materiële instandhouding voor het onderwijs in de Friese taal, ontvangt de provincie Fryslân op basis van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 2.3.1) jaarlijks een doeluitkering van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen om de positie van het Fries in het onderwijs te waarborgen en te stimuleren. Vanaf het begrotingsjaar 2006 is de doeluitkering, ondanks bezwaren van het provinciaal bestuur van Fryslân, overgebracht naar het Provinciefonds (zie: 10.84 en 10.85).

De doeluitkering Fries was niet alleen bestemd voor het primair onderwijs, maar kon breed worden ingezet: voor de voorschoolse periode, het primair en voortgezet onderwijs, de onderwijsondersteuning en de lerarenopleiding en nascholing van leraren. In 2001 bedroeg de doeluitkering nog 650.450 euro. In 2005 ging het om een bedrag van 752.000 euro en een jaar later om 762.000 euro.⁶⁷

Boven op de doeluitkering van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen stelde de provincie Fryslân een bedrag van 204.200 euro beschikbaar, dat in 2005 was gegroeid naar een bedrag van 232.000 euro en in 2006 een bedrag van 287.000 euro. In totaal was er voor 2005 een bedrag van 984.000 euro voor het onderwijs in het Fries beschikbaar. In 2006 ging het om een bedrag van 1.049.000 euro.⁶⁸ Uit dat bedrag kreeg it Taalsintrum Frysk van *Cedin* in 2005 in totaal 442.000 euro.⁶⁹ De beide hogescholen CHN en NHL kregen en krijgen ieder 34.000 euro ten behoeve van de basisopleiding en de nascholing van leraren ten behoeve van het leergebied Fries. Voor de tweedegraads-opleiding Fries, alsmede de nascholing van docenten Fries, was in 2006, evenals in 2005, een bedrag van 91.000 euro beschikbaar. Ten behoeve van de voorschoolse periode was in 2005 een bedrag van 171.000 euro beschikbaar. In 2006 was dat een bedrag van 160.000 euro.⁷⁰

---

⁶⁴ Thans artikel 134, tweede lid WPO (Stb. 1998, 495) en artikel 128 tweede lid WEC (Stb. 1998, 496).

⁶⁵ Provincie Fryslân, *Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, november 2001, hoofdstuk 7.

⁶⁶ Email van de provincie Fryslân van 6 februari 2007.

⁶⁷ Provinsje Fryslân, *Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, [Ljouwert], 2005, 25.

⁶⁸ *Ibidem*, 25.

⁶⁹ Voor *Cedin*, voorheen *GCO fryslân*, wordt verwezen naar 6.66.

⁷⁰ Provincie Fryslân, *Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, [Ljouwert], 2005, 25.

- 6.80 Een deel van de scholen voor speciaal (basis)onderwijs, die tot 1998 onder de ISOVSO vielen, vallen met ingang van dat jaar onder de Wet op het primair onderwijs. Het gaat hier om de zogeheten MLK- en LOM-scholen, d.w.z. scholen voor Moeilijk Lerende Kinderen en kinderen met Leer- en Opvoedings Moeilijkheden (zie: 6.2). Als gevolg hiervan moeten deze scholen sinds 1998 tevens voldoen aan de wettelijke voorwaarden voor het leergebied Fries, zoals die gelden voor alle basisscholen in de provincie Fryslân. Het onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs maakt duidelijk dat op zeven van de acht in het onderzoek opgenomen scholen speciaal onderwijs het Fries een rol in het onderwijs speelt. Leraren en leerlingen gebruiken het Fries informeel, voor en na schooltijd en in de pauzes. Drie van de zeven scholen hebben intern afspraken gemaakt over het gebruik van het Fries. Geen van de scholen is van plan om het Fries een relevanter plek binnen het onderwijs te geven.⁷¹
- 6.81 Een ander deel van de scholen voor speciaal (basis)onderwijs, die tot 1998 onder de ISOVSO vielen, vallen met ingang van dat jaar onder de Wet op de Expertise Centra (WEC) (Stb. 1998, 496). De Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK) en lichamelijk, visueel en anders gehandicapte kinderen volgen een vorm van speciaal onderwijs en vallen onder de WEC. Binnen de WEC wordt een onderscheid gemaakt in vier clusters van scholen die speciaal en voortgezet speciaal onderwijs verzorgen, te weten:
- visueel gehandicapten (blind en slechtziend en meervoudig gehandicapt)
  - auditief en communicatie gehandicapten (doof, slechthorend, ernstige spreektaalmoeilijkheden en meervoudig gehandicapt)
  - lichamelijk en verstandelijk gehandicapt (LG, MG, ZMLK, LZ)
  - leerlingen met gedragsmoeilijkheden en psychiatrische problemen (ZMOK, PI, LZ).
- 6.82 Scholen die onder de WEC vallen mogen het Fries als instructietaal gebruiken en kunnen het Fries als leergebied aanbieden (artt. 13, zesde lid, en 18 WEC).⁷² In de praktijk gebeurt dit zelden of nooit. Het ‘Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ besteedt in paragraaf 5.5. aandacht aan de scholen die onder de WEC vallen. Volgens het ‘Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ dienen deze scholen een taalbeleid te formuleren waarin aandacht wordt geschonken aan de wijze waarop de school in het onderwijs op de thuistaal van de leerlingen aansluit; doelstellingen voor het leergebied Fries en de wijze waarop de school de professionaliteit aangaande het Fries of tweetalig onderwijs behoudt.⁷³ (Zie ook: BA 2001, 2.6).

---

⁷¹ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, Utrecht, 2006, 66.

⁷² In Fryslân gaat het in totaal om 14 scholen, waarvan één school in de categorie van auditief en communicatie gehandicapten, elf scholen in de categorie van lichamelijk en verstandelijk gehandicapten, en twee scholen voor leerlingen met gedragsmoeilijkheden en psychiatrische problemen.

⁷³ Provincie Fryslân, *Plan fan Oanpak Frysk yn it ûnderwiis*, november 2001, 21.

- 6.83 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt opgemerkt dat de minister van OCW advies heeft gevraagd aan de Stichting Leerplanontwikkeling over de doelstellingen van de scholen die onder de werking van de WEC vallen (2.4.1). De provincie Fryslân zal in de gelegenheid worden gesteld om op het SLO-advies te reageren. Het Rijk en de provincie Fryslân zijn verder overeengekomen dat de provincie met de scholen die in Fryslân onder de werking van de WEC vallen een werkgroep vormt die de mogelijkheden van een taalbeleid op de betreffende scholen inventariseert en stimuleert. Dit moet binnen drie jaar resulteren in een taalbeleid op de betreffende scholen.
- 6.84 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 maakt verder duidelijk dat de provincie Fryslân in 2005 met de betreffende scholen zal nagaan welke mogelijkheden de scholen hebben om het vak Fries te onderwijzen, welke de rol van het Fries is in een orthopedagogisch en therapeutisch kader, welke instrumenten ingezet kunnen worden als hulpmiddel voor het opzetten en uitvoeren van een taalbeleid en welke nascholing van leraren in het WEC-onderwijs nodig is. Zo nodig verleent de minister van OCW hier ondersteuning aan (2.4.3).
- 6.85 De provinciale onderwijsnota ‘Boppeslach’ schenkt geen aandacht aan het Fries in de scholen die onder de werking van de WEC vallen. De in te stellen werkgroep, waar in 6.81 over wordt gesproken, was per 1 januari 2007 nog niet ingesteld. De provincie Fryslân heeft evenmin per 1 januari 2007 inhoud gegeven aan het voornemen om met de betreffende scholen na te gaan welke mogelijkheden de scholen hebben om het vak Fries te onderwijzen, zoals hiervoor aangegeven in 6.83.
- 6.86 Om de achterstanden in het primair onderwijs aan te pakken heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in juni 2000 een nota uitgebracht onder de titel ‘Aan de slag met onderwijskansen’.⁷⁴ In het onderwijskansenbeleid werken gemeenten, schoolbesturen en scholen intensief samen. In samenspraak met de Inspectie van het Onderwijs werden resultaatgerichte afspraken op lokaal niveau gemaakt om de onderwijsprestaties van leerlingen te verbeteren. Aanvankelijk richtte het onderwijskansenbeleid zich op scholen in grote en middelgrote gemeenten, vervolgens werd een uitbreiding naar kleine steden en plattelandsgemeenten in gang gezet. Het uitbreiden van het onderwijskansenbeleid naar kleinstedelijke en plattelandsgemeenten is begonnen met een pilot-project van samenwerkende gemeenten in de provincie Zeeland. Daarna zijn ook scholen in andere provincies, waaronder de provincie Fryslân, betrokken bij de uitvoering van dit beleid.
- 6.87 Op verzoek van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft de provincie Fryslân voor de scholen voor primair onderwijs in de Friese gemeenten, exclusief Leeuwarden, een plan van aanpak voor het project

---

⁷⁴

TK, 1999-2000, 27 020, 14.

onderwijskansen ontwikkeld.⁷⁵ In het provinciale plan worden vier mogelijke regionale thema's onderscheiden, waaronder beheersing van de Nederlandse en Friese taal. Voor het thema taal is als centrale vraag geformuleerd: 'Onder welke omstandigheden is het mogelijk om het basisonderwijs zodanig tweetalig in te richten dat ook op Onderwijskansen-scholen de leerlingen goed presteren in de talen Nederlands en Fries.'⁷⁶ Met het plan, uitgevoerd in de jaren 2002-2006, was een bedrag gemoeid van 1,36 miljoen euro, dat volledig beschikbaar werd gesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

- 6.88 In Fryslân hebben 14 gemeenten, in het bijzonder 30 basisscholen (20 projectscholen en 10 volgscholen), aan het onderwijskansenplan deelgenomen.⁷⁷ Deze scholen voldeden aan de voorwaarde dat op zijn minst de helft van de leerlingen ouders met hoogstens een lbo-opleiding hadden en onvoldoende presteerden uit een oogpunt van onderwijskwaliteit of achterblijvende leerlingprestaties. In eerste instantie richtte het project zich op een nulmeting van de situatie in de scholen, gebaseerd op rapportages van de Inspectie van het Onderwijs. Vervolgens werd vastgesteld aan welke specifieke thema's aandacht moest worden besteed. Thema's die naar verwachting alle scholen in deze regio raakten waren de volgende:
- de minimaal benodigde formatie om kwaliteit te leveren (problematiek van de kleine scholen),
  - de beheersing van de Nederlandse en de Friese taal,
  - de doorstroming naar het voortgezet onderwijs en
  - het toenemend aantal verwijzingen naar speciale scholen voor basisonderwijs.
- 6.89 Het onderwijskansenplan lijkt vooral verbeteringen opgeleverd te hebben op school-, team- en leerkrachtniveau.⁷⁸ Daarbij gaat het om een verbeterde schoolorganisatie, een doorgaande lijn in de onderwijsaanpak en een beter pedagogisch-didactisch handelen. Het blijkt dat de leerlingprestaties in de meeste gevallen nog steeds achterblijven, hoewel in de onder- en middenbouw resultaten bij het begrijpend lezen geboekt zijn, en in de bovenbouw als het om taal gaat.⁷⁹
- 6.90 Het vervolg op het onderwijskansenplan is te vinden in de provinciale onderwijsnota 'Boppeslach', die een verbetering van de onderwijskwaliteit van de Friese basisscholen nastreeft, zo dat er in 2015 sprake is van een opname in de top drie van het Nederlandse onderwijs, zodat Friese jongeren goed voorbereid zijn op

---

⁷⁵ Provincie Fryslan, Project Onderwijskansen, Plan van Aanpak, december 2001

⁷⁶ *Ibidem*, 6.

⁷⁷ Corrie Hartholt-van der Veen, Onderwijskansenplan Fryslân 2002-2006, Fryske Akademy, 2006, 6.

⁷⁸ *Ibidem*, 11.

⁷⁹ *Ibidem*, 12.

de zich snel ontwikkelende kenniseconomie.⁸⁰ Deze doelstelling wordt geëxpliciteerd in het verbeteren van een prestatiegerichte cultuur bij een specifieke groep scholen en het alle Friese basisscholen laten voeren van een eigen beleid om onderwijsachterstanden te bestrijden. Daarvoor stelt het provinciaal bestuur voor de jaren 2007-2011 een budget beschikbaar van 500.000 euro in 2007 en vervolgens jaarlijks een bedrag van 810.000 euro.⁸¹ Het beleidsplan 'Boppeslach' streeft naar een integraal taalbeleid in het Friese onderwijs. Dat wil zeggen dat bewust en planmatige wordt omgegaan met het onderwijsaanbod voor de talig heterogene populatie van leerlingen. De te zwakke positie van het Fries dient, zo streeft het provinciaal bestuur van Fryslân na, een volwaardige positie in het taalbeleid van de scholen te krijgen.⁸²

- 6.91 Om meer duidelijkheid te verkrijgen over de Friese onderwijssituatie heeft het provinciaal bestuur van Fryslân de Fryske Akademy en de Rijksuniversiteit Groningen opdracht verleend om het onderwijsniveau van de leerlingen in het Friese basisonderwijs en voortgezet onderwijs verkennend te analyseren om daarmee inzicht te krijgen in het bestaan van onderwijsachterstanden in Fryslân. De provinciale opdracht resulteerde in 2003 in de publicatie 'Voorsprong of achterstand?'⁸³ De onderzoeker stelt in het onderzoek vast dat de Friese leerlingen, ongeacht hun sociaal-economische achtergrond met taal en rekenen achter zijn.⁸⁴
- 6.92 Het onderzoek 'Voorsprong of achterstand?' heeft in 2004 een vervolg gekregen in een uitgebreide studie: 'Onderwijseffectiviteit in Fryslân'.⁸⁵ Het onderzoek maakt duidelijk dat de gemiddelde taalprestaties van de leerlingen in het Friese basisonderwijs zowel significant ten negatieve afwijken van het landelijk gemiddelde, als achterblijft ten opzichte van de taalvaardigheid van de leerlingen van Limburgse basisscholen.⁸⁶ Het onderzoek maakt verder duidelijk dat de negatieve afwijking van de Friese reken- en taalprestaties niet kan worden toegeschreven aan het feit dat Friese kinderen gemiddeld genomen in grotere gezinnen opgroeien, andere voorkeuren van vrijetijdsbesteding hebben en een groot aantal Friese leerlingen het Nederlands niet als moedertaal hebben.⁸⁷

---

⁸⁰ Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 9.

⁸¹ *Ibidem*, 36-38.

⁸² *Ibidem*, 9.

⁸³ E. C. M. van Ruijven, *Voorsprong of achterstand?*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2003.

⁸⁴ *Ibidem*, 100.

⁸⁵ E. C. M. van Ruijven, *Onderwijseffectiviteit in Fryslân*, Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2004 (Diss. Rijksuniversiteit Groningen).

⁸⁶ *Ibidem*, 74.

⁸⁷ *Ibidem*, 151-152.

- 6.93 Na afronding van het hiervoor genoemde grootschalige en vergelijkende onderzoek naar de Friese onderwijssituatie heeft het provinciaal bestuur van Fryslân in december 2005 de Fryske Akademy opdracht verleend voor het uitvoeren van de eerste fase van een longitudinale studie naar de vorderingen van de leerlingen van het Friese basisonderwijs, in vergelijking met de Nederlandse schoolprestaties. De Fryske Akademy heeft in 2006 verslag gedaan van haar onderzoek 'Leervorderingen in het Friese basisonderwijs'.⁸⁸ Het onderzoek bevestigt eerder uitgesproken vermoedens dat de leerlingen in het Friese basisonderwijs tijdens hun schoolcarrière een taalachterstand ten opzichte van landelijke gemiddelden oplopen. De Friese leerlingen uit groep 4 blijken beter met taal te zijn dan de leerlingen in de landelijke steekproef. In groep 8 is echter, met uitzondering van de Friese leerlingen met een hoge aanleg/potentie, de eerdere taalvoorsprong veranderd in achterstand.⁸⁹
- 6.94 In het kader van het Handvest heeft de Nederlandse regering de verplichting aanvaard om periodiek te berichten over de genomen maatregelen en de bereikte vooruitgang bij het tot stand brengen of ontwikkelen van het onderwijzen van de Friese taal, alsmede voor het opstellen van periodiek verslagen (art. 8, eerste lid, onderdeel i). Met betrekking tot het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Fryslân heeft de onderwijsinspectie in 2001 een rapport inzake het primair onderwijs en in 1999 een onderzoek naar het voortgezet onderwijs in Fryslân gepubliceerd.⁹⁰ Recent heeft de Inspectie van het Onderwijs opnieuw onderzoek gedaan naar het primair en voortgezet onderwijs.⁹¹ Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs concludeert dat van de reguliere basisscholen zes procent, ondanks de wettelijke verplichting daartoe, geen Fries onderwijst. Bovendien heeft het merendeel der scholen amper beleid ontwikkeld als het om het Fries als vak en voertaal gaat. Ging het daarbij in 2001 nog om drie procent van de scholen, thans heeft zeven procent van de scholen taalbeleid ontwikkeld. Bovendien heeft vijf procent van de scholen ondertussen een taalcoördinator aangesteld. In het Inspectierapport wordt verder geconstateerd dat in de lessen opvallend weinig aandacht besteed wordt aan differentiatie (het maken van onderscheid tussen leerlingen voor wat het taalniveau betreft) en transfer (vaardigheden die bij andere leergebieden eerder geleerd zijn toe te passen bij het leergebied Fries). Wat betreft de roostertijd Fries, het gebruik van het Fries als voertaal en de geconstateerde kwaliteit van de lessen stelt de Inspectie geen verandering ten opzichte van 2001 vast. Sinds 2001 is het aantal schooldirecties

---

⁸⁸ E. C. M. van Ruijven, *Leervorderingen in het Friese basisonderwijs*, Fryske Akademy, Ljouwert/Leuwarden, 2006.

⁸⁹ *Ibidem*, 66-68.

⁹⁰ Inspectie van het Onderwijs, *Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken*, Utrecht 2001.
Inspectie van het Onderwijs, *Werk aan de basis: Fries in de basisvorming*, Den Haag, 1999.

⁹¹ Inspectie van het Onderwijs, *Fries op school*, [Utrecht], 2006.
Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân* (Technisch rapport), Utrecht, 2006

dat geen belang aan het Fries hecht echter van 23 procent naar 27 procent gegroeid, terwijl, volgens de schooldirecties het aantal leerlingen met een zwakke motivatie voor het vak Fries is toegenomen.

- 6.95 Om op systematische wijze invulling te geven aan de kerndoelen Nederlands, Fries en Engels voor het primair onderwijs, is in 1997/1998 het project 'Drietalige school in Fryslân' op initiatief van het Taalsintrum Frysk van GCO *fryslân*, thans Cedin, en de Fryske Akademy gestart. Zeven scholen voor primair onderwijs in Fryslân doen aan het project mee.⁹² Binnen deze zeven scholen worden de talen Nederlands, Fries en Engels als voer- en instructietaal gebruikt. In de groepen 1 t/m 6 (van 4 jaar tot 9 jaar) worden Fries en Nederlands in gelijke mate als voertaal gebruikt, in de groepen 7 en 8 (10 jaar tot 12 jaar) komt daar Engels bij. De verdeling in de laatste groepen is 40 procent Fries, 40 procent Nederlands en 20 procent Engels.⁹³ In het school jaar 2003/2004 hebben de deelnemende scholen voor primair onderwijs te maken gekregen met onderwijs in drie talen, in dat jaar hebben de eerste groep betrokken leerlingen groep 7 bereikt. Vanaf 2005/2006 werken alle groepen van de deelnemende scholen volgens de uitgangspunten van het project.
- 6.96 Het project 'Drietalige school in Fryslân' is vanaf het begin onderzocht. De laatste rapportage, die over de voortgang in de groepen 7 en 8, is in het voorjaar van 2007 te verwachten. Het onderzoek naar de voortgang in de groepen 3 tot en met 8 laat zien dat de uitkomsten van de deelnemende scholen als het gaat om het technisch lezen Fries en spelling significant hoger zijn dan de prestaties van de controlescholen. Voor wat de woordenschat in groep 3 en 4, alsmede het begrijpend lezen in groep 6 betreft, is er geen verschil tussen de prestaties van de leerlingen op de drietalige en controlescholen. In groep 5 zijn de prestaties Friese taal hoger dan in de controlescholen, vanaf groep 6 geldt dat voor twee van de drie toetsen. Voor wat betreft de vaardigheid Nederlandse taal zijn er geen verschillen tussen de leerlingen op de drietalige en controlescholen. Ook inzake de prestaties Engelse taal is er, anders dan de onderzoekers verwachtten, geen verschil tussen de drietalige en controlescholen. Ten slotte bleek dat in groep 8, aan het einde van het project, de prestaties van de Nederlandstalige leerlingen Friese taal zich niet onderscheiden van die van de Friestalige leerlingen. De Friestalige leerlingen doen het echter beter als het om het begrijpend lezen Fries gaat. Andersom presteren Friestalige leerlingen in groep 8, voor wat betreft het Nederlands, op hetzelfde niveau als de Nederlandstalige leerlingen.⁹⁴

---

⁹² De Tsjelke in Holwerd, Ids Wiersma-school in Brantgum, Otto Clant-school in Boksum, Van Haersma Buma-school in Hommerts, De Brêge in het Heidenschap, Master Franke-school in Earnewâld en De Tarissing in Nes (Dongeradeel).

⁹³ M. Bakker, H. de Haan en W. Tjerkstra, 'De drietalige school in Fryslân', in: *Byntwurk*, 11, 2 (2000) 17. J. Ytsma, Trilingual Primary Education in Friesland, in J. Cenoz & U. Jessner (eds.) *English in Europe: The Acquisition of a Third Language*, Multilingual Matters, Clevedon, 2000, 227-228.

⁹⁴ Bernadet de Jager en Hester Deelstra, Trijetalich basisûnderwiis goed foar meartaligens learlingen, in: *De Pompeblêden*, 2006, 77, 5, 65-66.

- 6.97 De zeven scholen die deelnemen aan het project 'Drietalige scholen in Fryslân' zijn in 2006 gecertificeerd als drietalige school. De betreffende scholen zullen de gekozen aanpak continueren. Daartoe is ondertussen het Netwurk Trijetalige Skoallen (Netwurk 3TS) opgericht, waar zich ondertussen ook andere scholen bij hebben aangesloten. De provincie Fryslân faciliteert het netwerk op het gebied van begeleiding, bijscholing, onderzoek en profilering. In de provinciale onderwijsnota 'Boppeslach' opteert het provinciaal bestuur van Fryslân voor een drietalig model voor het onderwijs: Fries, Nederlands en Engels, waarbij ruimte wordt geboden voor lokale variaties van het meertalige model. Daarbij gaat het met name om het Stellingwerfs en het Bildts.⁹⁵
- 6.98 **Samenvattend** kan worden geconstateerd dat 94 procent van de scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân voldoen aan de wettelijke bepaling tot het geven van het leergebied Fries. Uit het laatste onderzoeksrapport van de Inspectie van Onderwijs blijkt verder dat het overgrote deel van de scholen tot op heden geen taalbeleid heeft ontwikkeld, terwijl het aanbod Fries nog maar in beperkte mate tegemoet komt aan de nieuwe kerndoelen voor het primair onderwijs. Ook het onderzoek dat de Fryske Akademy in opdracht van het provinciaal bestuur van Fryslân de afgelopen jaren heeft uitgevoerd, laat zien dat de situatie in het Friese basisonderwijs verbeterd moet worden. Ondanks beperkte formele mogelijkheden ontwikkelt het provinciaal bestuur onderwijsbeleid, geeft het opdracht tot het uitvoeren van onderzoek en het ontwikkelen van nieuw lesmateriaal -Sânglê, Studio F, Tomke- en houdt het begeleiding in stand, om daarmee de positie van het Fries in het onderwijs, alsmede het gehele Friese basisonderwijs te verbeteren. Het in 2006 afgesloten project van de drietalige school zal in dit kader uitgebreid worden voortgezet. Van de reguliere basisscholen geeft zes procent, ondanks de wettelijke verplichting daartoe, geen Fries. Bovendien heeft het merendeel der scholen nog amper beleid ontwikkeld als het om het Fries als vak en voertaal gaat. Ging het in 2001 nog om drie procent van de scholen, thans heeft zeven procent van de scholen taalbeleid ontwikkeld. Bovendien heeft vijf procent van de scholen ondertussen een taalcoördinator aangesteld
- 6.99 In het onderwijsbeleidsplan 'Boppeslach' kiest de provincie Fryslân voor een verbetering van de onderwijskwaliteit van de Friese basisscholen, in de zin dat er in 2015 sprake is van een opname in de top drie van het Nederlandse onderwijs. Deze doelstelling wordt geëxpliciteerd in het verbeteren van een prestatiegerichte cultuur bij een specifieke groep scholen en het door alle Friese basisscholen uitvoeren van een eigen beleid om de onderwijsachterstanden te bestrijden. Daarvoor stelt het provinciaal bestuur voor de jaren 2007-2011 een budget beschikbaar van 500.000 euro in 2007 en vervolgens jaarlijks een bedrag van 810.000 euro. Het beleidsplan 'Boppeslach' streeft verder naar een integraal taalbeleid in het Friese onderwijs. Dat wil zeggen dat bewust en planmatige wordt omgegaan met het onderwijsaanbod voor de talig heterogene populatie van

---

⁹⁵

Provincie Fryslân, *Boppeslach*, [Leeuwarden], 2006, 14.

leerlingen. De te zwakke positie van het Fries dient een volwaardige positie in het taalbeleid van de scholen te krijgen.

- 6.100 De inspanningen van het Ministerie van OCW, zoals vermeld in de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001, zijn erop gericht invulling te geven aan de aanbevelingen die door de Raad van Europa zijn geformuleerd. Zo draagt het Rijk bij aan de verankering van het leergebied Fries op de scholen voor primair onderwijs door financiële middelen beschikbaar te stellen voor de materiële instandhouding van het leergebied Fries. Daarnaast zorgt het Rijk ervoor dat de Inspectie van het Onderwijs driejaarlijks verslag uitbrengt van de stand van zaken met betrekking tot het twee- en meertalig onderwijs in de provincie Fryslân.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel c, iii: voortgezet onderwijs.

- 6.101 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het voortgezet onderwijs ingestemd met de bepaling om in het voortgezet onderwijs ‘te voorzien in het onderwijzen van de [Friese taal] als integrerend deel van het leerplan’. De complexe structuur van het voortgezet onderwijs - basisvorming en verschillende schooltypen - is uiteengezet in het begin van dit hoofdstuk. Korthedshalve wordt daarnaar verwezen (6.5-6.11).
- 6.102 In het voortraject dat leidde tot de aanvaarding van het Europees Handvest, heeft de regering ten aanzien van het voortgezet onderwijs gekozen voor optie iii, zoals hiervoor geciteerd, en niet voor optie ii. De Nederlandse regering heeft met betrekking tot opties ii en iii de volgende aantekening gemaakt: Artikel 8, eerste lid, onderdeel c, onder ii, houdt in dat het Fries voor een aanmerkelijk deel instructietaal is, terwijl artikel 8, onderdeel c, onder iii, betrekking heeft op het onderwijs van de minderheidstaal als afzonderlijk vak.⁹⁶ De regering wijst erop dat het wel mogelijk is dat scholen vrijwillig de keuze kunnen maken om het Fries als instructietaal te hanteren. Deze keuze zal afhangen van lokale en regionale omstandigheden.
- 6.103 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport vast dat het voortgezet onderwijs in Nederland in de eerste jaren een basisvorming kent, alvorens de tweede fase van het voortgezet onderwijs begint. Basisvorming kan als een oriëntatieperiode worden gezien, welke, afhankelijk van de vaardigheden van de leerling, tussen de twee en de vier jaar kan duren. Volgens de bestaande onderwijswetgeving is het onderwijs van het Fries een verplicht onderdeel van de basisvorming, tenzij ontheffing is verleend, terwijl het een facultatief vak is in de tweede fase van het voortgezet onderwijs.⁹⁷

---

⁹⁶ TK, 1994-1995, 24 092, 5, p. 7; pagina 6 geeft aan dat het Fries op de school voor primair onderwijs en in de basisvorming verplicht is).

⁹⁷ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 63.

- 6.104 Het ‘Committee of Experts’ stelde verder vast dat op de scholen waar het Fries wordt aangeboden, het Fries slechts gedurende één jaar in de basisvorming werd onderwezen. Dat maakte het onmogelijk dat de kerndoelen Fries bereikt werden, die trouwens (toen nog) gelijk waren aan de kerndoelen Nederlands. Omdat het vak Fries alleen in het eerste leerjaar van de basisvorming en in de examenklas van de tweede fase werd aangeboden, miste de doorgaande lijn tussen deze twee leerjaren. Als gevolg daarvan kozen leerlingen het Fries vaak niet als eindexamenvak in de tweede fase. In 1996/97 kozen slechts veertien leerlingen het Fries als eindexamenvak. Dit lage aantal leerlingen werd mede toegeschreven aan de ondeugdelijke manier van lesgeven, het gebrek aan belangstelling van de zijde van leraren, ouders en de leerlingen zelf en onvoldoende lesmateriaal.⁹⁸
- 6.105 Het ‘Committee of Experts’ oordeelde dat de aangegane Handvestverplichting niet werd nagekomen.⁹⁹ De regering werd geadviseerd de nodige stappen te ondernemen om de positie van het Fries en de kwaliteit van de lessen Fries in het voortgezet onderwijs te verbeteren. Recent is op een aantal scholen voor voortgezet onderwijs in Fryslân een project Fries van start gegaan dat erop gericht is de in de vorige paragraaf gesignaleerde knelpunten aan te pakken. Als gevolg daarvan is het aantal leerlingen dat het Fries als eindexamenvak kiest, inmiddels toegenomen (zie: 6.147-6.148).
- 6.106 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat het Fries een verplicht vak is in de basisvorming in het voortgezet onderwijs, maar dat geen kerndoelen Fries zijn geformuleerd. Het ‘Committee’ stimuleert de Nederlandse regering om dergelijke doelen vast te stellen met het oog op een versterken van de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs.¹⁰⁰
- 6.107 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport verder vast dat 37,5% van de scholen voor voortgezet onderwijs is vrijgesteld van het onderwijs van het Fries. Er wordt geconstateerd dat zowel de Inspectie van het Onderwijs als het Berie foar it Frysk hebben geadviseerd om de bevoegdheid vrijstellingen te verlenen van de Inspectie van het Onderwijs naar het College van Gedeputeerde Staten van Fryslân over te brengen (zie: 6.127).¹⁰¹
- 6.108 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport dat onder meer de tijd die beperkt aan het onderwijs van de Friese taal ter beschikking staat, alsmede het tekort aan voldoende gekwalificeerde docenten een hinderpaal vormen voor het verkrijgen van een vloeiende taalbeheersing en kennis van het Fries. Ook het aantal leerlingen dat Fries als eindexamenvak kiest blijft laag. Het ‘Committee’ refereert verder aan plannen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en

---

⁹⁸ *Ibidem*, 64.

⁹⁹ *Ibidem*, 65.

¹⁰⁰ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 90.

¹⁰¹ *Ibidem*, 91.

Wetenschappen om het Fries in het facultatieve deel van het curriculum voor de eerste fase van het voortgezet onderwijs onder te brengen. De realisatie van dit voornemen zou in strijd zijn met de verplichtingen die de Nederlandse regering onder het Handvest is aangegaan. Verder mist het vak Fries een wettelijk voorgeschreven minimumstandaard en een voorgeschreven minimum aantal uren voor het vak Fries in het voortgezet onderwijs, terwijl het in de tweede fase van het voortgezet onderwijs slechts om een facultatief vak gaat. Bovendien is een voldoende ontwikkeld lange termijn benadering voor het Fries vanaf het primair onderwijs tot en met het einde van het voortgezet onderwijs nodig. Het 'Committee of Experts' concludeert opnieuw dat Nederland niet aan de aangegane verplichting voldoet.¹⁰²

- 6.109 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en provincie Fryslân met betrekking tot de kerndoelen Fries in de basisvorming overeengekomen dat het Rijk, onder voorbehoud van eventuele wetswijzigingen naar aanleiding van de uitkomsten van de evaluatie basisvorming door de Onderwijsinspectie in 1999, kerndoelen Fries zal opnemen in het Besluit Kerndoelen en Adviesurentabel Basisvorming 2003-2010 (BA 2.5.1). Verder hebben Rijk en provincie Fryslân afgesproken dat zij zich gezamenlijk zullen inspannen om te bereiken dat in de periode 2004-2010 alle scholen die geen ontheffing hebben, voldoen aan de kerndoelen voor het vak Fries in de basisvorming en daarvoor voldoende (multimediaal) materiaal en bevoegde leraren tot hun beschikking hebben (BA 2.5.6).
- 6.110 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn ook specifieke afspraken opgenomen met betrekking tot het Fries in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. Allereerst zal het Rijk tegen het jaar 2003, als de profielen tweede fase tegen het licht worden gehouden, bezien of er aanleiding is het programma voor VWO, overeenkomstig het examenprogramma voor het HAVO dat bestaat uit de deelvakken Fries 1 en Fries 2, aan te passen (BA 2.5.2). Verder zullen Rijk en provincie Fryslân zich gezamenlijk inspannen het draagvlak voor het Fries onder de leerlingen te vergroten, zodat meer leerlingen Fries als examenvak gaan kiezen. Aan deze afspraak zal in de periode tot 2004 uitwerking worden gegeven (BA 2.5.4). Ten slotte willen Rijk en provincie Fryslân gezamenlijk bevorderen dat voor leerlingen die Fries als volledig examenvak kiezen, een jaarlijkse internationale uitwisseling met andere minderheidstalen in Europa onderdeel kan uitmaken van het onderwijsprogramma. Hiervoor wordt ook materiaal ontwikkeld. Het is de bedoeling deze afspraak te realiseren in de periode tot 2010 (BA 2.5.8).
- 6.111 De kwaliteit van de lessen Fries in het voortgezet onderwijs is eveneens aandachtspunt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001. Allereerst is afgesproken dat Rijk en provincie Fryslân gezamenlijk zullen bevorderen dat scholen voor voortgezet onderwijs die Friese taal als leergebied aanbieden en als instructietaal gebruiken, ook t.a.v. die activiteiten een kwaliteitsbeleid voeren. De

---

¹⁰²

Ibidem, 92- 96.

instrumenten die scholen daarvoor ter beschikking staan, zullen worden gezien op hun geschiktheid voor het Fries, eventueel worden aangepast en er zal voorlichting over worden gegeven aan de scholen (BA 2.5.5). Daarnaast zullen Rijk en provincie Fryslân gezamenlijk bevorderen dat scholen voor voortgezet onderwijs, indien noodzakelijk vanuit het door de school gevoerde kwaliteitsbeleid, activiteiten op het gebied van nascholing van hun leraren ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden in verband met de Friese taal en cultuur, opnemen in het nascholingsplan (BA 2.5.7). Het is de bedoeling dat beide afspraken in de periode tot 2004 zullen worden geconcretiseerd.

- 6.112 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân als ambitie tot 2010 overeengekomen dat de provincie zich inspant dat er aandacht voor de Friese taal en cultuur is bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie (BA 2.5.9).
- 6.113 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is verder afgesproken dat Rijk en provincie Fryslân in 2004 zullen bezien op welke onderdelen nadere inspanningen nodig zijn om de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs te versterken. Die inspanningen kunnen dan worden opgenomen in het tweede uitvoeringsconvenant voor de periode 2004-2007. Hierbij wordt specifiek -maar niet uitsluitend- gedacht aan de kerndoelen Fries in de basisvorming van het voortgezet onderwijs (BA 2.5.3).
- 6.114 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.1) maakt duidelijk dat de provincie Fryslân in overleg met de scholen die meedoen aan het project Fries in het voortgezet onderwijs voor 1 januari 2006 een taalbeleid formuleert met betrekking tot het Fries in de basisvorming. Daarbij wordt aandacht geschonken aan de kerndoelen en de wijze waarop deze gerealiseerd zullen worden; het omgaan met verschillen tussen leerlingen; de behoefte aan begeleiding bij de docenten; de nascholing van leraren en het Fries als voer- en instructietaal. Per 1 januari 2007 had de provincie Fryslân nog niet een taalbeleid geformuleerd met betrekking tot het Fries in de basisvorming, zoals verwoord in het Uitvoeringsconvenant. Zoals hierna nog wordt aangegeven heeft één school voor voortgezet onderwijs in Fryslân het taalbeleid in een document vastgesteld (Zie: 6.135)
- 6.115 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.2) is aangegeven dat de provinciale werkgroep Fries in het voortgezet onderwijs voorstellen ontwikkelt met betrekking tot de invulling van het programma voor het nieuwe vak Friese taal en cultuur en bijbehorende modules, bestemd voor het gemeenschappelijke deel voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en in de profielen cultuur en maatschappij en economie en maatschappij, alsmede het examendeel van het vrije deel.
- 6.116 In het perspectief van de longitudinaliteit van het Fries in het onderwijs is in het Uitvoeringsconvenant (2.5.3) afgesproken dat in overleg tussen het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de provincie Fryslân en de Friese scholen

wordt nagegaan wat in het kader van meer differentiatie in de tweede fase van het voortgezet onderwijs de mogelijkheden zijn om in het derde leerjaar in ieder geval één lesuur Fries per week te verzorgen.

- 6.117 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.4) geeft aan dat de provincie Fryslân een voorstel indient inzake het overnemen van de bevoegdheid tot het verlenen van een ontheffing voor de verplichting tot het geven van het vak Fries in de basisvorming door gedeputeerde staten van Fryslân (zie: 6.86).
- 6.118 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.5) maakt duidelijk dat de scholen die deelnemen in het project Fries in de tweede fase van het voortgezet onderwijs en de provincie Fryslân er naar streven om, in samenwerking met de stichting Leerplanontwikkeling, binnen drie jaar een modelleerplan Fries en tweetalig onderwijs in het voortgezet onderwijs te hebben gerealiseerd. In 2007 zal vervolgens in overleg met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen worden nagegaan of dit modelleerplan past binnen het uitgangspunt van een goede afstemming tussen het algemene onderwijsbeleid en het provinciale beleid betreffende de Friese taal en cultuur in het onderwijs.
- 6.119 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.6) maakt verder duidelijk dat het Rijk en de provincie Fryslân zich gezamenlijk zullen inspannen om betrokkenen te informeren over de mogelijkheden over het vak Fries binnen de nieuwe opzet van de tweede fase van het HAVO en VWO, zoals die is voorzien voor 1 augustus 2007.
- 6.120 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.7) geeft aan dat de provincie Fryslân in overleg met de scholen en op basis van het project Digifrysk een digitale leeromgeving beschikbaar zal stellen voor HAVO- en VWO-leerlingen met Fries als examenvak. Per 2 oktober 2003 is materiaal voor het vak Fries voor zowel de onderbouw als de tweede fase van het voortgezet onderwijs, beschikbaar op www.digischool.nl/fry
- 6.121 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.8) geeft verder aan dat het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de provincie Fryslân op voorstel van de scholen zullen nagaan op welke wijze het digitale vaklokaal Fries geschikt gemaakt kan worden voor het realiseren van de kerndoelen basisvorming en het verbeteren van de positie van het Fries in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Het Ministerie stelt hiervoor middelen beschikbaar. Er wordt naar gestreefd om met ingang van het schooljaar 2006-2007 een wettelijke mogelijkheid voor leerlingen in Fryslân te realiseren om binnen de kader- en beroepsgerichte leerweg in het VMBO Fries als examenvak te kunnen kiezen.
- 6.122 De Friese onderwijsinstellingen met een afdeling VMBO zullen, volgens het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.5.9) nagaan op welke wijze het Fries binnen het onderwijs wordt gebruikt. Op basis daarvan komen de scholen tot een taalbeleid, waarin tenminste wordt opgenomen hoe doelen en

werkwijze zullen worden gerealiseerd; hoe wordt omgegaan met verschillen tussen de leerlingen; de behoefte aan begeleiding en nascholing bij de docenten en het Fries als voer- en instructietaal.

- 6.123 Ten slotte geeft het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 aan dat voor 1 januari 2006 examenprogramma's zullen worden ontwikkeld voor alle leerwegen in het VMBO, waarin naast de taalvaardigheid ook aandacht wordt besteed aan de tweetaligheid en Friese cultuur (2.5.10). Verder ziet het Rijk in algemene zin toe op het onbevoegd lesgeven in het onderwijs (2.5.11). Eens per vier jaar wordt nagegaan welke de stand van zaken is met betrekking tot het onderwijs van de Friese taal.
- 6.124 Ten aanzien van de plaats van het vak Fries in het voortgezet onderwijs zal in deze rapportage allereerst worden ingegaan op het Fries in de basisvorming, dat wil zeggen de eerste drie leerjaren van VWO en HAVO en alle leerjaren van het VMBO (leeftijd 12-15 jaar). Sinds 1 augustus 2006 is de basisvorming overigens vervangen door een nieuwe regeling voor de onderbouw (Stb. 2006, 281). (zie: 6.9). In 6.141 wordt een balans opgemaakt van het Fries in de onderbouw. Vervolgens komt de plaats van het vak Fries in de hogere leerjaren van VMBO en in de tweede fase van het voortgezet onderwijs (HAVO en VWO) aan de orde (zie: 6.142-6.153). In 6.154 wordt ten slotte een samenvattend oordeel gegeven over de positie van het Fries in het voortgezet onderwijs als geheel.
- 6.125 Met de invoering van de basisvorming in 1993, is het Fries als zestiende verplicht vak opgenomen in de lijst van vakken voor de lagere klassen van de scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân (art. 11a, tweede lid, letter b WVO). Hiermee is het vak Fries voor het eerst verplicht in het voortgezet onderwijs voor de scholen in de provincie Fryslân, zij het alleen in de lagere klassen (de basisvorming). In artikel 11 van de Wet op het voortgezet onderwijs zijn de vakken en kerndoelen van de basisvorming geregeld. In artikel 11e is aangegeven dat op scholen in de provincie Fryslân met inachtneming van de daarvoor vastgestelde kerndoelen tevens onderwijs wordt gegeven in de Friese taal en cultuur, tenzij Gedeputeerde Staten op verzoek van het bevoegd gezag ontheffing van deze verplichting verlenen.
- 6.126 Met de wettelijke regeling ten aanzien van Fries in de basisvorming in het voortgezet onderwijs heeft Nederland in formele zin voldaan aan de verplichting te voorzien in het onderwijzen van de Friese taal als integrerend deel van het leerplan, zoals bedoeld in de betreffende bepaling van het Europees Handvest. Overigens zijn aan de scholen geen aanvullende middelen voor het vak Fries ter beschikking gesteld. Naar het oordeel van het Ministerie kunnen de kosten worden opgevangen uit de reguliere financiering van de betrokken scholen. De in 6.77 genoemde doeluitkering voor de kwaliteitsverbetering van het onderwijs in de Friese taal is mede bestemd voor het Fries in de basisvorming.
- 6.127 Bij wet van 29 mei 2006 (Stb. 2006, 281) is de bevoegdheid tot het verlenen van ontheffing tot de verplichting om op scholen in de provincie Fryslân onderwijs in

de Friese taal te geven bij Gedeputeerde Staten neergelegd. Daarmee is aangesloten op de procedure zoals die eerder reeds voor het primair onderwijs in Fryslân gold. Op deze manier blijft de taak van de overheid (regels stellen) en de taak van de Inspectie van het Onderwijs (toezicht houden) duidelijk gescheiden.¹⁰³

6.128 Volgens de Inspectie van het Onderwijs telt Fryslân 58 vestigingen voor voortgezet onderwijs, behorende tot dertig verschillende onderwijsinstellingen, waarvan vier met een hoofdvestiging buiten Fryslân. Zeven onderwijsinstellingen en acht vestigingen hebben van de Inspectie van het Onderwijs ontheffing voor het vak Fries gekregen. Drie onderwijsinstellingen met een hoofdvestiging buiten Fryslân, alsmede drie vestigingen, gaan er -ten onrechte- vanuit over een ontheffing voor het vak Fries te beschikken. Deze ontheffing blijkt echter niet ieder jaar te zijn aangevraagd. Dat betekent dat het vak Fries in potentie wordt gegeven op 20 onderwijsinstellingen en 47 vestigingen. Als apart vak wordt het Fries gedoceerd op 14 (47 procent van het totaal, in 1999: 63 procent)) onderwijsinstellingen en 36 (62 procent van het totaal, in 1999: 74 procent) vestigingen. Op twee onderwijsinstellingen en vier vestigingen wordt het Fries op andere wijze (keuzevak, project) gegeven. Op één vestiging wordt geen Fries gegeven en van vier onderwijsinstellingen en zes vestigingen, overwegend in de provinciale hoofdstad Leeuwarden gevestigd, is de stand van zaken met betrekking tot het Fries niet bekend.¹⁰⁴

6.129 Na het eerste leerjaar krijgen leerlingen uit de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen in het schooljaar 2004/2005 Fries op vijf vestigingen. Voor leerlingen uit de gemengde en theoretische leerwegen geldt een zelfde aantal. Leerlingen uit de gemengde leerweg kunnen op twee vestigingen examen in het vak Fries doen en krijgen ook nog les in het vak Fries in leerjaar drie en vier. Leerlingen uit de theoretische leerweg kunnen examen doen op vier vestigingen. Voor leerlingen uit de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen is het tot op heden niet mogelijk om examen in het vak Fries te doen. HAVO-leerlingen krijgen op vier vestigingen Fries in het tweede leerjaar. In de hogere leerjaren wordt het Fries nog aangeboden op drie vestigingen. VWO-leerlingen krijgen op drie vestigingen Friese les in het tweede leerjaar, op één vestiging in de leerjaren drie en vier en op drie vestigingen wordt het Fries aangeboden in de leerjaren vijf en zes. Dat betekent dat niet alle VWO-vestigingen waar leerlingen examen kunnen doen in het vak Fries een doorgaande leerlijn aanbieden.¹⁰⁵

---

¹⁰³ Inspectie van het Onderwijs, *Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken*, Utrecht 2001, 65.

¹⁰⁴ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, [Utrecht], 2006, 76.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 78.

- 6.130 Het aantal vestigingen waar leerlingen examen in het vak Fries kunnen doen is sinds 1999 toegenomen. Voor leerlingen op MAVO/VMBO-niveau van twee naar vier en voor leerlingen op HAVO- en VWO-niveau van één naar drie. Het aantal examenkandidaten, dat in 1999 nog 27 bedroeg, was in 2005 gegroeid naar 73, twee meer dan een jaar eerder en 23 meer dan in 2003. Het jaar daarvoor telde 92 examenkandidaten Fries. De HAVO levert door de jaren heen het grootste en meest constante contingent examenkandidaten, gevolgd door MAVO/VMBO.¹⁰⁶
- 6.131 Voor de vakken in de basisvorming werden in 1993 bij algemene maatregel van bestuur voor het eerst kerndoelen vastgesteld. Voor het vak Fries in de basisvorming zijn in het besluit kerndoelen onderbouw VO (Stb. 2006, 316) voor het eerst wettelijke kerndoelen vastgesteld. Daarvoor golden voor het Fries in de basisvorming handreikingen overeenkomstig de kerndoelen Nederlands gepubliceerd in OCW- mededelingen nr. 31 (10 december 1997).¹⁰⁷ (Zie: 6.7).
- 6.132 Het nodige (les)materiaal is ontwikkeld ten behoeve van het vak Fries in de basisvorming. Sinds 1995 bestaat de lesmethode ‘Flotwei Frysk’, die indertijd door GCO *fryslân* ontwikkeld is met behulp van subsidies van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Europese Commissie.¹⁰⁸ ‘Flotwei Frysk’ is in 1998 gevolgd door een bijzondere editie voor het toenmalig ivbo. ‘Flotwei Frysk’ is afgestemd op de handreikingen voor de kerndoelen Fries en biedt materiaal voor drie jaar één lesuur per week. Leraren slagen er echter niet in om de methode integraal met hun leerlingen door te nemen. Dat heeft te maken met het feit dat het Fries meestal alleen in het eerste leerjaar wordt gegeven. Het onderwijs maakt verder gebruik van het tijdschrift ‘Linkk’, de opvolger van het jongerentijdschrift ‘Sjedêrrr!!!’ (GCO *fryslân*). Daarnaast wordt gebruik gemaakt van Friestalige literaire uitgaven, de Friestalige schooltelevisie van Omrop Fryslân en digitale materialen.¹⁰⁹
- 6.133 Op 28 februari 2002 ging het provinciale project ‘Frysk yn it VMBO’ van start, met als doelstelling:
- voorbereiden van het traject om het Fries als extra-examenvak in het VMBO in te passen;
  - opstellen van een modelprogramma voor toetsing en afsluiting;
  - ontwikkelen en uitwisselen van (digitale) leermiddelen;
  - uitwisseling van ervaringen en ondersteunen van docenten;
  - ontwikkelen van hoor- en kijktoetsen ten behoeve van een toetsenbank voor het examen;

---

¹⁰⁶ *Ibidem*, 78.

¹⁰⁷ OCW- mededelingen nr. 31, 10 december 1997.

¹⁰⁸ J. Bangma, e.a., *Flotwei Frysk Afûk/Wolters-Noordhoff*, Groningen/Leeuwarden, 1995. *Ibidem*, Katern Frysk ferstean en lêzen. Hulpboekje voor van huis uit Nederlandstalige leerlingen (incl. docentenhandleiding, video- en cassetteband).

¹⁰⁹ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, [Utrecht], 2006, 87.

- ontwikkelen van een model-taalbeleidsplan voor het gebruik van het Fries als instructie- en voertaal, alsmede het ontwikkelen van voorlichtingsmateriaal, en
- ontwikkelen van een nascholingsaanbod.¹¹⁰

- 6.134 Voor de duur van het project, de periode 2002-2005, werden allerlei activiteiten ontwikkeld. Volgens de deelnemers slaagde het met betrekking tot het voorbereiden van het traject om het Fries als extra-examenvak in het VMBO in te passen niet om een nagestreefde samenwerking tussen de verschillende scholen te realiseren. Wel werd een modelprogramma voor toetsing en afsluiting aan de deelnemende scholen aangeboden en werd een begin gemaakt met de ontwikkeling en uitwisseling van (digitale) leermiddelen. Om ervaringen uit te wisselen werden onder meer studie- en informatiedagen georganiseerd. Verschillende toetsen c.a. werden aan de docenten aangeboden en beschikbaar gesteld via digischool (Zie: www.digischool.nl/fry) en een model-taalbeleidsplan is ondertussen ten behoeve van de scholen beschikbaar.¹¹¹
- 6.135 In het rapport van de Inspectie van het Onderwijs wordt aangegeven dat één school voor voortgezet onderwijs taalbeleid rond het Fries heeft ontwikkeld. Geen van de instellingen voor voortgezet onderwijs onderhoudt contacten met basisscholen over het aanbod Fries, of heeft inzicht in wat de basisscholen op dit terrein doen. Gegevens van basisscholen inzake het Fries, zoals die opgenomen worden in hun onderwijskundige rapportages, worden niet door het voortgezet onderwijs gebruikt. Verder is van de leraren Fries 40 procent niet bevoegd tot het doceren van het betreffende vak. Bijna alle leraren doen het Fries erbij voor enkele uren per week. De meeste instellingen hebben verschillende docenten voor het Fries, allen met een geringe deeltaak. De Inspectie van het Onderwijs concludeert dat beleid om de lessen Fries bij één persoon te concentreren blijkbaar ontbreekt.¹¹²
- 6.136 Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt verder duidelijk dat leerlingen in het eerste leerjaar één lesuur per week Fries krijgen en hooguit een half uur per week huiswerk voor het vak Fries maken. In de hogere leerjaren is het aantal lessen hoger en stijgt de huiswerktijd tot een half of een heel uur. Op de meeste onderwijsvestigingen komen de nieuwe kerndoelen volgens de leraren Fries wel enigszins aan bod, maar in het algemeen niet in sterke mate. Er bestaat slechts weinig aandacht voor informatieverwerking en het voeren van gesprekken (voor niet-Friestalige leerlingen) en het leren van taalregels (voor Friestalige leerlingen).¹¹³

---

¹¹⁰ *Einferslach VMBO-projekt Frysk yn it VMBO* (niet gepubliceerde interne nota).

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, 95.

¹¹³ *Ibidem*, 96.

- 6.137 De kwaliteit van de lessen in het VMBO verschilt niet van de kwaliteit in HAVO en VWO. Wat leerjaren betreft is er alleen een verschil in effectieve instructie. In het eerste leerjaar maken leraren hier meer werk van dan in hogere leerjaren. Daarnaast spelen bevoegde leraren beter in op verschillen tussen leerlingen.¹¹⁴
- 6.138 Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt verder duidelijk dat op tweederde van de onderwijsvestigingen leraren onderling gebruik maken van de Friese taal. Ook de communicatie tussen leraren en ouders speelt zich vaak in het Fries af. De helft van de leerlingen spreekt op school Fries. In nieuwe communicatievormen als sms-en, emailen en chatten, speelt het Fries geen rol.¹¹⁵
- 6.139 De Inspectie van het Onderwijs vergelijkt in een samenvattend overzicht overeenkomsten en verschillen tussen het onderzoek, zoals dat door de Inspectie van het Onderwijs is uitgevoerd in 2004/2005 en het onderzoek dat uitgevoerd werd in 1999. De Inspectie van het Onderwijs kwalificeert als positief: de toename van het aantal HAVO-examenkandidaten Fries; het feit dat nu één, en eerder geen school taalbeleid heeft ontwikkeld; het feit dat nu 63 procent, tegen eerder 53 procent van de ondervraagde leraren bevoegd is tot het doceren van het vak Fries; dat thans 70 procent, tegen eerder 90 procent van de leraren de positie van het Fries als zwak beoordeelt, dat thans 76 procent, tegen eerder 62 procent van de leraren van mening is dat de schoolleiding het vak Fries voor vol aanziet, dat thans 43 procent en eerder 32 procent van de leraren mededeelt dat het vak Fries meetelt voor de overgang van de leerling en dat thans 26 procent en eerder 30 procent van de ouders van leerlingen de mening heeft dat het Fries geen verplicht vak in het onderwijs dient te zijn.
- Naast zaken als de positie van het Fries in de schoolcommunicatie, of de plaats van het Fries als voertaal bij andere vakken en het gebrek aan differentiatie en activering van leerprocessen, die onveranderd zijn, kwalificeert de Inspectie van het Onderwijs als negatief: dat thans 19 procent tegen eerder 16 procent van de leerlingen geen Fries in het basisonderwijs heeft gehad; dat thans volgens 100 procent en eerder 77 procent van de schooldirecties het Fries een zwakke positie heeft in vergelijking met andere vakken; dat thans volgens 23 procent en eerder tien procent van de leraren Fries het Fries alleen wordt gegeven omdat de school daar wettelijk toe verplicht is; dat thans op 60 procent en eerder op 68 procent van de schoolvestigingen de leraren onderling Fries spreken en dat thans 52 procent en eerder 32 procent van de leerlingen het Fries niet belangrijk vinden.¹¹⁶
- 6.140 Er kan verder vastgesteld worden dat er nog invulling moet worden gegeven aan de afspraak van Rijk en provincie Fryslân om gezamenlijk te bevorderen dat voor leerlingen die Fries als volledig examenvak kiezen, een jaarlijkse internationale

---

¹¹⁴ *Ibidem*, 96.

¹¹⁵ *Ibidem*, 95.

¹¹⁶ *Ibidem*, 93-94.

uitwisseling met andere minderheidstalen in Europa onderdeel kan uitmaken van het onderwijsprogramma. Hiervoor moet nog materiaal worden ontwikkeld.

6.141 **Samenvattend** kan over het vak Fries in het voortgezet onderwijs gezegd worden dat de constatering in het tweede rapport van het ‘Committee of Experts’ dat onder meer de beperkte tijd die aan het onderwijs van de Friese taal ter beschikking staat, alsmede het tekort aan voldoende gekwalificeerde docenten een barrière vormen voor het verkrijgen van een vloeiende taalbeheersing en kennis van het Fries, nog steeds geldig zijn. Het aantal leerlingen dat Fries als eindexamenvak kiest blijft laag, ondanks de nodige provinciale inspanningen ter verbetering. Wel heeft het Fries, in overeenstemming met de afspraken daartoe binnen de Bestuursovereenkomst Friese taal en cultuur 2001, een vaste plaats gekregen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en zijn daar kerndoelen voor vastgesteld. De bevoegdheid tot het verlenen van ontheffing voor de verplichting om het vak Fries aan te bieden, is overgegaan van de Inspectie van het Onderwijs naar het College van Gedeputeerde Staten van Fryslân. Een knelpunt blijft de implementatie van de verplichting tot het aanbieden van het vak Fries in het voortgezet onderwijs. De schoolpraktijk blijkt het moeilijk te hebben met het geven van een volwaardige plaats aan het vak Fries.

6.142 De tweede fase havo/vwo, alsmede de hogere leerjaren van het vmbo, zijn per 1 augustus 1998 ingevoerd. Reeds snel na de invoering kwamen enkele knelpunten in het onderwijsprogramma van havo/vwo aan het licht: overladenheid, versplintering en gebrek aan samenhang en afstemming tussen de praktijkopdrachten.¹¹⁷ Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen trof vervolgens in 2000 tijdelijke maatregelen ter verlichting van het onderwijsprogramma. Dit om de scholen de mogelijkheid te bieden invoeringsproblemen op te lossen.¹¹⁸ Daarmee waren de problemen echter niet ten definitieve opgelost, hetgeen uiteindelijk heeft geleid tot de Wet van 27 april 2006 tot wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs ter aanpassing van de profielen in de tweede fase van het VWO en het HAVO (aanpassing profielen tweede fase VWO en HAVO).¹¹⁹ De wet past de profielen, de vier vaste vakkenpakketten, in de tweede fase (bovenbouw) van het vwo en havo aan. Het aantal verplichte vakken is verminderd en een aantal vakken is samengevoegd. Bovendien is de keuzevrijheid voor scholen, leraren en leerlingen vergroot. De wetsverandering wordt op 1 augustus 2007 ingevoerd voor de leerlingen die dan beginnen met de vierde klas van het VWO. De universiteiten krijgen daarmee eerst per september 2010 te maken met eerstejaars die deze ‘aangepaste’ tweede fase hebben gevolgd.

---

¹¹⁷ Inspectie van het Onderwijs, *De tweede Fase een fase verder*, oktober 2001, 12.

¹¹⁸ TK, 1999-2000, 26 800, 70.

¹¹⁹ Stb. 2006, 251.

- 6.143 In de tweede fase van het atheneum kan het Fries, dat tot het gemeenschappelijk deel van elk profiel behoort, door de leerling worden gekozen in plaats van een moderne vreemde taal, niet zijnde het Engels en voor zover het bevoegde gezag het vak Fries aanbiedt. In de profieldelen van het profiel economie en maatschappij, alsmede cultuur en maatschappij van het gymnasium en atheneum kan Friese taal en cultuur worden aangeboden, in plaats van Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en cultuur. Voor het HAVO kan de leerling het Fries of een moderne vreemde taal kiezen, binnen het profiel cultuur en maatschappij, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt. Daarnaast is het mogelijk om het vak Fries als eindexamenvak te kiezen binnen vwo, havo en vmbo.¹²⁰ Een en ander is geregeld in het eindexamenbesluit voor het voortgezet onderwijs (zie: 6.145-6.146).
- 6.144 Op een beperkt aantal vestigingen van de 20 instellingen en 47 vestigingen voor voortgezet onderwijs in Fryslân wordt het Fries als eindexamenvak aangeboden in het laatste leerjaar. Vier (1999: twee) vestigingen bieden eindexamen Fries op MAVO/VMBO-niveau aan, drie (1999: één) vestigingen bieden eindexamenvak Fries op HAVO-niveau aan en drie (1999: één) vestigingen bieden het Fries als eindexamenvak op VWO-niveau aan. Op het MAVO/VMBO deden in 2005 19 leerlingen eindexamen in het vak Fries (In 2004 waren dat er eveneens 19, en in 2003 ging het om tien leerlingen, en in 2002 waren er 14 eindexamenkandidaten Fries), op het HAVO deden 50 leerlingen in 2005 eindexamen Fries (45 in 2004, 26 in 2003 en 65 in 2002), op het VWO deden 4 leerlingen in 2005 eindexamen Fries (7 in 2004, 14 in 2003 en 13 in 2002).¹²¹
- 6.145 Het Inrichtingsbesluit en Eindexamenbesluit VWO, HAVO, MAVO, VBO noemt in artikel 26b, inrichting profielen VWO, eerste lid onder c Friese taal en letterkunde als vak dat gekozen kan worden in plaats van Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en literatuur, als onderdeel van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het atheneum. In de profieldelen economie en maatschappij, evenals cultuur en maatschappij in het gymnasium en atheneum kan Friese taal en cultuur in de plaats worden gekozen van eveneens Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en literatuur. Artikel 26c, lid 4 en 5 van het Inrichtingsbesluit noemt Friese taal en letterkunde 1 als keuzevak naast Franse, Duitse, Spaanse, Russische, Italiaanse, Arabische of Turkse taal en literatuur in het profieldeel economie en maatschappij, alsmede cultuur en maatschappij in het HAVO.
- 6.146 Het Eindexamenbesluit van 24 maart 2000 is gekoppeld aan de leerwegen van het MAVO en VBO (VMBO). Artikel 22, lid 1, onderdeel c noemt de Friese taal als keuzemogelijkheid in het vrije deel van de theoretische leerweg. Artikel 25 lid 1, onderdeel c noemt de Friese taal als keuzemogelijkheid in het vrije deel van de

---

¹²⁰ Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. van 15 november 1997, Stb.588.

¹²¹ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, [Utrecht], 2006, 78.

gemengde leerweg. Om het examen Fries te kunnen afleggen is het uiteraard noodzakelijk dat de betreffende school het vak Fries aanbiedt.

- 6.147 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân stelde in het ‘Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ voor dat elke school voor voortgezet onderwijs, inclusief het VMBO, binnen drie jaar een taalbeleid ontwikkeld zou moeten hebben. Daarnaast moest binnen een jaar een model-leerplan Fries en tweetalig onderwijs voor middelbare scholen ontwikkeld zijn. Ook moest binnen een jaar een digitale leeromgeving voor eindexamenkandidaten uit HAVO en VWO gerealiseerd zijn. De provincie Fryslân heeft voor dit laatste in 2000 een bedrag van 36.300 euro uitgetrokken.¹²² Met het ‘Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis’ werd beoogd uitvoering te geven aan de provinciale inspanningen, zoals aangegaan onder de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001. Daarin was ook aandacht voor het Fries als instructietaal. Voor het gebruik van het Fries als instructietaal bij andere vakken dan het Fries is wettelijk een taalgedragscode vereist die wordt goedgekeurd door het bevoegd gezag van de school (Zie: 6.150).
- 6.148 Om op meer scholen dan nu het geval is, een eindexamenprogramma Fries in het HAVO en VWO te kunnen aanbieden, heeft de provincie Fryslân met ingang van het schooljaar 1997/1998 een stimuleringsubsidie van 80.865 euro beschikbaar gesteld voor experimenten op vier scholengemeenschappen voor voortgezet onderwijs in Fryslân.¹²³ Doel van het project was om leerlingen te stimuleren het vak Fries als eindexamenvak te kiezen en een positievere attitude bij leerlingen en leraren ten opzichte van het Fries te bewerkstelligen. GCO *fryslân*, thans Cedin, heeft de projectscholen begeleid. Daarnaast werden scholen gewezen op het belang van een doorgaande lijn. Van de gang van zaken verscheen in 2005 een (onderzoeks-) verslag en evaluatie in de vorm van een aan de Universiteit van Amsterdam verdedigd proefschrift.¹²⁴ De beide auteurs maken duidelijk dat de provinciale inspanningen weinig vruchtbaar zijn geweest. Het aantal examenkandidaten Fries nam toe, maar bleef onder de nagestreefde norm. Slechts op één deelnemende school nam het aantal examenkandidaten substantieel toe, op de drie andere scholen bleef het aantal examenkandidaten ver achter. De groei bleef verder beperkt tot HAVO-examenkandidaten, welke echter minder met de provinciale inspanningen, dan wel met de introductie van twee examenniveaus voor het vak Fries had te maken. Het provinciale plan heeft verder niet gezorgd voor een attitudeverandering bij zowel leraren als leerlingen van de betreffende onderwijsvestigingen met betrekking tot de Friese taal.¹²⁵

---

¹²² *Ibidem*, 37.

¹²³ Dockingacollege te Dokkum, Scholengemeenschap Bogerman te Sneek, OSG Piter Jelles te Leeuwarden en OSG Singelland te Drachten.

¹²⁴ Jacob van der Bij/Renze W. Valk, *Fries in het voortgezet onderwijs, een Echternachse processie*, (Diss. Universiteit van Amsterdam) Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden, 2005.

¹²⁵ *Ibidem*, 146-151.

6.149 Om de oorzaak van de achterblijvende resultaten van het provinciale project, zoals dat door het provinciaal bestuur van Fryslân mogelijk werd gemaakt, te kunnen verklaren wijzen de beide onderzoekers onder meer op de beperkte financiële mogelijkheden voor het Fries in het voortgezet onderwijs. Extra financiële faciliteiten zouden de mogelijkheden van en voor het vak Fries op de scholen voor voortgezet onderwijs kunnen bevorderen.¹²⁶ Om die reden stelt het provinciaal bestuur van Fryslân vanaf 2003 geld beschikbaar voor een vervolgproject. Een verdere factor die van belang is voor de plaats van het Fries in het voortgezet onderwijs, kan worden gevonden in de houding en betrokkenheid van leraren en schoolleiding.¹²⁷ In dat verband is de constatering van de Inspectie van het Onderwijs dat directies van onderwijsinstellingen in vergelijking met eerder onderzoek vaker vinden dat het Fries een zwakke positie heeft en vaker aangeven dat het Fries alleen wordt aangeboden vanwege de verplichting daartoe, van belang.

6.150 In de eerste rapportage ten behoeve van de Raad van Europa, die als peildatum 1 maart 1998 had, werd in 4.46 uiteengezet dat er geen wettelijke belemmering bestaat ten aanzien van het gebruik van het Fries als instructietaal in scholen voor voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân, zowel in de basisvorming als daarna. Sindsdien is in de Wet op het voortgezet onderwijs een bepaling opgenomen over het – in principe voorgeschreven – gebruik van het Nederlands als voertaal in het voortgezet onderwijs en bij het afnemen van examens. Deze bepaling is op 1 augustus 1998 in werking getreden. Wel kan volgens art. 6a van de WVO een andere taal worden gebezigd:

- wanneer het onderwijs met betrekking tot die taal betreft, of
  - indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de deelnemers daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het bevoegd gezag vastgestelde gedragscode.
- Onder deze wettelijke regeling kan de Friese taal zonder nadere regeling als instructietaal worden gebruikt bij het vak Fries. In alle andere gevallen is een gedragscode vereist. Op dit moment heeft één school voor voortgezet onderwijs een taalbeleidsplan dat onder meer aandacht besteedt aan doelen, werkwijze en voertaalbeleid met betrekking tot de Friese taal.¹²⁸

6.151 De Inspectie van het Onderwijs maakt in zijn recente rapportage inzake het Fries duidelijk dat het Fries op veel vestigingen van het voortgezet onderwijs wel een rol in de mondelinge communicatie speelt, maar niet in de schriftelijke communicatie.¹²⁹ Op de meeste vestigingen spreken leraren onderling Fries. Op

---

¹²⁶ *Ibidem*, 174.

¹²⁷ *Ibidem*, 176.

¹²⁸ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, [Utrecht], 2006, 77.

¹²⁹ *Ibidem*, 79-80.

bijna de helft van de vestigingen spreken leraren in informele situaties ook Fries met de leerlingen, terwijl leraren ook door ouders in het Fries worden benaderd. Op een derde van de vestigingen spreken leraren Fries met ouders. Op acht procent van de vestigingen bestaat de afspraak dat het Nederlands in contacten met ouders wordt gebruikt. In lerarenvergaderingen is het Nederlands de voertaal in de meeste vestigingen. In de schriftelijke communicatie speelt het Fries nauwelijks een rol. Slechts een enkele keer komt het voor dat de informatie over het vak Fries in de schoolgids ook in het Fries wordt geschreven. Dezelfde rapportage maakt duidelijk dat 54 procent van de leerlingen thuis Fries spreekt, tegenover 38 procent die het Nederlands thuis gebruikt. In communicatie op school (met vrienden) of via de computer veranderen deze percentages voor het Fries en Nederlands in respectievelijk 34 en 54 en 4 en 81.¹³⁰

- 6.152 Het rapport van de Inspectie van het Onderwijs maakt verder duidelijk dat zes van de veertien directies van instellingen die het Fries aanbieden, van mening zijn dat de positie van het Fries de afgelopen jaren is verbeterd, omdat er thans sprake is van een doorgaande lijn na het eerste leerjaar, of omdat er nu bevoegde docenten voor het vak Fries zijn. Daar tegenover beoordelen elf van de veertien directies de positie van het vak Fries binnen hun instelling als zwakker dan van de andere taalvakken. Drie directies kwalificeren het vak Fries als marginaal. Van de 36 vestigingsdirecties die met het vak Fries te maken hebben, vindt een vierde deel dat het Fries de afgelopen jaren verbeterd is door betere docenten en met name door de provinciale subsidie die een uitbreiding van het aanbod na het eerste leerjaar mogelijk heeft gemaakt. Eén directeur acht de positie van het Fries verslechterd, omdat leerlingen steeds minder gemotiveerd zijn. De overige directies signaleren geen veranderingen. De meeste (67 procent) vestigingsdirecties vinden het vak Fries een zwakkere positie hebben dan de andere taalvakken of zelfs een marginale positie (17 procent). Een kleine groep (16 procent) vindt de positie van het Fries op de vestiging even sterk als die van de moderne vreemde talen. Een kwart van de leraren Fries vindt het vak Fries verbeterd. Zij wijzen voornamelijk op de keuzemogelijkheden voor leerlingen om na het eerste leerjaar door te gaan met het Fries. Twee leraren menen dat de situatie is verslechterd omdat minder leerlingen in de bovenbouw Fries kiezen of omdat Fries tijdelijk niet wordt gegeven. Driekwart van de leraren heeft de indruk dat collega's en schoolleiding het vak voor volwaardig aanzien. Ten opzichte van 1999 heeft bij directies het behoud van taal en cultuur, een aspect dat ook naar voren komt in de nieuwe kerndoelen Fries voor het voortgezet onderwijs, aan kracht gewonnen. Bij de leraren is ten opzichte van 1999 een stijging te zien van het percentage dat Fries geeft vanwege de verplichting. Maar ook in deze groep heeft het behoud van taal en cultuur aan kracht gewonnen.¹³¹

---

¹³⁰ *Ibidem*, 80.

¹³¹ *Ibidem*, 81-82.

- 6.153 Het rapport van de Inspectie van Onderwijs geeft aan dat scholen onvoldoende geïnformeerd zijn van de wensen van de ouders als het om het Fries gaat. Het belang dat ouders aan het Fries hechten wordt onderschat.¹³² Op scholen waar het vak Fries wordt aangeboden lijkt, volgens vestigingsdirecties en leraren dertig procent van de leerlingen een zwakke motivatie met betrekking tot het Fries te hebben, 66 à 70 procent van de leerlingen heeft een neutrale motive en drie procent heeft een sterke motivatie. Volgens de leerlingen is ruim de helft zwak gemotiveerd en staat zo'n veertig procent van de leerlingen neutraal tegenover het vak Fries. Sinds 1999 is het percentage van leerlingen dat het vak Fries niet van belang acht toegenomen van 32 procent naar 52 procent. Nederlands en met name Engels worden veel belangrijker gezien dan het Fries. Duits en Frans zijn evenmin belangrijk, maar worden toch belangrijker gezien dan het vak Fries.¹³³
- 6.154 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de nodige wettelijke voorzieningen voor zowel onder- als bovenbouw in het voortgezet onderwijs zijn getroffen, welke beogen het vak Fries als integrerend deel van het leerplan aan alle leerlingen aan te bieden. Uit het rapport van de Inspectie van Onderwijs (2006) blijkt echter dat de implementatie van deze voorzieningen onvoldoende is. Voor de hogere leerjaren van het voortgezet onderwijs neemt het vak Fries een facultatieve status in. Het aantal leerlingen dat het vak Fries als eindexamenvak kiest, blijft beperkt. Met name het aantal eindexamenkandidaten dat het vak Fries op VWO-niveau kiest blijft achter, niettegenstaande de -beperkte- toename van het aantal onderwijsvestigingen dat het vak Fries aanbiedt. De zwakke positie van het vak Fries binnen de instellingen die het Fries aanbieden, alsmede de zwakke motivatie van leerlingen om het vak Fries te kiezen, maken de vooruitzichten van het vak Fries in het voortgezet onderwijs weinig rooskleurig.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel e, ii: universitair of hoger onderwijs

- 6.155 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het universitair of hoger onderwijs ingestemd met de bepaling 'voorzieningen te verschaffen voor de bestudering van [de Friese taal] als vak in het universitair en hoger onderwijs.'
- 6.156 Het 'Committee of Experts' constateerde in zijn eerdere rapport dat de verplichting zoals door Nederland is aangegaan, ten dele werd nagekomen. Om die reden werd bij de Nederlandse regering aangedrongen op een actievere opstelling inzake het beschikbaar stellen van voorzieningen voor het vak Fries in het hoger beroepsonderwijs.¹³⁴

---

¹³² *Ibidem*, 82.

¹³³ *Ibidem*, 83-84.

¹³⁴ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 68.

- 6.157 Het ‘Committee of Experts’ merkte verder op dat er in de provincie Fryslân drie instituten voor hoger beroepsonderwijs zijn gevestigd. Op twee hbo-instellingen heeft het vak Fries een plaats binnen de opleidingen voor de leraren basis- en voortgezet onderwijs. Het ‘Committee of Experts’ stelde vast dat het vak Fries niet wordt aangeboden op de derde hbo-instelling, het Van Hall Instituut (d.i. de hogeschool voor voeding, milieu en landbouw).¹³⁵ Verder is het mogelijk Friese taal en letterkunde te studeren aan de universiteiten van Groningen en Amsterdam.¹³⁶
- 6.158 Op basis van de informatie die het ‘Committee of Experts’ had ontvangen, trok het ‘Committee’ de conclusie dat de financiering niet voldoende was om te waarborgen dat het vak Fries op een bevredigend niveau kon worden aangeboden op de hbo-instellingen in Fryslân. Dit verklaarde ten dele ook het feit dat er naast het aanbod Fries op de lerarenopleidingen geen algemene cursussen Fries aan deze instellingen bestonden.¹³⁷
- 6.159 In het tweede rapport van het ‘Committee of Experts’ wordt vastgesteld dat de universiteiten van Leiden, Groningen en Amsterdam voorzieningen inzake de studie van het Fries kennen. De commissie merkt op dat de master-opleiding ‘Friese taal en literatuur’ aan de Universiteit van Amsterdam is opgeheven en thans deel uitmaakt van de masteropleiding ‘Taalkunde en literaire studies’.¹³⁸
- 6.160 Het ‘Committee of Experts’ merkt op dat in de Bestuursovereenkomst Friese taal en cultuur 2001 de regering heeft ingestemd met het garanderen van een basisniveau voor de financiering van de universitaire studie van de Friese taal en literatuur. Dat houdt in concreto het voortbestaan van een eerstegraads-opleiding aan de Universiteit van Groningen in. Wanneer een tweede eerstegraads-opleiding in het leven wordt geroepen zal deze, geheel of gedeeltelijk, betaald moeten worden door de provincie Fryslân. Dat betekent dat de Nederlandse regering alleen de financiering van de eerste graads-opleiding aan de Universiteit van Groningen garandeert.¹³⁹
- 6.161 De drie instellingen van hoger beroepsonderwijs in Fryslân hebben een taalgedragscode aanvaard, zoals eerder werd gevraagd door de Wet op het hoger onderwijs van 1992. Het Fries wordt alleen aangeboden als een onderdeel van de lerarenopleidingen voor het primair en voortgezet onderwijs. De Chistelijke Hogeschool Nederland (CHN) en de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL)

---

¹³⁵ Het Van Hall-instituut vormt sinds 1 januari 2004 onder de naam Van Hall Larenstein als zesde kenniseenheid een onderdeel van Wageningen Universiteit (Zie: noot 142).

¹³⁶ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 66. Het ‘Committee of Experts’ liet ongenoemd dat aan de Universiteit Leiden ook Fries (op bijvakniveau) kan worden gestudeerd (zie: 6.x).

¹³⁷ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 67.

¹³⁸ *Report of the Committee of Experts*, 2004, 98.

¹³⁹ *Ibidem*, 99.

ontvangen beide een jaarlijkse bijdrage van 34.000 euro om het onderwijs van het Fries binnen de lerarenopleidingen in stand te houden.¹⁴⁰

- 6.162 Het ‘Committee of Experts’ is van mening dat wordt voldaan aan de aangegeven verplichting, maar dringt er bij de Nederlandse regering op aan om de positie van het Fries in zowel de universitaire als hogere beroepsopleidingen veilig te stellen en te versterken.¹⁴¹
- 6.163 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat zij gezamenlijk zullen bevorderen dat de contacten tussen universiteiten en hogescholen in Europa die studies aanbieden op het gebied van regionale en minderheidstalen en -culturen, worden geïntensiveerd. Hiervoor wordt een kaderplan opgesteld en materiaal ontwikkeld (BA 2.8.2). Afsproken is dat deze ambitie voor 2004 zal worden gerealiseerd.
- 6.164 Met betrekking tot de studie Friese taal en letterkunde aan de universiteiten in Nederland zijn Rijk en provincie Fryslân in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen dat de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen de instandhouding van een basisvoorziening voor de beoefening van de Friese taal- en letterkunde aan een universiteit garandeert. In concreto betekent dit dat de Rijksuniversiteit Groningen een levensvatbare hoofdvakvestiging in stand houdt (BA 2.8.3). De regeling omtrent een hoofdvakvestiging aan de Rijksuniversiteit Groningen laat de mogelijkheid van een tweede hoofdvakvestiging elders onverlet. Indien en wanneer er sprake is van een tweede hoofdvakvestiging (doctoraalopleiding) dan wordt die (mede-) gefinancierd door de provincie Fryslân, op basis van een overeenkomst met de desbetreffende universiteit (BA 2.8.4).
- 6.165 Verder is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat de instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân in hun jaarverslag aandacht besteden aan hun beleid met betrekking tot het gebruik van en bevordering van de Friese taal en cultuur (BA 2.8.5). Afsproken is dat deze ambitie voor 2004 zal worden gerealiseerd.
- 6.166 Tenslotte is in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 vastgelegd dat de provincie Fryslân bevordert dat met de instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân of elders in Nederland met Fries in hun onderwijsbeleid, overleg wordt gevoerd om te bevorderen dat zij activiteiten op het gebied van nascholing van hun docenten, ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden in verband met de Friese taal en cultuur, opnemen in hun nascholingsplan (BA 2.8.6).

---

¹⁴⁰ *Ibidem*, 100.

¹⁴¹ *Ibidem*, 101.

- 6.167 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgelegd dat de provincie Fryslân en de NHL zich gezamenlijk inspannen om binnen drie jaar de belangstelling voor de bevoegdheid Fries voor het voortgezet onderwijs tot ongeveer tien studenten per jaar te laten toenemen. De provincie Fryslân en CHN en NHL streven er tevens naar om het percentage studenten aan de Pedagogische Academie voor het Basisonderwijs dat de onderwijsbevoegdheid Fries haalt, tot op zijn minst 75 te laten toenemen (2.7.1).
- 6.168 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgelegd dat de provincie Fryslân en CHN en NHL er naar streven om in overleg met een ondersteunende instantie (Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) te Enschede) te komen tot een meer uitgewerkte beschrijving van de bekwaamheid van de leraar basisonderwijs voor Friese taal en cultuur. Deze uitwerking sluit aan op de landelijk vastgestelde bekwaamheden en is zoveel mogelijk afgestemd op de uitwerking van de bekwaamheid betreffende de Nederlandse taal. In overleg met het basisonderwijs worden de competenties Friese taal en cultuur, zoals die op landelijk niveau zijn en/of zullen worden overeengekomen, uitgewerkt naar verbeterde eindtermen en een verbeterd leerplan voor het leergebied Fries in de opleiding tot leraar basisonderwijs (2.7.2)
- 6.169 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 geeft verder aan dat de provincie Fryslân in overleg treedt met de basisscholen en CHN en NHL inzake de doelstellingen voor de deskundigheidsbevordering van docenten met betrekking tot specifieke kennis en vaardigheden ten aanzien van de Friese taal en cultuur voor de docenten van lerarenopleidingen die betrokken zijn bij de nascholing van leraren Fries in het basis- en voortgezet onderwijs. Eveneens betreft het overleg de deskundigheidsbevordering van docenten betreffende algemene kennis over de Friese taal en cultuur in een tweetalige context voor docenten van lerarenopleidingen die betrokken zijn bij de nascholing van leraren in het basis- en voortgezet onderwijs. In 2005 zal worden nagegaan of er buiten de provincie Fryslân ook instellingen zijn die in het kader van de nascholing van leraren primair en voortgezet onderwijs aandacht besteden aan de Friese taal en cultuur. Wanneer deze instellingen er zijn dan zal in 2006 met hun worden overlegd over de doelen van de deskundigheidsbevordering van de betrokken docenten (2.7.3).
- 6.170 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 maakt duidelijk dat de provincie Fryslân en CHN en NHL zich gezamenlijk inspannen om duidelijke informatie over inhoud en belang van de bekwaamheid Fries voor de leraar basis- en voortgezet onderwijs te verstrekken aan de scholen voor primair en voortgezet onderwijs. Provincie en onderwijssector spannen zich gezamenlijk in om de komende vijf jaar het aantal onbevoegde leraren Fries in het primair en voortgezet onderwijs aanzienlijk terug te brengen (2.7.4).
- 6.171 In overleg met CHN en NHL zal de provincie Fryslân nagaan in hoeverre inspanningen die gericht zijn op verbetering van de opleiding voor de bekwaamheid Fries voor het basisonderwijs en de opleidingen voor leraar

voortgezet onderwijs, waaronder de lerarenopleiding Fries, in het kader van het ‘Plan fan oanpak Frysk’ en de doeluitkering Fries kunnen worden ondersteund (Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005: 2.7.5).

- 6.172 Volgens het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 (2.7.6) zal over vijf jaar door de gezamenlijke inspanningen van Rijk, provincie Fryslân en het onderwijsveld in Fryslân het aantal onbevoegde leraren Fries in het primair en voortgezet onderwijs aanzienlijk gedaald zijn. In overleg met het sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO) maakt de provincie Fryslân afspraken met de scholen en NHL over het aantal leraren dat door een opleiding op maat de gewenste bevoegdheid Fries kan behalen. De provincie Fryslân zal nagaan of binnen de doeluitkering Fries financiële ruimte bestaat om scholen die hun leraren deze mogelijkheid bieden, voor zover noodzakelijk een premie te verstrekken (2.7.7).
- 6.173 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat wanneer het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in het kader van de nieuwe kerndoelen Fries voor de basisvorming en nieuwe invulling van de tweede fase van het voortgezet onderwijs (HAVO en VWO) een opdracht verstrekt tot het formuleren van nieuwe startkwalificaties voor leraren in het voortgezet onderwijs, ook de startkwalificaties op het terrein van de Friese taal en cultuur worden meegenomen. De provincie Fryslân overlegt in dit kader met de NHL over de noodzaak om de eindtermen van de lerarenopleiding Fries bij te stellen (2.7.8).
- 6.174 De eerder in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen aandacht in het jaarverslag van instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân voor het beleid van de instelling met betrekking tot gebruik en bevordering van de Friese taal en cultuur, blijft, zo stelt het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005, onverminderd van kracht (2.7.9). De provincie Fryslân stimuleert en faciliteert zowel de opname in de jaarlijkse verslaglegging, als de vorming van het hierna te noemen netwerk van Europese instellingen voor hoger onderwijs, in de vorm van een gericht project. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen ondersteunt de provincie Fryslân bij de opbouw van het netwerk van Europese instellingen voor hoger onderwijs door het beschikbaar stellen van relevante kennis (2.7.12).
- 6.175 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 heeft vastgelegd dat binnen twee jaar na de ondertekening van het uitvoeringsconvenant er een netwerk gevormd is van Europese instellingen voor hoger onderwijs die opleidingen aanbieden betreffende regionale en/of minderheidstalen (2.7.10). In 2006 dient een kaderplan opgesteld en programma’s ontwikkeld te worden, waardoor de contacten tussen de betreffende Europese instellingen voor hoger onderwijs worden geïntensiveerd (2.7.11).
- 6.176 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 besluit de paragraaf over het Fries in het hoger onderwijs met de vaststelling dat de eerder in de

Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 gemaakte afspraken inzake de universitaire frisisiek in Nederland en basisopleiding en bijscholing voor docenten die betrokken zijn bij de stimulering van het Fries in het primair en voortgezet onderwijs onverminderd van kracht blijven (2.7.13 en 2.7.14).

- 6.177 Met betrekking tot de voortgang van de afspraken zoals vastgelegd in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 kan worden opgemerkt dat de provincie Fryslân, CHN en NHL in overleg met een ondersteunende instantie (Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) te Enschede) een meer uitgewerkte beschrijving van de bekwaamheid van de leraar basisonderwijs voor Friese taal en cultuur hebben gerealiseerd (Uitvoeringsconvenant 2005: 2.7.2).
- 6.178 Verder kan betreffende de voortgang van de afspraken zoals vastgelegd in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 en het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 worden opgemerkt dat de afspraak tussen Rijk en provincie Fryslân om contacten te bevorderen tussen universiteiten en hogescholen in Europa die studies aanbieden op het gebied van regionale en minderheidstalen nog geïmplementeerd moet worden. Datzelfde geldt voor het opstellen van een kaderplan en het ontwikkelen van materiaal (BA 2.8.2). De afspraak dat het Rijk bevordert dat instellingen voor hoger onderwijs in Fryslân in hun jaarverslag aandacht besteden aan hun beleid inzake het Fries (BA 2.8.4) moet nog worden uitgevoerd, evenals de afspraak dat de provincie Fryslân bevordert dat met de instellingen voor hoger onderwijs overleg wordt gevoerd om te beveorderen dat zij activiteiten op het gebied van nascholing van docenten in hun nascholingsplan opnemen (BA 2.8.6). De provincie Fryslân moet nog in overleg treden met de basisscholen en CHN en NHL inzake de doelstellingen voor de deskundigheidsbevordering van docenten met betrekking tot specifieke kennis en vaardigheden ten aanzien van de Friese taal en cultuur voor de docenten van lerarenopleidingen die betrokken zijn bij de nascholing van leraren Fries in het basis- en voortgezet onderwijs (Uitvoeringsconvenant 2.7.3). Eveneens moeten de inspanningen om een netwerk te vormen van Europese instellingen voor hoger onderwijs die opleidingen aanbieden betreffende regionale en/of minderheidstalen nog beginnen (Uitvoeringsconvenant 2.7.10; 2.7.11).
- 6.179 In de provincie Fryslân zijn drie instituten voor hoger beroepsonderwijs gevestigd: de Christelijke Hogeschool Nederland (CHN), de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) en het Van Hall Instituut (hogeschool voor voeding, milieu en landbouw), alle in Leeuwarden.¹⁴² Gezamenlijk bieden de HBO-instituten een breed scala van studierichtingen aan, zoals

---

¹⁴²

De Christelijke Hogeschool Nederland voerde eerder de naam Christelijke Hogeschool Noord-Nederland. Het Van Hall Instituut is als werkeenheden van de hogeschool Van Hall Larenstein per 1 januari 2004 een samenwerkingsverband aangegaan met Wageningen Universiteit. De stichting Van Hall Larenstein, met vestigingen in Deventer, Leeuwarden en Velp, functioneert als zelfstandig onderdeel van Wageningen Universiteit binnen de door de Raad van Bestuur van Wageningen Universiteit gestelde concernkaders.

lerarenopleidingen, landbouw, hotel- management, bedrijfskunde en bestuurswetenschappen.

- 6.180 Er zijn geen instellingen voor universitair onderwijs in Fryslân gevestigd. Wel biedt de Rijksuniversiteit Groningen aan studenten de mogelijkheid om het propedeusejaar voor de studierichting rechten in Leeuwarden te volgen. Vanaf 1984 bood de Rijksuniversiteit Groningen eveneens de mogelijkheid om de propedeuse economie in Leeuwarden te volgen. Deze mogelijkheid werd in 2004 beëindigd. De vestiging Friesland van de Universiteit Twente, die vanaf 1985 het volledige eerstejaarsprogramma van elf verschillende studierichtingen aanbood, is in 2005 gesloten wegens onvoldoende belangstelling van de kant van studenten. Twee jaar eerder hield de propedeuse-opleiding te Leeuwarden van Wageningen Universiteit om dezelfde reden op. De Open Universiteit beschikt over een provinciaal steunpunt in Leeuwarden.
- 6.181 Sinds 1951 is het mogelijk om aan de Rijksuniversiteit Groningen de Friese taal- en letterkunde als hoofdvak te studeren, nadat in 1930 de eerste lector Friese taal- en letterkunde werd benoemd. In 1941 werd het lectoraat omgezet in een gewoon hoogleraarschap. Eerst sinds het cursusjaar 2002/2003 kent de studie Fries een eigen propedeuse. In 2001/2002 studeerden in Groningen in totaal 47 studenten Friese taal- en letterkunde, waarvan negen de studie als hoofdvak volgden en 38 als bijvak. In het collegejaar 2002/2003 volgden in totaal 32 studenten de studie Fries, van wie zeven het vak als hoofdvak hadden en 25 als bijvak. In het jaar 2003/2004 volgden in totaal 45 studenten de studie Fries, van wie elf hoofdvakkers. In 2004/2005 studeerden 34 studenten Fries, waarvan zeven met Fries als hoofdvak. In de genoemde jaren legden drie studenten het doctoraal examen Fries af.¹⁴³
- 6.182 Sinds het collegejaar 1994/95 is een doctoraalopleiding Friese taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam mogelijk. De provincie Fryslân stelt via de Fryske Akademy, naast de Universiteit van Amsterdam de financiële middelen beschikbaar. In het collegejaar 2002/2003 volgden 44 verschillende studenten de colleges Fries van de Universiteit van Amsterdam, van wie acht studenten met Fries als hoofdvak. In het collegejaar 2003/2004 waren er 24 verschillende studenten, van wie zeven het vak Fries als hoofdvak volgden. In 2004/2005 waren er 34 verschillende studenten en vier die de masters-opleiding volgden.¹⁴⁴
- 6.183 De Universiteit Leiden en de Fryske Akademy houden een bijzondere leerstoel Friese taal- en letterkunde in stand, verbonden aan de Universiteit Leiden. Aan deze universiteit kunnen studenten het Fries alleen op keuzevakniveau volgen.

---

¹⁴³ Email van de opleiding Fries van de Faculteit der Letteren Rijksuniversiteit Groningen, 22 januari 2007.

¹⁴⁴ Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2002/2003*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2003.
Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2003/2004*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2004.
Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2004*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2005.
Fryske Akademy, *Jierferslach Fryske Akademy 2005*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2006.

Het onderwijs wordt sinds januari 2002 niet meer verzorgd door onderzoekers van de Fryske Akademy. In het collegejaar 2002/2003 volgden in totaal twee studenten de colleges Fries. In de daarop volgende drie jaren gaat het om achtereenvolgens drie, twee en vijf studenten.¹⁴⁵

- 6.184 Met ingang van 1 juni 2003 hebben de Universiteit Leiden en de Fryske Akademy aan de Universiteit Leiden een bijzondere leerstoel Geschiedenis van de Friese landen in de middeleeuwen ingesteld. De leerstoel wordt sindsdien bekleed door het hoofd van de vakgroep geschiedenis, letterkunde en naamkunde van de Fryske Akademy. De door hem verzorgde colleges trokken in respectievelijk 2003/2004 en 2004/2005 twaalf en opnieuw twaalf studenten.¹⁴⁶
- 6.185 Ten slotte kan worden opgemerkt dat het Nederlands in principe wettelijk is voorgeschreven als instructietaal in het hoger onderwijs. Enkele uitzonderingen worden in de wet genoemd, zoals een opleiding met betrekking tot die taal (vgl. artikel 7.2 van de wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW)). Instellingen voor hoger onderwijs zijn verplicht een taalregeling op te stellen, waarin alle uitzonderingen op deze regel (bijv. ten aanzien van het gebruik van het Fries of het Engels) zijn vastgelegd (zie artikel 7.2 letter c WHW).
- 6.186 De in de provincie Fryslân gevestigde HBO- instellingen hebben ieder voor zich een taalgedragscode, zoals bedoeld in de vorige paragraaf, vastgesteld. De CHN heeft een taalgedragscode, geldig vanaf 1 september 2000. De taalgedragscode van de NHL van april 1997 (ingegaan september 1997) is onveranderd en geldt nog steeds. Het Van Hall Instituut heeft de taalgedragscode van 1995 in 2000 voor vijf jaar verlengd. Sindsdien wacht de code nog op verlenging of wijziging. Globaal gesproken wordt het Fries alleen in de lerarenopleiding basisonderwijs mede als voertaal gebruikt. In onderlinge contacten kunnen medewerkers en studenten het Fries gebruiken, zolang dit de onderlinge samenwerking niet verstoort. Ook mogen studenten hun verslag of scripties in het Fries schrijven. Aan de universiteiten wordt het Fries als voertaal gebezigd in de opleidingen Fries.
- 6.187 Op de HBO-instellingen in de provincie Fryslân wordt het vak Fries alleen gegeven in het kader van de opleidingen voor leraren basis- en voortgezet onderwijs, zodat daarmee uitvoering wordt gegeven aan de Handvestverplichting die Nederland onder artikel 8, lid 1, onderdeel h (scholing en bijscholing van docenten) van het Europees Handvest is aangegaan. Voor de instandhouding van het vak Fries in de lerarenopleiding ontvangen beide hogescholen – CNH en NHL - jaarlijks elk een bedrag van 34.033 euro. Naar het oordeel van de Nederlandse regering kan met dit bedrag een adequate voorziening van voldoende niveau voor het vak Fries in stand worden gehouden.

---

¹⁴⁵ *Ibidem*

¹⁴⁶ *Ibidem*

- 6.188 In de ogen van de Nederlandse regering veronderstelt artikel 8, lid 1, onderdeel e (ii) van het Europees Handvest niet, dat het vak Fries ook in hbo-opleidingen – anders dan de lerarenopleidingen – moet worden aangeboden. Indien de in de provincie Fryslân gevestigde HBO-instellingen van oordeel zijn dat in (een deel van de) opleidingen het vak Fries als verplicht vak of keuzevak dient te worden opgenomen, hebben bedoelde instellingen daartoe alle ruimte. Artikel 8, lid 1, onderdeel e (ii) van het Europees Handvest veronderstelt in de opvatting van de Nederlandse regering verder dat het Rijk de verplichting op zich neemt zorg te dragen voor de instandhouding van een basisvoorziening voor de studie Friese taal en letterkunde op universitair niveau en voor de instandhouding van het aanbod Fries in de HBO-opleidingen voor leraren primair en voortgezet onderwijs. Ook hieraan wordt door Nederland voldaan.
- 6.189 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat Nederland hiermee uitvoering heeft gegeven aan de verplichting, aanvaard bij de ratificatie van het Europees Handvest, om de nodige voorzieningen te verschaffen voor de bestudering van de Friese taal als vak in het universitair en hoger onderwijs. Wel kan worden opgemerkt dat de implementatie van afspraken ter bevordering en versterking van het Fries in het HBO verbetering behoeft.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel f, onder i: volwassenenonderwijs en permanente educatie

- 6.190 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie ingestemd met de bepaling ‘cursussen te bieden, die voornamelijk of geheel in [de Friese taal] worden gegeven.’
- 6.191 Het ‘Committee of Experts’ constateerde in zijn eerste rapport dat er wettelijk weliswaar ruimte is voor het gebruik van het Fries in het volwassenenonderwijs en in permanente educatie, maar dat er kennelijk geen gebruik van wordt gemaakt, afgezien van initiatieven zoals die van de Afûk. Volgens de rijksoverheid behoort het volwassenenonderwijs evenals de permanente educatie tot de verantwoordelijkheid van de plaatselijke overheid. Het ‘Committee of Experts’ beoordeelde de aangegane verplichting als zijnde niet nagekomen.¹⁴⁷ De regering werd daarom gevraagd initiatieven in dezen te ontwikkelen.
- 6.192 In zijn tweede rapport stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat de Bestuursovereenkomst Friese taal en cultuur 2001 geen specifieke bepalingen met betrekking tot het volwassenenonderwijs en de permanente educatie kent, maar dat het Rijk en de provincie Fryslân hebben geprobeerd de status van het Fries bij de twee regionale opleidingscentra in Fryslân, ‘Friese Poort’ en ‘Friesland College’, te verbeteren. Beide ROC’s hadden toen nog geen taalgedragscode betreffende het gebruik van het Fries in het volwassenen- en beroepsonderwijs vastgesteld en konden daarom in de verschillende educatieve programma’s geen cursussen aanbieden die gedeeltelijk of geheel in de Friese taal werden gegeven,

---

¹⁴⁷

Report of the Committee of Experts, 2001, 69.

behalve waar het om het onderwijs van het Fries gaat. De provincie Fryslân heeft de beide ROC's aangeraden om binnen twee jaar een taalbeleid vast te stellen.¹⁴⁸

- 6.193 In het tweede rapport van het 'Committee of Experts' wordt verder gesteld dat de Afûk sinds 1995 een belangrijke rol speelt in het aanbieden van cursussen Fries aan Fries- en niet-Friessprekende volwassenen, alsmede de ontwikkeling van onderwijs- en leermateriaal. De Afûk ontvangt een jaarlijkse bijdrage uit rijks-, provinciale en gemeentelijke middelen. In de periode 2000-2004 heeft de Afûk cursussen georganiseerd voor jaarlijks meer dan 1.000 volwassenen, jaarlijks zijn ca. dertig boeken uitgegeven, een leerprogramma voor kinderspeelzalen werd ontwikkeld, magazines voor ouders met kinderen op peuterspeelzalen werden uitgegeven, vertalingen van gemeentelijke websites werden gedaan (zie: 8.56), enzv.¹⁴⁹
- 6.194 In zijn eerste rapport stelde het 'Committee of Experts' vast dat de Nederlandse overheid de bepaling betreffende volwassenenonderwijs en permanente educatie niet nakwam. De Nederlandse regering werd gevraagd ervoor te zorgen dat voorzieningen voor volwassenenonderwijs en permanente educatie ontwikkeld werden.¹⁵⁰
- 6.195 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 bevat geen afspraken die specifiek gericht zijn op volwassenenonderwijs en permanente educatie. Wel zijn in de bestuursafpraak verschillende paragrafen opgenomen die betrekking hebben op de beide ROC's in de provincie Fryslân. Het volwassenenonderwijs is, net als het secundair beroepsonderwijs, ondergebracht bij de ROC's die sinds 1996 onder de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) vallen. Voor zover er in de bestuursafpraak bepalingen inzake de ROC's zijn opgenomen, gelden die evenzeer voor het secundair beroepsonderwijs.
- 6.196 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat zij zich er gezamenlijk voor zullen inspannen, door overleg met instellingen en gemeenten, dat mondelinge taalvaardigheid in de Friese taal als verplicht onderdeel in het examenprogramma van de betrokken ROC's wordt opgenomen. Voor specifieke beroepsprofielen wordt tevens de schriftelijke beheersing van de Friese taal een verplicht onderdeel van het examen (BA 2.7.1).
- 6.197 Verder hebben het Rijk en de provincie Fryslân afgesproken zich er gezamenlijk voor te zullen inspannen, door overleg met instellingen, dat de beide ROC's in Fryslân, naar voorbeeld van de hogescholen, een taalgedragscode opstellen waarin

---

¹⁴⁸ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 103.*

¹⁴⁹ *Ibidem, 104-105.*

¹⁵⁰ *Ibidem, 102.*

de positie en het gebruik van de Friese taal vastgelegd worden (BA 2.7.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 te verwerkelijken.

- 6.198 Overeenkomstig de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 streven het Rijk en de provincie Fryslân er gezamenlijk naar om de positie van het Fries aan de beide ROC-instellingen te verbeteren. Daartoe wordt gebruik gemaakt van meetgegevens uit onderzoeken in het verleden en worden door Rijk en provincie, zo nodig in samenwerking met de inspectie en onderzoeksinstituten, verdere gegevens verzameld om in alle sectoren van het onderwijs de ontwikkeling van de kwaliteit en de effecten van stimuleringsimpulsen op de kwaliteit en de positie van het Fries in beeld te brengen. Het gaat daarbij in ieder geval om zaken als de plaats die het Fries inneemt in het kwaliteitsbeleid van scholen, de beheersing van het Fries door het personeel, de tijdsbesteding in het onderwijs van het vak Fries, de mate waarin het Fries als examenvak gekozen wordt, het gebruik van het Fries als voertaal in andere vakken, en het voor het Fries ontwikkelde en gebruikte instructiemateriaal (BA 2.7.3). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 aan ta pakken.
- 6.199 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat zij gezamenlijk zullen bevorderen dat de beide ROC's in Fryslân activiteiten op het gebied van nascholing, inclusief verbetering van hun kennis van het Fries, van hun leerkrachten in hun kwaliteitsbeleidsplan opnemen (BA 2.7.4). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 ter hand te nemen..
- 6.200 Verder is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat er bij de provincie aandacht is voor de Friese taal en cultuur bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie, bestemd voor de opleidingen aan de beide ROC's in Fryslân (BA 2.7.5). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 aan te vatten.
- 6.201 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is door Rijk en provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie overleg voert met de beide ROC's om binnen een periode van drie jaar te komen tot een integraal taalbeleid. Het Uitvoeringsconvenant maakt verder duidelijk dat de provincie Fryslân, gemeenten en beide ROC's een werkgroep vormen die het taalbeleid, aansluitend op reeds in de scholen op gang gezette ontwikkelingen, nader uitwerkt (2.6.1).
- 6.202 In 2004 hebben de provincie Fryslân en de beide Friese ROC's volgens het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 een inventarisatie geïnitieerd naar de behoefte aan beheersing van het Fries bij medewerkers van bedrijven en instellingen in Fryslân. Deze inventarisatie zal gebruikt worden ten behoeve van nieuw taalbeleid (2.6.2). De provincie Fryslân zal verder met een groep deskundigen regelmatig overleg voeren met de ROC's om tot een goede positie van het Fries te komen binnen de opleidingen in de sector sociaal-pedagogisch werk (SPW). Het is het doel om samen met de betrokken docenten

cursusmateriaal op het terrein van de Friese taal en cultuur ten behoeve van de SPW-opleidingen samen te stellen (2.6.3).

6.203 In de voorliggende rapportage gaat de aandacht voor de positie van het Fries in de ROC-instellingen uit naar de opleidingen educatie in de zin van de WEB en naar de overige Friese-taalcursussen voor volwassenen die mede kunnen worden gerekend tot het terrein van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie in de zin van het Europees Handvest. Er wordt niet ingegaan op de plaats van het Fries in het technisch- en beroepsonderwijs, omdat Nederland de bepalingen betreffende deze vormen van onderwijs niet heeft onderschreven. De Nederlandse regering voerde als motivatie voor dit besluit tot niet-aanmelding aan, dat in het secundair beroepsonderwijs niet wettelijk is voorzien in een verplichting tot het onderwijzen van het Fries als integrerend onderdeel van het leerplan, zoals bedoeld in artikel 8, eerste lid onderdeel c, onder iii. In het beroepsonderwijs is geen sprake van wettelijk voorgeschreven vakken en examenvakken zodat instellingen voor beroepsonderwijs geen verplichtingen op dit vlak kunnen worden opgelegd.¹⁵¹ Wel kunnen de ROC-instellingen desgewenst, in overleg met gemeenten of het bedrijfsleven, in het opleidingsprogramma eisen met betrekking tot de Friese taal opnemen.

6.204 In de WEB worden de volgende opleidingen educatie (artikel 7.3.1 WEB) onderscheiden:

- opleidingen voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (VAVO);
- opleidingen gericht op breed maatschappelijk functioneren;
- de opleiding Nederlands als tweede taal I en II;
- andere opleidingen gericht op sociale redzaamheid

De opleidingen VAVO zijn gericht op het behalen van het diploma VWO, het diploma HAVO, of het diploma MAVO, dan wel op het behalen van onderdelen van dat diploma (zie artikel 7.3.4 lid 1 WEB). Voor de overige opleidingen educatie is de vaststelling van eindtermen als volgt geregeld (zie artikel 7.3.3, lid 1 tot en met 3 WEB):

- bij ministeriële regeling worden eindtermen vastgesteld voor de opleiding Nederlands als tweede taal I en II;
- bij ministeriële regeling kunnen eindtermen worden vastgesteld voor nader te bepalen opleidingen gericht op breed maatschappelijk functioneren en andere opleidingen, gericht op sociale redzaamheid.

Voor de overige opleidingen educatie kan het bevoegd gezag van een ROC zelf eindtermen vaststellen.

6.205 De in de vorige paragraaf genoemde opleiding Nederlands als tweede taal I en II, genoemd in de WEB, is vooral bedoeld voor vreemdelingen die zich in Nederland

---

¹⁵¹

TK, 1994-1995. 24 092, 5, p. 6-7.

vestigen (zie artikel 6 lid 1, onderdeel a, nr. 1 van de Wet inburgering nieuwkomers (Stb. 1998, 533)). De inhoud en het niveau van de opleiding Nederlands als tweede taal wordt per ministeriële regeling vastgesteld.¹⁵² Er wordt geen rekening gehouden met de tweetaligheid van de provincie Fryslân.

- 6.206 Aan het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (VAVO) of educatie kunnen cursisten in de provincie Fryslân opleidingen volgen op MAVO-, HAVO- en VWO- niveau. ROC Friese Poort biedt alleen in de vestiging Emmeloord basis cursussen aan, bedoeld om ontbrekende basiskennis Nederlands, rekenen, - Engels / Duits, algemene ontwikkeling, sociale vaardigheden en digitale vaardigheden aan te vullen. ROC Friesland College biedt vakken aan op MAVO- HAVO- en VWO-niveau, waarbij het vak Fries als keuzevak gevolgd kan worden. Overigens waren er in de jaren 2002 - 2006 geen cursisten die van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt.¹⁵³
- 6.207 In artikel 7.1.1 WEB is voorgeschreven dat in principe het onderwijs in het Nederlands wordt gegeven en dat de examens eveneens in het Nederlands worden afgenomen. Enkele uitzonderingen worden in de wet genoemd, zoals het onderwijs met betrekking tot die taal. Instellingen die vallen onder werking van de WEB, zijn verplicht een taalregeling op te stellen waarin alle uitzonderingen op deze regel (bijvoorbeeld ten aanzien van het gebruik van het Fries of Engels) zijn vastgelegd (art. 7.1.1, letter b WEB). In de WEB is derhalve een wettelijke voorziening getroffen op grond waarvan individuele ROC's cursussen voornamelijk of geheel in de Friese taal kunnen doen geven.
- 6.208 De ROC's 'Friese Poort' en 'Friesland College' hebben in 2003 een taalgedragscode met betrekking tot het gebruik van het Fries in de educatie en het beroepsonderwijs vastgesteld.¹⁵⁴ Als direct gevolg zijn de examenreglementen van Friesland College en Friese Poort per 1 augustus 2003 aangepast in die zin dat op verzoek van de examenkandidaat het verslag van een afstudeeropdracht of van een beroepspraktijkvorming, in de Friese taal geschreven kan worden, mits aangevuld met een Nederlandse samenvatting. Voorwaarde voor inwilliging van het verzoek is voldoende kennis van het Fries van de begeleidende docent en geen bezwaar

---

¹⁵² OCW- Regelingen, Regeling vaststelling inhoud en niveaus inburgeringstoets nieuwkomers, in: *Uitleg*, 22 juli 1998, nr. 17b.

¹⁵³ Email van het Friesland College aan de Fryske Akademy, 22 februari 2007.

¹⁵⁴ De gedragscode geeft onder meer aan dat naast het Nederlands het Fries als voertaal binnen de instelling gebruikt kan worden. Iedere deelnemer en medewerker van de Friese ROC's kan buiten de lessen het Fries spreken onder voorwaarde dat de goede samenwerking daardoor niet wordt gehinderd. Het gebruik van het Fries mag geen beletsel vormen voor het volgen van onderwijs. Delen van de opleiding kunnen in het Fries worden aangeboden, wanneer de doelgroep dat rechtvaardigt en het in de onderwijs- en examenregeling wordt genoemd. De wijze waarop het Fries wordt gebruikt maakt deel uit van de kwaliteitszorg. Bij het aanbieden van een onderdeel van de opleiding in de Friese taal dient voldoende lesmateriaal aanwezig te zijn. Door het gebruik van de Friese taal mag men niet boven de studielast uitkomen. De gedragscode is op 1 januari 2003 in werking getreden.

van de zijde van het BPV-bedrijf of de externe opdrachtgever.¹⁵⁵ Bij mondelinge examens kan op verzoek van de kandidaat en/of de examinerator in plaats van het Nederlands het Fries gebruikt worden.¹⁵⁶

- 6.209 De WEB bevat geen verwijzing naar het Fries en de integratie daarvan in de opleidingen educatie; evenmin bevat de WEB specifieke bepalingen ten aanzien van cursussen Fries in de educatie voor volwassenen in Fryslân. De WEB biedt echter wel ruimte voor de ROC's en voor de lokale overheid om in het educatief aanbod prioriteit aan het Fries te geven. Zo stelt de WEB vast dat het educatief aanbod tot stand komt in een contractrelatie tussen het ROC en de gemeente. Gemeenten ontvangen daarvoor een budget van het Rijk, de rijksbijdrage educatie (artikel 2.3.1, lid 1 en 2.3.4, lid 1 WEB). Gemeenten zijn vrij om bij het gebruikmaken van dit budget voor educatief aanbod hun eigen prioriteiten te stellen, en daarover met de ROC's een overeenkomst te sluiten. ROC's hebben in de WEB (art. 7.3.3., derde lid WEB) de ruimte om zelf eindtermen vast te stellen voor educatief aanbod dat specifiek aansluit bij regionale of lokale behoeften. De beleidsruimte van de gemeente om in het educatief aanbod eigen prioriteiten, en van het ROC om zelf eindtermen vast te stellen voor educatief aanbod, kunnen dus ook betrekking hebben op het Fries.
- 6.210 In 2004-2005 heeft de provinciale werkgroep 'Fries in het middelbaar beroepsonderwijs', waar onder meer het ROC 'Friesland College' in deelnam, een notitie gemaakt 'Fries in het beroepsonderwijs'. Deze notitie is voor het Friesland College aanleiding geweest om het beleid inzake het Fries vast te leggen in een notitie 'Fries in het Fries-land College'. De implementatie van de voorstellen gedaan in deze notitie wordt per 1 augustus 2007 uitgevoerd. Dat betekent dat het 'Friesland College' stapsgewijs een interne werkgroep Fries instelt; een enquête met betrekking tot de Friestaligheid van leertrajecten, docenten en cursisten houdt; tolerantie-, acceptatie- en emancipatie-acties uitvoert; in samenwerking met relevante organisaties een expertisecentrum Fries opzet en pilotprojecten Fries opzet. Het is het doel dat een en ander voert tot een integrale inbedding van het project Fries in het 'Friesland College'. In 2009 zal over de gang van zaken gerapporteerd worden.¹⁵⁷
- 6.211 Het ROC 'Friesland College' kent geen projecten op het terrein van de cultuureducatie. Binnen de opleiding SPW van het 'Friesland College' wordt geen expliciete aandacht aan de Friese taal geschonken. Het eerder door het Talencentrum van het 'Friesland College' ontwikkelde aanbod voor de Friese taal is met het oog op het geringe aantal cursisten niet gepromoot.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ De afkorting BPV staat voor beroeps praktijk vorming.

¹⁵⁶ Email van ROC Friesland College aan de Fryske Akademy van 22 februari 2007.

¹⁵⁷ *Ibidem.*

¹⁵⁸ *Ibidem.*

- 6.212 Het ROC 'Friese Poort' biedt geen onderwijs in de Friese taal aan en heeft in de jaren 2002-2006, met uitzondering van het vaststellen van de taalgedragscode, geen activiteiten ontwikkeld om de positie van het Fries binnen de instelling te verbeteren. Met uitzondering voor de SPW-opleidingen heeft het Fries geen plaats binnen de organisatie. Het is echter niet bekend om welke aantallen cursisten het in het geval van de SPW-opleidingen en bijscholingscursussen voor leidsters van peuterspeelzalen en kinderopvang gaat. ROC Friese Poort werkt niet met andere organisaties samen wanneer het gaat om het ontwikkelen van modules Fries.¹⁵⁹
- 6.213 Op het terrein van het volwassenenonderwijs en de permanente educatie dienen de activiteiten van de Afûk genoemd te worden. De Afûk, die overigens geen deel uitmaakt van een ROC, organiseert cursussen Fries voor volwassenen (zowel voor Friestaligen, als niet-Friestaligen) en ontwikkelt les- en cursusmateriaal. Een deel van het cursusaanbod is afgestemd op specifieke beroepsgroepen, waaronder medewerkers van de gerechten in Fryslân en provinciale ambtenaren (zie ook 7.22 en 8.100). Ieder jaar nemen ruim 900 cursisten aan de taalcursussen van de Afûk deel.¹⁶⁰
- 6.214 Jaarlijks stelt het Rijk aan het Provinciaal Bestuur van Fryslân een bijdrage beschikbaar ten behoeve van de Friese taalcursussen van de Afûk. Tussen 2002 en 2006 is het subsidiedeel in de inkomsten van de Afûk gegroeid van 685.495 euro naar 929.850 euro. Het percentage eigen inkomsten liep in dezelfde periode terug van 50 procent naar 44 procent van de totale omzet. Tot de subsidie-inkomsten behoort een provinciale bijdrage voor de F-side in de Leeuwarder Courant en het Friesch Dagblad, alsmede subsidies van gemeentelijke zijde voor cursussen Friese taal.¹⁶¹ Daarnaast worden de cursussen van de Afûk in het algemeen gesubsidieerd door die Friese gemeenten waar een cursus Fries wordt gehouden. In 2002 bedroeg het totaalbedrag aan gemeentelijke subsidies 26.210 euro. In 2003, 2004 en 2005 ging het om achtereenvolgens 33.100, 24.780 en 32.490 euro aan gemeentelijke bijdragen.
- 6.215 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat Nederland enkele voorzieningen heeft getroffen die het mogelijk maken dat in de provincie Fryslân in het kader van volwassenenonderwijs en permanente educatie cursussen in de Friese taal worden gegeven (zie: 6.213-6.214). De WEB, die het onderwijs aan de ROC-instellingen regelt, bevat geen specifieke regeling voor het Fries in de educatie. Wel biedt de WEB aan de beide ROC's in Fryslân en de lokale overheden de

---

¹⁵⁹ Schrijven van ROC 'Friese Poort' aan de Fryske Akademy, 27 februari 2007.

¹⁶⁰ 2005: 952; 2004: 794; 2003: 927 en 2002: 1021. Bron: Afûk jierferslach 2003-2005.

¹⁶¹ De F-side is een gesubsidieerde Friestalige pagina, die buiten de verantwoordelijkheid van de betreffende redacties, een aantal malen per jaar (2004: 36; 2005: 24; 2006: 24) verschijnt in zowel het Friesch Dagblad als de Leeuwarder Courant. De F-side wordt vanaf 1994 financieel mogelijk gemaakt door de provincie Fryslân. In 2002 stelde de provincie daartoe een bedrag van 107.630 euro beschikbaar. In 2003, 2004 en 2005 ging het om achtereenvolgens 124.130, 115.514 en 117.830 euro. De verantwoordelijkheid voor de betreffende pagina ligt bij het Stipepunt Frysk, een onderdeel van de Afûk.

mogelijkheid om Fries in het educatief aanbod op te nemen, waarbij het bevoegd gezag van de betrokken ROC-instellingen krachtens art. 7.3.3, derde lid WEB eindtermen kan vaststellen (zie: 6.209). De twee Friese ROC's hebben in 2003 gebruik gemaakt van de wettelijke mogelijkheid om een taalgedragscode op te stellen, zoals voorzien in artikel 7.1.1. WEB. Daarmee is echter het aanbieden in de onderscheiden opleidingen educatie van cursussen die voornamelijk of geheel in de Friese taal worden gegeven, nog uitgebleven. Alleen in het geval van het ROC 'Friesland College' is sprake van een verdergaande beleidsontwikkeling met betrekking tot het Fries.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel g: onderwijs in eigen geschiedenis en cultuur

- 6.216 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ingestemd met de bepaling 'regelingen te treffen om het onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de [Friese taal] haar weerspiegeling vindt, te waarborgen.' Onder het treffen van regelingen die in het onderhavige geval waarborgen bieden zullen de opstellers van het Europees Handvest wettelijke regelingen op het oog hebben gehad.
- 6.217 Het 'Committee of Experts' stelde in zijn eerste rapport vast dat geen wettelijke maatregelen zijn getroffen ter nakoming van de betreffende Handvestbepaling. Met uitzondering van het primair onderwijs leek weinig te worden ondernomen op dit terrein. Met name in het voortgezet onderwijs werd in de praktijk zo goed als geen aandacht besteed aan de Friese geschiedenis en cultuur, voornamelijk als gevolg van het ontbreken van lesmateriaal en adequate financiering. Volgens het 'Committee of Experts' werd de bepaling niet door Nederland nagekomen.¹⁶²
- 6.218 Het tweede rapport van het 'Committee of Experts' maakt melding van de ontwikkeling van Friestalig materiaal bedoeld voor lessen in de omgeving, geschiedenis en culturele educatie. Het 'Committee' ontbeert echter informatie over concrete maatregelen die uitvoering geven aan de bepaling in het Handvest en kan daarom geen oordeel geven over het nakomen van de bepaling.¹⁶³
- 6.219 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 kent geen afspraken over nadere regelgeving om ervoor te zorgen dat deze Handvestbepaling wordt nageleefd. Wel is afgesproken dat Rijk en provincie Fryslân gezamenlijk zullen bevorderen dat er reeds in de periode tot 2004 Friestalig onderwijsleermateriaal is om het gebruik van het Fries als voertaal (instructietaal) bij vakken als wereldoriëntatie, biologie, geschiedenis, verzorging en cultuureducatie te ondersteunen (BA 2.9.3). Daarbij kan eventueel ook worden gewerkt aan de ontwikkeling van ICT-toepassingen, zoals Friestalig multimediaal materiaal (BA 2.9.4).

---

¹⁶² *Report of the Committee of Experts*, 2001, 70.

¹⁶³ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 108 en 109.

- 6.220 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is wel overeengekomen dat de provincie Fryslân bevordert dat er aandacht is voor de Friese taal en cultuur bij de uitwerking van projecten op het gebied van cultuureducatie (BA 2.4.4; 2.5.9 en 2.7.5).
- 6.221 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 gaat evenmin expliciet op het onderwijs in de eigen geschiedenis en cultuur in.
- 6.222 Nederland kent geen wettelijke regeling die waarborgt dat de Friese taal haar weerspiegeling vindt in het onderwijs in de geschiedenis en cultuur op scholen in de provincie Fryslân, zoals bedoeld in het Europees Handvest. De nota van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen ‘Cultuur als confrontatie, uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004’ besteedt evenmin als zijn opvolger, de ‘Cultuurnota 2005-2008 Meer dan de som’, en met uitzondering van de subsidiëring van het Frysk letterkundich Museum (thans Tresoar) ten behoeve van het Friese literaire erfgoed, expliciet aandacht aan dit onderwerp. Wel benadrukt de nota de continuering van de regeling ter versterking van de cultuureducatie in het primair onderwijs, die erop gericht is om alle basisscholen in 2007 een eigen aanpak op het gebied van het cultuuronderwijs te doen formuleren en de samenwerking met culturele instellingen vorm te geven.¹⁶⁴
- 6.223 Ten behoeve van het versterken van de cultuureducatie in het primair onderwijs zijn voor de periode 2005-2008 de geldstromen ‘Cultuurbereik’ en ‘Cultuur en School’ samengevoegd tot één geldstroom, die de financiële basis vormt voor het Actieplan Cultuurbereik II (13,7 miljoen euro). De doelstelling van het actieplan luidt: ‘het versterken van het cultureel bewustzijn van burgers door het vergroten van zowel het publieksbereik als de actieve participatie in kunst en cultuur’. Om een en ander te realiseren werkt de Rijksoverheid samen met provincies en gemeenten. Het prestatieoverzicht inzake de versterking van de cultuureducatie in het primair onderwijs geeft voor de provincie Fryslân aan dat het project is gericht op het realiseren van netwerken van scholen en culturele instellingen ter realisering van een gezamenlijke vraag in de richting van het culturele aanbod. Verder gaat het om de inzet van een kwartiermaker cultuur om scholen en gemeenten te ondersteunen bij het implementeren van cultuureducatie in de schoolpraktijk en schoolwerkplannen en ten slotte het bevorderen dat het gebruik van het erfgoed in de lessen geschiedenis en aardrijkskunde toeneemt tot minstens vijftig procent aan het einde van het schooljaar 2006-2007. Met het laatste onderdeel was in 2005 een bijdrage van 6.230 euro en in 2006 een bedrag van 5.000 euro gemoeid. Voor de drie in Fryslân uitgevoerde onderdelen was een bijdrage van de zijde van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen van 58.686 euro in 2005 en 85.000 euro in 2006 benodigd.
- 6.224 In 2005 organiseerde de Afûk, in een coördinerende functie voor onder meer Cedin, Tresoar en Fries Museum, een projectweek ‘Fokus Fryslân’, bedoeld voor

---

¹⁶⁴

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Cultuurnota 2005-2008, Meer dan de som*, Den Haag, 2004, 9.

de groepen 7 en 8 van de Friese basisscholen met het doel om kinderen in aanraking te brengen met geschiedenis en cultuur van de eigen omgeving. Voor het project werd een tweetalig (Fries/Nederlands) lesboekje ontwikkeld over het onderwerp 'Fokus Fryslân, wenjen hjoed en juster' (Fokus Fryslân, Wonen, vandaag en gisteren'. In 2006 kreeg het project een vervolg met een themaweek over de bewoners van Fryslân. Ook toen werd een lesboekje uitgegeven 'Fokus Fryslân Bewenners, Friezen fan formaat'.¹⁶⁵

- 6.225 Jaarlijks organiseert de Afûk speciale cursussen Friese literatuur en Friese geschiedenis. In 2002 trokken de beide cursussen respectievelijk 80 en 20 deelnemers. In 2003 ging het om achtereenvolgens 64 en 10 deelnemers. In 2004 namen 26 en 20 cursisten aan de cursussen deel en in 2005 trok de cursus Friese literatuur 20 deelnemers.
- 6.226 In de provinciale cultuurnota 2006-2008 'Sels dwaan!' wordt in samenhang met de rijkscultuurnota het versterken van de cultuureducatie in het primair onderwijs genoemd.¹⁶⁶ In de vergadering van 1 november 2004 hebben Provinciale Staten van Fryslân een besluit genomen over de stimuleringsregeling versterken cultuureducatie in het primair onderwijs 2005-2006. Het in Fryslân uitgevoerde 'Uurcultuur' bereikt ca. 75 procent van de scholen voor primair onderwijs en is met name gericht op de kennismaking met verschillende vormen van podiumkunsten. De provincie Fryslân stuurt aan op een groter rol van het erfgoed in de cultuureducatie. Daartoe heeft de provincie voor de jaren 2005-2008 een steunpunt voor erfgoededucatie bij het Regionaal Historisch Centrum Tresoar mogelijk gemaakt. Noch de Friese taal, noch taal in het algemeen, is daarbij een speerpunt.¹⁶⁷ Het aanbod aan het onderwijs ligt vooral op de terreinen van archeologie, archieven, erfgoed, kunsten en musea.¹⁶⁸
- 6.227 Vanaf 2005 tot 2009 kent de provincie Fryslân een subsidieregeling voor monumentenzorg en cultuurhistorie. De subsidiëring is onder meer bedoeld voor activiteiten die leerlingen enthousiast maken voor wat het verleden te bieden heeft. Zo kunnen boekuitgaven en voorlichtingsmateriaal waarin aandacht aan het 'Fries eigene' wordt besteed, voor een provinciale bijdrage in aanmerking komen. De in 2005 en 2006 toegekende bijdragen maken duidelijk dat veruit het grootste deel van het beschikbare budget aan de restauratie van monumentale gebouwen en objecten wordt besteed.
- 6.228 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat het onderwijs in de eigen geschiedenis en cultuur in de Nederlandse regelgeving geen afzonderlijke aandacht krijgt. In de

---

¹⁶⁵ [Http://www.fokusfryslan.nl](http://www.fokusfryslan.nl)

¹⁶⁶ Provincie Fryslân, *Sels dwaan! Cultuurnota 2006-2008*, Leeuwarden, 2006, 12.

¹⁶⁷ Email van Tresoar aan de Fryske Akademy, 9 maart 2007.

¹⁶⁸ Provincie Fryslân, *De takomst fan it Fryske ferline, Nota erfgoed deelnota cultuurhistorie en monumentenzorg 2005-2010*, november 2004.

praktijk van het onderwijs lijken de eigen geschiedenis en cultuur evenmin veel aandacht te krijgen, hoewel provinciaal een inspanning wordt ondernomen om Friestalig onderwijsmateriaal te ontwikkelen voor vakken als wereldoriëntatie, geschiedenis en cultuureducatie.

Artikel 8, eerste lid, onderdeel h: opleiding en bijscholing docenten

6.229 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ermee ingestemd 'te voorzien in de basisopleiding en bijscholing van docenten die nodig zijn voor de toepassing van die leden uit a tot en met g die [door Nederland] zijn aanvaard.' Dit betreft derhalve de volgende onderwijsniveaus:

- voorschools onderwijs (onderdeel a);
- basisonderwijs (onderdeel b);
- voortgezet onderwijs (onderdeel c);
- universitair of hoger onderwijs (onderdeel e);
- volwassenenonderwijs en permanente educatie (onderdeel f);
- onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de Friese taal haar weerspiegeling vindt (onderdeel g).

6.230 Het 'Committee of Experts' stelde in zijn eerste rapport vast dat tot dan geen wettelijke maatregelen waren begrepen die voorzagen in de opname van het Fries in de basisopleiding en in de nascholing van leraren in het voorschoolse onderwijs en het volwassenenonderwijs. Bovendien had het 'Committee' vernomen dat de feitelijke implementatie van deze Handvestbepaling in de andere onderwijsniveaus evenmin bevredigend verliep, vooral ten gevolge van het ontbreken van een adequate financiering. De centrale overheid had laten weten dat een speciale commissie deze kwestie onderzocht. Het 'Committee of Experts' was van oordeel dat Nederland de bepaling niet nakwam.¹⁶⁹ Daarom werd de Nederlandse regering opgeroepen op dit onderdeel een actiever beleid te ontwikkelen, zodat deze Handvestbepaling zou worden geïmplementeerd. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 werd daaraan uitvoering gegeven (zie: 6.232-6.236).

6.231 In zijn tweede rapport geeft het 'Committee of Experts' zijn bevindingen weer op het terrein van de scholing van leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven (112), de opleiding van leraren in het primair onderwijs (113), de opleiding van docenten in het voortgezet onderwijs (114 en 115) en de financiering van de voortgezette educatie van docenten Fries (116), om vervolgens te concluderen dat in de opleiding van leraren vooruitgang is geboekt. Nederland komt de aangegane verplichting slechts gedeeltelijk na (118). Het 'Committee of Experts' staat er dringend bij de Nederlandse overheid op aan om actieve maatregelen te nemen om te voorzien in de nodige basis- en verdere opleiding voor leraren Fries.

---

¹⁶⁹

Report of the Committee of Experts, 2001, 71.

- 6.232 Met betrekking tot de basisopleiding van leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in Fryslân is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur afgesproken, dat het Rijk in contact treedt met de sociale partners om te bezien of het mogelijk is dat deze leidsters in hun opleiding een bewijs van bekwaamheid voor de passieve en actieve beheersing van de Friese taal, alsmede een bewijs van bekwaamheid in didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid in de kinderopvang kunnen verwerven (BA 2.1.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 aan te vatten.
- 6.233 Voor de basisopleiding van onderwijsassistenten in het primair onderwijs is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat Rijk en provincie gezamenlijk met de ROC's in Fryslân overleg zullen voeren om in genoemde opleiding het actief beheersen van de Friese taal en didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid te integreren, dan wel een verplicht onderdeel te maken van het examenprogramma (BA 2.4.2). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 te realiseren.
- 6.234 Met betrekking tot de basisopleiding en bijscholing van docenten in het primair en voortgezet onderwijs is in het kader van eerder genoemde bestuursafpraak overeengekomen dat het Rijk erop zal toezien dat er een basisopleiding en bijscholing beschikbaar is voor docenten die betrokken zijn bij de stimulering van het Fries in primair en voortgezet onderwijs (BA 2.8.8). In aanvulling daarop zullen Rijk en provincie Fryslân zich gezamenlijk inspannen om de belangstelling te stimuleren voor de basis- en nascholingsopleiding van leraren Fries in Fryslân (BA 2.8.7). Afgesproken werd om deze beide ambities in de periode voor 2004 uit te voeren.
- 6.235 Inhoudelijk is in de Bestuursafpraak overeengekomen dat het Rijk erop zal toezien dat de opleidingen tot leraar basisonderwijs opleiden tot de startbekwaamheden, waaronder die voor het vak Fries. Verder is bepaald dat het Rijk bevordert dat in de startbekwaamheden voor de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs (waaronder dus de lerarenopleiding Fries) doelstellingen worden opgenomen die gericht zijn op didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid (BA 2.8.1). Afgesproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 uit te voeren.
- 6.236 Ten slotte bevat de Bestuursafpraak tal van bepalingen over het belang dat scholen activiteiten op het gebied van nascholing van hun leraren ten aanzien van didactische en pedagogische vaardigheden in verband met de Friese taal en cultuur opnemen in hun nascholings- of kwaliteitsbeleidsplan. Overeengekomen werd dat Rijk en provincie hier gezamenlijk stimulerend optreden richting betrokken scholen in Fryslân, te weten:
- scholen voor primair onderwijs (BA 2.4.3),
  - scholen voor voortgezet onderwijs (BA 2.5.7),
  - scholen die onder de Wet op de Expertisecentra vallen (BA 2.6.3),

- de ROC's (BA 2.7.4), alsmede
- de instellingen voor hoger onderwijs, deze laatste zowel in als buiten de provincie Fryslân (BA 2.8.6).

Afgesproken werd om deze ambities in de periode voor 2004 aan te pakken, met uitzondering van de nascholing voor het primair onderwijs. De afspraak met betrekking tot nascholing in het primair onderwijs wordt ter hand genomen in de periode 2004 tot 2010.

- 6.237 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 kent geen bepalingen met betrekking tot de opleiding en bijscholing van docenten.
- 6.238 De financiering van de voorzieningen Fries in de verschillende basisopleidingen voor leraren gebeurt deels van rijkswege, in het kader van de doeluitkering Fries in het onderwijs. Genoemde doeluitkering maakte tot 2007 deel uit van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 2.3.1). Voor de omvang van deze doeluitkering wordt verwezen naar 6.79. In aanvulling op deze uitkering van rijkswege stelt de provincie Fryslân eigen middelen ter beschikking. Daarnaast beschikken de scholen over een eigen nascholingsbudget dat mede kan worden ingezet voor nascholing van docenten met betrekking tot het Fries en de didactiek van tweetaligheid.
- 6.239 Om een beeld te schetsen van de huidige plaats van het Fries in de basisopleiding en nascholing van docenten in de verschillende vormen van onderwijs (incl. kinderopvang en peuterspeelzalen) zal in het vervolg van deze rapportage aandacht worden geschonken aan de afzonderlijke opleidingen, en waar mogelijk ook aan de nascholing:
- de opleiding van leidsters in peuterspeelzalen en kinderopvang (6.240-6.241);
  - de opleiding van onderwijsassistenten in het primair onderwijs (6.242);
  - de opleiding en nascholing van leraren basisonderwijs (6.243-6.246);
  - de opleiding en om- en nascholing van leraren voortgezet onderwijs (6.247-6.249);
  - de opleiding van docenten Fries aan andere vormen van onderwijs (6.250-6.254);
  - de aandacht voor Friese taal en cultuur in bovengenoemde opleidingen (6.255).
- 6.240 De opleiding en bijscholing van leidsters in peuterspeelzalen en kinderopvang valt onder het middelbaar beroepsonderwijs en vindt derhalve plaats in de regionale opleidingscentra (ROC's) die vallen onder de Wet Educatie en Beroepsonderwijs. Bedoelde opleiding tot leidster valt binnen de ROC's onder de opleiding Sociaal Pedagogisch Werk (SPW). Met betrekking tot de positie van het Fries in deze opleiding heeft de rijksoverheid geen wettelijke voorzieningen getroffen. Ook was op het moment van de peildatum van deze rapportage het overleg met sociale

partners, zoals bedoeld in art. 2.1.2 van de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 niet opgestart (zie: 6.232).

- 6.241 Er zijn opleidingen sociaal-pedagogisch werker (SPW) aan de beide ROC's in de provincie Fryslân, het Friesland College en Friese Poort. Het Friesland College besteedt in de SPW-opleiding geen expliciete aandacht aan het Fries.¹⁷⁰ ROC Friese Poort heeft tot op heden evenmin het vak Fries in de SPW-opleiding ingevoerd, maar besteedt wel aandacht aan het op zijn minst kunnen verstaan van het Fries.¹⁷¹
- 6.242 De opleiding van onderwijsassistenten in het primair onderwijs vindt eveneens plaats aan de beide ROC's. In deze opleiding wordt geen aandacht besteed aan het actief beheersen van de Friese taal en aan didactische en pedagogische vaardigheden met betrekking tot twee- en meertaligheid. Een werkgroep van docenten is op initiatief van de provincie Fryslân bezig met het voorbereiden van een examenprogramma voor het Fries.¹⁷²
- 6.243 De lerarenopleiding basisonderwijs vindt in Nederland plaats aan een instelling van hoger beroepsonderwijs. De Christelijke Hogeschool Nederland (CHN) en de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) verzorgen ieder een lerarenopleiding. Omdat het Fries een verplicht vak is op de scholen voor primair onderwijs in de provincie Fryslân, vormt het vak Fries ook een verplicht onderdeel in het onderwijsaanbod van de lerarenopleiding basisonderwijs aan de beide Friese hogescholen. Op de lerarenopleiding van de NHL zijn studenten in de eerste twee jaar van hun vierjarig studieprogramma verplicht deel te nemen aan de lessen Fries. Daarna is het Fries een keuzevak. Op de lerarenopleiding van de CHN was het Fries gedurende de gehele opleiding een keuzevak. Er wordt thans echter gewerkt aan een nieuwe opzet, waarbij het Fries in het eerste jaar wordt gedifferentieerd naar Fries- en niet-Friestaligen. De studenten worden verplicht om één van de twee varianten te volgen. Hoe het vak Fries in de volgende drie jaar vorm wordt gegeven is nog onduidelijk, maar er zal in ieder geval sprake zijn van een verzwaring ten opzichte van het eerdere aanbod.¹⁷³ Op beide hogescholen kunnen studenten, wanneer het examen ook voor het vak Fries met goed gevolg is afgerond, de aantekening Fries op hun diploma verwerven. Het 'foech Frysk' verleent volgens artikel 186, lid 5, van de Wet op het primair onderwijs, aan leraren de bevoegdheid om Fries te onderwijzen aan kinderen in het primair onderwijs.¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ Email van het *Friesland College* van 22 februari 2007 aan de *Fryske Akademy*.

¹⁷¹ Brief van ROC *Friese Poort* aan de *Fryske Akademy* van 27 februari 2007.

¹⁷² Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, (Technisch rapport), Utrecht, 2006, 121.

¹⁷³ Email van de *CHN* aan de *Fryske Akademy* van 8 maart 2007.

¹⁷⁴ Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, (Technisch rapport), Utrecht, 2006, 121.

- 6.244 Het percentage studenten dat aan de CHN het ‘foech Frysk’ behaalt, ligt aanmerkelijk hoger dan aan de NHL, zo maken de cijfers over de afgelopen jaren duidelijk.¹⁷⁵ De verklaring voor het verschil ligt in het feit dat bij de CHN studenten de bevoegdheid behalen wanneer zij het vak Fries als keuzevak in hun afstudeerpakket hebben opgenomen. De CHN maakte daarbij eerder geen onderscheid tussen Friestalige en niet-Friestalige studenten. Wanneer studenten bij de NHL de bevoegdheid Fries willen halen, dienen zij boven het reguliere onderwijsprogramma een extra-programma Fries te volgen (in concreto betekent dat extra stages, extra lessen en extra werkopdrachten, zoals presentaties en verslagen). De NHL differentieert verder tussen Friestalige en niet-Friestalige studenten: de niet-Friestalige studenten volgen een extra module, zodat zij aan het einde van het derde jaar eenzelfde niveau bereiken als de Friestalige studenten. Concluderend kan worden opgemerkt dat de eisen die de NHL voor het behalen van de bevoegdheid Fries stelt, nog steeds hoger zijn dan de eisen die de CHN aanlegde, maar beide instellingen voeren overleg om hun competentieprofielen voor het lesgeven in de Friese taal op elkaar af te stemmen.¹⁷⁶
- 6.245 Het is duidelijk dat een deel van de toekomstige leraren in het primair onderwijs ervoor kiest om geen bevoegdheid Fries te behalen. Desalniettemin lijkt de beheersing van het verstaan, spreken, lezen en schrijven van het Fries door leraren in het basisonderwijs in 2004/2005 beter te zijn dan in 2001. Alleen de beheersing van het schrijven lijkt te zijn afgenomen. De percentages voor het respectievelijk vloeiend, goed of voldoende verstaan, spreken, lezen en schrijven zijn in 2004/2005: 100, 94, 96 en 69 procent. Eenendertig procent van de leraren zegt het Fries schrijven met moeite of niet te beheersen.¹⁷⁷
- 6.246 Leraren in het primair onderwijs wordt de mogelijkheid geboden een nascholingscursus Fries te volgen. De nascholing Fries voor leraren basisonderwijs is bij de NHL ondergebracht bij het Educatief Centrum Noord en

¹⁷⁵

Studenten die de bevoegdheid Fries behaalden						
	CHN		NHL			
	%	aantal	dagopleiding		verkorte opleiding	
%			aantal	%	aantal	%
2001/2002	77	76	-	-	-	-
2002/2003	74	97	9	7	20	3
2003/2004	63	85	10	6	11	2
2004/2005	63	80	12	7	7	2
2005/2006	65	89	12	7	17	1

¹⁷⁶

Ibidem, 121.

¹⁷⁷

Ibidem, 44.

Oost (ECNO). In de afgelopen jaren hebben 68 leraren in Fryslân een opleiding tot taalcoördinator afgerond. In deze opleiding is een onderdeel Friese taal opgenomen. Een taalcoördinator kan binnen een school een rol spelen als het gaat om het verbeteren van het taalonderwijs. Ook Cedin -taalsintrum Frysk- organiseert cursussen voor leraren in het basisonderwijs die hun kennis willen uitbreiden of opfrissen.¹⁷⁸ Scholen voor primair onderwijs beschikken over een nascholingsbudget dat mede kan worden ingezet voor de nascholing Fries ten behoeve van leerkrachten in het basisonderwijs. Niet bekend is hoeveel leraren primair onderwijs van deze nascholingsmogelijkheid gebruik maken.

- 6.247 In het voortgezet onderwijs wordt in Nederland een onderscheid gemaakt tussen eerste- en tweedegraads leraren. Eerstegraads leraren zijn bevoegd tot het geven van les in het gehele voortgezet onderwijs, tweedegraads leraren bezitten deze bevoegdheid voor de eerste drie jaar van HAVO en VWO en voor alle klassen van het VMBO en MBO. De opleiding tot tweedegraads leraar vindt plaats aan de lerarenopleiding voortgezet onderwijs, ondergebracht bij de HBO-instellingen. De opleiding tot eerstegraads leraar vindt plaats aan HBO-instellingen en universiteiten.
- 6.248 Van de beide HBO-instellingen in de provincie Fryslân biedt alleen de NHL een voorziening aan, welke opleidt voor een eerstegraads- of tweedegraads-onderwijsbevoegdheid voor het vak Fries in het voortgezet onderwijs. Sinds 2002/2003 zijn geen eerstegraads leraren Fries afgestudeerd. In dezelfde periode zijn zes leraren met een tweedegraads-bevoegdheid afgestudeerd. In 2004/2005 volgden zeven docenten Fries in de onderbouw van het voortgezet onderwijs de door de NHL georganiseerde nascholingscursus.¹⁷⁹ Verdeeld over vier cursusjaren telde de flexibele tweedegraads-opleiding Fries aan de NHL op 31 augustus 2006 tien studenten. In het cursusjaar 2005/2006 studeerde één student af. De voltijdsopleiding Fries begon in 2003 met twee studenten. In 2005 kwamen daar nog twee studenten bij. De flexibele eerstegraads-opleiding Fries kende geen studenten.¹⁸⁰
- 6.249 De NHL-docenten Fries verzorgen in het gehele studiejaar lessen Fries voor studenten aan de lerarenopleidingen, onder meer studerende op het terrein van communicatie en werk en dienstverlening. Ook worden lessen verzorgd ten behoeve van het algemene, beroepsvoorbereidende deel van de lerarenopleidingen. Vierdejaars-studenten dienen zich te specialiseren. De Friese taal vormt daarbij een keuzemogelijkheid. Acht studenten hebben ondertussen deze keuze gedaan en de studie met succes afgesloten.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ *Ibidem*, 121.

¹⁷⁹ *Ibidem*, 121.

¹⁸⁰ Email van de NHL aan de Fryske Akademy, 13 maart 2007.

¹⁸¹ *Ibidem*.

- 6.250 Aan de Rijksuniversiteit Groningen is een eerstegraads-opleiding voor het vak Fries gevestigd. In de cursusjaren 2002/2003 tot en met 2005/2006 zijn geen studenten afgestudeerd.¹⁸²
- 6.251 De opleiding van docenten Fries werkzaam op universiteiten en andere instellingen van hoger onderwijs vindt plaats aan de universitaire instellingen waar het Fries als hoofdvak kan worden gestudeerd, i.c. de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit van Amsterdam.
- 6.252 Voor de opleiding en bijscholing van docenten Fries werkzaam in de opleidingen voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (VAVO) kan worden verwezen naar de paragrafen inzake de opleiding van eerste- en tweedegraads leraren in het voortgezet onderwijs (zie: 6.247 - 6.250).
- 6.253 In de opleiding en bijscholing van docenten in de overige vormen van educatie in de zin van de WEB (zie 6.14) bestaat geen voorziening ten aanzien van de tweetaligheid van de provincie Fryslân.
- 6.254 Ten aanzien van de opleiding van docenten van de Friese-taalcursussen die door de Afûk worden georganiseerd, stelt de Afûk de opleidingsvereisten zelf vast. In het kader van de bijscholing van docenten organiseert de Afûk twee maal per jaar bijeenkomsten voor de docenten van de Afûk-cursussen, de zgn. ‘lesjouwergearkomsten’ en – sinds 1995 – ook speciale bijscholingscursussen voor de docenten van Afûk-cursussen.¹⁸³
- 6.255 In alle hierboven genoemde opleidingen voor docenten is het onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de Friese taal haar weerspiegeling vindt (onderdeel g) geïncorporeerd.
- 6.256 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat in formele zin alleen een lacune bestaat in de opleiding en bijscholing van docenten werkzaam in de in 6.204 bedoelde vormen van educatie in de zin van de WEB, waar het gaat om kennis van de Friese taal. In de praktijk blijkt dat de aantallen studenten Fries klein zijn en dat overeengekomen afspraken lang op invoering wachten. Dat geldt in het bijzonder voor de afspraken in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 om de positie van het Fries in de opleidingen van docenten en leidsters te verbeteren. Opmerkelijk is dat in de opleidingen SPW aan de beide Friese ROC's geen expliciete aandacht aan het Fries wordt geschonken (Zie: 6.241).

Artikel 8, tweede lid, onderdeel i: toezichthoudend orgaan inzake artikel 8

---

¹⁸² Email van de Opleiding Friese taal en cultuur van de Faculteit der Letteren Rijksuniversiteit Groningen, 22 januari 2007.

¹⁸³ Afûk, Jierferslach 2003 in: *De Pompeblêden*, 75, 3, 2004 7.
Afûk, Jierferslach 2005 n: *De Pompeblêden*, 77, 3, 2006 5.

- 6.257 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland de verplichting op zich genomen ‘een of meer toezichthoudende organen in te stellen verantwoordelijk voor het volgen van de genomen maatregelen en de bereikte vooruitgang bij het tot stand brengen of ontwikkelen van het onderwijzen van [de Friese taal], alsmede voor het opstellen van periodieke verslagen inzake hun bevindingen, die zullen worden gepubliceerd.’
- 6.258 In paragraaf 88 van het Explanatory Report wordt uiteengezet dat ‘(...) The characteristics of such a supervisory institution are not specified in paragraph 1.i. It could accordingly be an education authority body or an independent institution. This function could also be conferred on the body provided for in Article 7, paragraph 4, of the charter. In any case, the charter requires the findings of the monitoring to be made public.’
- 6.259 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat in de Nederlandse verhoudingen de Inspectie van het Onderwijs fungeert als toezichthoudend orgaan op onderwijsterrein. De commissie had verder van de rijksoverheid vernomen dat de Inspectie van het Onderwijs een onderzoeksinstituut in het voorjaar van 2001 bezig was met de uitvoering van onderzoek naar het gebruik van het Fries in het primair onderwijs. Het ‘Committee’ was van oordeel dat Nederland deze bepaling nakwam. Het ‘Committee’ ging er van uit dat de Inspectie van het Onderwijs periodieke rapporten over alle niveaus van het onderwijs opstelt.¹⁸⁴
- 6.260 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat in de Bestuursvereenkomst Friese taal en cultuur 2001 is overeengekomen dat de Inspectie van het Onderwijs iedere drie jaar over het Fries in het onderwijs zal rapporteren (122). Maar het ‘Committee’ is bij zijn bezoek ter plekke geïnformeerd over verschillende moeilijkheden met betrekking tot de wijze waarop de Inspectie van het Onderwijs zijn taken uitvoert. De schaalvergroting van de Inspectie en het verlaten van de provincie Fryslân betekenen dat het toezicht met betrekking tot het Fries en tweetalig onderwijs erop achteruit is gegaan. Bovendien zijn de eisen die de Inspectie hanteert inzake het onderwijzen van het Fries onvoldoende precies (120).
- 6.261 Het ‘Committee of Experts’ stelt verder vast dat in de Bestuursvereenkomst Friese taal en cultuur 2001 is overeengekomen dat de Rijksoverheid in voorkomende gevallen de Onderwijsraad zal betrekken bij het ontwikkelen van beleid inzake de Friese taal en cultuur in het onderwijs (121). Ten slotte stelt het ‘Committee of Experts’ in zijn tweede rapport vast dat Nederland de aangegane verplichting nakomt (123).
- 6.262 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is uitwerking gegeven aan de onderhavige Handvestverplichting. In het kader van de Bestuursafpraak zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de Inspectie van het Onderwijs

---

¹⁸⁴

Report of the Committee of Experts, 2001, 72.

parallel aan de periodieke rapportage van het Europees Handvest eens in de drie jaar verslag uitbrengt van de stand van zaken m.b.t. twee- en meertalig onderwijs in de provincie Fryslân. Deze rapportage van de stand van zaken wordt ook structureel opgenomen in de meerjarenplanning van grootschalig evaluatieonderzoek van de inspectie (BA 2.10.1). Deze afspraak betekent dat de Inspectie van het Onderwijs iedere drie jaar zal rapporteren over de positie van het Fries in de verschillende schoolsoorten. Afsproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 ter hand te nemen.

- 6.263 Verder heeft het Rijk besloten de Onderwijsraad, als adviesorgaan voor de regering op het terrein van het onderwijs, te vragen om, waar van belang, ook aandacht te besteden aan de positie van het Fries in het onderwijs. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is dit besluit nader uitgewerkt, in die zin dat het Rijk in voorkomende gevallen de Onderwijsraad zal betrekken bij de beleidsontwikkeling ten aanzien van de Friese taal en cultuur in het onderwijs (BA 2.10.2). Afsproken werd om deze ambitie in de periode voor 2004 te realiseren.
- 6.264 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is aangegeven dat de Inspectie van het Onderwijs in 2004/2005 rapporteert over de stand van zaken rond het Fries in het primair en voortgezet onderwijs (basisvorming). De rapportage is gericht op de implementatie van de verdragsverplichtingen in het Europees handvest met betrekking tot het onderwijs (2.9.1). Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de provincie Fryslân voeren verder overleg met de Inspectie van het Onderwijs over de rapportage van de laatste. Daarbij gaat het om de onderzoeksvragen die in de rapportage beantwoord zullen worden (2.9.2). Ten slotte blijven de in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 gemaakte afspraken met betrekking tot de advisering van de Onderwijsraad onverminderd van kracht (2.9.3).
- 6.265 Ook voordat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 tot stand kwam, rapporteerde de Inspectie van het Onderwijs al van tijd tot tijd over de positie van het Fries in het onderwijs. Die activiteit paste in de rol van de Inspectie van het Onderwijs, die in Nederland de reguliere functie van toezichthoudend orgaan ten opzichte van het onderwijs vervult, ook als het gaat om het onderwijs in en van het Fries.¹⁸⁵ In dat verband heeft de Inspectie van het Onderwijs enkele malen verslag gedaan van haar bevindingen over de plaats van het Fries in het basis- en

---

¹⁸⁵

De taken van de Inspectie van het Onderwijs zijn geregeld in de Wet op het onderwijstoezicht (Stb. 2005, 387), die op 1 september 2002 in werking is getreden. Artikel 3 geeft aan dat het toezicht de volgende taken omvat:

- a. het beoordelen van de kwaliteit van het onderwijs op basis van het verrichten van onderzoek naar de naleving van de bij of krachtens een onderwijswet gegeven voorschriften en naar andere aspecten van kwaliteit,
- b. het bij de uitoefening van de onder a bedoelde taak bevorderen van de kwaliteit van het onderwijs, onder meer door het voeren van overleg met het bestuur, het personeel van de instelling, en zo nodig, de besturen van gemeente en provincie,
- c. het rapporteren over de ontwikkeling van het onderwijs, in het bijzonder over de kwaliteit daarvan,
- d. het verrichten van andere bij of krachtens de wet aan de inspectie opgedragen taken.

speciaal onderwijs in afzonderlijke inspectierapporten.¹⁸⁶ Uit de inspectierapporten blijkt dat de positie van het Fries op de scholen voor primair en voortgezet onderwijs nog achterblijft bij de kerndoelen Fries, en daarmee ook bij de voor deze schoolsoorten geldende Handvestverplichting. In haar rapporten heeft de Inspectie van het Onderwijs overigens geen inzicht gegeven in de wijze waarop in de nascholingsplannen van de scholen op dit tekort wordt ingespeeld, zodat langs die weg meer aandacht wordt besteed aan de verbetering van de positie van het Fries in scholen voor primair en voortgezet.¹⁸⁷

- 6.266 In verband met de beleidsontwikkelingen ten aanzien van de basisvorming in het voortgezet onderwijs heeft de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen op 13 mei 2001, overeenkomstig de afspraak in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur, de Onderwijsraad gevraagd om in zijn advies aandacht te besteden aan de plaats van de Friese taal en cultuur in het onderwijs. Dit punt is meegenomen in de reactie van de Onderwijsraad van 25 april 2002 op het advies van de commissie Wijnen over de kerndoelen in het basisonderwijs.¹⁸⁸ Daarna heeft de Onderwijsraad geen vragen met betrekking tot het Fries in het onderwijs van de zijde van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen voorgelegd gekregen. De Onderwijsraad heeft sindsdien in zijn advisering geen aandacht geschonken aan het Fries in het onderwijs.¹⁸⁹
- 6.267 **Samenvattend** kan worden opgemerkt dat Nederland, bij realisatie van de afspraken gemaakt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 over de Inspectie van het Onderwijs en de Onderwijsraad, voldoet aan de onderhavige Handvestverplichting om periodiek te rapporteren over de positie van het Fries op de scholen in de provincie Fryslân.

Artikel 8, tweede lid: onderwijsvoorzieningen buiten de provincie Fryslân

- 6.268 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht ‘met betrekking tot het onderwijs en ten aanzien van andere gebieden dan die waar [de Friese taal] traditioneel wordt gebruikt, (...) indien het aantal gebruikers

---

¹⁸⁶ Inspectie van het Onderwijs, Fries op school, [Utrecht], 2006.
Inspectie van het Onderwijs, *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*, [Utrecht], 2006.
Inspectie van het Onderwijs, *Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken* gepubliceerd, Den Haag, 2001.
Inspectie van het onderwijs, *Fries in heemkunde en sociale wereldoriëntatie*. De Meern: Inspectie van het Onderwijs, De Meern, 1995.
Inspectie van het Onderwijs, *Vervolginvoeringsproject Fries in het speciaal onderwijs*, Utrecht, 1995.
Inspectie van het onderwijs, *Het onderwijs in het Fries op de basisschool: stand van zaken 1988-1989: een kwantitatief inspectieonderzoek naar het onderwijs in het Fries op de basisscholen in de provincie Friesland*, Den Haag, 1989.

¹⁸⁷ Op beide inspectierapporten is hierboven reeds ingegaan (zie: 6.186, noot 132).

¹⁸⁸ Onderwijsraad, *De kern van het doel*, Den Haag, 2002.

¹⁸⁹ Email van de Onderwijsraad aan de Fryske Akademy, 17 januari 2007.

van [het Fries] dit rechtvaardigt, het onderwijzen in of van [de Friese taal] op alle passende onderwijsniveaus toe te staan, aan te moedigen of daarin te voorzien.'

- 6.269 Het 'Committee of Experts' stelde in zijn eerste rapport vast dat enig onderwijs van het Fries buiten de provincie Fryslân plaatsvond, op het niveau van het primair en universitair onderwijs, alsmede het onderwijs voor volwassenen. Het 'Committee' was van oordeel dat Nederland voldeed aan de betreffende bepaling.¹⁹⁰
- 6.270 Het 'Committee of Experts' gaat in zijn tweede rapport niet op dit onderdeel in.
- 6.271 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn geen bepalingen opgenomen met betrekking tot het onderwijs van het Fries buiten de provincie Fryslân, voor zover het niet gaat om het universitair onderwijs.
- 6.272 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wijdt geen aandacht aan dit punt.
- 6.273 Buiten de provincie Fryslân wordt de Friese taal traditioneel gesproken door een deel van de bevolking in het Fries-Gronings grensgebied rond Opende, in de gemeenten Grootegast en Marum.¹⁹¹ Op grond van artikel 9, achtste lid van de Wet op het primair onderwijs (WPO) kunnen scholen daar het Fries mede als voertaal bij het onderwijs gebruiken.
- 6.274 In gebieden buiten de provincie Fryslân waar de Friese taal traditioneel niet wordt gesproken, zoals bedoeld in de onderhavige bepaling van het Europees Handvest, wordt op dit moment in beperkte mate van de mogelijkheid gebruik gemaakt de Friese taal te onderwijzen.
- 6.275 Allereerst dient melding te worden gemaakt van de opleidingen Fries aan de universiteiten buiten de provincie Fryslân. Hiervoor wordt verwezen naar de rapportage inzake artikel 8, eerste lid, onder deel e (zie: 6.181-6.183, 6.250-6.251).
- 6.276 In de tweede plaats kan melding worden gemaakt van de lerarenopleiding basisonderwijs van de CHN, vestiging Groningen, waar Fries als keuzevak wordt gegeven, indien het aantal studenten dit rechtvaardigt. Dat blijkt het geval te zijn: voor het cursusjaar 2001/2002 hebben 22 studenten zich aangemeld voor het vak Fries, dat is ongeveer een derde van het totaal aantal studenten van de vestiging in Groningen. In de cursusjaren 1999/2000 en 2000/2001 volgden ca. vijftien studenten het vak Fries. Er wordt gedifferentieerd tussen Friestalige en niet-Friestalige studenten. Het is niet mogelijk om aan de vestiging van de CHN in Groningen de formele onderwijsbevoegdheid voor het vak Fries te behalen.

---

¹⁹⁰ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 73.

¹⁹¹ D. Gorter, L. G. Jansma, G. H. Jelsma, *Taal yn it Grinsgebiet*, Fryske Akademy, Ljouwert, 1990.

Daarvoor moeten studenten dit onderdeel van de opleiding volgen aan de hoofdvestiging van de CHN te Leeuwarden. Het is niet bekend hoeveel studenten van deze mogelijkheid gebruik maken.

6.277 Tenslotte worden buiten de provincie Fryslân, onder toezicht van de Afûk, cursussen Fries voor volwassenen georganiseerd, wanneer voldoende deelnemers zich voor een dergelijke cursus aanbieden. In 2003 heeft de Afûk drie cursussen Fries georganiseerd op drie verschillende plaatsen buiten de provincie Fryslân.¹⁹² Ook is het mogelijk om bij de Afûk een cursus Fries ‘op afstand’ te doen. De cursist krijgt dan lesmateriaal thuisgestuurd waarmee deze zich de Friese taal via zelfstudie eigen kan maken of desgewenst begeleiding kan krijgen. De cursist kan bijvoorbeeld de gemaakte taaloefeningen naar de Afûk sturen en ontvangt deze gecorrigeerd weer terug.

6.278 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat Nederland voldoet aan de aangegeven verplichting inzake het onderwijs van het Fries buiten de provincie Fryslân. De voorzieningen zijn met name te vinden in het universitair onderwijs en in het kader van permanente educatie.

6.279 **Ten slotte** kan worden vastgesteld dat het onderwijs een complex en veelomvattend gebied vormt, waarvoor Nederland negen bepalingen uit artikel 8 van het Europees Handvest heeft onderschreven. In de rapportage is er voor gekozen per bepaling zoveel mogelijk een beknopte samenvatting te geven van de Nederlandse beleidsinspanningen in het licht van de aangegeven verplichtingen onder het Europees Handvest. Deze samenvattingen betreffen:

- voorschools onderwijs (zie: 6.50)
- primair onderwijs (zie: 6.98-6.100)
- voortgezet onderwijs (zie 6.141, 6.154)
- universitair of hoger onderwijs (zie: 6.189)
- volwassenenonderwijs en permanente educatie (zie: 6.215)
- onderwijs in eigen geschiedenis en cultuur (zie: 6.228)
- opleiding en bijscholing docenten (zie: 6.256)
- toezichthoudend orgaan (6.267)
- onderwijsvoorzieningen buiten de provincie Fryslân (zie: 6.278).

In zijn algemeenheid kan hieraan worden toegevoegd dat de aandacht van het Rijk zich, in samenwerking met het Provinciaal Bestuur van Fryslân, richt op het treffen van wettelijke maatregelen, op de implementatie van deze maatregelen en op de (financiële) randvoorwaarden. Een en ander is onderdeel van het overleg in het kader van de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur.

Daarbij wordt rekening gehouden met de Handvestbepalingen die door Nederland zijn onderschreven en ook met de opmerkingen die het ‘Committee of Experts’ van de Raad van Europa heeft gemaakt. Naar aanleiding van de

---

¹⁹²

De cursussen vonden plaats in Apeldoorn, Bussum en Hoorn (Zie: Jierferslach 2003 Afûk, in: *De Pompeblêden*, 2004, 75, 3, 18-19).

opmerkingen van de Raad van Europa is een kanttekening op zijn plaats. Rijksoverheid en provincie Fryslân onderkennen dat op een aantal onderdelen (bijv. primair en voortgezet onderwijs) de onderwijspraktijk op de scholen in de provincie Fryslân niet in overeenstemming is met de Handvestbepalingen die Nederland heeft onderschreven. De Rijksoverheid richt zich daarbij op de materiële instandhouding van het leergebied Fries, alsmede een driejaarlijkse verslaglegging over de stand van zaken. De provincie Fryslân spant zich de komende jaren vooral in om een integraal taalbeleid in het primair onderwijs te realiseren. Het voorschools onderricht laat ten opzichte van de vorige rapportage een duidelijke vooruitgang zien, zodat een toenemend deel van het voorschools onderricht in het Fries wordt aangeboden.

7 Artikel 9: Rechterlijke autoriteiten

- 7.1 Sinds de tweede rapportage betreffende het Europees Handvest heeft de Wet van 22 December 2005 (Reparatiewet II Justitie) onder meer artikel 2, tweede lid van de Uitvoeringswet EG-executieverordening gewijzigd. Deze luidt thans: ‘Het verlot tot tenuitvoerlegging, bedoeld in artikel 38 van de verordening, wordt gevraagd bij verzoekschrift, dat in de Nederlandse taal is gesteld, onverminderd artikel 7 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer. . Daarmee is zeker gesteld dat artikel 7 van de wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer onverkort geldt.
- 7.2 Sinds de tweede rapportage betreffende het Europees Handvest heeft er verder tweemaal, achtereenvolgens in de Wet van 7 November 2002 tot wijziging van de regels betreffende de verwerking van justitiële gegevens (Stb. 2002, 552) en de Wet van 30 juni 2004 tot wijziging van de Wet justitiële gegevens (Stb. 2004, 315) een technische aanpassing plaatsgevonden van artikel 11, eerste lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer. Artikel 11 betreft de beëdiging van vertaler voor de Friese taal. Beide wijzigingen betreffen voor zover het de Friese taal betreft een continuering van eerder beleid.
- 7.3 Het ‘Committee of Experts’ was in zijn eerste rapport van mening dat Nederland heeft voldaan aan de aangegane verplichtingen.¹ De implementatie was echter naar het oordeel van het ‘Committee’, eveneens verwoord in aanbeveling no. 2 van het Comité van Ministers, daarmee nog niet in overeenstemming. Daarbij ging het met name om het gebrek aan informatie voor gebruikers van de Friese taal op het recht om het Fries voor de Friese gerechten te gebruiken, de behoefte aan een juridisch woordenboek en het tekort aan Fries sprekende medewerkers bij de Friese gerechten. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn met het oog op de implementatie nadere afspraken gemaakt (zie: 7.6-7.8).
- 7.4 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat de nodige voortgang is geboekt en wijst daarbij op het in 2001 aanbrengen van een bord bij de toegang van iedere zittingszaal dat aangeeft dat ieder het recht heeft om zich tijdens een zitting van de Friese taal te bedienen, de verschijning van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries in 2000 en de cursussen Friese taal die gehouden zijn voor nieuwe rechters en medewerkers van de Friese gerechten.² Vanaf 2004 vormt de cursus Friese taal een verplicht onderdeel van het introductieprogramma voor nieuwe rechters en medewerkers van de rechtbank.³ Tegelijk stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat de praktische gevolgen van deze maatregelen gering zijn gebleven. Fries wordt zelden gebruikt in zowel

---

¹ *Report of the Committee of Experts* (2001), 74-79.

² *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 129.

³ Volgens opgave van de Rechtbank Leeuwarden beheerst, anno 2006, 53% van de 270 medewerkers de Friese taal actief. Daarnaast beheerst 46% van de medewerkers het Fries passief.

strafrechtelijke als civiele procedures en het aantal deelnemers aan de cursussen Fries voor rechters en medewerkers bleef gering.

Het 'Committee of Experts' roept op tot het overwegen van nieuwe benaderingen om het gebruik van de Friese taal te bevorderen, bijvoorbeeld door Friestalige rechters aan te moedigen om bij de Friese gerechten te werken.⁴

- 7.5 Het 'Committee of Experts' stelt in zijn tweede rapport -opnieuw- vast dat Nederland voldoet aan de aangegane verplichtingen.⁵
- 7.6 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bevordert dat conform de artikelen 9.1.b.i en 9.1.c.i. van het Europees Handvest wordt toegestaan dat in civiele en bestuursrechtelijke procedures op verzoek van één van de partijen de procedure wordt gevoerd in de Friese taal, als de overige partijen daartegen geen bezwaar hebben en de mogelijkheid bestaat ook de Nederlandse taal te gebruiken (BA 3.6).⁶ Op dit moment zijn de betreffende opties van het Europees Handvest niet door Nederland onderschreven.
- 7.7 Conform de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 voeren het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân een beleid dat middels het geven van voorlichting is gericht op een goede bekendheid en vanzelfsprekende hantering van de mogelijkheden die de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer biedt (BA 3.4) In zijn voordracht ter gelegenheid van de aanbidding van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries, vrijdag 11 december 2000 te Leeuwarden, kondigde de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan dat in overleg met de Friese gerechten en het Ministerie van Justitie een signalering zal worden opgezet van het aantal en het soort zaken (strafzaken, civiele zaken of zaken voor de bestuursrechter) waarvan de behandeling in de Friese taal plaatsvindt.⁷ Op de peildatum voor deze rapportage is een dergelijke signalering echter niet ingevoerd.⁸

---

⁴ *2nd report of the Committee of Experts, 2004, 129.*

⁵ *2nd report of the Committee of Experts, 2004, 130.*

⁶ In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt over 'civiele procedures en voor administratieve rechters' gesproken. Inmiddels wordt de term 'administratieve rechter' niet meer gehanteerd, maar wordt gesproken over de bestuursrechter en, daarmee samenhangend, bestuursrechtelijke procedures. De nieuwe terminologie wordt ook in het vervolg van deze rapportage gebruikt.

⁷ Namens de Minister van Justitie aangekondigd door de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ter gelegenheid van de aanbidding van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries op vrijdag 11 december 2000 te Leeuwarden.

⁸ De president van de rechtbank Leeuwarden laat bij brief van 22 november 2006 aan de Fryske Akademy weten dat geen signalering is opgezet en dat hij bij zijn functieaanvaarding in 2001 ook niet een dergelijk systeem heeft aangetroffen. In hetzelfde schrijven laat de president weten: 'In de afgelopen jaren is gebleken dat er binnen alle rechtsgebieden in rechtbank Leeuwarden nauwelijks gebruik wordt gemaakt van de Friese taal. Er wordt alleen af en toe binnen de rechtszaal Fries gesproken of een uitlating in het Fries gedaan.'

- 7.8 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 is afgesproken dat het Rijk bevordert dat personeelsleden met een baliefunctie, werkzaam bij de gerechten in de provincie Fryslân, cursussen Fries krijgen aangeboden om hun passieve dan wel actieve kennis van de Friese taal te vergroten (BA 3.7).⁹ Hierna zal in 7.25 en 7.26 worden ingegaan op de cursussen Fries als onderdeel van het opleidingsaanbod voor medewerkers van rechtbank en Gerechtshof in Leeuwarden.
- 7.9 Ten slotte is in het kader van de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat, wanneer de praktijk knelpunten oplevert die daartoe aanleiding geven, een evaluatie van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer wordt uitgevoerd. Maatregelen die uit zo'n evaluatie voortvloeien, zullen worden geïmplementeerd (BA 3.3).
- 7.10 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 hebben het Rijk en de provincie Fryslân de in de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen afspraak (BA 3.3) dat de Minister van Justitie een evaluatieonderzoek van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer zal initiëren, indien signalen van de provincie Fryslân of individuele gebruikers daartoe aanleiding geven, herbevestigd.
- 7.11 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de Raad voor de Rechtspraak op verzoek van de Minister van Justitie een contactpersoon zal aanwijzen die in overleg met de gerechten in de provincie Fryslân de algemene voorlichting over het gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer zal bevorderen¹⁰. De president van de Rechtbank te Leeuwarden is ondertussen als zodanig aangewezen. Daarnaast zal de Minister van Justitie activiteiten ontplooiën om het gebruik van de Friese taal bij de staande en zittende magistratuur onder de aandacht te brengen. Daartoe zal de Raad voor de Rechtspraak worden gevraagd gerichte aandacht te schenken aan het gebruik van de Friese taal door de gerechten in de provincie Fryslân.

De president van het gerechtshof Leeuwarden deelt in een brief van 5 december 2006 mee dat bij het gerechtshof Leeuwarden geen registratie plaats vindt van het aantal en soort zaken waarvan de behandeling in de Friese taal plaatsvindt. 'Dit is namelijk maar in heel incidentele gevallen aan de orde in met name de strafsector.'

⁹ In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 wordt in plaats van 'gerechten in de provincie Fryslân' nog de inmiddels verouderde terminologie gehanteerd: 'arrondissementsrechtbank, het arrondissementsparket en de kantongerechten in de provincie Fryslân'. Als gevolg van een recente reorganisatie van de gerechten zijn de kantongerechten samengevoegd met de arrondissementsrechtbank. In deze rapportage wordt de nieuwe terminologie gehanteerd.

¹⁰ De Raad voor de Rechtspraak is per 1 januari 2002 met zijn werk begonnen. De Raad is een orgaan van het Rijk, behorend tot de rechterlijke macht, met als doel het bevorderen dat de gerechten hun rechtsprekende taak goed kunnen vervullen. Daartoe heeft de Raad taken op het terrein van de bedrijfsvoering, financiering en kwaliteit alsmede een adviserende taak met betrekking tot nieuwe wets- en beleidsvoorstellen die gevolgen hebben voor de rechtspraak.

- 7.12 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Justitie per geval zal nagaan of wijziging noodzakelijk is, en zo ja in welke vorm, van een aantal door de provincie Fryslân in overleg met het Ministerie van Justitie geselecteerde wettelijke regelingen, waarin de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ zou moeten worden gewijzigd in ‘de Nederlandse en Friese taal.’

Artikel 9, eerste lid, onderdeel a, onder ii: ten aanzien van strafrechtelijke procedures (mondeling taalgebruik)

Artikel 9, eerste lid, onderdeel a, onder iii: ten aanzien van strafrechtelijke procedures (schriftelijk en mondeling bewijs)

- 7.13 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht om op een terechtzitting in een strafzaak welke gehouden wordt in de provincie Fryslân, ‘de gedaagde het recht te waarborgen om zijn/haar [Friese] taal te gebruiken’.¹¹ Dit is wettelijk geregeld in de artikelen 2 en 3 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer: ‘in alle gevallen waarin iemand van ambtswege het woord voert, dan wel verplicht is zich aan een verhoor te onderwerpen of bevoegd is het woord te voeren, is hij bevoegd zich te bedienen van de Friese taal.’ Vertaalkosten komen in beginsel ten laste van degene die het desbetreffende te vertalen stuk heeft ingebracht, tenzij toerekening van de kosten aan de Staat meer voor de hand ligt, bijvoorbeeld omdat de rechter geen Fries kan lezen.

- 7.14 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht om op een terechtzitting in een strafzaak welke gehouden wordt in de provincie Fryslân ‘te bepalen dat verzoeken en bewijs, schriftelijk dan wel mondeling, niet als niet-toelaatbaar worden beschouwd uitsluitend omdat zij in de [Friese] taal zijn gesteld.’ Dit is wettelijk geregeld in de artikelen 2 en 3 (mondeling) en artikel 7, eerste lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer, dat zegt: ‘In strafzaken, civiele zaken en bestuursrechtelijke zaken die aanhangig zijn bij een in de provincie Friesland gevestigd gerecht, mogen processtukken, met uitzondering van dagvaardingen en tenlasteleggingen in strafzaken, in het Fries worden gesteld.’¹² Artikel 7, tweede lid, geeft aan dat indien zulks voor een goede beoordeling van het stuk wenselijk is, de rechter ambtshalve of op verzoek van een van de andere bij de zaak betrokkenen kan verlangen dat een vertaling in het Nederlands wordt toegevoegd.

- 7.15 Het ‘Committee of Experts’ is van oordeel dat de tekst van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in overeenstemming is met de door de Nederlandse regering in het Europees Handvest aangegane verplichtingen ten aanzien van het gebruik van het Fries in stafzaken. In die zin heeft Nederland aan zijn

---

¹¹ In het geval van een strafzitting buiten de provincie Fryslân kan de rechter die de leiding van de zitting heeft, bepalen een tolk in te schakelen wanneer een Friestalige verdachte of getuige aannemelijk maakt dat hij of zij zich onvoldoende in het Nederlands kan uiten.

¹² Overigens is met betrekking tot dagvaardingen in strafzaken voor de Leeuwarder rechtbank toegezegd dat op afzienbare termijn elke dagvaarding in strafzaken wordt voorzien van een tekst met de volgende strekking: U heeft recht om op de zitting Fries te spreken (zie ook: 7.18).

handvestverplichtingen voldaan, maar de implementatie was naar het eerdere oordeel van het 'Committee' daarmee nog niet in overeenstemming.¹³ Het 'Committee' voerde in dit verband drie redenen aan, die hierna aan de orde komen.

- 7.16 Als eerste reden waarom naar het oordeel van het 'Committee of Experts' slechts weinig gebruik werd gemaakt van de rechten om tijdens een terechtzitting -dus ook in strafzaken - Fries te spreken, werd aangevoerd dat dit vooral zou samenhangen met een gebrek aan informatie.¹⁴ Daarom stelde het 'Committee' vast dat het nodig was om sprekers van het Fries te informeren over hun recht om zich van de Friese taal te mogen bedienen tijdens een terechtzitting, welke wordt gehouden in de provincie Fryslân.¹⁵
- 7.17 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt het belang van voorlichting onderkend. In artikel 3.4 van de Bestuursafpraak zijn hierover nadere afspraken gemaakt (zie: 7.7).
- 7.18 Om in de informatie, zoals bedoeld in 7.16 en 7.17, te voorzien is in 2001 bij de toegang tot elke zittingzaal van de gerechten in Fryslân een bord aangebracht met de tekst: 'U heeft het recht om op de zitting Fries te spreken' en daaronder de tekst: 'Jo hawwe it rjocht om op 'e sitting Frysk te praten'.¹⁶ Verder heeft de president van de rechtbank Leeuwarden laten weten dat op afzienbare termijn elke dagvaarding in strafzaken wordt voorzien van een soortgelijke tekst.¹⁷ Ten slotte is het de bedoeling dat gegevens worden verzameld over het aantal strafzaken waarvan de behandeling in de Friese taal plaatsvindt (zie: 7.7).
- 7.19 De internet-presentatie van de Leeuwarder rechtbank verschaft eveneens informatie over gebruik en geschiedenis van het Fries in het rechtsverkeer.¹⁸ Verder dienen twee voor een breed publiek bestemde en door het Openbaar Ministerie in 2000 uitgegeven, anno 2006 nog beschikbare brochures vermeld te worden. Het betreft een naast het Fries ook in vele andere talen uitgegeven

---

¹³ *Report of the Committee of Experts, 2001, 74 en 77.*

¹⁴ Over het aantal strafzaken waarin het Fries mondeling en/of schriftelijk wordt gebruikt, bestaan geen cijfers. Wel is het duidelijk dat relatief weinig Fries wordt gesproken ter terechtzitting.

¹⁵ *Report of the Committee of Experts, 2001, 74-75.*

¹⁶ Brief van de Rechtbank Leeuwarden d.d. 7 maart 2002 gericht aan de Fryske Akademy.
Brief van de President van het Gerechtshof Leeuwarden d.d. 19 februari 2002 gericht aan de Fryske Akademy.

¹⁷ Brief van de Rechtbank Leeuwarden d.d. 7 maart 2002 gericht aan de Fryske Akademy. In een brief van de president van de rechtbank Leeuwarden van 22 december 2006 deelt deze mee dat de rechtbank geen zeggenschap heeft inzake de in dagvaardingen gebruikte tekst. Het Openbaar Ministerie is op dat punt verantwoordelijk. Bij schrijven van 21 december 2006 heeft het Arrondissementsparket Leeuwarden laten weten dat in de dagvaardingstekst geen zinsnede is opgenomen over het gebruik van de Friese taal.

¹⁸ <http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/Rechtbanken/leeuwarden>

brochure over het Openbaar Ministerie en een boekje met juridisch jargon Fries-Nederlands.¹⁹

- 7.20 Als tweede reden waarom slechts weinig gebruik wordt gemaakt van de rechten om tijdens een terechtzitting Fries te spreken, werd door het ‘Committee of Experts’ gewezen op het ontbreken van een juridisch woordenboek inzake de terminologie die in de rechtspraak wordt gebruikt.²⁰ In 2000 werd dat specifieke probleem middels het verschijnen van het Juridisch Woordenboek Nederlands-Fries opgelost (vgl. 7.4). Mede om die reden bevat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken over de juridische vakterminologie in de Friese taal.
- 7.21 Als derde verklaring noemde het ‘Committee of Experts’ dat er, volgens departementale informatie, nog een tekort is aan leden en medewerkers van de rechterlijke macht die het Fries voldoende beheersen om in de praktijk te kunnen gebruiken (zie ook 7.4, noot 2).²¹
- 7.22 In artikel 3.7 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de provincie Fryslân nadere afspraken gemaakt over cursussen Fries voor personeelsleden met een baliefunctie, werkzaam bij de rechtbank in Leeuwarden. Sinds 2000 kunnen alle medewerkers van de gerechten in de provincie Fryslân die hun passieve dan wel actieve kennis van de Friese taal willen vergroten op individuele basis gebruik maken van het cursusaanbod van de Afûk te Leeuwarden.²²
- 7.23 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Justitie ervoor zorg zal dragen dat de mogelijkheid om een cursus Friese taal te volgen tevens onder de aandacht van andere juridische beroepsgroepen in de provincie Fryslân, zoals deurwaarders en advocaten, wordt gebracht.²³
- 7.24 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie Fryslân het bestaande beleid betreffende het subsidiëren van door de Afûk verzorgde cursussen Fries voor

---

¹⁹ Lars Kuipers, *Iepenbier Ministearje*, Foarljochtingstsjinst Iepenbier Ministearje, Den Haach, z.j. F. M. T. Gelissen e.a., *Juridysk jargon*, Foarljochtingstsjinst fan it Iepenbier Ministearje, Den Haach, 2000.

²⁰ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 75.

²¹ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 76.

²² De Afûk is de door de provincie Fryslân gesubsidieerde stichting, die cursussen Friese taal organiseert, overheden, bedrijven en particulieren adviseert inzake het gebruik van de Friese taal en een Friese boekwinkel en uitgeverij exploiteert. De Afûk werd in 1924 opgericht als Algemeine Fryske Underrjocht Kommisje.

²³ De president van de rechtbank Leeuwarden laat in een brief van 22 November 2006 aan de Fryske Akademy weten niets van een dergelijke actie vernomen te hebben.

medewerkers in dienst van de gerechten in Fryslân voortzet. Verder wordt in de in 2004 door de provincie Fryslân uitgebrachte brochure over de Friese taal ingegaan op het vanzelfsprekende gebruik van de Friese taal in de rechtszaal.²⁴

- 7.25 Volgens het departement van Justitie kunnen de in Fryslân werkzame leden van de rechterlijke macht vrijwel allen, een uitzondering moet worden gemaakt voor pas benoemde niet van huis uit Friestalige rechters, het Fries redelijk tot goed verstaan.²⁵ Voor rekening van de werkgever kunnen individuele werknemers van de Friese gerechten gebruik maken van het cursusaanbod van de Afûk.²⁶ In de periode 2002-2005 is tweemaal een cursus Fries georganiseerd. In 2002 werd daar door acht werknemers aan deelgenomen en in 2004 waren er vijf deelnemers. In 2006 namen 18 medewerkers van rechtbank Leeuwarden, het gerechtshof Leeuwarden en het ressortsparket Leeuwarden deel aan een interne cursus Fries.
- 7.26 Het rechtbankbestuur in de provincie Fryslân heeft in het inmiddels vastgestelde introductieprogramma voor nieuwe medewerkers het aanbieden van een cursus Fries als vast onderdeel van de introductie opgenomen.²⁷ In de personeelsadvertenties voor de rechterlijke macht en gerechtsambtenaren wordt standaard een zinsnede over het beheersen van de Friese taal opgenomen.

Artikel 9, eerste lid, onderdeel b, onder iii: ten aanzien van civiele procedures (taalgebruik in processtukken)

- 7.27 Bij aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om op een zitting in een civiele zaak welke gehouden wordt in de provincie Fryslân 'toe te staan dat stukken en bewijs worden overgelegd in de [Friese taal], indien nodig door gebruik te maken van tolken en vertalingen'. Dit is - voor processtukken - wettelijk geregeld in de artikelen 7 en 7a van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer.
- 7.28 Het 'Committee of Experts' is in zijn eerste rapport van oordeel dat de tekst van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in overeenstemming is met de door de Nederlandse regering in het Europees Handvest aangegane verplichtingen ten

---

²⁴ Helma Erkelens, *Taal van het hart*, Provincie Fryslân, [Leeuwarden], 2004. De brochure 'Taal van het hart' is uitgebracht in het Duits, Engels, Fries en Nederlands en zowel in gedrukte vorm als in elektronische vorm via het internet verkrijgbaar.

²⁵ In een brief van de president van de rechtbank Leeuwarden van 22 november 2006, laat deze de Fryske Akademy weten dat 53% van de medewerkers het Fries kan verstaan, lezen en spreken. Voor 46% van de medewerkers is de passieve beheersing in de zin van het verstaan en lezen van het Fries geen probleem.

²⁶ De informatie in de paragrafen 7.17 - 7.19 heeft een algemene strekking en geldt daarom voor de leden van de rechterlijke macht in Fryslân in zijn geheel, en niet slechts voor de personen die aan de strafkamer zijn verbonden.

²⁷ Brief van de Rechtbank Leeuwarden d.d. 7 maart 2002 gericht aan de Fryske Akademy. De president van het gerechtshof Leeuwarden laat in een brief, van 5 december 2006 en gericht aan de Fryske Akademy, weten dat medewerkers regelmatig gefaciliteerd worden om een cursus in de Friese taal of cultuur te volgen.

aanzien van het gebruik van de Friese taal in civiele procedures.²⁸ In die zin heeft Nederland aan de aangegane handvestverplichtingen voldaan, maar de implementatie was naar het oordeel van het ‘Committee’ daarmee nog niet in overeenstemming, om de redenen genoemd in de rapportage over strafzaken (vgl. 7.16-7.21).

- 7.29 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is een aantal afspraken gemaakt die beogen de implementatie van de wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer te bevorderen in het licht van de door Nederland met het Europees Handvest aangegane verplichting (BA 3.3, 3.4 en 3.7). Deze afspraken zijn ook voor civiele zaken van belang. Voor de inhoud van deze afspraken wordt verwezen naar de paragrafen 7.7 t.e.m. 7.9 van deze rapportage.
- 7.30 Verder zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afspraken opgenomen die specifiek gericht zijn op civiele procedures. Ten tijde van de ratificatie van het Europees Handvest heeft Nederland ervan afgezien om artikel 9, eerste lid, onderdeel b (i) over te nemen, waar het gaat om het mondeling gebruik van de Friese taal in civiele procedures. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is daarna afgesproken dat het Rijk bevordert dat conform artikel 9, eerste lid, onderdeel b (i) van het Europees Handvest wordt toegestaan dat in civiele procedures op verzoek van één der partijen de procedure wordt gevoerd in de Friese taal, als de overige partijen daartegen geen bezwaar hebben en de mogelijkheid bestaat ook de Nederlandse taal te gebruiken, zoals hiervoor reeds in 7.6 is vermeld (BA 3.6).
Gelet op deze toezegging in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, is het opportuun om in het kader van de periodieke rapportage ten aanzien van het Europees Handvest verslag te doen van de maatregelen die de Nederlandse regering in dezen genomen heeft.
- 7.31 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Justitie in overleg met de Raad voor de Rechtspraak zal nagaan op welke wijze het procederen in de Friese taal in civiele zaken kan worden bevorderd, rekening houdend met het bepaalde in de onderdelen 3.2 en 3.6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.
- 7.32 In de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer is voorzien dat partijen, belanghebbenden of getuigen op een terechtzitting in een civiele zaak zich van de Friese taal mogen bedienen conform het bepaalde in de artikelen 2 en 4 van voornoemde wet. Eventueel kan de rechter beslissen een tolk in te schakelen, mits de rechtsgang daardoor naar zijn oordeel niet onnodig wordt vertraagd.²⁹

---

²⁸ *Report of the Committee of Experts, 2001, 78.*

²⁹ In de loop van 2007 is de implementatie van de Wet gerechtstolken en vertalers (TK 29 936) te verwachten die onder meer regelt dat het Openbaar Ministerie, de Zittende Magistratuur, politiekorpsen en de IND alleen van gerechtstolken en vertalers mogen gebruikmaken die staan ingeschreven in het nieuwe Register voor gerechtstolken en vertalers. De Wet gerechtstolken en beëdigde vertalers regelt in artikel 40 dat artikel 11 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb. 1995, 440) vervalt. Dat

- 7.33 Tevens is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat in civiele procedures is voorzien in een regeling voor het gebruik van tolken en vertalingen. Voorzover het gerecht het gebruik van een tolk of getuige verlangt zijn aan deze regeling geen kosten verbonden (BA 3.2).
- 7.34 Gelet op de speciale positie van civiele zaken is in voornoemde wet uitdrukkelijk bepaald dat de vergoeding aan de tolk die in een civiele zaak is opgetreden alsmede de kosten van een vertaling van processtukken in civiele zaken ten laste van het Rijk kunnen komen (artikelen 4a en 7a). Deze regeling beoogt de mogelijkheid te openen de vergoeding aan de tolk resp. de vertaler ten laste van het Rijk te laten, indien een tolk resp. de vertaling nodig is omdat de rechter geen Fries verstaat resp. geen Fries kan lezen. De in de vorige paragraaf aangehaalde bepaling in art. 3.2 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geeft hieraan verder uitwerking. Overigens heeft zich in 2002-2006 niet de situatie voorgedaan dat een tolk Friese taal op een zitting van de rechtbank moest worden ingeschakeld.³⁰
- 7.35 Over het aantal civiele zaken waarin het Fries mondeling en/of schriftelijk wordt gebruikt, bestaan geen cijfers. Wel is het duidelijk dat relatief weinig Fries wordt gesproken ter terechtzitting. Uitzonderingen op deze regel komen met name in het civiele recht voor, waarbij het gaat om: verhoren van minderjarigen in familiezaken, verhoren in curatele-zaken, ruilverkavelingsprocedures in het bijzonder de bezwaren-behandeling ten overstaan van de rechter-commissaris, pachtprocedures, verhoren in het kader van gedwongen opname op grond van de Wet bijzondere opnemings psychiatrie ziekenhuizen en verhoren in bewindzaken. Zoals eerder reeds opgemerkt, is het de bedoeling dat een signalering zal worden opgezet van het aantal en het soort zaken – waaronder civiele zaken – waarvan de behandeling in de Friese taal plaatsvindt, terwijl ook meer voorlichting zal worden gegeven over de mogelijkheden om tijdens een terechtzitting in de provincie Fryslân zich van de Friese taal te bedienen (vgl. 7.7). De opname van cursussen Fries in het opleidingsaanbod voor leden van de rechterlijke macht is erop gericht het gebruik van het Fries in onder meer civiele zaken te versterken (vgl. 7.8, 7.23 tot en met 7.26).

---

houdt de facto in dat de opleidingseisen voor vertaler Fries worden gelijkgesteld aan die voor tolken en vertalers van andere talen, terwijl een specifieke opleiding voor tolken en vertalers Friese taal ontbreekt. En dat betekent dat tolken en vertalers Fries metertijd niet kunnen worden ingeschakeld in het daartoe bestemde Register. Bij schrijven van 22 April 2005 heeft het College van Gedeputeerde Staten van Fryslân, gericht aan het Ministerie van Justitie, Directoraat-Generaal Wetgeving, Rechtspleging en Rechtsbijstand, zijn zorg verwoord over de gevolgen van de Wet voor de toekomst van de tolken en vertalers Fries en voorgesteld om artikel 40 van de Wet gerechtstolken en beëdigde vertalers te doen vervallen. Het College van Gedeputeerden heeft het departement verder gewezen op de verplichtingen aangegaan onder het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen.

³⁰ Brief van de rechtbank Leeuwarden van 22 november 2006. Niet alleen in civiele zittingen van de rechtbank Leeuwarden werd geen gebruik gemaakt van de diensten van een gerechtstolk Friese taal, ook in zittingen van de bestuursrechter werd in de jaren 2002-2005 geen tolk ingeschakeld. Voor de strafrechter werd in de periode 2002-2005 eenmaal gebruik gemaakt van de diensten van een tolk Friese taal.

Artikel 9, eerste lid, onderdeel c, onder ii, ten aanzien van procedures voor de bestuursrechter (mondeling taalgebruik).

Artikel 9, eerste lid, onderdeel c, onder iii: ten aanzien van procedures voor de bestuursrechter (taalgebruik in processtukken).

- 7.36 Bij aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om op een zitting in een bestuursrechtelijke zaak welke wordt gehouden in de provincie Fryslân,
- c (ii) ‘toe te staan, wanneer een procederende partij persoonlijk voor een rechter moet verschijnen, dat hij of zij de [Friese taal] kan gebruiken zonder daarbij extra kosten te moeten maken,
- c (iii) toe te staan dat stukken en bewijs worden overgelegd in de [Friese taal], indien nodig door gebruik te maken van tolken en vertalingen’.
- 7.37 In zijn eerste rapport is het ‘Committee of Experts’ van oordeel dat de tekst van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in overeenstemming is met de door de Nederlandse regering in het Europees Handvest aangegane verplichting ten aanzien van het gebruik van de Friese taal in procedures voor de bestuursrechter.³¹ In die zin heeft Nederland aan de Handvestverplichtingen voldaan, maar de implementatie is naar het oordeel van het ‘Committee’ daarmee nog niet in overeenstemming, om de redenen genoemd in de rapportage over strafzaken (vgl. 7.16-7.21).
- 7.38 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is een aantal afspraken gemaakt die beogen de implementatie van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer in het licht van de door Nederland aangegane Handvestverplichting te bevorderen (BA 3.3, 3.4 en 3.7). Deze afspraken zijn ook van belang voor procedures voor de bestuursrechter. Voor de inhoud van de afspraken kan worden verwezen naar de paragrafen 7.7 t.e.m. 7.9 van deze rapportage.
- 7.39 Verder zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afspraken opgenomen inzake procedures voor de bestuursrechter. Ten tijde van de ratificatie van het Europees Handvest heeft Nederland ervan afgezien om artikel 9, eerste lid, onderdeel c (i) over te nemen, waar het gaat om het mondeling gebruik van de Friese taal in procedures voor de bestuursrechter. In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is afgesproken dat het Rijk bevordert dat conform artikel 9, eerste lid, onderdeel c (i) van het Europees Handvest, wordt toegestaan dat in procedures voor de bestuursrechter op verzoek van één der partijen de procedure wordt gevoerd in de Friese taal, als de overige partijen daartegen geen bezwaar hebben en de mogelijkheid bestaat ook de Nederlandse taal te gebruiken, zoals hiervoor reeds in 7.6 is vermeld (BA 3.6). Gelet op deze toezegging in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, is het opportuun om in het kader van de periodieke rapportage ten aanzien van het Europees Handvest verslag te doen van de maatregelen die de Nederlandse regering in dezen genomen heeft.

---

³¹

Report of the Committee of Experts, 2001, 79.

- 7.40 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Justitie in overleg met de Raad voor de Rechtspraak zal nagaan op welke wijze het procederen in de Friese taal in bestuursrechtelijke zaken kan worden bevorderd, rekening houdend met het bepaalde in de onderdelen 3.2 en 3.6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010.
- 7.41 Op dit moment is reeds in de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer voorzien dat partijen, belanghebbenden of getuigen op een terechtzitting in een bestuursrechtelijke zaak zich van de Friese taal mogen bedienen conform het bepaalde in de artikelen 2 en 5 van voornoemde wet. Eventueel kan de rechter beslissen een tolk in te schakelen, mits de rechtsgang daardoor naar zijn oordeel niet onnodig wordt vertraagd. Verder is in artikel 7 van de wet voorzien dat processtukken in het Fries mogen worden gesteld. Wel kan de rechter ambtshalve of op verzoek van een van de andere bij de zaak betrokkenen verlangen dat een vertaling in het Nederlands van de betreffende processtukken wordt toegevoegd.
- 7.42 Tevens is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat in procedures voor de bestuursrechter is voorzien in een regeling voor het gebruik van tolken en vertalingen. Voorzover het gerecht het gebruik van een tolk of getuige verlangt zijn aan deze regeling geen kosten verbonden (BA 3.2).
- 7.43 Ten aanzien van procedures voor de bestuursrechter is in voornoemde wet uitdrukkelijk bepaald dat de vergoeding aan de tolk die in een dergelijke zaak is opgetreden ten laste van het Rijk kan komen (artikel 4a). Deze regeling beoogt de mogelijkheid te openen de vergoeding aan de tolk ten laste van het Rijk te laten, indien een tolk nodig is omdat de rechter geen Fries verstaat. Ten aanzien van de vertaling van processtukken in bestuursrechtelijke zaken bevat de wet niet een overeenkomstige bepaling. Niettemin mag redelijkerwijze worden aangenomen dat ook hier geldt dat vertaalkosten in beginsel ten laste komen van degene die het desbetreffende te vertalen stuk heeft ingebracht, tenzij toerekening van de kosten aan de Staat meer voor de hand ligt, bijvoorbeeld omdat de rechter geen Fries kan lezen. De in de vorige paragraaf aangehaalde bepaling in art. 3.2 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geeft aan dit redelijkheidsprincipe nadere uitwerking. Overigens heeft zich in 2002-2006 niet de situatie voorgedaan dat een tolk op een zitting van de rechtbank moest worden ingeschakeld (zie: noot 30).³²
- 7.44 Over het aantal zaken voor de bestuursrechter waarin het Fries mondeling en/of schriftelijk wordt gebruikt, bestaan geen cijfers. Zoals eerder reeds opgemerkt, is het de bedoeling dat een signalering zal worden opgezet van het aantal en het soort zaken -waaronder bestuursrechtelijke procedures- waarvan de behandeling in de Friese taal plaatsvindt, terwijl onder meer voorlichting zal worden gegeven over de mogelijkheden om tijdens een terechtzitting in de provincie Fryslân zich

---

³²

Email van de rechtbank Leeuwarden van 30 november 2006 gericht aan de Fryske Akademy.

van de Friese taal te bedienen (vgl. 7.5). De opname van cursussen Fries in het opleidingsaanbod voor leden van de rechterlijke macht is erop gericht het gebruik van de Friese taal in onder meer procedures voor de bestuursrechter te versterken (vgl. 7.8, 7.23 tot en met 7.26).

Artikel 9, tweede lid, onderdeel b: rechtsgeldigheid van juridische documenten

- 7.45 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om ‘niet te weigeren, tussen de partijen, in de Staat opgestelde juridische documenten als geldig te erkennen, uitsluitend omdat deze zijn gesteld in de [Friese taal], en te bepalen dat men zich op die documenten kan beroepen tegen belanghebbende derden die geen gebruiker van deze taal zijn, op voorwaarde dat de inhoud van het document door de persoon of personen die zich op deze documenten beroept/ beroepen aan hen bekend wordt gemaakt’.
- 7.46 Het ‘Committee of Experts’ heeft eerder vastgesteld dat de regelgeving in Nederland in overeenstemming is met de onder het Europees Handvest aangegeven verplichting.³³ Het ‘Committee of Experts’ stelde ook vast dat de in de Handvestbepaling bedoelde documenten over het algemeen juridisch geldig zijn. In de praktijk ondervonden notarissen echter problemen bij het opstellen van notariële akten in de Friese taal, omdat er geen geactualiseerde teksten van Friestalige modelovereenkomsten beschikbaar waren op basis van terminologie die was ontleend aan een juridisch woordenboek in de Friese taal.
- 7.47 Zoals aangegeven in de rapportage 1999-2001 is het specifieke probleem van een juridisch woordenboek opgelost (vgl. 7.4). Mede om die reden bevat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken over een juridisch woordenboek in de Friese taal. Verder is ter bevordering van het gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer het ‘Modellenboek voor de rechtspraak’ door de Fryske Akademy vertaald, hetwelk het modellenboek ‘Fryske modellen foar it notariaat’ uit 1979 vervangt en actualiseert (zie ook: 10.56).³⁴ De Fryske Akademy is op 1 oktober 2001 met de vertaalwerkzaamheden begonnen. De Friestalige modellen voor het notariaat zijn sinds 31 mei 2006 *on line* beschikbaar voor de Friese notarispraktijk. Deze inspanning is overigens niet opgenomen in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.
- 7.48 In de Derde Bestuursovereenkomst Friese Taal en Cultuur zijn Rijk en provincie Fryslân overeengekomen dat het Provinciaal Bestuur van Fryslân in de komende jaren concreet aanwijzingen aan het Rijk zal geven in welke gevallen de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ in de wetgeving gewijzigd zal kunnen worden in ‘de Nederlandse en de Friese taal’ (BA 3.5). Deze bepaling is allereerst van belang voor authentieke akten die in openbare registers worden ingeschreven, te weten het Handelsregister berustende bij de Kamer van Koophandel, de kadaster-

---

³³ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 20.

³⁴ W.J. Nijenhuis, *Fryske modellen foar it notariaat*. Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden 1979.

registers en de registers van de burgerlijke stand.³⁵ Daaromtrent is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat waar mogelijk authentieke akten, zonder extra kosten voor de initiatiefnemers, in het Fries kunnen worden ingeschreven in openbare registers (BA 3.1).

- 7.49 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de Minister van Justitie per geval zal nagaan of wijziging noodzakelijk is, en zo ja in welke vorm, van een aantal door de provincie Fryslân in overleg met het Ministerie van Justitie geselecteerde wettelijke regelingen, waarin de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ zou moeten worden gewijzigd in ‘de Nederlandse en Friese taal.’ (Vgl. 7.12)
- 7.50 In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat onder de vigerende wetgeving als hoofdregel geldt dat van Friestalige akten die moeten worden ingeschreven in een openbaar register, een letterlijke Nederlandse vertaling is vereist. De vertalingen worden ingeschreven in de desbetreffende registers en de in de Friese taal gestelde akte blijft aan het register gehecht. Deze bepaling geldt niet alleen voor akten, maar ook voor andere stukken die ingevolge wettelijk voorschrift in openbare registers worden ingeschreven. Deze hoofdregel inzake inschrijving van in de Friese taal gestelde akten en documenten in openbare registers is van toepassing, tenzij bij wet anders is bepaald (vgl. artt. 8 en 10 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer).³⁶
- 7.51 Ten aanzien van het Handelsregister berustende bij de Kamer van Koophandel is op de in de vorige paragraaf beschreven hoofdregel een uitzondering gemaakt. De wetgeving is in overeenstemming gebracht met artikel 3.1 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001. In dit Handelsregister worden niet alleen de akten van oprichting van een naamloze dan wel besloten vennootschap ingeschreven, maar ook de oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen. Ten aanzien van Friese verenigingen en stichtingen is de wetgeving aangepast (zie: 7.52-7.54).
- 7.52 Op 1 februari 2002 is de Wet van 22 november 2001, houdende invoering van de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen, van kracht geworden (Stb. 2001, 574). De wet houdt in dat van verenigingen en stichtingen met statutaire zetel in de provincie Fryslân de statuten mogen worden opgesteld in de Friese taal en ingeschreven in de openbare

---

³⁵ Deze bepaling in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 heeft overigens een ruimere reikwijdte dan alleen aanpassing van wetgeving ten behoeve van het gebruik in het rechtsverkeer van (mede) in het Fries opgestelde authentieke akten. Bedoelde bepaling doelt op Nederlandse wetgeving in algemene zin. Om die reden wordt in de Derde Bestuursafpraak, artikel 3.5, tevens voorgesteld om tot een actualisering te komen van het onderzoek door het Berie foar it Frysk en de Fryske Akademy uit 1987, dat een inventarisatie bevat van taalbepalingen in de Nederlandse wet- en regelgeving. Die actualisering van het onderzoek uit 1987 is met name ook van belang met het oog op de Handvestbepaling in artikel 13, eerste lid, onderdeel a, van het Europees Handvest (zie: 11.6 e.v.).

³⁶ Voor aanvullende informatie over deze wet wordt verwezen naar 11.15.

registers als daarbij een Nederlandse vertaling is gevoegd. Aan de laatste vereiste hoeft niet te worden voldaan als het om verenigingen en stichtingen gaat die hun werkzaamheden geheel of nagenoeg geheel in de provincie Fryslân verrichten. Als een belanghebbende die de Friese taal niet machtig is, een Nederlandse vertaling wenst van de akten van de betreffende verenigingen en stichtingen, verschaft de stichting of vereniging een Nederlandse vertaling die door een notaris vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard is.

7.53 Als gevolg van de Wet van 22 november 2001 luiden artikel 27, lid 2 (inzake verenigingen) en artikel 286, lid 2 (inzake stichtingen) van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek als volgt:

27.2 De akte wordt verleden in de Nederlandse taal. Indien de vereniging haar zetel heeft in de provincie Fryslân kan de akte in de Friese taal worden verleden. Een volmacht tot medewerking aan de akte moet schriftelijk zijn verleend.

286.2 De akte moet worden verleden in de Nederlandse taal. Indien de stichting haar zetel heeft in de provincie Fryslân kan de akte in de Friese taal worden verleden. Een volmacht tot medewerking aan de akte moet schriftelijk zijn verleend. De stichting kan worden opgericht bij openbaar testament dat in een andere taal dan de Nederlandse of Friese taal is verleden; de statuten van de stichting moeten ook dan in de Nederlandse of Friese taal luiden.

De statuten die deel uitmaken van de oprichtingsakte van een vereniging of stichting, moeten voldoen aan een aantal bij wet voorgeschreven vormvereisten, die deels ook het gebruik van de Friese taal reguleren (vgl. 11.18). In de hedendaagse praktijk lijkt weinig gebruik te worden gemaakt van de wettelijke mogelijkheden om akten in de Friese taal te verlijden.³⁷

7.54 Eveneens als gevolg van de Wet van 22 november 2001 is de Wet houdende bepalingen omtrent beëdigde vertalers, aangepast.³⁸ Aan artikel 8, eerste lid van laatstgenoemde wet zijn drie volzinnen toegevoegd, die luiden: 'Indien het betreft een notariële akte in de Friese taal van oprichting van een vereniging of stichting dan wel houdende de statuten van een dergelijk rechtspersoon, kan worden volstaan met een letterlijke vertaling in het Nederlands vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard door een notaris voor wie de akte is verleden. Van een vertaling in het Nederlands kan worden afgezien indien de vereniging of stichting haar werkzaamheden geheel of nagenoeg geheel in de provincie Fryslân verricht. Wanneer een belanghebbende die de Friese taal niet machtig is een Nederlandse vertaling wenst van de akten van laatstgenoemde stichtingen of

---

³⁷ Zie: Bastiaan D. Van der Velden, 'Waar gaan wij heen met het Fries?', Diss. UvA, 15 oktober 2004, p. 359. Van der Velden geeft verder aan dat tussen 30 januari 1979 tot en met 28 April 1997 metelkaar 130 Friestalige akten met Nederlandse vertaling aan de openbare registers in Leeuwarden werden aangeboden (p. 420). In een bijlage geeft Van der Velden een overzicht van alle Friestalige akten die bij de openbare registers berusten (pp. 535-537).

³⁸ Stb., 1878, 30, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 2 april 1991, Stb., 199.

verenigingen, verschaft deze stichting of vereniging een Nederlandse vertaling die door een notaris vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard is.³⁹

- 7.55 In overeenstemming met de in 7.50 beschreven hoofdregel is ten aanzien van de openbare registers van het Kadaster een regeling getroffen in artikel 41 van de Kadasterwet (Stb. 1989, 186). Ter inschrijving van een feit dat is opgenomen in een stuk gesteld in een vreemde of de Friese taal, wordt naast dat ter inschrijving aangeboden stuk een letterlijke vertaling in het Nederlands ter inschrijving aangeboden, vervaardigd en voor overeenstemmend verklaard door een voor die taal als bevoegd toegelaten beëdigde vertaler, of, indien het een in te schrijven notariële akte in de Friese taal betreft, door de notaris voor wie de akte is verleden. Artikel 41, derde lid, geeft vervolgens aan dat de vertalingen worden ingeschreven in plaats van de in de vreemde of Friese taal gestelde stukken, die onder de bewaarder blijven berusten.
- 7.56 In afwijking van de in 7.50 beschreven hoofdregel is ten aanzien van akten van de burgerlijke stand bepaald dat in gemeenten in de provincie Fryslân deze akten zowel in het Fries als in het Nederlands worden opgemaakt. Een en ander is geregeld in artikel 8, derde lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (zie: 11.15).
- 7.57 Naast de hierboven beschreven authentieke akten bestemd voor inschrijving in de openbare registers, zijn ter zake van het gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer verder nog van belang:
- authentieke akten die niet behoeven te worden ingeschreven in openbare registers, en
  - zogeheten onderhandse akten.
- 7.58 Ten aanzien van authentieke akten die niet bestemd zijn voor inschrijving in de openbare registers geldt als hoofdregel:
Notariële akten die niet bestemd zijn voor inschrijving in de openbare registers kunnen worden opgemaakt in de Friese taal wanneer partijen dat wensen, mits de notaris het Fries goed kan verstaan en schrijven en de getuigen die bij het opmaken van de akte aanwezig zijn het Fries verstaan. In een eventuele gerechtelijke procedure kan een dergelijke in het Fries gestelde akte als productie gelden, waar nodig voorzien van vertaling.
- 7.59 De in de vorige paragraaf beschreven hoofdregel is nader uitgewerkt in de Wet op het Notarisambt (Stb. 1999, 190), die op 1 oktober 1999 in werking is getreden. Artikel 42, eerste lid van deze wet biedt de mogelijkheid om op verzoek van partijen de notariële akte in een vreemde of de Friese taal op te stellen, mits de notaris die taal voldoende verstaat, tenzij de wet anders bepaalt. Indien een verschijnende partij de taal van de akte niet voldoende verstaat, verschijnt mede een beëdigde tolk-vertaler die de inhoud van de akte vertaalt. De akte wordt dan

---

³⁹

In 11.16-11.17 wordt nader op de taalbepalingen in de Kadasterwet ingegaan.

mede door hem ondertekend. Van zijn bijstand wordt in het slot van de akte melding gemaakt. Artikel 42, tweede lid, maakt het mogelijk dat een akte in meer dan één taal wordt verleden. In dat geval wordt de tekst in de ene taal gevolgd door de tekst in een andere taal. Deze bepaling is ook van toepassing indien de akte wordt verleden in de Nederlandse en de Friese taal, of de Friese taal één van de talen is waarin de akte is verleden.⁴⁰

- 7.60 Onderhandse akten, waartoe te rekenen zijn overeenkomsten en eenzijdige wilsverklaringen, zoals huurovereenkomsten, kwitanties en schuldbekentenissen, mogen steeds in de Friese taal worden gesteld wanneer partijen of de verklarende persoon dat wensen.⁴¹ Wordt in rechte een beroep op een Friestalige onderhandse akte gedaan en kan de rechter het Fries niet lezen, dan is een vertaling nodig. Hierin verschilt een Friestalige onderhandse akte niet van akten die in andere talen dan de Nederlandse zijn gesteld. Bij onderhandse akten kunnen ook derden in beeld komen, bijvoorbeeld bij cessie of subrogatie. In die gevallen zou met geautoriseerde vertalingen moeten worden gewerkt. In de praktijk lijkt dit geen problemen op te leveren.
- 7.61 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Nederlandse wetgeving sinds de eerste rapportage betreffende het Europees Handvest verder in overeenstemming is gebracht met de verplichtingen die Nederland bij de aanvaarding van het Europees Handvest is aangegaan. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben Rijk en provincie Fryslân zich gecommitteerd om de implementatie van de maatregelen gezamenlijk te realiseren. In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 hebben Rijk en provincie Fryslân verder uitwerking gegeven aan de overeengekomen betrokkenheid om de maatregelen gezamenlijk te realiseren.

---

⁴⁰ In 11.11 wordt nader ingegaan op de mogelijke rechtsgevolgen, indien een notariële akte in meer dan één taal wordt verleden.

⁴¹ Arbeidsovereenkomsten zijn eveneens aan te merken als onderhandse akten. Het Europees Handvest behandelt het gebruik van de regionale taal in arbeidsovereenkomsten in artikel 13, eerste lid, onderdeel a (zie: 11.5 en 11.10).

8 Artikel 10: Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten

- 8.1 Op 1 juli 1995 is afdeling 2:2 van de Algemene wet bestuursrecht (Stb. 1995, 303) in werking getreden. Het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer heeft daarmee een wettelijke grondslag gekregen. De wet regelt onder meer dat een ieder de Friese taal kan gebruiken in het schriftelijke en mondelinge verkeer met bestuursorganen voor zover deze in de provincie Fryslân zijn gevestigd. Het recht op het schriftelijke gebruik van de Friese taal geldt ook voor de organen of diensten van het Rijk waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân, of delen daarvan.
- 8.2 Bij wet van 9 september 2004 tot wijziging van een aantal wettelijke bepalingen op het terrein van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en enige aanverwante terreinen, teneinde enkele wetstechnische gebreken te herstellen alsmede andere wijzigingen van ondergeschikte aard aan te brengen (Stb. 2004, 493) is de Algemene wet bestuursrecht gewijzigd in die zin dat de benaming ‘Friesland’ van de naam van de provincie Friesland is gewijzigd in Fryslân. Tevens zijn de eedbepalingen in Gemeentewet en Provinciewet aangepast, zodat niet alleen de Nederlandse maar ook de Friese formulering een wettelijke grondslag heeft gekregen.¹
- 8.3 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft aan artikel 14 van de Gemeentewet een tweede lid toegevoegd dat luidt: ‘Wanneer de eed (verklaring en belofte), bedoeld in het eerste lid, in de Friese taal wordt afgelegd, luidt de tekst van de eed (verklaring en belofte) als volgt: “Ik swar (ferklearje) dat ik, om ta lid fan ‘e ried beneamd te wurden, streekrjocht noch midlik, ûnder wat namme of wat ferlechje ek, hokker jefte of geunst dan ek jûn of ûnthjitten haw.
- Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik, om eat yn dit amt te dwaan of te litten, streekrjocht noch midlik hokker geskink of hokker ûnthjit dan ek oannommen haw of oannimme sil.
- Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik trou wêze sil oan ‘e Grûnwet, dat ik de wetten neikomme sil en dat ik myn plichten as lid fan it gemeentebestjoer yn alle oprjochtens ferfolje sil.
- Sa wier helpe my God Almachtich! (Dat ferklearje en ûnthjit ik!)”²

---

¹ Ten tijde van de rapportage is het wetsvoorstel modernisering waterschapsbestel (EK 2006-2007, 30 601) nog bij de Eerste Kamer aanhangig. Artikel 34, tweede lid; artikel 50, tweede lid en artikel 51e, tweede lid, maken het in de toekomst achtereenvolgens leden van het algemeen bestuur, de voorzitter en de ombudsman van een waterschap mogelijk om eed of belofte in de Friese taal af te leggen.

² Na de verkiezingen voor de gemeenteraden van 8 maart 2006 heeft 36,52% (214) van de in totaal 586 Friese gemeenteraadsleden (inclusief de 14 wethouders van Ooststellingwerf, Kollumerland c.a., Lemsterland en Skarsterlân) de eed of verklaring en belofte in het Fries afgelegd. In tien gemeenten (Achtkarspelen, Boarnsterhim, Dantumadiel, Dongeradiel, Frjentsjerteradiel, Gaasterlân-Sleat, Littenseradiel, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel) heeft meer dan de helft van de raadsleden de eed of belofte in het Fries afgelegd. In zes gemeenten (Ameland, Harlingen,

- 8.4 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft de eedbepalingen in de Gemeentewet verder aangepast in die zin dat artikel 41a de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot wethouder, artikel 65 de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot burgemeester en artikel 81g voor de benoeming tot lid van de rekenkamer zijn aangepast in de zin dat de tekst, zoals hiervoor weergegeven (11.x) is opgenomen, zo dat in plaats van ‘lid fan ‘e ried’ achtereenvolgens gelezen kan worden ‘wethâlder’, ‘boargemaster’ en ‘lid fan ‘e rekkenkeamer’.
- 8.5 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft de eedbepalingen in de Provinciewet aangepast. Aan artikel 14 van de Provinciewet is een tweede lid toegevoegd dat luidt: ‘Wanneer de eed (verklaring en belofte), bedoeld in het eerste lid, in de Friese taal wordt afgelegd, luidt de tekst van de eed (verklaring en belofte) als volgt: “Ik swar (ferklearje) dat ik, om ta lid fan provinsjale steaten beneamd te wurden, streekrjocht noch midlik, ûnder wat namme of wat ferlechje ek, hokker jefte of geunst dan ek jûn of ûnthjitten haw.
Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik, om eat yn dit amt te dwaan of te litten, streekrjocht noch midlik hokker geskink of hokker ûnthjit dan ek oannommen haw of oannimme sil.
Ik swar (ferklearje en ûnthjit) dat ik trou wêze sil oan ‘e Grûnwet, dat ik de wetten neikomme sil en dat ik myn plichten as lid fan it gemeentebestjoer yn alle oprjochtens ferfolje sil.
Sa wier helpe my God Almachtich! (Dat ferklearje en ûnthjit ik!)”³
- 8.6 De wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) heeft de eedbepalingen in de Provinciewet aangepast. Artikel 40a de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot gedeputeerde, artikel 66 de eed (verklaring of belofte) voor de benoeming tot commissaris des konings en artikel 79g voor de benoeming tot lid van de rekenkamer zijn aangepast in die zin dat de tekst, zoals hiervoor weergegeven (11.x) is opgenomen, zo dat in plaats van ‘lid fan provinsjale steaten’ achtereenvolgens gelezen kan worden ‘deputearre’, ‘kommissaris fan ‘e Kening’ en ‘lid fan ‘e rekkenkeamer’.
- 8.7 Het ‘Committee of Experts’ drong in zijn eerste rapportage er bij zowel het Rijk als de andere overheden op aan, om artikel 2:9 van de Algemene wet bestuursrecht te implementeren met behulp van het maken van modelverordeningen inzake het gebruik van het Fries.⁴ De Rijksoverheid werd verder

---

Schiermonnikoog, Terschelling, Vlieland en Weststellingwerf heeft geen der raadsleden de eed of belofte in het Fries afgelegd.

³ Na de verkiezingen voor Provinciale Staten van 11 maart 2003 werd op 6 mei 2003 door 29 van de 55 statenleden de belofte of eed in het Fries afgelegd.

⁴ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 83.

gevraagd om de nodige maatregelen te treffen die het gebruik van Friese familienamen in officiële documenten toestaan.⁵

- 8.8 Het 'Committee of Experts' stelde verder in zijn eerste rapport vast dat Nederland voldeed aan de verplichtingen die het met het aanvaarden van artikel 10 van het Europees Handvest op zich heeft genomen, met uitzondering van het gebruik van geslachtsnamen in de Friese taal. Om hierin te voorzien zijn het Rijk en de provincie Fryslân in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 overeengekomen dat het Rijk een wettelijke regeling inzake de wijziging van de geslachtsnaam voorbereidt, die het mogelijk zal maken dat een Friese naam dan wel de Friese schrijfwijze van een naam erkend wordt als de officiële geslachtsnaam in de gemeentelijke basisadministratie (BA 4.7).
- 8.9 Bij besluit van 29 oktober 2002 (Stb. 2002, 531) is geregeld dat personen met een Nederlandse geslachtsnaam die voorheen zelf een Friese geslachtsnaam hebben gehad of van wie een van de voorouders een daarmee overeenstemmende Friese geslachtsnaam heeft gehad, door middel van naamswijziging de mogelijkheid te bieden om de desbetreffende Friese naam in de huidige Friese spelling te verkrijgen of herkrijgen. Naamswijziging is eveneens mogelijk indien er sprake is van een Friese geslachtsnaam waarop de Nederlandse spelling is toegepast (zie: 8.113).
- 8.10 Verder kan met betrekking tot modelverordeningen inzake het gebruik van het Fries in het bestuurlijk verkeer het volgende worden opgemerkt. Een voorbeeld van een dergelijke modelverordening ten behoeve van gedeconcentreerde rijksdiensten werd in 1996 opgesteld door het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Daarnaast heeft de provincie Fryslân in 1997 een soortgelijke modelverordening opgesteld ten behoeve van de gemeenten in Fryslân (zie verder: 8.53). In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn afspraken gemaakt die erop gericht zijn dat rijksdiensten in wier ressort Fryslân valt, voor 2004 verordeningen vaststellen inzake het gebruik van de Friese taal in het schriftelijk verkeer (BA 4.2).
- 8.11 Ten slotte kan met betrekking tot de regelgeving inzake het gebruik van het Fries in het bestuurlijk verkeer, zoals neergelegd in de Algemene wet bestuursrecht, het volgende worden opgemerkt. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben Rijk en provincie Fryslân afgesproken dat het Rijk bevordert dat, wanneer de praktijk knelpunten oplevert die daartoe aanleiding geven, een tweede evaluatie van de afdeling 2.2 van de Algemene wet bestuursrecht wordt uitgevoerd. Het Rijk bevordert tevens dat eventuele maatregelen die getroffen moeten worden naar aanleiding van deze evaluatie worden geïmplementeerd. Indien nodig wordt de wet aangepast (BA 4.6).

---

⁵

Report of the Committee of Experts, 2001, 87.

- 8.12 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties periodiek bekijkt, maar tenminste eenmaal per drie jaar, of mogelijke knelpunten een evaluatie van afdeling 2.2 van de Algemene wet bestuursrecht noodzakelijk maken.
- 8.13 Het ‘Committee of Ministers’ beveelt het invoeren van praktische maatregelen aan om het gebruik van de Friese taal door in Fryslân gevestigde diensten van de rijksoverheid, evenals overheidsdiensten welke direct tot het Rijk behoren, mogelijk te maken.⁶
- 8.14 Het Berie foar it Frysk heeft voor de tweede maal een onderzoek laten uitvoeren naar de stand van zaken met betrekking tot het Friese taal- en cultuurbeleid in de Friese gemeenten, met uitzondering van de vier Friese Waddengemeenten.⁷ Het gehouden onderzoek is in feite een herhaling van een onderzoek dat in 2000 werd uitgevoerd, zodat de resultaten met name inzicht verschaffen in de ontwikkeling van het gemeentelijke beleid.⁸ Wat betreft de bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten wordt vastgesteld dat meer gemeenten thans een taalverordening hebben vastgesteld (zie: 8.50). Er wordt vaker een afspraak gemaakt over het gebruiken van het Fries of de streektaal tijdens gemeenteraadsvergaderingen, of voor agenda’s en raadsstukken. Tien procent van de gemeenten verwacht van de medewerkers naast een passieve beheersing van het Fries ook een actief Fries taalgebruik. Het aantal gemeenten waar interne afspraken zijn gemaakt over de taalkeuze aan de telefoon lijkt te zijn afgenomen. Slechts in een minderheid van de gemeenten heeft het Fries een plaats in de voorlichting aan de burgers.⁹

Artikel 10, eerste lid, onderdeel a, onder v, schriftelijk gebruik van de Friese taal door natuurlijke en rechtspersonen in het verkeer met bestuursorganen van de centrale overheid.

- 8.15 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht om, voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is, ‘te waarborgen dat gebruikers van de [Friese taal] rechtsgeldig een document in deze taal kunnen indienen’ bij de in Fryslân gevestigde Rijksorganen. Dit is wettelijk geregeld in artikel 2:7 van de Algemene wet bestuursrecht (Stb. 1995, 302). Artikel 2:7, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht bepaalt als hoofdregel dat een ieder de Friese taal kan gebruiken in het schriftelijke (en mondelinge) verkeer met bestuursorganen, voor zover deze in de provincie Fryslân zijn gevestigd. Het tweede lid van artikel 2:7 zegt vervolgens dat het eerste lid niet geldt wanneer het

---

⁶ Recommendation RecChL (2004) 7 of the Committee of Ministers.

⁷ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.) *Taalbelied by gemeenten In Tuskenstân*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005.

⁸ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma (eindred.) *Bestjoere en foarútsjen*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2000.

⁹ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma, *Taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005, 34-36.

bestuursorgaan heeft verzocht de Nederlandse taal te gebruiken op de grond, dat het gebruik van de Friese taal tot een onevenredige belasting van het bestuurlijk verkeer zou leiden.

- 8.16 Het 'Committee of Experts' heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat de centrale overheid aan de verplichting als genoemd onder Artikel 10, eerste lid, onderdeel a, sub v, voldoet.¹⁰
- 8.17 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees Handvest aangegeven verplichting, is hieromtrent in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.
- 8.18 Bij schrijven van 23 januari 1996 (kenmerk BW95/U1445) heeft de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken aan de verschillende ministers waaronder een gedeconcentreerde Rijksdienst gevestigd in de provincie Fryslân resorteert, aandacht gevraagd voor de nieuwe wettelijke regels betreffende het Fries in het bestuurlijk verkeer. In de brief wordt er nadrukkelijk op gewezen dat het tweede lid van artikel 2:7 een bestuursorgaan weliswaar de mogelijkheid biedt om een burger die zich van het Fries bedient te verzoeken het Nederlands te gebruiken, maar, zo laat de staatssecretaris weten:

het zal ... duidelijk zijn dat een al te veelvuldig gebruik van deze uitzonderingsbepaling leidt tot een door de wetgever niet gewenste uitholling van het in het eerste lid toegekende recht. In dat licht is het wenselijk dat er -zeker in publieksgerichte functies- voldoende Friestalige medewerkers aanwezig zijn.

Met deze toelichting sluit de Nederlandse regering aan bij de bedoeling van het Europees Handvest, zoals in verband met artikel 10 is verwoord in het Explanatory Report bij het Europees Handvest.¹¹

- 8.19 Twee ministeries hebben sindsdien nadere uitwerking gegeven aan de taalbepalingen in de Awb die voor het gebruik van het Fries in het verkeer tussen burgers en rechtspersonen enerzijds en bestuursorganen relevant zijn. Het betreft hier allereerst het Ministerie van Financiën voor regelgeving inzake het verkeer tussen burger en eenheden van de Belastingdienst (zie: 8.20). Verder moet het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) worden genoemd voor regelgeving inzake milieuverslaglegging (zie: 8.21).

---

¹⁰ Report of the Committee of Experts, 2001, 82.

¹¹ European Charter for Regional or Minority Languages: Explanatory Report, 104.

8.20 In 1997 heeft de staatssecretaris van Financiën het Voorschrift Algemene wet bestuursrecht 1997 (Stcrt. 1997, 138) vastgesteld dat met name van belang is voor het verkeer tussen burgers en eenheden van de Belastingdienst. Dit voorschrift is geënt op de Awb. In § 3.1 van dit voorschrift wordt uiteengezet dat hoofdstuk 2 Awb een aantal bepalingen geeft over het verkeer tussen burgers en bestuursorganen. Deze bepalingen, daaronder begrepen de bepalingen inzake het gebruik van de Nederlandse en de Friese taal, gelden voor al het handelen van de Belastingdienst. In § 5.3.4 van genoemd voorschrift wordt uiteengezet dat ingevolge art. 2:7 Awb een belastingplichtige de Friese taal kan gebruiken bij het indienen van aanvragen voorzover de eenheden van de Belastingdienst in de provincie Fryslân gevestigd zijn. Ook mogen bezwaarschriften, voorzover gericht aan eenheden van de Belastingdienst in de provincie Fryslân, zijn gesteld in de Friese taal (§ 6.1.1 van genoemd besluit).

8.21 In 1997 heeft de minister van VROM in de Wet milieubeheer bepalingen opgenomen inzake milieuverlaglegging van bedrijven (Stb. 1997, 170). In artikel 12.6 wordt rekening gehouden met de mogelijkheid dat in de provincie Fryslân bedrijven zich in hun milieuverlag dat overeenkomstig de wet openbaar wordt gemaakt, van de Friese taal bedienen. Wel kan in voorkomende gevallen een vertaling in de Nederlandse taal worden verlangd. Indien een bedrijf in zijn milieuverlag ten behoeve van een bestuursorgaan in de provincie Fryslân, overeenkomstig afdeling 2.2 van de Awb, de Friese taal gebruikt, verstrekt degene die de inrichting drijft, daarvan op verzoek een vertaling in de Nederlandse taal, zo is in artikel 12.6, lid 2 van de Wet milieubeheer bepaald.

Artikel 10, eerste lid, onderdeel c: schriftelijk gebruik van de Friese taal door bestuursorganen van de centrale overheid in Fryslân.

8.22 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van in de provincie Fryslân gevestigde Rijksorganen zich ertoe verplicht om, voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is, ‘toe te staan dat de bestuurlijke autoriteiten documenten opstellen in de [Friese taal]’. Dit is wettelijk geregeld in de artikelen 2:9, 2:10 en 2:11 Awb (Stb., 1995, 302). Deze wettelijke bepaling is van toepassing op onderdelen van de centrale overheid waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan.

8.23 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport vast dat de regelgeving in overeenstemming met de onder artikel 10, eerste lid, onderdeel c, aangegane verplichtingen is, maar tot dan echter niet in praktijk is gebracht. De Algemene wet bestuursrecht geeft aan dat onderdelen van de centrale overheid die onder de competentie vallen van de betrokken minister en waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan, regels kunnen stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken. Dat was tot dan niet gebeurd en dat hield in dat de betreffende onderdelen van het Rijk het Fries niet in hun uitgaande correspondentie kunnen gebruiken. Het ‘Committee of Experts’

concludeerde dat Nederland in dezen niet aan zijn verplichtingen voldeed.¹² Het ‘Committee of Experts’ spoorde de autoriteiten ten slotte aan om de Algemene wet bestuursrecht (onderdeel 2 :9) te implementeren door modelverordeningen met betrekking tot het gebruik van de Friese taal op te stellen.

- 8.24 In zijn tweede rapport stelt het ‘Committee of Experts’ vast dat een dergelijke modelverordening is opgesteld en aan de betrokken ministeries is toegezonden. Geen van de betreffende ministeries heeft echter tot heden een dergelijke verordening aanvaard en dat houdt in dat de betreffende rijksdiensten voor zover de provincie Fryslân tot hun ressort behoort, de Friese taal niet voor hun uitgaande correspondentie kunnen gebruiken. Het “Committee of Experts” erkent de inspanningen van de overheid om aan de gekozen optie te kunnen voldoen, maar stelt vast dat tot op heden niet aan de optie wordt voldaan.¹³
- 8.25 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is overeengekomen dat in de periode tot 2004 de ministeries met rijksdiensten in wier ressort Fryslân valt, een regeling hebben vastgesteld inzake het gebruik van de Friese taal door de betreffende rijksdienst (BA 4.2). Daarnaast is overeengekomen dat alle overheidsinstellingen, inclusief de gedeconcentreerde rijksdiensten, in hun documenten en adresseringen de officieel vastgestelde gemeente- en plaatsnamen in Fryslân gebruiken (BA 4.3).
- 8.26 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat op initiatief van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties alle rijksdiensten in wier ressort Fryslân valt, geattendeerd worden op de wenselijkheid van het opstellen van een regeling inzake het gebruik van de Friese taal door de desbetreffende rijksdienst. De ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Volksgezondheid, Welzijn en Sport dragen zorg voor de totstandkoming van een dergelijke regeling voor hun eigen inspecties in wier ressort Fryslân valt.
- 8.27 In het Explanatory Report wordt in paragraaf 104 de aantekening gemaakt dat de door een Lidstaat aangegane verplichtingen in het eerste en derde lid van artikel 10 moeten worden gezien in het licht van de zinsnede: ‘as far as this is reasonably possible’. Deze zinsnede laat onverlet dat het aanvaarden van een bepaling ten aanzien van een bepaalde taal impliceert dat er middelen beschikbaar worden gesteld en voorzieningen worden getroffen om die bepaling daadwerkelijk uit te voeren.

---

¹² *Report of the Committee of Experts, 2001, 83.*

¹³ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 136, 137.*

- 8.28 Met betrekking tot de in Fryslân gevestigde bestuursorganen die tot de centrale overheid behoren, is in artikel 2:9 Awb als hoofdregel opgenomen dat de afzonderlijke ministers de bevoegdheid hebben voor onderdelen van de centrale overheid die onder de competentie vallen van de betrokken minister en waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan, regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken. De regels dienen in overeenstemming te zijn met de overige bepalingen in Afdeling 2.2 van de Awb (zie ook: 8.29 en 8.30).
- 8.29 In artikel 2:10 Awb zijn regels gegeven in welke gevallen een schriftelijk stuk in de Friese taal tevens in de Nederlandse taal moet worden opgesteld.
- 8.30 In artikel 2:11 Awb zijn regels gegeven ten aanzien van de Nederlandse vertaling van een schriftelijk stuk dat in de Friese taal is opgesteld. Deze regels zijn ook van toepassing op onderdelen van de centrale overheid waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan. Uitgangspunt voor de in artikel 2:11 Awb neergelegde vertaalregeling is, dat van alleen in het Fries gestelde overheidsdocumenten desgevraagd Nederlandse vertalingen worden verstrekt. De hiermee gemoeide vertaalkosten komen in beginsel ten laste van degene die om een vertaling verzoekt.
- Ter aanvulling kan worden opgemerkt dat voor derden evenmin vertaalkosten zijn verbonden aan in het Fries gestelde documenten die volgens wettelijk voorschrift (artikel 2:10 Awb) tevens in de Nederlandse taal worden opgesteld (zie ook: 8.44).
- 8.31 Om uitwerking te geven aan artikel 2:9 Awb heeft de Rijksoverheid een modelregeling opgesteld inzake het gebruik van de Friese taal in het schriftelijke bestuurlijke verkeer. Met deze modelregeling wordt beoogd de drempel te verlagen voor het schriftelijk gebruik van het Fries door gedeconcentreerde Rijksdiensten. De modelregeling is door de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken als bijlage bij brief d.d. 23 januari 1996, kenmerk BW95/U1445, aan de betreffende ministeries gezonden. In deze brief zijn de ministeries geïnformeerd over de nieuwe wettelijke regels betreffende het gebruik van het Fries in het bestuurlijke verkeer (zie: 8.18).
- 8.32 Tot dusverre heeft geen der verantwoordelijke ministers van de wettelijke bevoegdheid op grond van artikel 2:9 Awb gebruik gemaakt en een regeling inzake het gebruik van de Friese taal vastgesteld (zie: 3.7.7). Zonder een dergelijke verordening betreffende de taalkeuze kan een gedeconcentreerde Rijksdienst gevestigd in de provincie Fryslân zich niet rechtens van de Friese taal bedienen in het van haar uitgaande schriftelijke verkeer.

8.33 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 4.5) ook afspraken gemaakt over de noodzaak om de Friese-taalbeheersing van personeelsleden met een baliefunctie werkzaam bij een (semi-)overheidsinstelling in de provincie Fryslân (zoals gedeconcentreerde rijksdiensten) te versterken. Dit onderwerp komt nader aan de orde in 8.97 en 8.100.

Artikel 10, tweede lid, onderdeel a t/m onderdeel d: het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer van plaatselijke en regionale autoriteiten

8.34 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van plaatselijke en regionale autoriteiten in de provincie Fryslân ingestemd met de bepaling ‘toe te staan en/of aan te moedigen:

- a het gebruik van [de Friese taal] binnen het kader van de regionale of plaatselijke autoriteit;
- b de mogelijkheden dat gebruikers van [de Friese taal] mondeling of schriftelijk aanvragen in deze taal indienen;
- c de publicatie door regionale autoriteiten van hun officiële documenten eveneens in [de Friese taal]
- d de publicatie door plaatselijke autoriteiten van hun officiële documenten eveneens in [de Friese taal]’.

8.35 Het ‘Committee of Experts’ was in zijn eerste rapport van oordeel dat aan de overeengekomen verplichtingen werd voldaan. Wel drong het ‘Committee of Experts’ erop aan dat de overheden de art. 2:9 van de Algemene wet bestuursrecht implementeren met behulp van het maken van verordeningen inzake het gebruik van het Fries.¹⁴

8.36 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.¹⁵

8.37 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de provincie Fryslân gezamenlijk als ambitie tot 2004 uitgesproken dat voor 2003 tien gemeenten in de provincie Fryslân een verordening hebben vastgesteld inzake het gebruik van de Friese taal door de betreffende gemeente (BA 4.1). Zie hierna: 8.54.

8.38 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties bij alle gemeenten die

---

¹⁴ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 84.

¹⁵ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 140.

beleid voeren ten aanzien van het gebruik van de Friese taal, voor zover die nog geen verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese taal hebben opgesteld, aandringt op de noodzaak om een dergelijke verordening aan te nemen.

- 8.39 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is eveneens overeengekomen dat de provincie Fryslân een modelverordening verspreidt onder alle gemeenten die beleid voeren ten aanzien van het gebruik van de Friese taal, voor zover deze gemeenten nog geen verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese taal hebben opgesteld. In 2004 hebben het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de provincie Fryslân een gemeenschappelijke publicatie ‘Handreiking voor gemeenten in Fryslân’ uitgebracht, waarin wordt ingegaan op bevoegdheden en verantwoordelijkheden inzake het taalbeleid, de gemeentelijke praktijk, het Europees Handvest en een modelverordening Fries in het schriftelijk verkeer.
- 8.40 Het gebruik van de Friese taal binnen het kader van de regionale of plaatselijke autoriteiten is geregeld in Afdeling 2:2 van de Awb, in het bijzonder in de artikelen 2:7 tot en met 2:11, alsmede in artikel 8, derde lid, van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer.
- 8.41 Hierboven is al gewezen (zie: 8.27) op het feit dat de door een Lidstaat aangegane verplichtingen in het eerste en derde lid van artikel 10 met zich brengen, dat er middelen beschikbaar worden gesteld en voorzieningen worden getroffen om die bepaling daadwerkelijk uit te voeren. Ten einde recht te doen aan de autonomie van de regionale en lokale overheden, is bij de formulering van het tweede lid van artikel 10 gekozen voor een andere benadering. Hier geldt dat een Lidstaat, bij aanvaarding van een specifieke bepaling, niet zelf gehouden is ‘to provide the resources and make the administrative arrangements required to render it effective’. Wel verplicht een Lidstaat zich ertoe, rekening houdend met het principe van de lokale en regionale autonomie ‘toe te staan en/of aan te moedigen’ dat de lagere overheden de door de centrale regering aanvaarde bepalingen toepassen in het eigen beleid van de lagere overheden. De lagere overheden hebben in deze materie de nodige beleidsvrijheid (zie: par. 105 van het Explanatory Report).
- 8.42 De mogelijkheden dat gebruikers van de Friese taal mondeling of schriftelijk aanvragen in de Friese taal kunnen indienen bij plaatselijke en regionale autoriteiten in de provincie Fryslân, is geregeld in artikel 2:7 Awb, eerste lid, waar als hoofdregel is bepaald: ‘een ieder kan de Friese taal gebruiken in het verkeer met bestuursorganen, voor zover deze in de provincie Fryslân zijn gevestigd.’ Artikel 2:7, tweede lid, bepaalt dat de hoofdregel niet geldt, ‘indien het bestuursorgaan heeft verzocht om de Nederlandse taal te gebruiken op de grond, dat het gebruik van de Friese taal tot een onevenredige belasting van het bestuurlijk verkeer zou leiden.’ Voor de toepassing van deze

uitzonderingsbepaling in het tweede lid kan worden verwezen naar hetgeen onder 8.18 is gesteld.

- 8.43 De publicatie door regionale en plaatselijke autoriteiten van hun officiële documenten in de Friese taal is geregeld in artikel 2:9 Awb. Artikel 2:9 Awb bepaalt dat in de provincie Fryslân gevestigde bestuursorganen die niet tot de centrale overheid behoren, regels kunnen stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken. De regels neergelegd in een provinciale resp. gemeentelijke verordening, dienen in overeenstemming te zijn met de overige bepalingen in afdeling 2:2 Awb (zie ook: 8.44 en 8.45). In 8.53 wordt nader ingegaan op de vrijheid van bestuursorganen in de provincie Fryslân om een dergelijke verordening inzake het gebruik van het Fries in schriftelijke stukken vast te stellen.
- 8.44 In artikel 2:10 Awb zijn regels gegeven in welke gevallen een schriftelijk stuk in de Friese taal tevens in de Nederlandse taal moet worden opgesteld. De vertaalkosten die hiermee zijn gemoeid, komen ten laste van het betrokken bestuursorgaan (zie: 8.30).
- 8.45 In artikel 2:11 Awb zijn regels gegeven met betrekking tot de vertaling in de Nederlandse taal van in de Friese taal opgestelde schriftelijke stukken van in de provincie Fryslân gevestigde bestuursorganen.¹⁶ De hiermee gemoeide vertaalkosten komen in beginsel ten laste van degene die om een vertaling vraagt, tenzij het schriftelijk stuk ‘een besluit of andere handeling inhoudt waarbij de verzoeker belanghebbende is.’ De hoogte van de vertaalkosten wordt geregeld in de provinciale en gemeentelijke verordeningen, zoals bedoeld in 8.43.
- 8.46 De provincie Fryslân heeft bij besluit van Provinciale Staten van Fryslân van 4 oktober 2000, de Verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese en de Nederlandse taal door de bestuursorganen van de provincie Fryslân vastgesteld (Prb. 2000, 75).¹⁷ Hiermee is uitvoering gegeven aan artikel 2:9 Awb (zie: 8.43).
- 8.47 In 2003 hebben provinciale staten van Fryslân de nota taalbeleid Provincie Fryslân 2003-2007 vastgesteld. In de nota zegt de provincie te streven naar creatieve tweetaligheid. Daaronder wordt een ‘actieve en realistische tweetaligheid’ verstaan, waarin vaker dan tot dan het geval was zowel het

---

¹⁶ Eind 2001 maakte een inwoner van de provincie Fryslân bezwaar tegen het niet tijdig beschikbaar stellen van een Nederlandstalige versie van een provinciale Friestalige notitie. In zijn uiteindelijke oordeel wees de bestuursrechter het provinciaal bestuur van Fryslân op de noodzaak een vertaling tijdig beschikbaar te stellen (*Leeuwarder Courant*, 1 december 2003).

¹⁷ De verordening is in de plaats gekomen van de provinciale verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Nederlandse en Friese taal door bestuursorganen van de provincie Friesland, zoals die is vastgesteld in 1985 en laatstelijk is gewijzigd in 1990 (Prb. 1985, 82; Prb. 1990, 103).

Nederlands en Fries worden gebruikt, rekening houdend met de groepen waarvoor geschreven wordt. Volgens de provincie betekent de voorgestane keuze een mengeling van dubbel- en tweetaligheid. De keuze voor een taal of beide talen hangt van de situatie en de doelgroep af.¹⁸ De domeinen gemeentelijke overheden, onderwijs en zorg vormen de speerpunten van het Friese taalbeleid.¹⁹

- 8.48 De provinciale nota taalbeleid Provincie Fryslân 2003-2007 geeft aan dat het provinciaal bestuur van Fryslân een aantal specifieke taken heeft als het gaat om het streven de positie van het Fries te versterken: faciliterend (subsidiërend), coördinerend (provincie en lokale overheden in het geval van de Friese waternamen), stimulerend (bijvoorbeeld inzake het gebruik van het Fries in de zorgsector) en het geven van het goede voorbeeld.²⁰
- 8.49 Met betrekking tot het interne taalbeleid gaat de provincie uit van de volgende uitgangspunten: optimale communicatie met de burger, gelijkwaardigheid van de Friese taal ten opzichte van het Nederlands en stimulering van het gebruik van de Friese taal. De provinciale nota taalbeleid Provincie Fryslân 2003-2007 geeft aan het klimaat te willen stimuleren waarin het normaal wordt gevonden om Fries te schrijven en vooral te spreken, op alle niveaus en zowel bij externe als interne contacten, en voorbeeldgedrag te willen stimuleren op grond van gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging van het Fries. Van alle provinciale medewerkers wordt een passieve beheersing van de Friese taal verwacht, dat wil zeggen het kunnen verstaan van het Fries, evenals het kunnen lezen van eenvoudige Friese teksten. Deze eis wordt opgenomen in het competentieprofiel van alle medewerkers. Ten behoeve van een optimale communicatie met de burger worden vijf functiegroepen (publieks-, communicatie-, beleids- en leidinggevende functies, alsmede enkele secretariële functies) onderscheiden, waarvoor het actieve gebruik van het Fries essentieel is. Tenslotte onderscheidt de provincie een aantal informele publieksfuncties waarin het spreken van het Fries de communicatie met de burger kan verbeteren.²¹
- 8.50 Naast het hiervoor aangegeven beleid bekostigt en biedt de provincie cursussen in de Friese taal aan. Scholing binnen de reguliere werktijd wordt mogelijk gemaakt en bij het volbrengen van een volledige Afûk-leergang of het behalen van het Fryslân diploma Fries voor niet-Friestaligen wordt een gratificatie verleend. Binnen de provinciale organisatie is een medewerker beschikbaar die expliciet bestuurders en medewerkers faciliteert en adviseert bij het praktisch gebruik van de Friese taal. Ten slotte wordt bij de werving van nieuw personeel standaard in

---

¹⁸ Provincie Fryslân, *Nota taalbeleid Provincie Fryslân 2003-2007*, [Leeuwarden, 2003], 8-9.

¹⁹ Provincie Fryslân, *Ibidem*, 10.

²⁰ Provincie Fryslân, *Ibidem*, 12.

²¹ Provincie Fryslân, *Ibidem*, bijlage 6.

advertentieteksten aangegeven dat personen die het Fries beheersen of de bereidheid hebben om het Fries te leren uitdrukkelijk uitgenodigd worden om te solliciteren.²²

- 8.51 In juni 2007 hebben gedeputeerde staten van Fryslân het ontwerp voor de taalnota 2007-2010 'Frysk yn Fryslân: better sichtber, mear fertroud' naar buiten gebracht. In de ontwerp-nota wordt als doel van het te voeren beleid geformuleerd dat in 2020 op zijn minst 95% van de Friese bevolking het Fries verstaat; op zijn minst 70% van de Friese bevolking het Fries voldoende tot en met heel goed kan lezen; op zijn minst 70% van de Friese bevolking het Fries redelijk tot en met heel goed kan spreken; op zijn minst de helft van de Friese jeugd tot en met dertig jaar het Fries goed kan spreken en op zijn minst 20% van de Friese bevolking het Fries goed kan schrijven.²³
- 8.52 In opdracht van de provincie Fryslân heeft de Referendumcommissie in 2005 een Friestalige samenvatting van het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa uitgegeven.
- 8.53 Gedeputeerde Staten van Fryslân hebben ten behoeve van de plaatselijke autoriteiten in de provincie Fryslân (met name de gemeenten en waterschappen) in 1997 een model-verordening ontworpen betreffende het gebruik van de Friese taal in het schriftelijke bestuurlijke verkeer.²⁴ Zonder een dergelijke verordening met betrekking tot de taalkeuze mag een lagere overheid in de provincie Fryslân niet de Friese taal gebruiken in het van haar uitgaande schriftelijke verkeer. Lagere overheden in Fryslân zijn overigens niet verplicht op basis van Afdeling 2:2 van de Awb een beleid met betrekking tot het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer te voeren, om de redenen zoals hierboven vermeld in 8.28.²⁵ Twintig van de 31 Friese gemeenten hebben ervoor gekozen een gemeentelijk beleid inzake het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer te voeren.²⁶ In zeven van de betrokken gemeenten ontbreekt nog de krachtens artikel 2:9 Awb

---

²² Provincie Fryslân, *Ibidem*

²³ Provincie Fryslân, *Ontwerp-Nota Frysk taalbeleid 2007-2010*, [Leeuwarden], 2006, 4.

²⁴ Bijlage bij brief van Gedeputeerde Staten van Fryslân van 20 maart 1997, kenmerk MO/97-31447, gericht aan de betrokken lagere overheden.

²⁵ Vgl. Kamerstukken II, 23 543, nr. 5, 18.

²⁶ Anno 1 november 2005 hebben de volgende gemeenten een taalbeleidsplan: Achtkarspelen, Boarnsterhim, Dantumadiel, Dongeradiel, Ferwerderadiel, Franekeradeel, Heerenveen. Het Bildt, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Littenseradiel, Menaldumadeel, Opsterland, Skarsterlân, Smallingerland, Sneek, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel (Zie: www.gemeentenenfrysk.nl).

vereiste gemeentelijke verordening, in de overige dertien gemeenten is het beleid in overeenstemming gebracht met de Awb (vgl. 8.54 en 8.55).²⁷

8.54 Inmiddels is de ambitie, zoals geformuleerd in art. 4.1 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, dat voor 2004 tien Friese gemeenten een eigen gemeentelijke verordening hebben vastgesteld inzake het gebruik van het Fries in schriftelijke stukken gerealiseerd (vgl. 8.37). Van de 31 Friese gemeenten hebben thans veertien gemeenten een dergelijke verordening vastgesteld.²⁸ Hiermee hebben deze gemeenten uitvoering gegeven aan artikel 2:9 Awb (zie: 8.43).

8.55 Vier Friese gemeenten hebben weliswaar geen verordening betreffende het gebruik van de Friese taal opgesteld, maar hanteren wel door de gemeenteraad vastgestelde richtlijnen met betrekking tot de Friese taal.²⁹ Hiermee handelen de betreffende gemeenten overigens niet in overeenstemming met het bepaalde in artikel 2:9, eerste lid Awb (zie: 8.43). Negentien van de 31 Friese gemeenten hebben een beleidsplan of notitie betreffende de Friese taal vastgesteld.³⁰ Alle Friese gemeenten presenteren zich op het internet. Daarvan hebben negen gemeenten Friestalige informatie, twee gemeenten hebben een tweetalige

---

²⁷ Bedoeld voor de gemeenteraadsverkiezingen van 7 maart 2006 heeft het Berie foar it Frysk, het adviesorgaan van het college van gedeputeerde staten van Fryslân, als het gaat om het provinciaal taalbeleid en de relatie tussen het provinciaal taalbeleid en het beleid van de Friese gemeenten en het Rijk, tien actiepunten inzake gemeente en Fries gepresenteerd (Zie: <http://www.fryslan.nl/sjablonen/1/infotype/webpage/view.asp?objectID=14999>).

²⁸ Het betreft de gemeenten Boarnsterhim, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Littenseradiel, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Menaldumadeel, Opsterland, Skarsterlân, Sneek, Smallingerland, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel (Zie: www.gemeentenenfrysk.nl).

²⁹ De gemeente Achtkarspelen heeft in de raadsvergadering van 29 februari 1996 de richtlijn aanvaard dat aan de gemeente gerichte en in het Fries gestelde brieven in het Fries worden beantwoord. Verder kan de gemeente in bepaalde gevallen, na afweging van de belangen van de geadresseerde en de gemeentelijke organisatie op eigen initiatief brieven in het Fries opstellen. Raadsvoorstellen, nota's enzv. met betrekking tot de Friese taal of onderwerpen met Fries-eigen karakter worden, met inachtneming van de bepalingen van de Awb, in de Friese taal opgesteld. De gemeente het Bildt hanteert de richtlijn dat Friestalige brieven in het Fries worden beantwoord. De gemeente Heerenveen hanteert de richtlijn dat Friestalige brieven in het Fries worden beantwoord. De gemeente Smallingerland laat per schrijven van 21 maart 2002, kenmerk 02-1626/SAZ/YH/TL, gericht aan de Fryske Akademy, weten dat de gemeente de regel hanteert dat in het Fries gestelde brieven in het Fries worden beantwoord. Een en ander is vastgelegd in de nota 'Uitgangspunten Friese taal in de gemeente Smallingerland'. Het Nederlandstalige schrijven van de gemeente Smallingerland is overigens een antwoord op een schriftelijke in het Fries gestelde vraag!

³⁰ Het betreft de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadeel, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Franekeradeel, Heerenveen, Het Bildt, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Littenseradiel, Menaldumadeel, Opsterland, Skarsterlân, Smallingerland, Sneek, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel, die na 1984 een beleidsplan c.q. nota inzake de Friese taal hebben vastgesteld. De gemeente het Bildt kent een nota inzake het Bildts en het Fries in de gemeente.

presentatie en twee gemeenten kennen naast de Nederlandse teksten ook meer uitgebreide Friestalige informatie.³¹

- 8.56 Ten behoeve van het gemeentelijk taal- en cultuurbeleid heeft de Afûk met steun van de provincie Fryslân in 2005 de website www.gemeentenenfrysk.nl gerealiseerd. De internetpresentatie is gericht op het bevorderen van het Friestalige schriftelijke verkeer bij de lokale overheden en biedt zowel informatie over taalbeleid als de helpende hand bij taalkundige problemen, waaronder een taalkundige correctiedienst. De laatste is vooral bedoeld om de drempel voor ambtenaren om Fries te schrijven te verlagen.
- 8.57 Op 15 november 2006 heeft de provincie Fryslân een intentieverklaring gesloten met de gemeenten Boarnsterhim, Dongeradeel, Ferwerderadeel, Leeuwarderadeel, Littenseradiel, Menaldumadeel, Tytsjerksteradiel en Wymbritseradiel om voortaan onderling in het Fries te corresponderen.³² Overeengekomen is om rapporten en nota's zoveel mogelijk in het Fries te publiceren of te voorzien van een Friestalige samenvatting. De provincie heeft 15.000 euro beschikbaar gesteld waarmee de Afûk zijn taalkundige correctiedienst kan realiseren (zie: 8.56).
- 8.58 Met ingang van 1 januari 2004 zijn de sinds 1997 bestaande zes Friese waterschappen gefuseerd, sindsdien is het Wetterskip Fryslân nog het enige Friese waterschap. Het Wetterskip Fryslân heeft tot op heden geen verordening met betrekking tot het gebruik van de Friese taal vastgesteld. Het Wetterskip Fryslân is voornemens om uiterlijk 2008 een dergelijke verordening vast te stellen.³³
- 8.59 De Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb.1995, 440), die in werking is getreden op 1 januari 1997, bepaalt in artikel 8, derde lid, dat akten van de burgerlijke stand zowel in het Fries als in het Nederlands worden opgemaakt. In samenhang met de wijziging van de Wet gebruik Friese taal in het bijzonder in het rechtsverkeer is bij besluit van 27 augustus 1996 het Besluit burgerlijke stand 1994 gewijzigd (Stb. 1996, 445). Met ingang van 1 januari 1997 maken gemeenten in de provincie Fryslân akten van de burgerlijke stand in het Fries en

---

³¹ Het Steunpunt Fries van de Afûk is in 2001 begonnen met een nieuw project onder de titel 'Gemeenten in het Fries op internet'. Doel van het project is om gemeenten te faciliteren bij het gebruik van het Fries op hun websites. Inmiddels beschikken de gemeenten Achtkarspelen, Ferwerderadiel, Smallingerland en Wûnseradiel over Friestalige informatie op het internet. De gemeente Menaldumadeel wijdt daarnaast enkele Friestalige zinnen aan het taalbeleid inzake het Fries van de gemeente. De burgemeester van Gaasterlân-Sleat presenteert zich volledig tweetalig op het internet.

³² In 2005 stuurde de gemeente Vlieland een in het Fries gestelde en door de gemeente Dongeradeel aan de Friese gemeenten voorgelegde motie, inzake het project versterking van de bestuurlijke organisatie, retour, omdat een Nederlandstalige vertaling ontbrak (*Leeuwarder Courant*, 26 juli 2005).

³³ Email van het Wetterskip Fryslân aan de Fryske Akademy van 28 november 2006.

het Nederlands op. Ook het uitgegeven trouwboekje is tweetalig.³⁴

- 8.60 Het Kiesbesluit (Stb. 1989, 471; Stb. 1997, 712) maakt in artikel H 2, vijfde lid, in de provincie Fryslân aanduidingen op de kandidatenlijst in de Friese taal mogelijk: ‘indien het betreft de verkiezing van de leden van provinciale staten van Fryslân of van de raden van gemeenten in de provincie Fryslân, mogen aanduidingen op de kandidatenlijst in de Friese taal worden vermeld.’ Van deze wettelijke mogelijkheid wordt met name gebruik gemaakt door kandidaten van de Fryske Nasjonale Partij; door kandidaten van andere partijen slechts incidenteel. Verder neemt een enkele partij bij gemeenteraads- en provinciale statenverkiezingen deel onder de Friese benaming van de partij.
- 8.61 De Fryske Akademy heeft in 1996 in opdracht van het Ministerie van Justitie alle akten uit het modellenboek van de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken vertaald in het Fries. Alle gemeenten in de provincie Fryslân hebben de beschikking over een software-pakket met tweetalige akten teneinde uitvoering te kunnen geven aan de wet.
- 8.62 In het licht van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat Nederland de nodige formele en materiële maatregelen heeft getroffen om, rekening houdend met het principe van regionale en lokale autonomie, uitwerking te geven aan artikel 10, tweede lid, onderdeel a t.e.m. d van het Europees Handvest. Daarnaast zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 4.5) ook afspraken gemaakt over de noodzaak om de Friese-taalbeheersing van personeelsleden met een baliefunctie werkzaam bij een (semi-)overheidsinstelling in de provincie Fryslân (zoals provincie, gemeenten en waterschappen) te versterken. Dit onderwerp komt nader aan de orde in 8.97 en 8.100-8.105.

Artikel 10, tweede lid, onderdelen e en f: het gebruik van de Friese taal in vergaderingen van regionale en plaatselijke autoriteiten.

- 8.63 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van plaatselijke en regionale autoriteiten in de provincie Fryslân ingestemd met de bepaling ‘toe te staan en/of aan te moedigen:
- e het gebruik door regionale autoriteiten van [de Friese taal] in debatten tijdens hun vergaderingen, zonder evenwel het gebruik van de officiële taal

³⁴

Onderzoek naar taalpraktijk en taalbeleid van Friese gemeenten in 1997-2001 laat zien dat de gemeenten Boarnsterhim, Ferwerderadiel, Frjentsjerteradiel, Gaasterlân-Sleat, Kollumerland c.a., Leeuwarden, Nijefurd en Littenseradiel alleen Friestalige trouwboekjes hebben uitgegeven. De gemeenten Ameland, Bolsward, Harlingen, Lemsterland en Terschelling hebben in dezelfde periode alleen Nederlandstalige trouwboekjes uitgegeven. De overige zestien gemeenten gaven Friestalige en Nederlandstalige trouwboekjes uit, waarbij ruim 88% van de trouwboekjes uitgegeven door de gemeente Achtkarspelen Friestalig waren, terwijl de gemeente Vlieland een percentage van 0,62% Friestalige trouwboekjes uitgaf. De overige gemeenten haalden een percentage Friestalige trouwboekjes dat zich tussen dat van Achtkarspelen en Vlieland in beweegde (Durk M. B. Krol, *Taalpraktyk en taalbeleid by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2003, 25).

of talen van de Staat uit te sluiten;

- f het gebruik door plaatselijke autoriteiten van [de Friese taal] in debatten tijdens hun vergaderingen, zonder evenwel het gebruik van de officiële taal of talen van de Staat uit te sluiten’.

- 8.64 Het ‘Committee of Experts’ was in zijn eerste rapport van oordeel dat aan de overeengekomen verplichtingen werd voldaan.³⁵
- 8.65 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport eveneens vast dat aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.³⁶
- 8.66 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees Handvest aangegane verplichting, is hieromtrent in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.
- 8.67 Het gebruik van de Friese taal in vergaderingen van de in de provincie Fryslân gevestigde vertegenwoordigende organen is geregeld in artikel 2:12 Awb. Tevens is bepaald dat hetgeen in de Friese taal is gezegd, in de Friese taal wordt genotuleerd.
- 8.68 Voor het vertalen van notulen van een dergelijke vergadering kan, behoudens een aantal wettelijk bepaalde uitzonderingen, een vergoeding van ten hoogste de kosten worden verlangd. De hoogte van de vertaalkosten wordt geregeld in de provinciale en gemeentelijke verordeningen zoals bedoeld in 8.44-8.46. Vertalingen van in het Fries gestelde notulen in de Nederlandse taal zijn kosteloos indien het belang van de verzoeker rechtstreeks bij het genotuleerde is betrokken, dan wel indien het de vaststelling van algemeen verbindende voorschriften of beleidsregels betreft (Awb, artikel 2:11, derde lid, onder a).
- 8.69 Aldus heeft Nederland de nodige wettelijke maatregelen getroffen om de regelgeving in overeenstemming te brengen met de onder het Europees Handvest aangegane verplichtingen.
- 8.70 Volgens een onderzoek dat in opdracht van het Berie foar it Frysk in 2005 werd uitgevoerd, wordt het overgrote deel van de raadsstukken in de Nederlandse taal gesteld, een aanmerkelijk kleiner deel wordt het Fries gebruikt. Voor wat betreft het mondelinge gebruik van het Fries in raadszittingen is van een heel wat

---

³⁵ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 84.

³⁶ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 140.

diverser beeld sprake.³⁷

Artikel 10, tweede lid, onderdeel g: vaststelling van topografische namen.

- 8.71 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten aanzien van plaatselijke en regionale autoriteiten in de provincie Fryslân ingestemd met de bepaling ‘toe te staan en/of aan te moedigen:
- g het gebruik of de aanneming van de traditionele en juiste vormen van toponiemen in [de Friese taal], indien noodzakelijk te zamen met de naam in de officiële taal of talen’.
- 8.72 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport vast dat de regelgeving in Nederland deels in overeenstemming was met de onder artikel 10, tweede lid, onderdeel g aangegeven verplichting, vooral omdat het schortte aan een volledige implementatie. Het ‘Committee’ wees in dat verband op de ontbrekende verplichting om tweetalige straat- plaats- en gemeentenaamborden te gebruiken. Een besluit daartoe is afhankelijk van de betreffende gemeente. Het ‘Committee’ vroeg de regering om te bevorderen dat de betreffende gemeentelijke autoriteiten tweetalige borden invoeren.³⁸
- 8.73 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.³⁹
- 8.74 Van belang is dat het Kiesbesluit (Stb. 1989, 471) het in artikel H 2, vijfde lid, mogelijk maakt dat bij verkiezingen van de leden van provinciale staten of van de gemeenteraden in de provincie Fryslân, aanduidingen op de kandidatenlijst in de Friese taal mogen worden vermeld.⁴⁰ Verder is bij besluit van 18 februari 2002 (Stb. 2002, 98) tot wijziging van het Kiesbesluit en het Tijdelijk referendumbesluit artikel H 2, tweede lid van het Kiesbesluit de provincienaam ‘Friesland gewijzigd in ‘Fryslân’.
- 8.75 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben Rijk en provincie Fryslân afgesproken dat alle overheidsinstellingen, inclusief de gedeconcentreerde rijksdiensten, in hun documenten en adresseringen de officieel vastgestelde

---

³⁷ G. I. Jellema, A. M. J. Riemersma, *Taalbelied by gemeenten*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005, 34.

³⁸ *Report of the Committee of Experts, 2001*, 85.

³⁹ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004*, 144.

⁴⁰ De gemeente Smallingerland weigerde abusievelijk de in het Fries gestelde adressen en woonplaatsen op een kandidaatstelling ten behoeve van de gemeenteraadsverkiezingen op 8 maart 2006 (*Leeuwarder Courant*, 18 februari 2006)..

gemeente- en plaatsnamen in Fryslân gebruiken (BA 4.3) In de praktijk gebeurt dit inmiddels.

In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is geen bepaling opgenomen inzake tweetalige straat- plaats- en gemeentenaamborden, en wel om twee redenen. Ten eerste, omdat de desbetreffende bepaling in het Europees Handvest geen verplichting inhoudt. Wel is Nederland gehouden het gebruik van toponiemen in de Friese taal toe te staan en/of aan te moedigen. Die verplichting wordt ten volle nageleefd. Het gebruik van tweetalige borden is al langer toegestaan. In een aanzienlijk deel van de gemeenten in de provincie Fryslân zijn aan de grenzen van de bebouwde kom tweetalige plaatsnaamborden opgesteld. Plaatsing van tweetalige plaatsnaamborden is mogelijk op basis van de regeling Uitvoeringsvoorschriften BABW inzake verkeerstekens (Stcrt. 1997, 239).⁴¹ In paragraaf 3, houdende algemene bepalingen ten aanzien van uitvoering van verkeersborden, is onder punt 15 bepaald, dat in zijn algemeenheid verkeersborden worden uitgevoerd overeenkomstig de norm NEN 3381 (Verkeerstekens, Algemene voorschriften voor borden). Met betrekking tot borden ter aanduiding van de bebouwde kom, resp. einde bebouwde kom, is in NEN-norm 3381 onder 4.3.2 geregeld dat bedoelde borden in de provincie Fryslân naast de officiële naam tevens de plaatsnaam in het Fries kunnen bevatten.

- 8.76 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat indien blijkt dat officieel vastgestelde gemeente- en plaatsnamen in Fryslân van de kant van de overheid foutief worden gebruikt in documenten en/of adresseringen, gaan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de provincie Fryslân gezamenlijk na op welke wijze kan worden bevorderd dat het gebruik van de officieel vastgestelde gemeente- en plaatsnamen op een correcte wijze door overheidsorganen kan worden uitgevoerd, in overeenstemming met, voor zover van toepassing de NEN-normen als bedoeld in het Besluit standaardschrijfwijze persoonsgegevens van 1 september 1992 (Stcrt. 1992, 176).⁴²
- 8.77 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat in relevante wet- en regelgeving van de rijksoverheid de officieel vastgestelde provincienaam Fryslân zal worden gebezigd.
- 8.78 In de tweede plaats is naar het oordeel van de regering geen nader aanmoedigingsbeleid inzake het gebruik van Friese toponiemen op borden nodig, omdat lokale overheden reeds ten volle de ruimte ter zake benutten, zowel als het gaat om plaatsnaamborden als om straatnaamborden (zie verder: 8.88-8.89). Ook om die reden is ervan afgezien in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001

---

⁴¹ BABW staat voor Besluit administratieve bepalingen inzake het wegverkeer (Stb. 1990, 460).

⁴² Vier Friese gemeenten hebben officieel Friese plaatsnamen vastgesteld, te weten de gemeenten Boarnsterhim, Ferwerderadiel, Littenseradiel en Tytsjerksteradiel.

een bepaling op te nemen betreffende het gebruik van tweetalige borden.

- 8.79 Ten aanzien van regionale autoriteiten is in artikel 156 van de Provinciewet (Stb. 1992, 550) bepaald dat Provinciale Staten de naam van de provincie kunnen wijzigen. Op 13 december 1995 hebben Provinciale Staten van Friesland van deze wettelijke mogelijkheid gebruik gemaakt door te besluiten de officiële benaming van de provincie met ingang van 1 januari 1997 te wijzigen van Friesland in Fryslân (Prb. 1996, 7).
- 8.80 Ten aanzien van lokale autoriteiten is in artikel 158 van de Gemeentewet (Stb. 1992, 96) bepaald dat de raad de naam van de gemeente kan wijzigen. Krachtens deze bevoegdheid, welke met ingang van 1 januari 1994 in werking is getreden, kunnen gemeenten in de provincie Fryslân besluiten de gemeentenaam in de Friese taal vast te stellen. Bij wet van 24 oktober 1984 (Stb. 475) is deze bevoegdheid al eerder verleend aan gemeenten, die zijn ontstaan door een gemeentelijke herindeling, die een bij herindelingswet vastgestelde naam krijgen (eerder artikel 53 Wet algemene regelen herindeling). Acht gemeenten in de provincie Fryslân hebben van de mogelijkheid gebruik gemaakt om de officiële naam van de nieuwe gemeente, zoals die per 1 januari 1983 is ontstaan na de gemeentelijke herindeling van Fryslân, in de Friese taal vast te stellen. Het betreft de gemeenten Boarnsterhim, Gaasterlân-Sleat, Littenseradiel, Nijefurd, Skarsterlân, Tytsjerksteradiel, Wûnseradiel en Wymbritseradiel.⁴³ De raad van de gemeente Ferwerderadeel heeft in 1996 op grond van artikel 158 Gemeentewet het besluit genomen om de officiële naam van de gemeente met ingang van 1 januari 1999 te wijzigen in Ferwerderadiel.
- 8.81 De naamgeving van dorpen, steden, straten, pleinen, enzv. is een bevoegdheid van de gemeenten. In 1953 werd door het kabinet buiten twijfel verklaard dat een gemeente in de provincie Fryslân bevoegd is om de namen van woonplaatsen gelegen op het grondgebied van de gemeente uitsluitend of mede in de Friese taal vast te stellen. Deze bevoegdheid strekt zich ook uit tot naamgeving van straten en pleinen, enz.⁴⁴
- 8.82 Vier gemeenten hebben van de bevoegdheid gebruik gemaakt om de namen van de woonplaatsen in de betreffende gemeente officieel in de Friese taal vast te stellen, te weten Boarnsterhim, Ferwerderadiel, Littenseradiel en Tytsjerksteradiel. In de overige gemeenten in de provincie Fryslân is de officiële benaming van de woonplaatsen in het Nederlands vastgesteld, met uitzondering van een aantal woonplaatsen waarvan de betreffende gemeente besloten heeft de

---

⁴³ Daarnaast wijkt de officiële Nederlandstalige naam van de gemeenten Achtkarspelen en Weststellingwerf niet van de Friestalige versie van die naam af.

⁴⁴ TK, 1953-1954, 3321, 1.

officiële benaming in het Fries vast te stellen: Nij Beets (1950), Koufurderrige (ca.1950), De Tike (1952), De Knipe (1970), Boksum (1972), It Heidenskip (1979) en Jonkerslân (1988). Voor een aanmerkelijk deel van de woonplaatsen in Fryslân bestaat er geen verschil tussen de benaming in de Nederlandse en Friese taal.⁴⁵

- 8.83 De Rijksoverheid en haar bestuursorganen hanteren de officieel door de provincie en gemeenten vastgestelde namen van plaatsnamen, straten, pleinen, enzv. In die gevallen waarin een lagere overheid besluit twee namen als officiële aanduiding vast te stellen -in de Friese en in de Nederlandse taal - gebruikt het Rijk en zijn bestuursorganen uitsluitend de Nederlandstalige naam.
- 8.84 Overeenkomstig het beleid van de regering dienen alle rijksdiensten en andere bestuursorganen van de centrale overheid in hun documenten en adressering de officieel vastgestelde benamingen te hanteren. Dit beleid vindt zijn grondslag in het Besluit standaardschrijfwijze persoonsgegevens van 1 september 1992.⁴⁶ Dit besluit verplicht ministeries en Rijksdiensten ertoe de wijze van adressering aan te passen aan de voorgeschreven zgn. NEN-normen. Daartoe behoren onder meer de officieel vastgestelde namen van gemeenten en woonplaatsen. Indien deze namen officieel in de Friese taal zijn vastgesteld, wordt de Friese benaming gebruikt.
- 8.85 Rijksdiensten, zoals de Belastingdienst, het Agentschap Centraal Informatiepunt Beroepen Gezondheidszorg van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, alsmede het Centraal Justitieel Incassobureau volgen de gedragslijn, zoals vastgesteld in het Besluit standaardschrijfwijze persoonsgegevens van 1 september 1992. Een en ander hangt samen met het feit dat Koninklijke TNT Post in zijn gegevensbestanden de officiële woonplaatsbenamingen hanteert, ook als ze uitsluitend in de Friese taal zijn vastgesteld.⁴⁷
- 8.86 De bevoegdheid tot naamgeving van meren, kanalen en andere waterwegen alsmede van veldnamen is in het Kabinetsstandpunt van 1953 buiten beschouwing gelaten (zie: 8.81). Geconcludeerd kan worden dat de bevoegdheid inzake de naamgeving van meren, kanalen en andere waterwegen tot op heden niet eenduidig geregeld is.⁴⁸ Uitgangspunt is dat de bevoegdheid terzake ligt in de

---

⁴⁵ Zie: Ried fan de Fryske Beweging, *Plaknammen yn/Plaatsnamen in Fryslân*, Ried fan de Fryske Beweging, Ljouwert/ Versloot-kartografy, Hilaard, 1997.

⁴⁶ Stcrt. 1992, 176.

⁴⁷ De naam Koninklijke TNT Post wordt vanaf 16 oktober 2006 gevoerd door de organisatie die vanaf 1 mei 2002 Koninklijke TPG Post heette en daarvoor Koninklijke PTT Post.

⁴⁸ Reeds in de Statenzitting van 24 april 1985, toen het eindrapport 'Frysk yn it offisjele ferkear' en het deelrapport van de commissie Friese taal aan de orde waren, namen Provinciale Staten van Fryslân niet alleen het besluit om de naam van de provincie Friesland te wijzigen in die van provincie Fryslân, maar

gemeentelijke en provinciale autonomie, met als mogelijke uitzondering de namen van rijkswaterwegen.⁴⁹ De lagere overheden kunnen in deze materie besluiten de officiële benamingen uitsluitend in de Friese of de Nederlandse taal vast te stellen, dan wel in beide talen. Deze zelfde beleidsvrijheid geldt ook ten aanzien van kunstwerken – vooral bruggen – op de vaarwegen in Fryslân, waar de afgelopen jaren de benamingen door de desbetreffende gemeenten c.q. overige beheerders zijn vervangen door Friese benamingen.⁵⁰

Op 15 maart 2006 heeft de provincie Fryslân de waternamen in Fryslân officieel vastgesteld. De provincie Fryslân heeft daartoe de gemeentelijke naamgeving gecoördineerd en gecommuniceerd, waarbij is gestreefd naar uniformiteit in de naamgeving. Alle gemeentebesturen op het vasteland van Fryslân hebben, met uitzondering van de gemeente Harlingen, gekozen voor Friestalige waternamen. De gemeenten Het Bildt en Oost- en Weststellingwerf hebben de waternamen in respectievelijk het Bildts en het Stellingwerfs, alsmede het Fries vastgesteld. De kanalen en wateren die doorlopen in andere provincies, veranderen bij de provinciegrens in de Nederlandstalige naam. De namen worden eerst per 15 maart 2007 feitelijk ingevoerd.

- 8.87 De naamswijziging van de provincie Fryslân is verder door de Ministerraad gevolgd, toen deze in december 2001 besloot om de naam van de Politieregio Friesland officieel te wijzigen in Politieregio Fryslân. De naamswijziging is met ingang van 1 juli 2002 van kracht geworden.
- 8.88 Vastgesteld kan worden dat de regelgeving in overeenstemming is met de door Nederland in dit kader aangevane verplichting. Gemeenten hebben nu al de mogelijkheid om tweetalige plaatsnaamborden te plaatsen, ook al is de officiële woonplaatsbenaming in het Nederlands dan wel het Fries gesteld. In vrijwel alle gemeenten in het Friestalige taalgebied van de provincie Fryslân zijn aan de grenzen van de bebouwde kom tweetalige plaatsnaamborden opgesteld. Een verdere aanmoediging door de regering aan lokale overheden om tweetalige plaatsnaamborden te gebruiken, als bedoeld door het ‘Committee of Experts’, is om die reden dan ook niet nodig.
- 8.89 Verder gebruiken sommige gemeenten in de provincie Fryslân tweetalige straatnaamborden. Wel wordt – in overeenstemming met het kabinetsstandpunt van 1953 – in deze gevallen in het bestuurlijk verkeer en de adressenbestanden van instanties als Koninklijke TNT Post de Nederlandse benaming als de officiële gebezigd, tenzij de gemeente uitdrukkelijk heeft bepaald dat de Friese benaming in dit geval als de officiële benaming geldt. In de praktijk wordt door Friese

---

ook om de Nederlandse namen van provinciale waters en kanalen te wijzigen in Friestalige namen.

⁴⁹ Vgl. nota Binnenlandse Zaken van 8 februari 1995, kenmerk BW 95/N274.

⁵⁰ Vgl. Kamervragen, TK 1999-2000, Aanhangel 880.

gemeenten veelal gekozen voor ééntalige straatnaamborden, in hetzij de Friese of de Nederlandse taal. Deze eigen beleidsruimte voor Friese gemeenten is naar het oordeel van de Nederlandse regering van fundamenteel belang, mede in het licht van het principe van lokale autonomie zoals door Nederland onderschreven met ratificatie van het Europees Handvest voor lokale autonomie van 1985. De eerdere suggestie van het ‘Committee of Experts’ om de relevante gemeentelijke overheden in Fryslân aan te moedigen om tweetalige straatnaamborden te gebruiken wordt mede om die reden niet wenselijk geacht. Overigens doet artikel 10, tweede lid, van het Handvest geen uitspraak over het gebruik van tweetalige straatnaamborden.

Artikel 10, vierde lid, onderdelen a en c: aanvullende maatregelen

- 8.90 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ten einde de aanvaarde bepalingen van artikel 10, eerste, tweede en derde lid toe te passen, zich verplicht tot het nemen van de volgende maatregelen:
- a vertaling of tolkendiensten naar vereist;
  - c inwilliging voor zover mogelijk van verzoeken van ambtenaren die bekend zijn met [de Friese taal] om te worden aangesteld in het gebied waar die taal wordt gebruikt’.
- 8.91 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat Nederland zijn verplichtingen voor zover het gaat om Artikel 10, lid 4, onderdelen a en c, nakomt.⁵¹
- 8.92 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport dat bij het ontbreken van informatie inzake het nakomen van de betreffende optie niet vastgesteld kon worden of wel of niet aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.⁵²
- 8.93 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees Handvest aangegane verplichting, is hieromtrent in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.
- 8.94 Nederland heeft met het oog op vertaling of tolkendiensten een aantal wettelijke maatregelen getroffen, zoals bedoeld in artikel 10, lid 4, onderdeel a van het Europees Handvest. Ten aanzien van vertalingen zijn voorzieningen getroffen in de artikelen 2:10 en 2:11 Awb (zie ook: 8.29; 8.30, 8.45 en 8.68).

---

⁵¹ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 86.

⁵² *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 145.

- 8.95 In de eerste rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur werd onder 6.44 de vraag aan de orde gesteld, op welke wijze rapportage kan plaatsvinden inzake de maatregelen als bedoeld in artikel 10, lid 4, onderdeel c, van het Europees Handvest. Het aantal verzoeken van ambtenaren die bekend zijn met de Friese taal en die te kennen geven dat ze in de provincie Fryslân wensen te worden aangesteld, alsmede de inwilliging of niet-inwilliging van dergelijke verzoeken is onbekend. Er bestaat geen centraal registratiepunt waar de hier bedoelde verzoeken, alsmede de afhandeling ervan, worden geregistreerd.
- 8.96 Verder heeft Nederland besloten om artikel 10, vierde lid, onderdeel b, niet over te nemen, waar het gaat om aanwerving en, waar nodig, opleiding van de vereiste ambtenaren, om de redenen genoemd in de gedachtewisseling met de Tweede Kamer.⁵³ Bij die gelegenheid heeft de regering zich evenwel bereid verklaard ‘om met kracht te stimuleren dat de in deze bepaling bedoelde maatregelen worden uitgevoerd’. Gelet op deze toezegging is het opportuun om in de periodieke rapportages in het kader van het Europees Handvest verslag te doen van de maatregelen die de Nederlandse regering ter zake heeft genomen.
- 8.97 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat beide bevorderen dat personeelsleden met een baliefunctie, werkzaam bij een (semi-)overheidsinstelling in de provincie Fryslân (provincie, gemeenten, gedeconcentreerde rijksdiensten, waterschappen) cursussen Fries krijgen aangeboden om de actieve kennis van de Friese taal te vergroten (BA 4.5).
- 8.98 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat ministeries met gedeconcentreerde rijksdiensten in Fryslân de mogelijkheid tot het volgen van cursussen ter vergroting van de actieve kennis van de Friese taal onder de aandacht van deze rijksdiensten brengen. De provincie Fryslân onderneemt eenzelfde activiteit in de richting van de provinciale diensten en de gemeenten en waterschappen in de provincie Fryslân.
- 8.99 De nota taalbeleid Provincie Fryslân 2003-2007 onderscheidt twee sporen voor zover het om het interne taalbeleid gaat.⁵⁴ Enerzijds gaat het om het stimuleren van een klimaat waarin het normaal wordt gevonden om Fries te schrijven en vooral te spreken, op alle niveaus en zowel in interne als externe contacten, en anderzijds gaat het om het tonen van voorbeeldgedrag op grond van de gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging van het Fries. Om een actueel beeld van

---

⁵³ TK, 1994-1995, 24 092, 5, p. 8.

⁵⁴ Provincie Fryslân, *Nota taalbeleid Provincie Fryslân 2003-2007*, [Leeuwarden, z.j.], 21.

de beheersing en het schriftelijk gebruiken van de Friese taal in de provinciale ambtelijke dienst te verkrijgen, heeft de ambtelijke dienst in 2004 een enquête onder de provinciale medewerkers gehouden. Daaruit kwam naar voren dat 90% van de respondenten aangaf het Fries goed/zeer goed te verstaan; 65% kan het Fries goed/zeer goed lezen. Voor wat de actieve beheersing betreft gaf 53% van de respondenten aan het Fries goed/zeer goed te spreken, terwijl 15% liet weten het Fries goed/zeer goed te kunnen schrijven en 23% kan, volgens eigen zeggen, het Fries redelijk schrijven. Van de respondenten gaf 80,1% aan nimmer een friestalige tekst te schrijven, terwijl 15,9% van de respondenten laat weten dat tussen de 1 en 25% van de door hen geschreven teksten in het Fries is. Voor 1,6% van de respondenten geldt dat 76-100% van de door hen geschreven teksten in het Fries zijn en voor 1% van de respondenten geldt dat voor 51-75% van de geschreven teksten. Concluderend betekent het onderzoek dat vier procent van de respondenten meer dan een kwart van de door hen geschreven teksten Friestalig zijn. Zeven procent van de teksten die binnen het provinciale ambtelijke apparaat worden geschreven, zijn Friestalig.⁵⁵

- 8.100 Uit de hiervoor aangehaalde provinciale enquête komt ook naar voren dat 20% van de 714 respondenten een cursus Fries verstaan, lezen en spreken heeft gevolgd, terwijl 14% een cursus Fries schrijven en 66% geen cursus Fries heeft gevolgd.

Volgens opgave van de Provincie Fryslân maakten in de jaren 2003-2005 verschillende provinciale ambtenaren gebruik van de mogelijkheid om voor kosten van de werkgever hun kennis van de Friese taal te verbeteren. Daarbij gaat het om door de Afûk gegeven cursussen Fries verstaan en lezen, een intensieve cursus verstaan, lezen en spreken, een onderdompelingscursus Fries, zoals die jaarlijks op Terschelling wordt georganiseerd, en de leergangen Fries A en B.

In 2002-2003 ging het om 36 ambtenaren die één van de cursussen Friese taal volgden. In 2003-2004 ging het om respectievelijk 33 ambtenaren en in 2004-2005 namen 110 ambtenaren aan een cursus Fries deel, waarvan 28 een cursus Fries spreken volgden, 15 ambtenaren een cursus Fries verstaan en lezen, twee ambtenaren een intensieve spoedcursus, 34 ambtenaren de leergang Fries A en één ambtenaar de leergang Fries B volgde(n).⁵⁶ Het is niet bekend op welke wijze gemeenten en gedeconcentreerde rijksdiensten invulling geven aan de bepaling in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 betreffende het aanbieden van cursussen Fries aan personeelsleden met een baliefunctie.

- 8.101 Het Wetterskip Fryslân hanteert voor baliemedewerkers de functie-eis het Fries in woord en geschrift te beheersen. Daarnaast hebben dijkgraaf, secretaris-directeur, twee leden van het managementteam en twee medewerkers van de afdeling

---

⁵⁵ Alice Bouma, *Het passief en actief gebruik van het Fries binnen het provinciaal ambtenarenapparaat*, [Leeuwarden], 2004.

⁵⁶ Zie: Burgerjaarverslagen provincie Fryslân 2003, 2004 en 2005.

Communicatie in 2005 een cursus Fries (verstaan en lezen) gevolgd.⁵⁷

- 8.102 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bevordert dat ten behoeve van de beheersing van de Friese taal door het politiepersoneel in de provincie Fryslân maatregelen getroffen worden. Het politiepersoneel krijgt cursussen Fries aangeboden om zijn passieve dan wel actieve kennis van de Friese taal te vergroten (BA 4.4).
- 8.103 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat cursussen Fries worden opgenomen in de opleidingsplannen van de desbetreffende politiekorpsen. Tot op heden kent het jaarlijkse opleidingsplan van Politie Fryslân geen onderdeel of passage inzake de Friese taal. Politie Fryslân heeft laten weten dat medewerkers die aangeven hun kennis van de Friese taal te willen uitbreiden een cursus bij de Afûk kunnen volgen. Hoe vaak van deze mogelijkheid in de afgelopen jaren gebruik is gemaakt wordt niet door Politie Fryslân gedocumenteerd.⁵⁸
- 8.104 In 2005 diende een inwoner van de provincie Fryslân een klacht in betreffende een weigering van de Friese politie wegens onvoldoende kennis van de Friese taal om in die taal een aangifte van diefstal op te nemen. Uiteindelijk heeft de ingediende klacht geleid tot een uitspraak van de klachtencommissie van Politie Fryslân dat Politie Fryslân beleid dient te ontwikkelen over het gebruik van het Fries.⁵⁹ Het college van gedeputeerden van de provincie Fryslân heeft naar aanleiding van deze kwestie en die inzake de melding van het eerste kievitseï in Littenseradiel,⁶⁰ de korpsbeheerder en korpschef van Politie Fryslân geïnformeerd over het kader voor en inhoud van het Friese taalbeleid.⁶¹ Op het verzoek, gedaan in het schrijven, om te laten weten wat de Politie Fryslân gaat doen op het terrein van het Friese taalbeleid binnen de organisatie, heeft Politie Fryslân niet

---

⁵⁷ Email van het Wetterskip Fryslân aan de Fryske Akademy van 28 november 2006.

⁵⁸ Email van Politie Fryslân aan de Fryske Akademy van 16 februari 2007. De Afûk laat per email van 23 februari 2007 weten dat tot op heden drie (van de ruim 1600) medewerk(st)ers van Politie Fryslân een cursus Friese taal hebben gevolgd, dan wel volgen.

⁵⁹ Brief klachtencommissie Fryslân aan de klager van 25 januari 2006.

⁶⁰ Eerder speelde reeds de kwestie van een Nederlandstalige agent die niet bij staat was om een telefonische Friestalige mededeling van de burgemeester van Littenseradiel inzake de vondst van het eerste kievitseï in de betreffende gemeente te verstaan. In een reactie op de vraag van de burgemeester om opheldering liet de korpsbeheerder bij schrijven van 26 april 2005 weten niet de functie-eis van passieve of actieve beheersing van het Fries te hanteren, omdat dat de selectie van nieuwe agenten ernstig zou hinderen. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties schreef de burgemeester van Littenseradiel op 20 juni 2005 dat korpsbeheerder en korpschef zelf de mogelijkheid hebben om in hun eigen opleidingsbeleid aandacht te besteden aan de kennis van de Friese taal. 'Het is een regiospecifieke aangelegenheid.' (Zie: *De Moanne*, 4, 8, 2005, 2-3.)

⁶¹ Brief van Gedeputeerde Staten van Fryslân van 8 november 2005.

gereageerd. Op vragen van een lid der Eerste Kamer liet de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vervolgens weten dat de korpsbeheerder van Politie Fryslân heeft aangegeven dat het zeer wenselijk is dat politieagenten die in Fryslân werken de Friese taal in ieder geval kunnen verstaan. Passieve en actieve beheersing van het Fries verdienen meer aandacht en politiemedewerkers zullen ondersteund moeten worden bij het verwerven van kennis van het Fries.⁶²

8.105 Verder kan in dit verband worden gewezen op de cursussen Fries ten behoeve van leden en medewerkers van rechtbank en gerechtshof in de provincie Fryslân (zie: 7.25 en 7.26).

Artikel 10, vijfde lid, achternamen in de Friese taal

8.106 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland ingestemd met de bepaling ‘het gebruik of de aanneming toe te staan van achternamen in [de Friese taal] op verzoek van de betrokkenen’.

8.107 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport geoordeeld dat Nederland niet aan de onder artikel 10, vijfde lid, van het Europees Handvest aangegane verplichting voldeed. Het ‘Committee’ had overigens kennis genomen van het feit dat de regering de mogelijkheid tot verruiming van de mogelijkheden tot geslachtsnaamswijziging nader onderzocht.⁶³

8.108 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat aan de overeengekomen verplichtingen wordt voldaan.⁶⁴

8.109 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk zich inspant een wettelijke regeling inzake de wijziging van de geslachtsnaam te realiseren, die het mogelijk maakt dat een Friese naam dan wel de Friese schrijfwijze erkend wordt als de officiële geslachtsnaam in de GBA (BA 4.7). Aan deze toezegging wordt inmiddels uitvoering gegeven (zie: 8.113)

8.110 In de Memorie van Toelichting bij het voorstel van wet tot goedkeuring van het Europees Handvest heeft de regering uiteengezet dat ‘voor enkele verdragsbepalingen geldt dat ze voor Nederland volstrekt vanzelfsprekend zijn.

---

⁶² Kamerstukken I 2005/06, Aanhangsel van de Handelingen, 11-12.

⁶³ *Report of the Committee of Experts, 2001, 87.*

⁶⁴ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 148.*

Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het in artikel 10, vijfde lid, verwoorde recht van personen om hun achternaam in een regionale taal of taal van een minderheid te mogen voeren.⁶⁵

- 8.111 In dit verband kan vermeld worden dat in Nederland meestal de naam wordt gevoerd die men officieel heeft. De officiële naam blijkt veelal uit de registers van de burgerlijke stand. Aan de in deze registers opgenomen akten ontleent de gemeentelijke basisadministratie (GBA) persoonsgegevens, onder andere de gegevens over de geslachtsnaam en, op verzoek, het eventueel gebruik van de naam van de (ex-)echtgenoot of (ex-)geregistreerde partner.⁶⁶ Een andersluidend verzoek om in de GBA aan te laten duiden dat men onder een andere naam ingeschreven wil worden dan men officieel heeft, kan niet gedaan worden.
- 8.112 Gezien de regel dat een ieder vrij is om een andere dan de officiële naam te voeren, staat het iemand thans ook vrij om de achternaam in de Friese taal te voeren. Wel zal aanschrijving door een bestuursorgaan in zijn algemeenheid onder de officiële naam dan wel, op verzoek, onder de naam van de (ex-)echtgenoot of (ex-)geregistreerde partner plaatsvinden, aangezien daarbij gebruik gemaakt wordt van de GBA-gegevens.
- 8.113 Krachtens artikel 7, eerste lid, Boek 1, Burgerlijk Wetboek, kan de geslachtsnaam van een persoon op zijn verzoek, of op verzoek van zijn wettelijke vertegenwoordiger door de Koning worden gewijzigd. Voor officiële wijziging van de geslachtsnaam bestaan regels die zijn opgenomen in het Besluit van 6 oktober 1997, houdende regels voor geslachtsnaamswijziging (Stb., 1997, 463). Bij besluit van 29 oktober 2002 (Stb. 2002, 531) is geregeld dat personen met een Nederlandse geslachtsnaam die voorheen zelf een Friese geslachtsnaam hebben gehad of van wie een van de voorouders een daarmee overeenstemmende Friese geslachtsnaam heeft gehad, door middel van naamswijziging de mogelijkheid te bieden om de desbetreffende Friese naam in de huidige Friese spelling te verkrijgen of herkrijgen. Naamswijziging is eveneens mogelijk indien er sprake is van een Friese geslachtsnaam waarop de Nederlandse spelling is toegepast (vgl 8.8 en 8.9).
- 8.114 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat de Nederlandse regelgeving in overeenstemming is met de door Nederland aangegane verplichtingen uit artikel 10 van het Europees Handvest.
- Voor de bepalingen van artikel 10 die door Nederland zijn aanvaard, richt de aandacht van de Nederlandse regering zich, in samenwerking met het Provinciaal

---

⁶⁵ TK, 1994-1995, 24 092, 3, p. 4.

⁶⁶ Vgl. Art. 34 Wet Gemeentelijke basisadministratie (Stb. 1994, 494) en Bijlage I, onder 10, bij deze wet, zoals die luidt sinds 17 december 1997 (Stb. 1997, 660).

Bestuur van Fryslân, op de implementatie van de maatregelen en de randvoorwaarden. In dat kader past aandacht voor de nog door de ministeries vast te stellen verordeningen betreffende het gebruik van de Friese taal door de rijksdiensten in wier ressort de provincie Fryslân valt, alsmede Politie Fryslân.

9 Artikel 11: Media

- 9.1 De publieke omroep, inclusief de regionale en lokale omroep, alsmede de commerciële omroep, zijn in Nederland wettelijk geregeld in de Mediawet (Stb. 1987, 249, laatstelijk gewijzigd op 6 oktober 2005), alsmede het Mediabesluit (Stb. 1987, 573, laatstelijk gewijzigd op 16 januari 2006). Artikel 9 van de Wet zegt dat er een Commissariaat voor de Media is. Het Commissariaat kent op verzoek zendtijd toe, voert het toezicht op de nakoming van de regelgeving uit en heeft het financieel toezicht op de publieke omroep. Het Mediabesluit is een Algemene maatregel van bestuur, waarin nader invulling wordt gegeven aan de mediawettelijke bepalingen.
- 9.2 Met ingang van 1 januari 2006 legt de Wet van 7 april 2005 tot wijziging van de Mediawet in verband met een nieuwe financieringsstructuur voor de regionale publieke omroep (Stb. 2005, 236) de zorg voor de bekostiging van het functioneren van tenminste één regionale omroepinstelling in de provincie bij het provinciebestuur. Deze zorg betreft de vergoeding van de kosten die rechtstreeks verband houden met het functioneren van de regionale omroepinstelling, voor zover die kosten niet op andere wijze zijn gedekt, op zodanige wijze dat een kwalitatief hoogwaardige programmering mogelijk is en continuïteit van bekostiging is gewaarborgd. Deze bekostiging waarborgt in ieder geval dat per provincie het in 2004 bestaande niveau van activiteiten met betrekking tot de verzorging van radio- en televisieprogramma's en van de activiteiten als bedoeld in artikel 13c, derde lid, van de regionale omroepinstelling(en) ten minste gehandhaafd blijft.
- 9.3 In mei 2003 hebben Provinciale Staten een representativiteits- en bekostigingsverklaring betreffende Omrop Fryslân aan het Commissariaat voor de Media afgegeven. Het Commissariaat voor de Media heeft vervolgens bij schrijven van 4 september 2003 aan Omrop Fryslân een zendmachtiging voor radio en televisie verstrekt die loopt tot september 2008.
- 9.4 Het 'Committee of Experts' stelt vast dat Friese radio en televisie niet anders is geregeld dan de regionale radio en televisie in andere regio's in Nederland en dat de extra-kosten om in het Fries uit te zenden niet in het beschikbaar stellen van middelen wordt meegenomen. Het 'Committee of Experts' dringt er, evenals in het eerste rapport van het 'Committee of Experts' van 2001, opnieuw bij het Rijk op aan om rekening te houden met de bijzondere behoeften van Friese omroep en een versterken van de financiële steun te overwegen.¹ Het 'Committee of Experts' dringt er bij het Rijk verder op aan om geormerkte gelden voor de Friese

---

¹ *2nd Report of the Committee of Experts, (2004), 149.*

omroep beschikbaar te stellen.² Het ‘Committee of Experts spoort het Rijk ten slotte aan om het gebruik van de Friese taal in de commerciële omroep aan te moedigen.³

9.5 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bevordert dat Omrop Fryslân TV op basis van het Fries als tweede rijkstaal, voldoende middelen heeft om een volledige en veelzijdige programmering te realiseren (BA 5.1) (Zie: 9.13). Over de bevordering van het gebruik van het Fries in commerciële radio- en televisieprogramma’s bevat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken (zie: 9.34).

9.6 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland geen bepalingen in het Europees Handvest met betrekking tot de geschreven media onderschreven (vgl. art. 11, eerste lid, onderdelen e, f of g). In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân echter overeengekomen om zich in te spannen dat er voldoende middelen zijn om een zo volledig en veelzijdig mogelijk aanbod van Friestalige geschreven media te realiseren (BA 5.5). ‘Geschreven media’ kunnen, voorzover het gaat om dag- en nieuwsbladen en tijdschriften, een beroep op het Bedrijfsschap voor de Pers voor financiële steun doen.

De provincie Fryslân heeft op 5 juli 2005 besloten om het beleid inzake de Friestalige geschreven media, zoals daartoe eerder in 2001 werd besloten, vooreerst tot 1 januari 2007 voort te zetten. Voor na die datum is ondertussen een beleid voor de Friestalige geschreven media 2007-2010 vastgesteld. Voor de periode 2002-2006 is jaarlijks een bedrag van 226.890 euro beschikbaar.⁴

Artikel 11, eerste lid, onderdeel a, onder iii, publieke omroep (radio en televisie)

9.7 Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht, voor de gebruikers van de Friese taal in de provincie Fryslân ‘voor zover de autoriteiten direct of indirect bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol op dit terrein

---

² *2nd Report of the Committee of Experts*, (2004), 157.

³ *2nd Report of the Committee of Experts*, (2004), 158.

⁴ Van het genoemde provinciale bedrag gaat 181.512 euro naar de thematijdschriften, zoals die sinds september 2002 viermaal jaarlijks en in een oplage van ca. 20.000 exemplaren per nummer, worden uitgegeven door de Afûk, en is een bedrag van 45.378 euro bestemd voor het cultureel-literaire tijdschrift *de Moanne*, dat sinds september 2002 tienmaal per jaar verschijnt. Sindsdien is het aantal abonnee’s gegroeid van 350 naar 750. De provincie Fryslân maakt verder tot 1 januari 2007 de Friestalige F-side mogelijk, zoals die sinds 1994 en tegenwoordig zo’n twintig maal per jaar in beide Friese dagbladen verschijnt. Het literaire tijdschrift *Hjir* wordt gesubsidieerd met een bedrag van bijna 9000 euro per jaar. Het literaire internettijdschrift *Farsk* wordt sinds 2006 ondersteund met een bedrag van ruim 13.000 euro per jaar. Zowel *de Moanne*, *Hjir* als *Farsk* worden financieel gesteund door het Nederlands Literair Productie en Vertalingen Fonds. Vanaf 2002 verscheen met provinciale steun ondertussen veertien maal *Styl*, een Friestalige katern in het tijdschrift *Friesland Post*.

spelen en met eerbiediging van het beginsel van de onafhankelijkheid en autonomie van de media:

a. voor zover radio en televisie een openbare dienst zijn:

iii. voldoende voorzieningen te treffen opdat zendgemachtigden programma's in de [Friese taal] aanbieden'.

Nederland kent publieke omroep op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

- 9.8 Het 'Committee of Experts' heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat Omrop Fryslân Friestalige televisieprogramma's produceert voor het **landelijke** publieke net.⁵ Ging het toen om 31 uur televisie per jaar, thans worden 37 uur televisie geproduceerd door Omrop Fryslân en uitgezonden door de NOS (vgl. 9.11).⁶ Deze programma's zijn deels bestemd voor een algemeen publiek, deels voor uitzendingen schooltelevisie.
- 9.9 Het 'Committee of Experts' stelt verder in zijn eerste rapport vast dat Omrop Fryslân, anno 2002, wekelijks 118 uur radio-programma's verzorgt, alsmede een dagelijks televisieprogramma van anderhalf uur. Omrop Fryslân als **regionale** publieke omroep dagelijks één uur Friestalige televisie- en acht uur Friestalige radioprogramma's uitzendt. De financiering van deze regionale programma's van Omrop Fryslân komt, zo merkt het 'Committee of Experts' op, overeen met die voor andere regionale omroepen in Nederland.⁷
- 9.10 Het 'Committee of Experts' is van oordeel dat de Nederlandse regering voldoet aan de door Nederland aanvaarde optie a (iii) in artikel 11 van het Europees Handvest. Tegelijk wijst het 'Committee of Experts' op de noodzaak om te komen tot een bijzondere, geormerkte financiering voor de Friestalige programma's, zodat Omrop Fryslân zijn bijzondere taak in dezen kan vervullen.⁸ Aanbeveling 3 van het 'Committee of Experts' vraagt de specifieke behoeften van

---

⁵ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 88.

⁶ *Omrop Fryslân* onderscheidt zich met zijn uitzendingen voor het landelijke publieke net van de andere regionale omroepen in Nederland. Tegelijk heeft de wijziging van de Mediawet van 13 mei 2004 (Stb.2004, 233) een einde gemaakt aan de eerder in artikel 64a, tweede lid, opgenomen verspreidingsbeperking voor lokale en regionale omroepprogramma's. Het was Omrop Fryslân sinds medio 1998, in afwijking van de overige regionale omroepen in Nederland, in beginsel toegestaan om op grond van het genoemde artikel 64a, tweede lid, Mediawet, zijn uitzendingen buiten de provincie Fryslân te verspreiden. Anno 2006 zijn de radioprogramma's van Omrop Fryslân naast het gebruikmaken van de ether en het internet, per kabel buiten Fryslân te ontvangen in alle gemeenten in de provincie Drenthe, en verschillende gemeenten in de provincies Flevoland, Gelderland, Groningen, Noord- en Zuid-Holland en Overijssel. Vanaf 10 november 2006 worden de programma's van Omrop Fryslân tevens per Astra-satelliet *free-to-air* uitgezonden. Daarmee zijn de Friese programma's in geheel Europa te ontvangen.

⁷ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 88- 89.

⁸ *2nd Report of the Committee of Experts*, (2004), 157.

de omroep in de Friese taal in aanmerking en een grotere financiële steun in overweging te nemen (vgl. 9.13).⁹

- 9.11 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 bevat geen afspraken over het aantal uren Friese televisieprogramma's, bestemd voor een algemeen publiek, die via het landelijke publieke net worden uitgezonden. Daarover werden in een eerder stadium afspraken gemaakt.¹⁰ Op basis van die eerder gemaakte afspraken maakt Omrop Fryslân -met uitzondering van de zomermaanden- 's zondags een dertig minuten durend televisieprogramma op Nederland 1, dat vervolgens 's avonds tussen 18.00 en de volgende ochtend 10.00 uur wordt herhaald op de regionale zender. In totaal gaat het daarbij om 21 uren televisie op jaarbasis. Ten slotte produceert Omrop Fryslân per jaar in totaal 16 uren en acht minuten schooltelevisie op Nederland 3, opgedeeld in tien uur ten behoeve van het basisonderwijs en zes uur voor de basisvorming in het voortgezet onderwijs. Ergo, anno 2006 worden jaarlijks ruim 37 uur Friestalige televisieprogramma's uitgezonden op het **landelijke** net.
- 9.12 Ten aanzien van Omrop Fryslân als **regionale** publieke omroep zijn in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken vastgelegd over het aantal zenduren waarop Omrop Fryslân recht heeft. Hierop wordt nader ingegaan in 9.22.
- 9.13 Wel hebben Rijk en provincie Fryslân in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Rijk bevordert dat Omrop Fryslân TV op basis van het Fries als tweede rijkstaal, voldoende middelen heeft om een volledige en veelzijdige programmering te realiseren (BA 5.1).¹¹
- 9.14 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn geen afspraken gemaakt met betrekking tot het door lokale zendgemachtigden aanbieden van uitzendingen in de Friese taal. Wel zijn in de provincie Fryslân verschillende **lokale** publieke omroeporganisaties werkzaam (zie: 9.27 -9.29).
- 9.15 In het uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een jaarlijks te bepalen incidenteel bedrag beschikbaar stelt aan Omrop Fryslân voor de ontwikkeling en/of productie van televisieprogramma's.

---

⁹ *2nd Report of the Committee of Experts*, (2004), p.31.

¹⁰ Vgl.: *Tweede Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur*, 1993, art. 5.4.1.

¹¹ Bij schrijven van 7 februari 2006 inzake de voortgang uitvoering bestuursafpraak Friese taal en cultuur heeft het college van gedeputeerde staten van Fryslân het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onder meer gewezen op de zijns inziens tekort schietende financiële inspanning van rijkswege om Omrop Fryslân een volledige en veelzijdige programmering mogelijk te doen maken.

Daarbij gaat het met name om kinderprogramma's en programma's die gewijd zijn aan (andere uitingen van) de Friese taal en cultuur. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vraagt bij het bestuur van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties aandacht voor het belang van oorspronkelijk Friestalig televisiedrama voor volwassenen en verzoekt daar rekening mee te houden bij het behandelen van aanvragen van Omrop Fryslân.

- 9.16 In het uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stellen het Rijk en de provincie Fryslân vast dat aan de onderdelen BA 5.2, 5.3, 5.5 en 5.6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010 wordt voldaan. Daarbij gaat het achtereenvolgens om de mogelijkheid om aanspraak te maken op steun uit het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties (BA 5.2, 5.3); de aanwezigheid van voldoende middelen ter realisering van een zo volledig en veelzijdig mogelijk aanbod van Friestalige media, voor zover het persmedia (dag-, nieuws- en opiniebladen) betreft, welke een beroep kunnen doen op het Bedrijfsfonds voor de Pers (BA 5.5), alsmede het aantal uren ten behoeve van Friese schooltelevisie (BA 5.6).
- 9.15 De Mediawet stelt, waar het gaat om het gebruik van de Nederlandse en Friese taal, enkele eisen aan televisieprogramma's die voor deze rapportage van belang zijn. Zo bepaalt de Mediawet in artikel 54a, lid 1, dat instellingen die zendtijd hebben verkregen ten minste vijftig procent van hun zendtijd voor televisie moeten besteden aan oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen. Onder oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen kunnen niet worden verstaan 'in het Nederlands- of Fries ondertitelde of nagesynchroniseerde programma-onderdelen.' 'Gemengde programma-onderdelen' zoals het dagelijkse televisiejournaal, zullen wel in hun geheel meegeteld mogen worden, tenzij de Nederlandse of de Friese taal daarin een zeer ondergeschikte plaats inneemt.' (vgl. Stb. 1992, 334, p. 28).¹² De bepaling in artikel 54a, lid 1 van de Mediawet geldt voor de publieke omroep als geheel, dus zowel voor het landelijke net als ook voor de regionale en lokale omroepen.¹³ De door het Commissariaat voor de Media opgestelde beleidsregels geven nadere uitwerking aan deze bepaling (vgl. 9.17 e.v.).
- 9.17 Verschillende artikelen van de door het Commissariaat voor de Media op 30 augustus 2005 opnieuw vastgestelde beleidsregels programmaquota zijn ook voor de regionale publieke omroep van belang als het gaat om oorspronkelijk Nederlands- of Friestalig programmaonderdelen bedoeld in art. 54a, eerste lid, van

---

¹² Bij de berekening van het percentage Nederlandstalige of Friestalige programmaonderdelen wordt de zendtijd besteed aan reclame niet meegerekend. Op het Friese taalgebruik in reclamespots wordt ingegaan in 11.25 en 11.26.

¹³ Een soortgelijke bepaling geldt voor de commerciële omroep. Een en ander is geregeld in art. 521 Mediabesluit (vgl. 9.36 en 9.37).

de Mediawet.¹⁴ Artikel 6 van genoemde beleidsregels bepaalt dat als oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen, bedoeld in art.54a, eerste lid, van de Mediawet mede worden aangemerkt:

- a. Programmaonderdelen die Nederlands- of Friestilig zijn ingesproken;
- b. Programmaonderdelen die onderdelen van niet Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen bevatten, die in de Nederlandse of Friese taal worden begeleid door een presentator.

9.18 Artikel 8 van de beleidsregels programmaquota bepaalt:

- 1 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen bedoeld in artikel 54a van de Mediawet wordt uitgegaan van de totale hoeveelheid zendtijd per net en per kalenderjaar.
- 2 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen worden herhalingen van eerdere uitzendingen meegeteld.

9.19 Verder bevat de Mediawet een aantal bepalingen die specifiek voor regionale (en/of lokale) omroep van belang zijn. Omdat de activiteiten van Omrop Fryslân zich met name op de regionale omroep richten, wordt in deze rapportage nog bij enkele van deze bepalingen nader stilgestaan, waar het gaat om de toewijzing van zendtijd (vgl. 9.20-9.22) en waar het gaat om de financiering van regionale omroep (vgl. 9.23-9.26).

9.20 Artikel 42, lid 1, Mediawet, maakt het mogelijk dat het Commissariaat voor de Media voor regionale en lokale omroep zendtijd kan toewijzen aan een regionale onderscheidenlijk lokale omroepinstelling, op aanvraag van die instelling. Artikel 42, lid 4, Mediawet zegt dat de zendtijd voor regionale en lokale omroep telkenmale voor tenminste vijf jaar wordt toegewezen. Dit betekent dat per provincie of gemeente één regionale of lokale omroepinstelling het recht krijgt om gedurende tenminste vijf jaar programma's uit te zenden. De precieze omvang van de zendtijd kan evenwel jaarlijks door het Commissariaat worden bepaald. Verder kan het Commissariaat de dagen, uren en programmanetten aanwijzen waarop de programma's van de instellingen die zendtijd hebben verkregen voor lokale en regionale omroep zullen worden uitgezonden. Met betrekking tot Omrop Fryslân maakt het Commissariaat van deze bevoegdheden gebruik.

9.21 Artikel 43, lid 1, Mediawet, geeft aan dat de toewijzing van zendtijd eerst plaatsvindt nadat Provinciale Staten dan wel de gemeenteraad hebben resp. heeft

---

¹⁴

Stcrt. 2005, 189, p. 20.

geadviseerd over de vraag of de instelling aan de eisen voldoet die de Mediawet stelt. Dat advies wordt éénmaal in de vijf jaren aan het Commissariaat voor de Media uitgebracht. Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft laatstelijk bij schrijven van 18 juni 2003 bedoeld advies aan het Commissariaat voor de Media uitgebracht. Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft tegelijkertijd laten weten bereid te zijn om zorg te dragen voor de bekostiging van de stichting Omrop Fryslân. Het Commissariaat voor de Media heeft laatstelijk bij schrijven van 4 september 2003 zendtijd aan Omrop Fryslân toegewezen voor het verzorgen van publieke radio- en televisieprogramma's. Deze zendtijdtoewijzing is geldig tot 2 september 2008.

- 9.22 In de hiervoor (9.21) genoemde zendtijdaanwijzing heeft Omrop Fryslân voor de uitzending van een regionaal radioprogramma voor algemene omroep door middel van een omroepzender in de provincie Fryslân zendtijd toegewezen gekregen van maandag tot en met vrijdag van 06.00 tot 23.00 uur en op zaterdag en zondag van 09.00 tot 23.00 uur. Dat betekent 131 uren radio op weekbasis. In de uren dat Omrop Fryslân geen programma's verzorgt, wordt het landelijke programma van Radio 1 via de zender uitgezonden. Naast de bovenstaande zendtijd voor het reguliere programma heeft Omrop Fryslân tien uur zendtijd per jaar toegewezen gekregen voor het verzorgen van Friese schoolprogramma's en 24 minuten en 30 seconden per week voor het uitzenden van Open School-programma's (vgl. 9.11). Verder heeft Omrop Fryslân zendtijd toegewezen gekregen voor de uitzending van een regionaal televisieprogramma voor algemene omroep van maandag tot en met zondag van 0.00 tot 24.00 uur door middel van een omroepzender in de provincie Fryslân. In de praktijk houdt deze toewijzing in dat Omrop Fryslân iedere dag van 18.55 uur tot 20.00 uur een regionaal televisieprogramma verzorgt.¹⁵ De resterende 18 uren worden ingevuld met Friestalige teksttelevisie. Bovendien verzorgt Omrop Fryslân een teleteksteditie op haar programma net.¹⁶
- 9.23 Bij wet van 7 april 2005 (Stb. 2005, 236) is de financieringsstructuur voor de regionale publieke omroep gewijzigd. Vanaf 1 januari 2006 (Stb. 2005, 268) draagt het provinciebestuur op grond van art.107 van de Mediawet, zorg voor de bekostiging van het functioneren van tenminste één regionale omroepinstelling, voor zover die kosten niet op andere wijze worden gedekt, op zodanige wijze dat een kwalitatief hoogwaardige programmering mogelijk is en continuïteit van bekostiging is gewaarborgd. Deze bekostiging waarborgt in ieder geval dat per

---

¹⁵ Vanaf 1 maart 2002 heeft Omrop Fryslân het aanvangsuur voor de dagelijkse televisie-uitzendingen met een uur vervroegd. Vanaf die datum beginnen de uitzendingen op werkdagen om 17.55 uur en op zondagen om 18.00 uur. Vanaf 1 september 2005 is Omrop Fryslân overgegaan op een uitzending van twee uren, waarin de nieuwsuitzending *Hjoed* op ieder heel uur een vast onderdeel vormt. De uitzendingen vinden op werkdagen plaats tussen 17.55 uur en 20.00 uur en op zater- en zondagen tussen 17.55 uur, resp. 18.00 uur, en 19.00 uur, om vervolgens tot de volgende ochtend 10.00 uur te worden herhaald.

¹⁶ Het uitzenden van teletekstprogramma's door lokale en regionale publieke omroep is wettelijk mogelijk op grond van artikel 42, lid 7, Mediawet.

provincie het in 2004 bestaande niveau van de activiteiten met betrekking tot de verzorging van radio- en televisieprogramma's en van de activiteiten als bedoeld in art. 13c, derde lid, van de regionale omroepinstelling(en) tenminste gehandhaafd blijft.¹⁷

De wijze van financiering van Omrop Fryslân verschilt overigens niet van die van de andere regionale omroepen. Van een bijdrage of subsidie op basis van het Fries als tweede rijkstaal zoals afgesproken in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is op dit moment geen sprake (vgl. 9.13).

- 9.24 De provincie kan ook zelf, naast de reguliere subsidiëring van Omrop Fryslân, bijzondere gelden ter beschikking stellen aan de regionale publieke omroep. Provinciale Staten van Fryslân hebben op 19 december 2001 besloten om Omrop Fryslân te ondersteunen met een bedrag van 771.000 euro in 2001 en voor de twee daarop volgende jaren met een bedrag van ieder 907.000 euro. Vervolgens hebben Provinciale Staten besloten om voor de periode 2004-2006 Omrop Fryslân jaarlijks een geïndexeerde bijdrage van 907.560 euro ter beschikking te stellen, te gebruiken voor de verbreding en verdieping van de radio- en televisieprogrammering.¹⁸
- 9.25 Bij brief van 25 augustus 2003 heeft de provincie Fryslân zich tot het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gewend, met de wens verder inhoud te geven aan bepaling 5.1 van de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001-2010 (vgl. 9.5). In een vervolgschrijven van 3 februari 2004 zijn concrete voorstellen gedaan over de mogelijke bestemming van nieuwe middelen. In haar antwoord van 16 april 2004 heeft de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap laten weten niet over de middelen te beschikken om aan de wensen van de provincie Fryslân en Omrop Fryslân te kunnen voldoen. Bij schrijven van 12 oktober 2004 liet de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vervolgens weten 100.000 euro aan Omrop Fryslân ter beschikking te stellen voor het realiseren van enkele bijzondere activiteiten, zoals het verrichten van nader onderzoek naar de mogelijkheden van een op jongeren gericht Friestalg radiostation, voor televisie-uitzending adaptatie van een tweetal toneelproducties en onderzoek naar het gebruik van de Friese taal onder leerlingen van het basisonderwijs. Het incidentele subsidie is vervolgens ter grootte van een bedrag van 50.000 euro ook voor de jaren 2005 en 2006 toegekend.
- 9.26 Bij schrijven van 7 februari 2006 heeft de provincie Fryslân de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geïnformeerd over de aan het Nederlandse

---

¹⁷ Deze bepalingen uit de Mediawet hebben alleen betrekking op de regionale publieke omroep (dus niet op de lokale omroep). Voor het jaar 2006 bedraagt de provinciale bijdrage voor Omrop Fryslân, exclusief de tijdelijke bijdrage ter verbreding en verdieping van de radio/ en televisieprogramma's (vgl. 9.24), een bedrag van 8.313.273 euro.

¹⁸ Anno 2006 is de geïndexeerde provinciale bijdrage opgelopen tot een bedrag van 956.992 euro.

parlement ondertussen voorgelegde toekomstvisie van Omrop Fryslân. Daarop liet de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bij schrijven van 8 maart 2006 aan de provincie Fryslân weten dat de ‘zichtbaarheid en vitaliteit van de Friese taal en cultuur van rijkswege adequaat wordt ondersteund.’ In haar toelichting wijst de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op de tot 1 januari 2006 bestaande ondersteuning van de Friese taal en cultuur in de vorm van een jaarlijkse rijksbijdrage van ca. 440.000 euro. Deze rijksbijdrage is per 1 januari 2006 met instemming van de provincie Fryslân geclausuleerd overgeheveld naar het Provinciefonds. Met betrekking tot de ondersteuning van Omrop Fryslân wijst de staatssecretaris op het in werking treden van de wet van 7 april 2005 tot wijziging van de Mediawet in verband met een nieuwe financieringsstructuur voor de regionale publieke omroep (Stb. 2005, 236) welke de verantwoordelijkheid voor de financiering van de regionale omroep vanaf 1 januari 2006 niet langer bij het Rijk legt (vgl. 9.2). Ten slotte wijst de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op haar toezegging voor een incidentele bijdrage aan Omrop Fryslân voor achtereenvolgens 2004, 2005 en 2006 (vgl. 9.25), alsmede de mogelijkheid voor Omrop Fryslân om een beroep te doen op de faciliteiten van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties (vgl. 9.42 e.v.).

- 9.27 In de provincie Fryslân zijn vijftien publieke lokale omroeporganisaties actief die in 19 gemeenten uitzendingen verzorgen. Daarbij gaat het in hoofdzaak om radio-uitzendingen. Voor zover televisie-uitzendingen worden verzorgd, zoals bijvoorbeeld door de stichting Oskar ten behoeve van de inwoners van de gemeente Skarsterlân, betreft het, exclusief herhalingen, hoogstens één uur per week.
- 9.28 Onderzoek van de Fryske Akademy, uitgevoerd in 1998, laat zien dat het merendeel van de uitzendingen van de lokale omroepen in de provincie Fryslân in het Nederlands gebeurt. De zestien in het onderzoek opgenomen lokale omroepen zonden 2,5 maal vaker in het Nederlands, dan in het Fries uit. Slechts één van de betreffende lokale omroepen bleek over beleid inzake het taalgebruik te beschikken. Twee lokale omroepen zonden feitelijk alleen in de Nederlandse taal uit, één lokale omroep zond feitelijk alleen in het Fries uit.¹⁹
- 9.29 De Afûk heeft in 1996 twee cursussen Fries voor medewerkers van lokale omroepen in Fryslân georganiseerd. Sindsdien heeft een dergelijke cursus niet weer plaatsgevonden.

Artikel 11, eerste lid, onderdeel b, onder ii, niet-publieke omroep (radio)

Artikel 11, eerste lid, onderdeel c, onder ii, niet-publieke omroep (televisie)

---

¹⁹

Piet Hemminga, Oer betsjutting en taal fan de lokale omroep, in: *It Beaken*, 1999, 61, 1, 25-40.

- 9.30 Bij aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht, voor de gebruikers van de Friese taal in de provincie Fryslân ‘voor zover de autoriteiten direct of indirect bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol op dit terrein spelen en met eerbiediging van het beginsel van de onafhankelijkheid en autonomie van de media:
- 1.1 het regelmatig uitzenden van radioprogramma’s in de [Friese taal] aan te moedigen en/of te vergemakkelijken;
  - 1.2 het regelmatig uitzenden van televisieprogramma’s in de [Friese taal] aan te moedigen en/of te vergemakkelijken’.

Met het oog hierop heeft Nederland ten aanzien van televisieprogramma’s van commerciële omroepinstellingen een wettelijke regeling getroffen.

- 9.31 Blijkens de toelichting op artikel 11, eerste lid, van het Europees Handvest (zie: Explanatory report, paragraaf 110) hebben de onderdelen b en c betrekking op de niet-publieke sector.
- 9.32 In zijn eerste rapport heeft het ‘Committee of Experts’ aangegeven dat niet is voldaan aan de door Nederland aanvaarde opties b (ii) en c (ii) in artikel 11 van het Europees Handvest.²⁰
- 9.33 Ten aanzien van de commerciële omroep erkent het ‘Committee of Experts’ in zijn tweede rapport dat wettelijk is vastgelegd dat 40% van de programma’s van de commerciële omroep in het Nederlands of Fries dient te zijn, maar wijst erop dat de minderheidstaal het in een dergelijke gelijkheidsbenadering altijd van de meerderheidstaal verliest. Het ‘Committee of Experts’ houdt echter vast aan zijn opvatting dat de door Nederland aanvaarde opties niet zijn vervuld, totdat nadere gegevens over het gebruik van het Fries in commerciële omroepprogramma’s beschikbaar zijn.²¹
- 9.34 Over de bevordering van het gebruik van het Fries in commerciële radio- en televisieprogramma’s bevat de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraken. Wel bestaan er in Fryslân commerciële organisaties die radio en/of televisie uitzenden.²²

---

²⁰ *Report of the Committee of Experts*, (2001), 91.

²¹ *2nd Report of the Committee of Experts*, (2004), 160.

²² In de toestemming die het Commissariaat voor de Media verleent voor het uitzenden van een commercieel radio- of televisieprogramma is wel de naam van de omroepinstelling bepaald, maar niet het verzorgingsgebied. In principe kan een commerciële omroepinstelling het programma waar toestemming voor is verleend in geheel Nederland uitzenden. Aan de hand van de vestigingsplaats van

- 9.35 Artikel 71o van de Mediawet bepaalt dat
- 1 Het televisieprogramma van een commerciële omroepinstelling bestaat voor ten minste veertig procent uit oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programma-onderdelen.
  - 2 Bij algemene maatregel van bestuur kan worden bepaald welk percentage van de in het eerste lid bedoelde programmaonderdelen ten minste wordt voorzien van ondertiteling ten behoeve van mensen met een auditieve beperking.
  - 3 Het Commissariaat voor de Media kan in bijzondere gevallen ten aanzien van een bepaalde commerciële omroepinstelling desgevraagd en onder voorwaarden de in het eerste en tweede lid bedoelde percentages lager stellen.²³
  - 4 Het eerste lid is niet van toepassing op een programma voor bijzondere omroep.²⁴

9.36 Verschillende artikelen van de door het Commissariaat voor de Media op 30 augustus 2005 opnieuw vastgestelde beleidsregels programmaquota (Stcrt. 2005, 189, p. 20) zijn ook voor de commerciële omroep van belang als het gaat om oorspronkelijk Nederlands- of Friestalig programmaonderdelen bedoeld in art. 71o, eerste lid, van de Mediawet. Artikel 6 van genoemde beleidsregels bepaalt dat als oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen, bedoeld in art.54a, eerste lid, van de Mediawet mede worden aangemerkt:

- a. Programmaonderdelen die Nederlands- of Friestalig zijn ingesproken;
- b. Programmaonderdelen die onderdelen van niet Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen bevatten, die in de Nederlandse of Friese taal worden begeleid door een presentator.

9.37 Artikel 8 van de beleidsregels programmaquota bepaalt:

- 1 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen bedoeld in artikel 71o van

---

de betreffende instellingen kan worden vastgesteld dat tien commerciële omroepen in de provincie Fryslân zijn gevestigd, te weten Atalanta FM te Sneek, Freez FM te Leeuwarden, Gerstel Produkties B.V. te Harlingen, Radio Caroline, Sneek, Radio NL, Sneek, Radio Piraat, Leeuwarden, Radio Seagull, Harlingen, Radio Waddenzee, Harlingen, Waterstad FM, Sneek en Waterstad FM Groningen, Sneek.

²³ Een en ander is geregeld in artikel 10 van de Beleidsregels programmaquota van het Commissariaat voor de Media.

²⁴ Bijzondere omroep is volgens art.1.1. van de Mediawet een programma dat gecodeerd wordt uitgezonden en bestemd is voor ontvangst door een deel van het algemene publiek, bestaande uit diegenen die met de omroepinstelling die het programma verzorgt, een tot het ontvangst van het programma strekkende overeenkomst hebben gesloten.

de Mediawet wordt uitgegaan van de totale hoeveelheid zendtijd per net en per kalenderjaar.

- 2 Voor de vaststelling van het behaalde percentage oorspronkelijk Nederlands- of Friestalige programmaonderdelen worden herhalings van eerdere uitzendingen meegeteld.

Artikel 11, eerste lid, onderdeel f, onder ii: stimuleringsmaatregelen voor audiovisuele producties

- 9.38 Bij aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht, voor de gebruikers van de Friese taal in de provincie Fryslân ‘voor zover de autoriteiten direct of indirect bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol op dit terrein spelen en met eerbiediging van het beginsel van de onafhankelijkheid en autonomie van de media:
- f (ii) bestaande maatregelen voor financiële steun ook toe te passen op audiovisuele producties in de [Friese taal]’.
- 9.39 Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat Nederland met de Stichting Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties, waarop ook de regionale omroep een beroep kan doen, aan zijn formele verplichting voldoet. Het ‘Committee of Experts’ staat er bij de Nederlandse overheid echter op aan om geormerkte bijzondere fondsen ter ondersteuning van Friestalige audiovisuele producties in overweging te nemen.²⁵
- 9.40 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat de programma’s van Omrop Fryslân in aanmerking komen voor steun door centrale fondsen op het gebied van omroepproducties zoals de Stichting Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties. Dit is onder meer in de statuten van het Stimuleringsfonds vastgelegd (BA 5.2). Daarnaast hebben het Rijk en de provincie Fryslân afgesproken dat het Rijk zich zal inspannen om Friestalige televisiedramaproducties in aanmerking te doen komen voor subsidies uit bovengenoemd stimuleringsfonds (BA 5.3).
- 9.41 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en het Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat het Rijk zich zal inspannen om in de samenstelling van besturen van organen, ingesteld op grond van de Mediawet en in de besturen van fondsen op het gebied van omroepproducties, deskundigheid op het gebied van de Friese taal en cultuur gewaarborgd is. In voorkomende gevallen kan externe deskundigheid op het terrein van de Friese taal worden

---

²⁵

2nd report of the Committee of Experts, (2004), 163.

ingeschakeld (BA 5.4).

9.42 In het uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stellen het Rijk en de provincie Fryslân vast dat de onderdelen BA 5.2, 5.3 en 5.4 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010 zijn gerealiseerd. Dat betekent dat Omrop Fryslân, evenals de regionale omroep in Nederland, aanspraak kan maken op steun uit het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties. Het ter stimulering van regionale omroepproducties beschikbare geormerkte bedrag van jaarlijks ca. 770.000 euro is ontoereikend om alle aanvragen van de Nederlandse regionale publieke omroeporganisaties te kunnen honoreren.²⁶

In de samenstelling van besturen van organen, ingesteld op grond van de Mediawet en in de besturen van fondsen op het gebied van omroepproducties is verder deskundigheid op het gebied van de Friese taal en cultuur gewaarborgd.

9.43 De Stichting Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties voorziet in de mogelijkheid om financiële bijdragen te verstrekken ten behoeve van de ontwikkeling en vervaardiging van programmaonderdelen die van bijzondere Nederlandse culturele aard zijn en die worden verzorgd door omroepverenigingen, de Nederlandse Omroep Stichting, de Nederlandse Programma Stichting, de educatieve omroepinstelling dan wel kerkgenootschappen of genootschappen op geestelijke grondslag die zendtijd hebben verkregen voor landelijke omroep, de instellingen die zendtijd hebben gekregen voor regionale omroep, alsmede de Wereldomroep.

9.44 Vanaf 1 januari 2002 tot en met 1 juli 2006 heeft Omrop Fryslân twaalf keer een toezegging voor ondersteuning door het Stimuleringsfonds Nederlandse Omroepproducties gekregen. Daarbij ging het om drie toezeggingen betreffende de ontwikkeling van een televisieprogramma en negen toezeggingen betreffende de productie van een televisieprogramma. Vijf aanvragen van Omrop Fryslân werden in de betreffende periode afgewezen.

9.45 De provincie Fryslân kent een soortgelijke regeling voor het mede mogelijk maken van culturele mediaproducties. De provinciale regeling kulturele mediaproducties (Prb. 1998, 4) wil het totstandkomen van professionele Friestalige films, video's, omroepprogramma's en vergelijkbare producties stimuleren.²⁷

---

²⁶ Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties, *Beleidsplan 2005-2008*, [Amsterdam], 2003, 14.

²⁷ In 2002 werd 3200 euro uitgetrokken voor de videoproductie 'In nije tiid', 10.000 euro voor de operafilm 'Rigoletto', 5.000 euro voor de film 'Eise Eisinga, het fenomeen van Franeker', 5.000 euro voor de film 'De Fryske hounen' en 5.000 euro voor een concert met een overzicht van de filmmuziek van Cees Bijlstra op het Nederlands Film Festival te Utrecht.

9.46 Nederland heeft zich bij het aanvaarden van het Europees Handvest verplicht tot 'het waarborgen van de vrijheid van rechtstreekse ontvangst van radio- en televisie-uitzendingen uit buurlanden in een taal die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt als een regionale taal of taal van een minderheid en zich niet te verzetten tegen de heruitzending van radio- en televisieprogramma's uit buurlanden in een dergelijke taal'.

Gelet op de in Nederland geldende vrijheid van meningsuiting worden radio- en televisie-uitzendingen uit andere landen niet gestoord of anderszins tegengehouden. In die zin is de rechtstreekse ontvangst van radio- en televisie-uitzendingen uit buurlanden gewaarborgd. In de praktijk zijn de Friese programma's van NDR 1 (Welle Nord), het Open Kanaal Westkust en Radio Redbad, gezien het technisch geringe bereik in de Nederlandse provincie Fryslân niet te ontvangen, dat wil zeggen alleen en deels via internet te ontvangen of afroepbaar.

9.47 Met het oog op de regelgeving van de Europese Unie inzake televisie over de grenzen heen en de daaruit voor Nederland voortvloeiende verplichtingen, oordeelde het 'Committee of Experts' eerder dat aan de aangegane verplichting wordt voldaan.²⁸

9.48 Omdat de regelgeving en het beleid in overeenstemming zijn met de onder het Europees Handvest aangegane verplichting, is hieromtrent in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 geen afspraak opgenomen.

9.49 In Duitsland wordt de Friese taal- zij het in een meer of minder van de Nederlands-Friese variant afwijkende vorm- gesproken in Neder-Saksen in de gemeente Saterland (Kreis Cloppenburg, Neder-Saksen) en in Sleeswijk-Holstein in respectievelijk de Kreis Noord-Friesland en op Helgoland (zie ook: 3.6.3 en 12.9-12.15). Het twee dialectgroepen en negen dialecten omvattende Noord-Fries wordt beheerst door ca. 8000 personen, terwijl het Sater-Fries wordt gesproken

---

In 2003 werd 9.000 euro bestemd voor de videoproductie 'De lêste brief', 10.000 euro voor het maken van een scenario voor de film 'Grutte Pier' en 5.000 euro voor een videoproductie 'Van oogst tot dak'. In 2004 werd 10.000 euro bestemd voor 'Dance Explosion', 3.000 euro voor een multimediatelevisieproductie van de dansvoorstelling 'Me', en 2241 euro voor de cd 'Sievesâlt'.

In 2005 werd 3.600 euro uitgetrokken voor het Friestalige aandeel in het SBS6-televisieprogramma '6-Pack', 3.000 euro voor de begeleiding en professionalisering van de Friese amateurfilm, 10.000 euro werd bestemd voor het schrijven van een scenario voor een televisieserie 'Landschapslezen in Fryslân', en 4.500 euro voor professionele aanpassingen van de film 'Sportman fan 'e ieu'.

In 2006 is 3.000 euro uitgetrokken voor de productie 'Album Amicorum van hotel De Kroon', 7.000 euro voor de film 'Zwarte Parels' en 5.000 euro voor de documentaire 'Yn 'e beage'.

door ca. 2250 personen.²⁹

- 9.50 Het gebruik van het Noord-Fries in de media in Duitsland is beperkt. Sinds 1989 heeft het Fries een bescheiden plaats in de radioprogramma's van de publieke omroep. NDR 1 (Welle Nord) zendt wekelijks in de avonden een programma van één uur over Sleeswijk-Holstein uit, waarbinnen drie minuten Noord-Fries ('Freesk for enarken') subregionaal in de Kreis Nord-Friesland wordt uitgezonden. Daarbij komt incidenteel nog een enkel programma over het Fries. De private mediaproductent Riecken vervaardigt in opdracht van de 'ferian för nuardfresk radio' video's en radioprogramma's die onder de naam Radio Redbad via internet worden verspreid.³⁰ In de gedrukte media heeft het Noord-Fries slechts een marginale plaats verworven. Enkele in Noord-Friesland verschijnende dagbladen hebben eenmaal per maand een pagina in het Noord-Fries.³¹ Daarnaast verschijnen met onregelmatige tussenpozen Noord-Friese bijdragen in enkele verdere uitgaven.³²
- 9.51 Het gebruik van het Sater-Fries in de media in Duitsland is nog beperkter dan het gebruik van het Noord-Fries. In Nedersaksen bericht de NDR wanneer daar een actuele aanleiding toe bestaat, soms over het Sater-Fries, echter niet in het Sater-Fries. De regionale dagbladen die in het Saterland worden verspreid, hebben een enkele keer een bericht in het Sater-Fries.³³ Het Sater-Fries speelt geen rol als het om radio- of televisieprogramma's gaat.³⁴
- 9.52 Bij het aanvaarden van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht 'erop toe te zien dat er geen beperkingen zullen worden opgelegd aan de vrijheid van meningsuiting en het vrije verkeer van informatie in de geschreven pers in een taal die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt als een regionale taal of een taal van een minderheid.' Gelet op de in Nederland gewaarborgde vrijheid van meningsuiting is een dergelijk recht gegarandeerd.
- 9.53 De uitoefening van de vrijheid van meningsuiting, zoals bedoeld in artikel 11,

---

²⁹ Piet Hemminga, *Het beleid inzake unieke regionale talen*, Fryske Akademy, Ljouwert, 2000, 243-244.

³⁰ Bundesministerium des Innern, *Zweiter Bericht der Bundesrepublik Deutschland gemäß Artikel 15 Absatz 1 der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen* [Berlin, 2003], 183.

³¹ *Ibidem* 185. Het gaat om de dagbladen: *Der Inselbote*, *Husumer Nachrichten*, *Nordfriesland Tageblatt* en de *Sylter Rundschau*.

³² *Ibidem* 185. Het gaat om de tijdschriften *Nordfriesland*, *Der Helgoländer*, *Sylt Aktuell* en het dagblad *Flensborg Avis*.

³³ *Ibidem* 212. Het gaat om de dagbladen: *General-Anzeiger*, *Münsterländische Tageszeitung* en de *Nordwest-Zeitung*.

³⁴ *Ibidem* 210.

tweede lid, van het Europees Handvest kan onderworpen zijn aan enkele nauwkeurig omschreven en door de wet voorgeschreven formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties. Deze zijn echter voor de Nederlandse situatie niet van belang.

9.54 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Nederlandse regelgeving formeel in overeenstemming is met de opties uit artikel 11 van het Europees Handvest welke Nederland heeft aanvaard. Met ingang van 1 januari 2007 is de financieringsstructuur voor de regionale omroep gewijzigd in die zin dat het provinciebestuur sindsdien zorg draagt voor de bekostiging van het functioneren van tenminste één regionale omroepinstelling in de provincie. Aan de door het 'Committee of Experts' in zijn eerste rapport gedane aanbeveling dat het Rijk rekening zou houden met de bijzondere behoeften van Friese omroep en een versterken van de financiële steun te overwegen, is tot op heden niet in structurele zin voldaan.

Verder houdt het 'Committee of Experts', zonder over nadere gegevens in dezen te kunnen beschikken, vast aan zijn opvatting dat de gepraktiseerde gelijkheidsbenadering in het geval van de niet-publieke omroep voor zover het gaat om het gebruik van het Nederlands of het Fries, ten nadele van het Fries werkt.

Hoewel het 'Committee of Experts' vaststelt dat Nederland aan zijn formele verplichting inzake stimuleringsmaatregelen voor audiovisuele producties voldoet, dringt het aan op het overwegen van geormerkte bijzondere fondsen ter ondersteuning van Friese audiovisuele producties.

10 Artikel 12: Culturele activiteiten en voorzieningen

10.1 In het Handvest wordt in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming gegeven van culturele activiteiten en voorzieningen:

met name bibliotheken, videotheken, culturele centra, musea, archieven, academies van wetenschappen, schouwburgen en bioscopen, alsmede letterkundige werken en filmproducties, vormen van culturele uitingen in de volkstaal, festivals en de cultuurindustrie, met inbegrip van onder meer het gebruik van nieuwe technologieën.

Het buitenlands cultuurbeleid valt onder de werking van artikel 12, derde lid, van het Europees Handvest.

10.2 De grondslagen voor het cultuurbeleid zijn primair verankerd in beleidsnota's van Rijk en provincie. Eenmaal per vier jaar stelt de minister verantwoordelijk voor het cultuurbeleid een cultuurnota op, die wordt voorgelegd aan het parlement. Daarnaast beschikken de provincies in Nederland vanouds over een grote mate van autonomie op het terrein van de cultuur. De provincie Fryslân verricht – in vergelijking met de andere provincies in Nederland – een meer dan bovengemiddelde inspanning op het beleidsveld cultuur.¹

10.3 Het 'Committee of Experts' oordeelde in zijn eerste rapport dat de door Nederland onder artikel 12 aangegane verplichtingen worden nagekomen, op één onderdeel na, te weten artikel 12, eerste lid, onderdeel e: de beheersing van het Fries door medewerkers.² Op dit onderwerp wordt nader ingegaan in 10.98-10.104.

10.4 Het 'Committee of Experts' stelt in zijn tweede rapport niet vast te kunnen stellen of Nederland aan de onder artikel 12, eerste lid, onderdeel e aangegane verplichting voldoet, onder erkenning van de goede bedoelingen van de Nederlandse overheid, die heeft laten weten dat zij streeft naar op zijn minst één lid met goede kennis van de Friese taal en cultuur in in de adviescommissies van respectievelijk het Nederlands Literair Productie en Vertalingenfonds (NLPVF) en het Fonds voor de Letteren. Eenzelfde ambitie betreft de adviserende organen van van organisaties die hun grondslag hebben in de Mediawet en organen van fondsen gericht op het ondersteunen van mediaproducties. Met betrekking tot

---

¹ In 2005 gaf de provincie Fryslân een bedrag van 40,71 euro per inwoner aan kunst en cultuur uit. Van de twaalf Nederlandse provincies was dat het hoogste bedrag per inwoner. In alle provincies vraagt de regionale omroep veruit de grootste provinciale bijdrage. Op het onderdeel regionale cultuur en geschiedenis, waartoe ook het regionale taalbeleid wordt gerekend, is Fryslân met een bedrag van 2.444.627 euro aan provinciale uitgaven koploper onder de Nederlandse provincies. Zie: Carla van Deijck-Hofmeester, Willem-Jan Raymakers, *De Provincies Kiezen in cultuurbeleid*, IPO, Den Haag, 2005, 42, 43 en 59.

² *Report of the Committee of Experts*, 2001, 96.

provinciale organisaties is het algemeen aanvaard dat (een deel van) het personeel het Fries beheerst. Het 'Committee of Experts' vraagt om concreter informatie.³

- 10.5 Het 'Committee of Experts' stelt in zijn tweede rapport niet in staat te zijn vast te stellen of Nederland aan de onder artikel 12, eerste lid, onderdeel f aangevane verplichting voldoet. Wel is het 'Committee of Experts' geïnformeerd over de kennis van de Friese taal en cultuur in respectievelijk het bestuur van het NLPVF en het bestuur en de adviserende organen van het Fonds voor de Letteren. Het is echter onbekend hoeveel Friestaligen deelnemen in voorzieningen en de organisatie van culturele activiteiten anders dan binnen de twee genoemde literaire organisaties.⁴
- 10.6 Het 'Committee of Experts' stelt in zijn tweede rapport dat Nederland niet voldoet aan de onder artikel 12, derde lid, aangevane verplichtingen en vraagt de Nederlandse regering om de Friese taal en cultuur op te nemen in zijn buitenlands cultureel beleid. De Friese taal en cultuur maakte in 1999-2003 geen deel uit van het voorlichtingsbeleid, uitgevoerd door de Nederlandse ambassades of anderszins van Nederlandse presentaties van het cultureel beleid in het buitenland. Bovendien kreeg de Friese taal en cultuur geen expliciete vermelding in het internationale cultuurbeleid 2001-2004, onder verantwoordelijkheid van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.⁵
- 10.7 De Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 legt in 32 afspraken vast welke inspanningen het Rijk en/of de provincie Fryslân zullen ondernemen, voor zover het gaat om bestaande basisvoorzieningen (Tryater, Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, Fryske Academy, Provinsjale en Buma-Bibliotheek fan Fryslân) en verschillende culturele voorzieningen, waaronder die ten behoeve van Friestalige schrijvers, films, literaire en culturele manifestaties in het buitenland en jeugdtheater. De Bestuursafpraak bevat overigens geen afspraken met betrekking tot onderdeel e van artikel 12, eerste lid.
- 10.8 Het in 2004 aan de ministers van Financiën en Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties uitgebrachte rapport 'Anders gestuurd, beter bestuurd: de specifieke uitkeringen doorgelicht' beveelt aan de specifieke uitkeringen Friese taal en cultuur over te hevelen naar het Provinciefonds.⁶ Vervolgens zijn de betreffende specifieke uitkeringen met ingang van 2006 overgeheveld naar het

---

³ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 165, 166.

⁴ *Ibidem*, 167, 168.

⁵ *Ibidem*, 170-172.

⁶ Twk. 2004-2005, 29 800 B, nr. 16.

Provinciefonds (zie:10.84-10.85).

- 10.9 De wet van 9 november 2004 op de vaste boekenprijs (Stb. 2004, 600) geeft een wettelijke basis aan het sinds 1923 in Nederland bestaande systeem van vaste boekenprijzen: een stelsel van afspraken tussen uitgevers en boekverkopers, zoals neergelegd in het Reglement Handelsverkeer. Deze verticale prijsbinding is in strijd met de wetgeving op het terrein van de mededinging zoals die sinds 1962 bestaat. Op grond van cultuurpolitieke overwegingen en een oogpunt van rechtszekerheid en bedrijfszekerheid vervangt de wet de eerdere privaatrechtelijke regeling. Ook Friestalige boeken vallen onder de beschermende functie van de wet.
- 10.10 Eenmaal per vier jaar stelt de minister verantwoordelijk voor het cultuurbeleid een cultuurnota op, die wordt voorgelegd aan het parlement. Voor de periode die voor deze rapportage van belang is, gaat het om de Cultuurnota 2001-2004 'Cultuur als confrontatie' en de Cultuurnota 2005-2008 'Meer dan de som'.
- In de Cultuurnota 2001-2004 'Cultuur als confrontatie' wordt het Friestalige toneelgezelschap Tryater genoemd als één van de grotere gezelschappen op het terrein van de podiumkunsten dat voor een verruiming van middelen in aanmerking komt.⁷ Daarnaast wordt het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum in de planperiode door de Rijksoverheid met een bedrag van 130.000 euro jaarlijks gesubsidieerd. In de Cultuurnota 2005-2008 'Meer dan de som' wordt de culturele factor beschreven als ware het het DNA van de Nederlandse samenleving. Het toneelgezelschap Tryater wordt jaarlijks gesubsidieerd met een bedrag van 1.539.000 euro (Zie ook: 10.27, 10.28 en 10.29). De nota stelt verder dat landelijk opererende musea die zich richten op het Nederlandse en Friese literaire erfgoed in de breedte, voor cultuurnotasubsidie in aanmerking komen. Tegelijk wordt echter opgemerkt dat het Fries Literair Museum en Documentatiecentrum, dat sinds 1 september 2002 onderdeel is van het Fries historisch en letterkundig centrum Tresoar,⁸ uit andere middelen dan die van de cultuurnota door het Rijk wordt gesubsidieerd.⁹
- 10.11 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân heeft in haar cultuurnotitie 'kultuer yn fryslân 20.01\04' het door de provincie te voeren cultuurbeleid in hoofdlijnen vastgelegd. Als derde factor die de cultuur in Fryslân bepaalt, noemt de notitie de eerste verantwoordelijkheid van de provincie Fryslân voor de ontwikkeling van de

---

⁷ TK, 2000-2001, 27 432.

⁸ Tresoar is tot stand gekomen op grond van het beleidskader voor regionale historische centra, zoals aangegeven in de brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen van 7 februari 2000 (TK, 1999-2000, 26 591, nr. 13). Bij de totstandkoming van Tresoar waren in Fryslân drie instellingen betrokken, te weten de Provinsjale en Buma Bibliotheek fan Fryslân, het Ryksargyf Fryslân en het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum.

⁹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Cultuurnota 2006-2008*, Den Haag, 2004, 40.

Friese taal.¹⁰ In de notitie formuleert het Provinciaal Bestuur van Fryslân als eerste doel het bewaren, tonen en ontsluiten van de collectie Fryslân, en als tweede doel het bevorderen van de kunstzinnige, zowel professionele als amateur-uitingen, van de Friese bevolking.

- 10.12 De provinciale cultuurnotitie 'kultuer yn fryslân 20.01\04' heeft een opvolger gekregen in de cultuurnota 2006-2008 'Sels dwaan!', die op 16 maart 2005 door Provinciale Staten werd vastgesteld. In het provinciale cultuurbeleid wordt in de eerste plaats gekozen voor een versterking van het culturele productieklimaat. In de tweede plaats wordt ingezet op een verduidelijken van subsidiërelaties. In de derde plaats wordt een versterken van de relatie tussen cultuur en economie nagestreefd en ten slotte wordt een vereenvoudigen van de subsidiëring voorgesteld.¹¹
- 10.13 Noch de provinciale cultuurnotitie 2001-2004, noch de provinciale cultuurnota 2006-2008 gaat in op de buitenlandse ambities inzake Friese taal en cultuur van de provincie Fryslân. Daarvoor is de uit 1987 daterende nota 'Internationale contacten op het terrein van tweetaligheid' nog steeds richtsnoer.
- 10.14 Met betrekking tot specifieke onderdelen van het provinciale cultuurbeleid stelt de notitie 'kultuer yn fryslân 20.01\04' zich ten doel
- op het terrein van de podiumkunsten:
- structurele subsidiëring van steunfunctie-instellingen en koepelorganisaties op het terrein van het toneel en de popmuziek;
  - structurele subsidiëring van jeugdtheatergezelschappen Tryater en De Citadel;
- op het terrein van de letteren:
- meer kwaliteit, meer lezers en steun aan jeugd;
  - integratie van Friese letteren in de media;
  - versterken van het culturele profiel van Fryslân in de Nederlandse literaire wereld en het verhogen van de literaire prijsbedragen;
- op het terrein van de bibliotheken:
- het versterken van een samenhangend bibliotheeknetwerk
  - het leggen van verbanden tussen bibliotheken, het onderwijs, welzijnssector, archieven en ICT-bedrijven;
- op het terrein van de archieven:
- het ontwikkelen van een regionaal historisch centrum;

---

¹⁰ Provincie Fryslân, *kultuer yn fryslân 20.0\04*, Provincie Fryslân, Ljouwert, 2000, 8.

¹¹ Provinsje Fryslân, *Sels dwaan! Cultuurnota 2006-2008*, Provinsje Fryslân, Ljouwert, 2006, 7-10.

- het stimuleren van de samenwerking tussen archieven, bibliotheken en culturele voorzieningen;

op het terrein van de media:

- versterken van regionale omroepprogramma's in de nieuwe media;
- versterken van Friestalig tv-drama,¹² en

op het terrein van de cultuureducatie:

- steun voor het project 'Cultuur en school';
- versterken van de relatie scholen-cultuuraanbieders.¹³

10.15 Met betrekking tot specifieke onderdelen van het provinciale cultuurbeleid stelt de cultuurnota 2006-2008 zich ten doel

op het terrein van de podiumkunsten:

- continuering bestaande beleid op het terrein van de amateurkunsten;
- inzetten op een Huis voor de Amateurkunsten; versterking van de ondersteuning op het terrein van de dans en cultuurparticipatie van jongeren;
- blijvende ondersteuning van onder meer het Friestalige toneelgezelschap Tryater;
- verhoging van het budget voor het schrijven van oorspronkelijk Friestalig toneel van 4.000 naar 11.000 euro per jaar; alsmede het verhogen van het budget voor koorbegeleiding van 25.000 naar 75.000 euro per jaar;

op het terrein van de letteren:

- continuering van het bestaande letterenbeleid, inclusief het literaire prijzenstelsel, met een accent op vernieuwingen die budgettair neutraal gerealiseerd kunnen worden;
- bijdragen aan betere afzet- en distributiemogelijkheden voor Friese literatuur, alsmede een plaats geven aan nieuwe media in het letterenbeleid;
- ontwikkelen van beleid dat leidt tot meer debuterende schrijvers en dichters onder de 35 jaar;
- vorming van een vertalingenfonds in samenwerking met het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds;

op het terrein van de bibliotheken:

- realisering van een goed functionerend bibliotheekstelsel;

---

¹² De uitwerking van de doelstelling op het terrein van de media wordt in deze rapportage in hoofdstuk 9 behandeld.

¹³ De uitwerking van de doelstelling op het terrein van de cultuureducatie komt deels aan de orde in hoofdstuk 6 (bij de bespreking van art. 8, lid 1, onderdeel g, Europees Handvest) en deels in hoofdstuk 10 (zie: 10.71-10.74).

- verbreding van de maatschappelijke functie van de bibliotheek.

op het terrein van de archieven:

- stimulering van een verdere professionalisering van de overheidsarchieven in Fryslân;

op het terrein van de media:

- continuering van het bestaande beleid inzake Omrop Fryslân;
- continuering van de regeling Culturele Mediaproducties;
- nadere besluitvorming inzake de Friestalige tijdschriften;

op het terrein van de festivals:

- instelling van een budget voor grote culturele manifestaties;
- continuering ondersteuning festivals, en
- nadere besluitvorming over Frysk Festival;

op het terrein van economie en cultuur:

- vorming van ad hoc samengestelde commissie, bestaande uit onafhankelijke deskundigen, die rapporteren over de stand van zaken in een kunstdiscipline of op een beleidsterrein;
- aandacht voor ‘cultural governance’.

10.16 In de notitie ‘Frysk Skreaune Media 2007-2010’ hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân in 2006 het tot dan gevoerde beleid met betrekking tot de Friestalige tijdschriften geëvalueerd en een besluit genomen welke Friestalige media de komende jaren financieel zullen worden gesteund. Daarvoor hebben Provinciale Staten op 27 juni 2001 besloten om voor de periode tot 2011 een jaarlijks bedrag van op zijn minst 226.890 euro voor dat doel te bestemmen. De komende vier jaar wordt de uitgave van de vier maal per jaar verschijnende thematijdschriften, het tienmaal per jaar verschijnende algemeen-cultureel opinieblad *de Moanne*, het zes maal per jaar verschijnende literaire tijdschrift *Hjir*, het tweewekelijks op internet verschijnende *Farsk*, alsmede de vier à zes *Farskskriften* jaarlijks, het voor een breed publiek bedoelde *Styl*, alsmede nieuwe initiatieven ten behoeve van 12-18-jarigen op het VMBO en MBO, (mede) mogelijk gemaakt. De subsidiëring van de *F-side*, ca. twintig maal per jaar een pagina in de beide Friese dagbladen, wordt beëindigd (zie: 10.114-10.117).¹⁴

Artikel 12, eerste lid, a, b en d: aanmoediging uitingen en initiatieven

10.17 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven- ertoe verplicht om:

¹⁴

Provinsje Fryslân, *Notysje Frysk Skreaune Media 2007-2010*, [Ljouwert], 2006.

‘Binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voorzover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:

- a soorten uitingen en initiatieven die eigen zijn aan [de Friese taal] aan te moedigen en de verschillende mogelijkheden om toegang tot in [deze taal] geproduceerde werken te verkrijgen, te bevorderen;
- b de verschillende mogelijkheden om in andere talen toegang te verkrijgen tot in [de Friese taal] geproduceerde werken te bevorderen door vertaling, nasynchronisatie en ondertiteling, te steunen en te ontwikkelen;
- d erop toe te zien dat de organen die verantwoordelijk zijn voor het organiseren of ondersteunen van diverse vormen van culturele activiteiten, de kennis en het gebruik van [de Friese taal] integreren in de activiteiten waartoe zij het initiatief nemen of waaraan zij ondersteuning bieden’.

- 10.18 Het ‘Committee of Experts’ was in zijn eerste rapport van oordeel dat Nederland voldeed aan de met het Europees Handvest aangegane verplichting.¹⁵
- 10.19 Het ‘Committee of Experts’ doet in zijn tweede rapport geen vaststellingen inzake het hiervoor genoemde artikel 12, eerste lid, onderdelen a, b en d.
- 10.20 Bij de bespreking van het rijks- en provinciaal beleid inzake activiteiten en voorzieningen op het terrein van de Friese cultuur zal achtereenvolgens aandacht worden besteed aan het beleid en de beleidsafspraken ten aanzien van de volgende beleidsonderdelen:
- Friestalig toneelgezelschap (10.21-10.32)
  - Fries historisch en letterkundig centrum Tresoar, eerder Frysk letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, de Provinsjale en Buma Bibleteek fan Fryslân, alsmede het Ryksargyf yn Fryslân (10.33-10.45)
  - Fryske Akademy (10.46-10.59)
  - Landelijke literaire en vertaalfondsen (10.60-10.74)
  - Landelijke fondsen en regelingen voor de film (10.75-10.79)
  - Overige landelijke fondsen (10.80-10.81)
  - Rijkspost Friese taal en cultuur: culturele voorzieningen (10.82-10.95)
  - Overige activiteiten en projecten (10.96-10.97).

Friestalig toneel (Tryater)

- 10.21 Het Rijk subsidieert een Friestalig gezelschap voor beroepstoneel. Daarbij gaat

---

¹⁵ *Report of the Committee of Experts, 2001, 95.*

het om het toneelgezelschap Tryater dat Friestalig toneel voor volwassenen en tweetalig jeugdtonaal produceert. De instandhouding van het tweetalig jeugdtonaal wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de provincie Fryslân. Een en ander is vastgelegd in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 6.1.1 en 6.6.11).

- 10.22 De instandhouding van Tryater wordt beoordeeld met inachtneming van de uitgangspunten van de Rijksnota Cultuurbeleid. De beoordeling van rijkswege vindt plaats door de Raad voor Cultuur (BA 6.1.2). Verder is in het kader van de Bestuursafpraak afgesproken dat het Rijk bij de financiële ondersteuning van Tryater de daarvoor geldende normen hanteert, met dien verstande dat voor wat betreft de spreiding van de voorstellingen kan worden volstaan met het geven van voorstellingen binnen de provincie Fryslân. Incidenteel worden voorstellingen buiten de provincie Fryslân gegeven (BA 6.1.3).
- 10.23 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is afgesproken dat de provincie Fryslân zorgt voor het scheppen van voorwaarden die een daadwerkelijke spreiding van voorstellingen mogelijk maken door het subsidiëren van voorstellingen, die door de geringe capaciteit van de zaal of de situering van de plaats van optreden zonder extra steun niet mogelijk zijn (BA 6.1.4).
- 10.24 Rijk en provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als hun taak om een instelling voor Friestalig beroepstoneel als Tryater in stand te houden. Wanneer de in de 10.14 bedoelde beoordeling van de activiteiten van Tryater leidt tot beëindiging of vermindering van het verschaffen van mogelijkheden tot instandhouding van het gezelschap voor Friestalig beroepstoneel, voeren Rijk en provincie overleg over de dan ontstane situatie. Hetzelfde geldt wanneer het gezelschap zijn activiteiten beëindigt (BA 6.1.5).
- 10.25 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie Fryslân zich er samen met de betrokkenen voor inzet dat de kwaliteit van het Friestalig jeugdtheater in 2010 zodanig is dat het, met inachtneming van de adviestaak van de Raad voor Cultuur, kan worden opgenomen in het landelijk toneelbestel (BA 6.6.11).
- 10.26 De financiële ondersteuning en beoordeling van Tryater vindt plaats volgens de voor het beroepstoneel geldende normen, met dien verstande dat hierop één uitzondering wordt gemaakt.¹⁶ Inzake de spreiding van voorstellingen kan worden volstaan met het geven van voorstellingen binnen Fryslân, hoewel de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen waarde hecht aan het geven van

---

¹⁶

Tot 2001 gold voor Tryater nog een tweede uitzonderingspositie op de normen zoals die gelden voor het landelijke beroepstoneel, namelijk waar het ging om het vereiste minimum aan eigen inkomsten. Met ingang van 2001 is deze uitzondering niet langer van toepassing voor Tryater.

voorstellingen buiten de provincie Fryslân. Deze opmerking geldt in het bijzonder de voorstellingen op het terrein van het jeugdtheater en onderwijs.

- 10.27 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat Tryater voor wat betreft het theater voor volwassenen voor honderd procent wordt gefinancierd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. In de cultuurperiode 2005-2008 wordt het subsidie voor Tryater op het niveau van de vorige cultuurnota gecontinueerd, dat wil zeggen dat Tryater een jaarlijks basisbedrag van 1.539.250 euro ontvangt (Zie hiervoor 10.10).
- 10.28 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat Tryater een jaarlijkse provinciale bijdrage van 142.000 euro ten behoeve van het jeugdtheater ontvangt. Daarnaast investeert de provincie Fryslân op basis van het cultuurconvenant Noord-Nederland een extra-bedrag van 50.000 euro in Tryater.
- 10.29 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt verder vastgesteld dat binnen de provinciale regeling theater en muziek, bedoeld om te voorzien in een goede spreiding van podiumkunstvoorstellingen in Fryslân, een bedrag van 109.000 euro beschikbaar wordt gesteld voor het brengen van voorstellingen, specifiek bedoeld voor kleine accommodaties. Binnen deze regeling is een bedrag geormerkt voor voorstellingen door Tryater. Bij het aangaan van het Uitvoeringsconvenant bedroeg dit geormerkte bedrag 11.344 euro. Tryater beperkt zich overigens niet alleen tot het geven van voorstellingen in de provincie Fryslân.
- 10.30 Ten slotte zijn het Rijk en de provincie Fryslân in het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur overeengekomen dat de gemaakte afspraken inzake Tryater in het kader van de onderdelen 6.1.2 (zie: 10.22) en 6.1.5 (zie: 10.24) van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 onverminderd van kracht blijven.
- 10.31 Tryater heeft achtereenvolgens in 2002, 2003, 2004 en 2005 respectievelijk 9, 12, 15 en 13 producties gemaakt, waarmee 734, 447, 658 en 688 voorstellingen werden gegeven, die werden bijgewoond door respectievelijk 55.602, 69.921, 56.927 en 64.873 bezoekers. Naast de in 2002 in het kader van het *Offspring*-project geproduceerde *Salted*, dat zowel op Terschelling als in Duitsland en Wales te zien was, werden in de periode 2003-2005 twaalf voorstellingen in het buitenland gespeeld, waarvan zes in België en zes in Duitsland (zie ook: 12.33). In 2002 realiseerde Tryater verder vier verschillende educatieve projecten, met 431 verschillende voorstellingen en 10.806 toeschouwers. In 2003, 2004 en 2005 ging het om respectievelijk zeven, vier en acht projecten met 254, 169 en 269

voorstellingen, waar 6.387, 4.210 en 6.952 toeschouwers op af kwamen ¹⁷

- 10.32 De stukken die door Tryater wordt gespeeld omvatten zowel vertalingen en bewerkingen in het Fries van toneelstukken uit het wereldrepertoire, anderzijds ook stukken die oorspronkelijk in het Fries zijn geschreven. Voor het schrijven van nieuwe stukken in het Fries zijn in het kader van de Bestuursafpraak nadere afspraken gemaakt (vgl. 10.94).

Fries historisch en literair centrum Tresoar

- 10.33 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is vastgelegd dat er een instelling voor wetenschappelijk bibliotheekwerk inzake de Friese taal en cultuur is, waarvan de instandhouding door de provincie Fryslân mogelijk wordt gemaakt. Op het moment van de Bestuursafpraak vervulde de Provinsjale en Buma Bibliotheek van Fryslân deze functie (BA 6.4.1). De Provinsjale en Buma Bibliotheek wordt door het Rijk en de provincie Fryslân van groot belang geacht vanwege haar belangwekkende collectie ter bestudering van de Friese taal en de geschiedenis van de Friezen. De bibliotheek heeft in dezen niet alleen een provinciale, maar ook een landelijke taak, die zij mede realiseert via het Interbibliotheecair Leenverkeer. Hiermee voorziet de Provinsjale Bibliotheek in de behoefte van wetenschappers en geïnteresseerden op dit terrein. De Provinsjale Bibliotheek heeft de taak deze belangwekkende collectie in stand te houden en uit te breiden (BA 6.4.4).
- 10.34 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de samenwerking tussen de Provinsjale en Buma Bibliotheek van Fryslân en instellingen van hoger onderwijs in Fryslân wordt versterkt (BA 6.4.2). Bovendien worden waar nodig door Rijk en provincie Fryslân aanvullende voorwaarden geschapen die een daadwerkelijke versterking van de kwaliteit en positionering van de betreffende bibliotheek binnen het verband van het netwerk van informatievoorzieningen op wetenschappelijk niveau mogelijk maakt (BA 6.4.3).
- 10.35 Rijk en provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als hun taak om een instelling als de Provinsjale en Buma Bibliotheek te houden. Wanneer de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Gedeputeerde Staten van Fryslân van oordeel zijn dat de beoogde doelstellingen zoals met betrekking tot de PB geformuleerd in de Bestuursafpraak (zie: 6.4.1 t/m 6.4.4 BA) niet voldoende worden gerealiseerd, voeren beide partijen overleg teneinde

---

¹⁷

Tryater, *Jierferslach 2002*, Tryater, Ljouwert, s.j., 38-39.
Tryater, *Jierferslach 2003*, Tryater, Ljouwert, s.j., 41-42.
Tryater, *Jierferslach 2004*, Tryater, Ljouwert, s.j., 33-34.
Tryater, *Jierferslach 2005*, Tryater, Ljouwert, s.j., 32-34.

de doelstellingen op een andere wijze te verwezenlijken (BA 6.4.5).

- 10.36 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 stellen het Rijk en de provincie Fryslân verder vast dat er in Fryslân een instelling voor documentatie, archivering, promotie en bevordering van de Friese taal- en letterkunde is, waarvan de instandhouding door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de provincie Fryslân wordt mogelijk gemaakt. Deze taak werd op het moment van de Bestuursafpraak uitgevoerd door het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) te Leeuwarden (BA 6.2.1). De instandhouding van het FLMD wordt beoordeeld met inachtneming van de uitgangspunten van de Rijksnota Cultuurbeleid en van het provinciaal letterenbeleid. De beoordeling van rijkswege vindt plaats door de Raad voor Cultuur (BA 6.2.2).
- 10.37 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is tevens afgesproken dat het Rijk bij de financiële ondersteuning van het FLMD de daarvoor geldende, landelijke normen hanteert. De instelling kan daarbij samenwerkingsverbanden aangaan met vergelijkbare instellingen buiten de provincie Fryslân om zodoende een grotere spreiding van informatie te bewerkstelligen (BA 6.2.3). Rijk en provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als hun taak om een instelling als het FLMD in enigerlei vorm in stand te houden. Wanneer de in 10.36 bedoelde beoordeling leidt tot beëindiging of vermindering van het verschaffen van mogelijkheden tot instandhouding van de instelling voeren Rijk en provincie Fryslân overleg over de dan ontstane situatie. Een dergelijk overleg vindt ook plaats als de activiteiten van de instelling om andere redenen worden beëindigd (BA 6.2.4).
- 10.38 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt vastgesteld dat in hoofdstuk 6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 bepalingen zijn opgenomen ten aanzien van de Provinsjale en Buma Bibliotheek van Fryslân en het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum. Deze twee instellingen, alsmede de rijksarchiefbewaarpplaats in de provincie Fryslân, zijn met ingang van 1 september 2002 op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen gefuseerd tot een openbaar lichaam genaamd ‘Letterhoeke’.¹⁸ De nieuwe instelling fungeert sinds 2 september 2002 onder de naam ‘Fries historisch en literair centrum Tresoar’.¹⁹
- 10.39 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stelt verder vast dat Tresoar de collecties en archiefbescheiden van de aangesloten instellingen beheert. De afzonderlijke collecties bestaande uit letterkundige bronnen, wetenschappelijke boekwerken en cultuurhistorische informatie worden hierdoor als één geheel

---

¹⁸ *Stcrt.* 2002, 163.

¹⁹ Email van Tresoar van 22.12.2006.

toegankelijk voor het publiek.

- 10.40 Het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 stelt ten slotte vast dat de uit de gemeenschappelijke regeling Letterhoeke voortvloeiende structurele kosten onder aftrek van de inkomsten gedragen worden door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de provincie Fryslân, volgens de verdeling als genoemd in de gemeenschappelijke regeling Letterhoeke. De in het kader van de onderdelen 6.2 en 6.4 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 gemaakte afspraken blijven mutatis mutandis van kracht.
- 10.41 Tresoar stelt zich op grond van de gemeenschappelijke regeling ‘Letterhoeke’ ten doel het in de collecties en archieven ondergebrachte cultureel erfgoed op actieve wijze toegankelijk te maken en te houden voor en onder aandacht te brengen van een breed publiek. Daarenboven bevordert Tresoar de Friese literatuur en de verbreding daarvan door het literaire klimaat in Fryslân te verbreden in de meest brede zin.
- 10.42 Op verzoek van het Provinciaal Bestuur van Fryslân vervulde het FLMD sinds 1991 een taak inzake de bevordering van het literaire klimaat in de provincie. Met het oog hierop beschikte de instelling en beschikt Tresoar over een coördinator literatuurbevordering, waarvan de kosten voor de helft worden betaald uit de rijksbijdrage Friese taal en cultuur. Tresoar, in casu de coördinator literatuurbevordering, organiseert geregeld cursussen en/of workshops ten behoeve van schrijvers, waaronder debuterende auteurs jonger dan 35 jaar, van Friestalige literaire teksten (zie: 10.93).
- 10.43 De in de vorige paragraaf genoemde coördinator literatuurbevordering heeft daarnaast ook een taak bij het organiseren van optredens van Friese literaire auteurs buiten de provincie Fryslân en in het buitenland (zie: 10.138).
- 10.44 Als onderdeel van de fusiedocumenten voor Tresoar is het taalstatuut Tresoar opgesteld. Het taalstatuut erkent in zijn uitgangspunt de Friese taal en de tweetaligheid van Fryslân als wezenlijke elementen van de geschiedenis en cultuur van Fryslân. Tresoar onderstreept de gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging van het Nederlands en Fries in Fryslân en beschouwt het gebruiken van het Fries als horende bij het dagelijks werk.
- 10.45 In het taalstatuut is onder meer vastgelegd dat Tresoar naar buiten een tweetalig gezicht heeft met bijzondere aandacht voor het Fries. Van alle personeelsleden wordt op zijn minst een passieve kennis van het Fries verwacht, terwijl van de directeur, afdelingshoofden een actieve beheersing van het Fries wordt verwacht. Voor de publieksfuncties geldt dat klanten en gebruikers die het Fries mondeling en/of schriftelijk gebruiken in het Fries te woord worden gestaan of in het Fries

geschreven worden. Het opleidings- en beloningsbeleid schenkt speciaal aandacht aan het beheersen van de Friese taal.²⁰

Wetenschapsbeoefening t.a.v. de Friese taal en cultuur: de Fryske Akademy

- 10.46 Wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de Friese taal- en letterkunde vindt in universitair verband plaats aan de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit van Amsterdam (zie ook: 6.155, 6.180-6.184, alsmede 10.59).
- 10.47 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is verder door Rijk en provincie Fryslân vastgelegd dat er een instelling voor wetenschapsbeoefening op het terrein van de Friese taal en cultuur is, waarvan de instandhouding door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en het Provinciaal Bestuur van Fryslân mogelijk wordt gemaakt. De Fryske Akademy is bij het aangaan van de overeenkomst deze instelling (BA 6.3.1).²¹
- 10.48 Met inachtneming van het onderzoeksbeleid inzake de para-universitaire instituten, zoals de Fryske Akademy, zijn de financiële middelen van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen ten behoeve van de Fryske Akademy overgedragen aan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Daarvoor geldt het volgende, zo is in par. 6.3.2 van de Bestuursafpraak vastgelegd:
- a de aard van de verbinding tussen de Fryske Akademy en de KNAW wordt door henzelf in onderling overleg bepaald. Zelfstandigheid en eenheid van de Fryske Akademy blijven daarbij bewaard; zij behoudt daarbij de status van stichting;
  - b de aan de KNAW overgedragen rijksmiddelen zijn geormerkt en bestemd voor de wetenschapsbeoefening inzake de Friese wetenschapsonderwerpen door de [Fryske Akademy].
  - c de KNAW beoordeelt de kwaliteit van de wetenschapsbeoefening door de [Fryske Akademy], daaronder is ook begrepen de doelmatigheid van de programmering mede in relatie tot activiteiten op dit wetenschapsterrein elders (BA 6.3.2).
- 10.49 Rijk en provincie Fryslân zien het, ook in het licht van het Europees Handvest, als

---

²⁰ Op 18 mei 2005 reikte de directeur van de Afûk aan 16 personeelsleden van Tresoar een diploma uitgereikt 'Fries voor niet-Friezen' en het Afûk-A-diploma Fries. Om aan de eis te voldoen het Fries mondeling en/of schriftelijk te beheersen hebben meer dan 40 Tresoar-personeelsleden een (bijspijker-) cursus Fries gevolgd.

²¹ De gegevens inzake de Fryske Akademy zijn gebaseerd op de Fryske Akademy-jierferslaggen 2001-2002, 2002-2003, 2003-2004, 2004 en 2005.

hun taak om een instelling als de Fryske Akademy in stand te houden. In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn daarover de volgende afspraken neergelegd. Indien de KNAW op grond van haar oordeel als bedoeld in de vorige paragraaf, onder letter c, van mening is dat in haar middelenverstrekking aan de Fryske Akademy een substantiële wijziging dient te worden gebracht, brengt de KNAW deze mening onverwijld ter kennis van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Indien de provincie Fryslân overweegt de middelenverstrekking aan de Fryske Akademy te verlagen, brengt ook zij dit voornemen onverwijld ter kennis brengt van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. In beide gevallen – zowel voor de KNAW als de provincie Fryslân – geldt dat alvorens hierover een besluit wordt genomen, KNAW resp. Gedeputeerde Staten van Fryslân overleg plegen met de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, teneinde de doelstellingen op een andere wijze te verwezenlijken (BA 6.3.3 en 6.3.4).

- 10.50 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân ten slotte overeengekomen dat de gedragsregels, neergelegd in de overeenkomst tussen de Fryske Akademy en de KNAW, deel uitmaken van de Derde Bestuursovereenkomst Friese Taal en Cultuur (BA 6.3.5).
- 10.51 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgesteld dat de gemaakte afspraken in het kader van onderdeel 6.3 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 inzake de Fryske Akademy, onverminderd van kracht blijven.
- 10.52 De Fryske Akademy ontvangt voor de uitoefening van haar taken jaarlijks een subsidie van de KNAW en het Provinciaal Bestuur van Fryslân. De wetenschappelijke activiteiten van de Fryske Akademy zijn ondergebracht in drie vakgroepen:
- de vakgroep taalkunde;
  - de vakgroep geschiedenis, letterkunde en naamkunde, en
  - de vakgroep sociale wetenschappen.

In de loop van 2004 werd het duidelijk dat de Fryske Akademy met ernstige financiële en organisatorische problemen werd geconfronteerd. In opdracht van de KNAW en het Provinciaal Bestuur van Fryslân voerde het accountantsbureau KPMG een onderzoek uit, hetgeen voor beide subsidiënten aanleiding was om op 24 juni 2004 het vertrouwen in bestuur en directie op te zeggen. Er werd een rompbestuur gevormd, alsmede een directeur ad interim aangetrokken. Vervolgens zijn per 24 juni 2005 nieuwe statuten opgesteld die een nieuwe governance-structuur mogelijk maken. Sindsdien functioneert een raad van toezicht, terwijl op 1 juni 2006 een directeur-bestuurder is aangetreden. De financiële problemen zijn daarmee, niettegenstaande het invoeren van verschillende administratieve en organisatorische aanpassingen en maatregelen, nog niet definitief opgelost.

- 10.53 De vakgroep taalkunde van de Fryske Akademy richt zich met name op lexicografie en grammaticaal onderzoek. Daarnaast dient het dialectologisch onderzoek genoemd te worden. Hieronder zullen enkele projecten worden genoemd, waaraan in de jaren 2002, 2003, 2004 en 2005 is gewerkt. Allereerst verdient vermelding het project Groot Fries Woordenboek der Friese taal, dat na de oprichting van de Fryske Akademy in 1938 is begonnen, en waarvan de eerste uitgave in 1984 is begonnen. Van dit woordenboek dat uiteindelijk 25 delen zal omvatten, zijn ondertussen 21 delen verschenen. Het project omvat een wetenschappelijke beschrijving van de woordenschat van het zogenaamde nieuw-Fries uit de periode 1800-1975. Op basis van dit woordenboek wordt de totstandkoming van een verklarend Fries handwoordenboek voorbereid, dat in 2007 zal verschijnen. Daarnaast is de vakgroep in 2001 begonnen met het werk aan het corpus gesproken Fries. Het doel van dit laatste project is om het gesproken Fries te beschrijven en vast te leggen.
- 10.54 Verder is in 2003 de omvangrijke studie naar de 17de eeuwse Burmaniaspreekwoorden uitgebracht en is er onderzoek gedaan naar het lexicografische werk van Joast Hiddes Halbertsma, alsmede de kwantiteitsverhoudingen in het Fries en de Friese dialecten. Eveneens werd er gewerkt aan een onderzoek 'de taal van het lichaam: een analyse van het mensbeeld in middeleeuws Friesland aan de hand van de Oudfriese boeteregisters.
- 10.55 Er werd aan zes verschillende databanken gewerkt, die van het Oudfries, Midfries, 19de eeuws Fries, 20ste eeuws Fries, dialectisch Fries en gesproken Fries. Het is de bedoeling dat de verschillende taaldatabanken mettertijd geïntegreerd worden in één databank en deels via het internet voor een ieder beschikbaar komen.
- 10.56 Op basis van het in 2000 uitgebrachte juridisch woordenboek Nederlands-Fries is de vakgroep Taalkunde begonnen met het schrijven van een modellenboek voor de rechtspraak in de Friese taal. Deze modellen zijn met name voor het notariaat van belang (zie: 7.47). Sinds 31 mei 2006 zijn de Friese modellen *online* voor de Friese notarispraktijk beschikbaar.
- 10.57 De vakgroep geschiedenis, letterkunde en naamkunde kent twee zwaartepunten in zijn onderzoek: macht en bezit in met name de middeleeuwen en vroegmoderne tijd, en cultuur en identiteit in de nieuwe en nieuwste tijd. Tot het laatste aandachtsgebied kan het onderzoek gerekend worden naar de geschiedenis van het beroepsonderwijs in Fryslân, de geschiedenis van de protestants-christelijke onderwijzersopleidingen in Fryslân, de Franeker Academiebibliotheek in de zeventiende eeuw, de biografie van de Friese schrijver Anne Wadman, alsmede het onderzoek naar de negentiende eeuwse mystificatie het Oera Linda-boek. Verder werd er onderzoek gedaan naar de gewestelijke financiën in Fryslân in de 17de en 18de eeuw, evenals de doopsgezinden in de Friese Zuidwesthoek 1650-1811.

Op 13 december 2005 kon in Leeuwarden in het historisch-geografisch informatiesysteem gepresenteerd worden: het eerste historische GIS op perceelsniveau voor een gehele provincie.²²

- 10.58 De vakgroep sociale wetenschappen van de Fryske Akademy richt zich op onderzoek naar de sociaal-culturele identiteit van Fryslân. Eén van de aandachtsvelden bestaat uit het gebruik van de Friese taal in het onderwijs in Fryslân. Daarbij worden de onderwijsresultaten van leerlingen van het Friese basisonderwijs nagegaan, evenals de onderwijsresultaten in een pilotproject drietalige school, waarbij zowel het Fries, Nederlands als Engels een rol spelen. Een ander aandachtsveld bestaat uit onderzoek naar taal in de openbare ruimte, waarbij de aandacht met name uitgaat naar Nederlands-, Fries- en Engelstalige uitingen. Verder wordt gewerkt aan de Friese Taal Analyse Remidiëring en Screening Procedure (zie: 11.54). De Europese of internationale dimensie van het onderzoek krijgt niet alleen gestalte in de vele internationale contacten, publicaties en congressen, maar tevens in de uitvoering van het Europese informatie- en documentatieproject Mercator-Education. Dit Mercator-Education-project richt zich met name op de positie van regionale- of minderheidstalen in het onderwijs in de lidstaten van de Europese Unie. Met financiële steun van de KNAW kon in 2003-2005 een pilotproject worden uitgevoerd, gericht op de ontwikkeling van een digitale bibliotheek van Europese minderheidstalen. De verdere realisatie is afhankelijk van Europese gelden.
- 10.59 Naast de onderzoeksfunctie verzorgt de Fryske Akademy onderwijs op het terrein van de Friese geschiedenis aan de Universiteit Leiden en Friese taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam (zie: 6.182-6.184).

Landelijke literaire en vertaalfondsen

- 10.60 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt vastgesteld dat Friese schrijvers een beroep kunnen doen op de landelijke literaire fondsen (BA 6.5.1).. Daarbij wordt rekening gehouden met de specifieke markt- en afzetomstandigheden waarin deze schrijvers zich bevinden. Op dit moment geldt deze afspraak voor het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF) en voor het Fonds voor de Letteren. Eveneens geldt deze afspraak voor de activiteiten van de landelijke Stichting Lezen. Deze stichting, die projecten op het gebied van de bevordering van het leesplezier subsidieert, richt zich in haar activiteiten zowel op de Nederlandse als de Friese literatuur.
- 10.61 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgesteld dat in de statuten, en voor zover van toepassing, in het huishoudelijk reglement van het

---

²²

www.hisgis.nl

Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds is vastgelegd dat Friese schrijvers een beroep op deze fondsen kunnen doen, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke markt- en afzetomstandigheden waarin deze schrijvers zich bevinden.

- 10.62 Het Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF) zijn privaatrechtelijke rechtspersonen, die feitelijk als zelfstandige bestuursorganen aangemerkt kunnen worden en onder de werking van de Algemene wet bestuursrecht vallen. De statuten en het huishoudelijk reglement worden in de Staatscourant gepubliceerd. Statutenwijziging en wijziging van het huishoudelijk reglement alsmede ontbinding van de stichting behoeven de goedkeuring van de voor het cultuurbeleid verantwoordelijke bewindspersoon. Op de taak van deze fondsen t.a.v. de Friese literatuur wordt hierna nader ingegaan (zie: 10.63 - 10.70).²³ Binnen het bestuur van het NLPVF is deskundigheid inzake de Friese literatuur (zie: 10.109).
- 10.63 De Stichting NLPVF, gevestigd in Amsterdam, heeft het bevorderen van kwalitatief hoogstaande, oorspronkelijk Nederlands- en Friestalige werken ten doel, evenals het bevorderen van de vertaling van kwalitatief hoogstaande, oorspronkelijk Nederlands- en Friestalige werken in andere talen dan het Nederlands en het Fries, en het bevorderen van de vertaling in het Nederlands en het Fries van literaire werken uit moeilijk toegankelijke talen, indien dit voor de verscheidenheid van het literaire aanbod in Nederland van bijzonder belang wordt geacht.
- 10.64 De Stichting NLPVF verleent vertaalsubsidies aan buitenlandse uitgevers die Nederlandse of Friese literatuur, waaronder kinderboeken, in vertaling willen uitbrengen. In de beschreven periode heeft de Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds in 2000 één subsidie verleend voor het vertalen van een Friestalige tekst in resp. het Engels en Nederlands. Daarbij ging het om het tekstboekje dat verscheen bij Tsjêbbe Hettinga's CD 'It doarp: Always ready', in 2000 verschenen bij uitgeverij Mouton.
- 10.65 De Stichting NLPVF maakt onder meer de uitgave van de serie Friese Klassieken en Friese Modernen mogelijk. De series, in het eerste geval een heruitgave van niet langer in de winkel beschikbare hoogtepunten uit de Friese literatuur, en in het tweede geval opdrachten voor nieuw literair werk (zie: 10.68), zijn het resultaat van een samenwerking tussen onder meer drie Friese uitgevers en de stichting It Fryske Boek. In 2002, 2003 en 2004 besteedde het NLPVF een bedrag van achtereenvolgens 13.780, 5.709 en 26.576 euro aan deze twee series. Voor het verder mogelijk maken van Friese literaire uitgaven gaf het NLPVF in de jaren 2002-2005 achtereenvolgens een bedrag van 38.549, 33.412, 30.537 en 22.318

---

²³

In 10.138 wordt ingegaan op de promotie en presentatie van de Friese literatuur in het buitenland.

euro. Het NLPVF subsidieert verder mede de verschijning van de Friestalige literaire tijdschriften 'Hjir' en 'Trotwaer', alsmede het Jierboek Farsk en droeg bij aan de uitgave van een twintigtal verschillende Friestalige boekuitgaven. In 2002, 2003, 2004 en 2005 stelde het NLPVF achtereenvolgens een bedrag van 32.139, 39.282, 35.109 en 30.800 euro voor Friestalige tijdschriften beschikbaar. In totaal heeft het NLPVF in de jaren 2002-2005 een bedrag van 308.211 euro ter beschikking gesteld aan de Friese literatuur. Op 29 februari 2004 organiseerde het NLPVF, in samenwerking met het Fonds voor de Letteren, Tresoar en de Provincie Fryslân, de tweede dag van de Friese literatuur in Amsterdam: 'Vers 2 uit Friesland'.²⁴

- 10.66 De Stichting NLPVF kent samen met het Fonds voor de Letteren een commissie Fries, bestaande uit vijf leden, die adviseert over werkbeursaanvragen en aanvragen in het kader van het project Fryske Modernen (zie: 10.65 en 10.68). In 2005 werden zes aanvragen om een werkbeurs gehonoreerd.²⁵ Het NLPVF kent verder een commissie van Friestalige deskundigen ter beoordeling van de Friestalige literaire tijdschriften.
- 10.67 Het Fonds voor de Letteren, gevestigd in Amsterdam, heeft ten doel het bevorderen van de kwaliteit en diversiteit van de Nederlands- en Friestalige letteren, en literatuur in Nederlandse of Friese vertaling. Het Fonds verleent daartoe financiële middelen, waaronder reisbeurzen en verblijfsbeurzen, aan schrijvers en vertalers van Nederlands en Friestilig werk, indien naar het oordeel van het bestuur het werk van een schrijver of vertaler een bijdrage levert aan de kwaliteit en diversiteit van de Nederlands- en Friestalige letterkunde, en indien is voldaan alle formele en materiële vereisten zoals vermeld in het algemeen reglement van de stichting Fonds voor de Letteren. Het bestuur van het Fonds voor de Letteren wordt in zijn besluitvorming geadviseerd door een Adviesraad. Daarin is ook deskundigheid op het terrein van de Friese literatuur vertegenwoordigd (zie: 10.110).
- 10.68 Het Fonds voor de Letteren heeft, samen met het NLPVF, bijdragen gegeven ten behoeve van de realisatie van het project Fryske Modernen, zoals dat in 2001 werd geïnitieerd door drie Friese uitgevers, de Afûk/Utjouwerij Fryslân, Friese Pers Boekerij en Koöperative Utjouwerij, alsmede de stichting It Fryske Boek en het Skriuwersbûn (Zie: 10.65). Voor de periode 2003-2005 heeft het Fonds voor de Letteren jaarlijks een bedrag van 6.666 euro voor de uitgave van de Fryske Modernen gereserveerd. Fryske Modernen is opgezet om het schrijven van modern Fries proza door nieuwe literaire schrijvers te stimuleren en daarmee het aanbod van Friestilig proza voor zowel volwassenen als kinderen, te vergroten.

---

²⁴ Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds. *Jaarverslag 2004*, Amsterdam, [2005], 38-39.

²⁵ Fonds voor de Letteren, *Op weg naar de veertig Jaarverslag 2005*, Fonds voor de Letteren. Amsterdam, 2006, 39-40.

Het is de bedoeling dat het project Fryske Modernen drie kinderboeken oplevert en zes titels voor volwassenen. Ondertussen werd aan zeven jonge Friese auteurs een schrijfsubsidie verstrekt. In 2006 verscheen binnen het project als eerste uitgave 'Prospero' van Nyk de Vries.

- 10.69 Voor de financiering van werkbeurzen en stimuleringsbeurzen voor Friestalige auteurs stelde het Fonds voor de Letteren in 2002 een bedrag van 135.124 euro beschikbaar, in 2003 ging het om een bedrag van 152.866 euro, in 2004 droeg het Fonds een bedrag van 67.793 euro en in 2005 een bedrag van 155.416 euro voor de totstandkoming van nieuw Fries literair werk bij.²⁶
- 10.70 In het beleidsplan van het Fonds voor de Letteren 2005-2008, 'Kwaliteit kost geld' stelt het Fonds dat in de afgelopen beleidsperiode door het verstrekken van onder meer auteurswerkbeurzen, in doorsnee jaarlijks aan tien Friestalige auteurs, een bijdrage is geleverd aan de totstandkoming van nieuw Friestilig literair werk. De aanwas van nieuwe Friestalige auteurs wordt gestimuleerd door het beschikbaar stellen van debutantenbeurzen. Voorts werden aan vertalers beurzen verstrekt voor het vertalen van Friestalige literatuur in het Nederlands en voor het vertalen van buitenlands literair werk in het Fries. Dit beleid zal in de komende beleidsperiode onverminderd krachtig worden voortgezet.²⁷
- 10.71 Ten einde het lezen van Nederlandstalige en/of Friestalige literatuur te bevorderen stelt het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een budget beschikbaar waaruit projecten op het gebied van leesbevordering worden gesubsidieerd. Het betreffende budget wordt beheerd door de Stichting Lezen die zich ten doel stelt het leesplezier, zowel in het Nederlands als het Fries te bevorderen. Prioriteit in de uit te voeren activiteiten ligt bij de doelgroep 0 – 18 jaar. Binnen die doelgroep wordt een onderscheid aangebracht in de leeftijdsgroepen 0 – 6 jaar (voor- en vroegschoolse educatie: voorlezen als belangrijke invulling van eigentijds taalbeleid); 6 – 12 jaar (basisschoolleeftijd: lezen en voorlezen als substantieel onderdeel van het taalbeleid en integraal inzetbaar) en 12 – 18 jaar, met een onderscheid in onderbouw (basisvorming en vmbo) en bovenbouw (met name het literatuur aanbod in havo en vwo). Binnen deze doelgroepen zijn drie specifieke benaderingen geïntegreerd: aandacht voor doelgroepen met een niet-Nederlandstalige achtergrond, een benadering op titel van de landelijke aanpak 'Cultuur en School' (inclusief literatuureducatie) en specifieke aandacht voor de rol van (kleinere) gemeenten in het bevorderen van leesbevorderingsprojecten.
- 10.72 De Stichting Lezen heeft in 2003 financiële steun verleend aan de 'Tomke voorleesmanifestatie' in het kader van de Nationale Voorleesdag georganiseerd

---

²⁶ Schrijven van het Fonds voor de Letteren, 2 februari 2007.

²⁷ Fonds voor de Letteren, *Kwaliteit kost geld, Beleidsplan 2005-2008*, Amsterdam, 2004, 33-34.

door de Tomke-werkgroep, een activiteit van het Platfoarm Lêsbefoarding Taalryk Fryslân.²⁸ Het multimediale Tomke-project is gericht op kinderen in de voorschoolse leeftijd en hun ouders en opvoeders en werd ook in de jaren 2000 en 2001 door de Stichting Lezen gesubsidieerd. In 2003 werd in opdracht van de Stichting Lezen door de Fryske Akademy onderzoek verricht naar het oordeel van jongere lezers over het taalgebruik in Friestalige boeken.²⁹ Eveneens in 2003 verleende de Stichting Lezen een bijdrage aan het in dat jaar te Leeuwarden gehouden IBBY-congres (zie: 10.140).³⁰ Ten slotte steunde de Stichting Lezen in overleg met het Platfoarm Lêsbefoarding Taalryk Fryslân het multimediasproject ‘De lêste brief’, bedoeld voor jongeren vanaf 12 jaar en gebaseerd op het boek ‘De laatste brief’ van Hanneke de Jong.

- 10.73 In 2004 verleende de Stichting Lezen steun aan de Friese Vertelbus, een initiatief van de Stichting It Fryske Boek en de Stichting It Fryske Berneboek, die bibliotheken, dorpsuizen en scholen bezochten ter promotie van de Friese (kinder)literatuur.
- 10.74 In het meerjarenbeleidsplan van de Stichting Lezen voor de jaren 2006-2008 wodt aangegeven dat de aandacht voor de leesbevordering in de Friese taal wordt gecontinueerd, waarbij met name de samenwerking met het Platfoarm Lêsbefoarding Taalryk Fryslân zal worden voortgezet.

Landelijke fondsen en regelingen voor de film

- 10.75 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bevordert dat financiële incentives ten behoeve van Nederlandstalige films ook van toepassing zijn op Friestalige films (BA 6.5.2).
- 10.76 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 heeft het Rijk twee ambities voor de periode tot 2004 vastgelegd. In de eerste plaats wordt bevorderd dat Friestalige films in aanmerking komen voor subsidies uit het Nederlands Fonds voor de Film. In tweede plaats zal de vertoning van Friestalige films door middel

---

²⁸ Het *Platfoarm Lêsbefoarding Taalryk Fryslân* werd in 1996 opgericht als samenwerkingsverband van *Afûk*, *Bibliotheekservice Fryslân*, *Cedin*, *It Fryske Berneboek*, *Stichting Partoer*, *Omrop Fryslân* en *Tresoar*, met de bedoeling om gezamenlijk een visie en activiteiten te ontwikkelen met betrekking tot de leesbevordering in Fryslân.

²⁹ Jager, B. de, *Leesbegrip, leesplezier en de Friese taalnorm. Een onderzoek naar de invloed van de taalnorm op leesbegrip en leesplezier*, Stichting Lezen, Amsterdam, 2003.

³⁰ *IBBY = International Board on Books for Young People*. IBBY is een non-profit organisatie die een netwerk vormt van mensen uit de gehele wereld die betrokken zijn om boeken en kinderen bijelkaar te brengen. De organisatie, opgericht in 1953, is gevestigd te Bazel (CH) en kent zeventig nationale afdelingen, waaronder die van Nederland.

van de incidentele subsidieregeling filmfestivals, filmmanifestaties en investeringen filmtheaters worden gestimuleerd (BA 6.6.5 en 6.6.6). Met deze laatste regeling wordt van rijkswege de vertoning van cinematografisch waardevolle films op landelijk en regionaal niveau bevorderd.

- 10.77 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgesteld dat de subsidieregelingen van het Nederlands Fonds voor de Film, die gericht zijn op de stimulering van met name de kwaliteit en diversiteit van de filmproductie in ons land alsmede op de bevordering van het Nederlandse filmklimaat, open staan voor Friestalige films.
- 10.78 Het Nederlands Fonds voor de Film, gevestigd te Amsterdam, richt zich enerzijds op het stimuleren van de filmproductie in Nederland, met nadruk op kwaliteit en diversiteit; en anderzijds op het bevorderen van een goed klimaat voor de Nederlandse filmcultuur. Het Nederlands Fonds voor de Film doet jaarlijks verslag van zijn inspanningen ten behoeve van de Nederlandse film, maar maakt daarbij geen onderscheid tussen Fries- en anderstalige films, zodat niet valt na te gaan of in de jaren 2002-2005 bijdragen aan de Friestalige film zijn besteed.³¹
- 10.79 Het Provinciaal Bestuur van Fryslân kent een subsidieregeling culturele mediaproducties.³² Het doel van deze subsidieregeling is het stimuleren van professionele Friestalige films, video's, programma's voor omroepen en vergelijkbare producties. De subsidie geldt voor de productiekosten van professionele culturele mediaproducties. Voorwaarde is dat de productie aan een breed publiek, met name in Fryslân, getoond wordt. De subsidie bedraagt maximaal 11.345 euro per productie.

Overige landelijke fondsen (Fonds voor de Podiumkunsten en het Fonds Amateurkunst)

- 10.80 Er is een landelijk Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten dat zich ten doel stelt een bijdrage te leveren aan de duurzame ontwikkeling van de kwaliteit en veelzijdigheid van de amateurkunst en de podiumkunsten in Nederland én de vertoning daarvan in het buitenland.³³ Met het oog daarop kan het Fonds subsidie (beurzen, projecten en presentaties buitenland) beschikbaar stellen, op het gebied

---

³¹ Email van het Filmfonds aan de Fryske Akademy, 13 maart 2007.

³² *Prb.* 1998, 4.

³³ Per 1 januari 2008 zal het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten samen met het Fonds voor de Scheppende Toonkunst en het Fonds Podiumprogrammering en Marketing in één nieuw landelijk fonds opgaan. Zie het in opdracht van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de besturen van de drie betrokken fondsen in november 2006 uitgebrachte rapport: 'Naar een fonds voor muziek, dans en theater, advies over een nieuwe landelijke fondsstructuur voor de podiumkunsten', Utrecht, 2006.

van de amateurkunst: dans, muziek en muziektheater, theater, literatuur, audiovisuele kunst en beeldende kunst. Daarnaast stelt het Fonds bijdagen beschikbaar op het terrein van de professionele podiumkunsten: dans, muziek en muziektheater en theater, (gebundelde) presentaties buitenland, internationale samenwerkingsprojecten en bijzondere internationale presentaties/randprogrammering in Nederland.

- 10.81 Het Fonds voor Amateurkunst wil een bijdrage leveren aan de ontwikkeling en verscheidenheid van de amateurkunst in Nederland.³⁴ Dat betekent in de praktijk dat het Fonds vooral projecten subsidieert die een breder belang hebben dan het belang voor de deelnemers alleen. Projecten kunnen bijvoorbeeld een voorbeeldfunctie hebben of nieuw repertoire opleveren dat later ook door andere amateurs gebruikt kan worden. Datzelfde geldt wanneer initiatiefnemers van een project uitgaan van een nieuwe werkmethode. Als deze door andere kunstenaars wordt overgenomen, draagt dit in veel gevallen bij aan de ontwikkeling van de amateurkunst.³⁵

Rijkspost Friese taal: overige culturele voorzieningen

- 10.82 Sinds 1971 bevatte de cultuurbegroting van het Rijk een post voor de bevordering van de Friese taal en cultuur. Deze begrotingspost is vermeld in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 6.6.1). De jaarlijkse rijksbijdrage ten behoeve van de Friese taal en cultuur diende ter ondersteuning van de inspanningen en activiteiten van de provincie Fryslân ter zake. Bij het aangaan van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 bedroeg de rijksbijdrage een bedrag van 444.033 euro op jaarbasis. De provincie Fryslân stelde tegelijkertijd een bedrag van 2.048.629 euro jaarlijks beschikbaar ter bevordering van de Friese taal en cultuur.
- 10.83 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de provincie Fryslân de hoogte van de rijks- en provinciale bijdragen jaarlijks op grond van hogere uitgaven wegens looncorrectie aanpassen. In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder overeengekomen dat de provincie Fryslân jaarlijks voor 1 juli bij de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een gespecificeerde en van een toelichting voorziene begroting indient inzake de bestemming van de Rijksbijdrage Friese taal en cultuur. In de bestuursafpraak

---

³⁴ Het Fonds voor de Amateurkunst kent ook een loket voor kleine subsidieaanvragen in het kader van het buitenlands cultuurbeleid (zie: 10.136).

³⁵ Het Fonds voor de Amateurkunst droeg achtereenvolgens in 2002, 2003, 2004, 2005 en 2006 bedragen van 194.546, 173.533, 312.279, 246.104 en 184.345 euro bij aan respectievelijk 9, 9, 9, 6 en 8 Friese projecten. Van deze 41 projecten kreeg Oerol op Terschelling achtmaal een majeure bijdrage (Email Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten van 16 januari 2007).

Friese taal en cultuur 2001 werd daartoe nog de datum van 1 december genoemd. Ten aanzien van de rijksbijdrage bewaakt de provincie de voortgang van de formele afwikkeling van de door de provincie verstrekte doelsubsidies. Indien noodzakelijk treedt de provincie hierover in overleg met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

- 10.84 Kort na het vaststellen van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 heeft de Nederlandse regering besloten om op grond van de aanbevelingen van het rapport ‘Anders gestuurd, beter bestuurd: de specifieke uitkeringen doorgelicht’ (zie: 10.8) een aantal specifieke uitkeringen, waaronder die voor de Friese taal en cultuur, met ingang van 2006 over te brengen naar het Provinciefonds.³⁶ Bij schrijven van 12 mei 2005 hebben Gedeputeerde Staten van Fryslân de Tweede Kamer der Staten-Generaal op de hoogte gebracht van de overwegende bezwaren tegen het voorstel om de specifieke uitkeringen, te weten Fries in het onderwijs, Friese taal additioneel en de rijksbijdrage Friese taal en cultuur in het Provinciefonds te doen opgaan. Het eerste provinciale bezwaar betreft de verdwijnende transparantie die juist met het oog op de door het Rijk aangegane verplichtingen in Europees verband van belang is. Het tweede bezwaar betreft het terug komen op de vaststelling in de tweede rapportage inzake het Handvest dat de verantwoordelijkheidsverdeling, verdeling van activiteiten en informatieverstrekking geheel in evenwicht met elkaar zijn. Het derde bezwaar van de provincie Fryslân betreft het nationaal politieke belang van de verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur, dat juist pleit voor een specifieke uitkering.
- 10.85 Met de overheveling van de specifieke bijdragen voor de Friese taal en cultuur naar het Provinciefonds vervalt ook de eerdere afspraak dat de provincie Fryslân de gelden afkomstig uit de rijkspost Friese taal als bijdrage in de kosten voor het provinciale taal-, letteren- en cultuurbeleid gebruikt, alsmede de afspraak om jaarlijks voor 1 juli bij de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een gespecificeerde en van een toelichting ten aanzien van de doelstelling voorziene begroting in te dienen (BA 6.6.2).
- 10.86 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn partijen overeengekomen dat het Rijk via de Rijksbijdrageregeling Friese taal en cultuur bijdraagt aan de provinciale prijzen voor de Friese literatuur (BA 6.6.8).
- 10.87 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt vastgesteld dat onderdeel 6.6.8 van de bestuursafpraak Friese taal en cultuur is gerealiseerd. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen draagt via de rijksbijdrage Friese taal en cultuur bij aan de prijzen voor de Friese literatuur.

---

³⁶

TwK. 2004-2005, 29 800 B, nr. 16; TwK. 2005-2006, 30 300 B, nr. 8.

- 10.88 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder vastgelegd dat de uitvoering van de overeenkomst zoals afgesproken in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 (BA 5.5): er zijn voldoende middelen om een zo volledig en veelzijdig mogelijk aanbod van Friestalige geschreven media te realiseren, met uitzondering van de persmedia, plaatsvindt in het kader van de rijksbijdrage Friese taal en cultuur.
- 10.89 Het beleid inzake de literaire prijzen is door de provincie Fryslân nader uitgewerkt in haar cultuurnotitie 'kultuer yn fryslân 20.01\04' (zie: 10.14). Daarin wordt de ontwikkeling van een volwaardig prijzenbeleid inzake de Friese literatuur aangegeven, waarbij de bestaande literaire prijzen in bedrag worden verhoogd en een prijs voor het Friestalige lied wordt toegevoegd.²¹ In de cultuurnota 2006-2008 wordt het bestaande literaire prijzenstelsel voortgezet, waarbij een grotere publieksbetrokkenheid wordt nagestreefd (zie: 10.15).²²
- 10.90 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 is overeengekomen dat de provincie Fryslân zich zal inspannen om samen met uitgevers en anderen in de Friese boekenbranche in te zetten voor het verhogen van de afzet van Friestalige boeken, waarbij de financiering mede afkomstig is van de rijksbijdrage Friese taal en cultuur (BA 6.6.3). De stichting It Fryske Boek, die verantwoordelijk is voor de promotie en distributie van de Friestalige boeken, heeft daarbij een belangrijke taak.
- 10.91 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgelegd dat de provincie Fryslân in 2004 overleg heeft gevoerd met uitgevers en anderen in de Friese boekenbranche ten einde mogelijkheden voor verhoging van de afzet van Friestalige boeken te onderzoeken.
- 10.92 Verder is in het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 afgesproken dat het Provinciaal Bestuur van Fryslân zich zal inspannen om zich samen met auteurs, uitgevers en andere betrokkenen in te zetten voor een substantiële toename van het aantal debuten van auteurs jonger dan dertig jaar, waarbij de financiering mede afkomstig is van de rijksbijdrage Friese taal en

---

²¹ Provincie Fryslân, *kultuer yn fryslân 20.01 \ 04*, Provinsje Fryslân, Ljouwert, 2000, 2.6.

²² Provincie Fryslân, *Sels dwaan! Kultuurnota 2006-2008*, Ljouwert, 2006, 40.
De provincie Fryslân kent de volgende culturele prijzen (jaar van instelling, bedrag, frequentie en doel):
Gysbert Japicxpriis (1947) 5.000 euro, tweejaarlijks, om en om voor Friestalige poëzie en proza;
Dr. Joast Halbertsmapriis (1947), 4.000 euro, driejaarlijks, voor wetenschappelijk werk op het terrein van geschiedenis, taal- en literatuurwetenschap en sociale wetenschappen;
Fedde Schurer-priis (1983), 2.000 euro, driejaarlijks, voor Friestalige literaire debuten;
Fedde Schurer-publykspriis (2003) 2.000 euro, driejaarlijks voor Friestalige literaire debuten;
Bernlef-priis ((1999), 2.000 euro, driejaarlijks, voor verdiensten op muzikaal gebied; en de
Pyt van der Zee-priis (2001), 2.000 euro, voor verdiensten op het terrein van het amateurtoneel.

cultuur (BA 6.6.4). Dit beleidsvoornemen is ook opgenomen in de provinciale cultuurnotitie. Daarbij wordt gedacht aan een jaarlijkse bijdrage aan debuterende schrijvers als tegemoetkoming in de kosten voor editorbegeleiding.²³

- 10.93 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is opgenomen dat de provincie Fryslân in 2004 in overleg is getreden met auteurs, uitgevers en andere betrokkenen om te komen tot een substantiële toename van het aantal debuten van auteurs jonger dan 35 jaar. De provincie heeft een subsidiebudget (in 2004 een bedrag van 7260 euro) voor het begeleiden van auteurs, waarvan de helft afkomstig is uit de rijksbijdrage Friese taal en cultuur. Uitgevers kunnen een beroep op dit budget doen om de kosten voor manuscriptbegeleiding van debutanten (mede) te financieren. Ten behoeve van debuterende auteurs jonger dan 35 jaar, organiseert Tresoar, in casu de coördinator literatuurbevordering (zie: 10.42), schrijfcursussen. Ten slotte stelt de provincie Fryslân prijzen beschikbaar voor debutanten in de Friese literatuur: de Fedde Schurer-prijs en de Fedde Schurer-publieksprijs, beide 2000 euro groot (zie: 10.89).
- 10.94 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân ten slotte overeengekomen dat uit de Rijksbijdrage Friese taal en cultuur opdrachten kunnen worden verleend voor het schrijven van oorspronkelijke Friestalige toneelteksten (BA 6.6.7).
- 10.95 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verwoord dat de provincie Fryslân incidenteel middelen beschikbaar stelt aan de Stichting Stimulering Friese Toneelschrijverij voor het schrijven van oorspronkelijk Friestalige toneelteksten. Deze stichting vormt sinds 2003 een onderdeel van de stichting Keunstwurk. Bij de aanvang van het Uitvoeringsconvenant betreft het een basissubsidiue van jaarlijks 3.400 euro, waarmee ten minste twee schrijfopdrachten worden gesubsidieerd.²⁴

Overige activiteiten en projecten

- 10.96 Het jaar 2000 heeft het laatst gehouden Frysk Festival - in samenwerking met Simmer 2000- te zien gegeven. Het festival dat sinds 1980 eens in de vijf jaar is

---

²³ Provincie Fryslân, *kultuer yn fryslân 20.01 \ 04*, Provinsje Fryslân, Ljouwert, 2000, 2.6.

²⁴ Schrijfopdrachten waren er, volgens opgave van de stichting Keunstwurk, in 2003 voor Wouter Elzinga, *tussen de bergen en de zee*, en Rients Gratama, Bouke Oldenhof en Antine Zijlstra, *Wolkom*. In 2004 voor Albertina Soepboer, *Woartels* (nog uit te voeren), Hans van der Eems, *De Tsjelp*, Karin Idzinga, *Kennedy is vermoord*, Ytsje Hettinga, *It iten is klear*. In 2005 voor Bouke Oldenhof, *All inclusive*, Renske de Boer, *De wrâldreis fan prinses Kat*, Antina Zijlstra, *Tút*. In 2006 gingen de schrijfopdrachten naar: Eelco Venema, *De griene man*, Siebe Siebenga, *de troudei*, Hans van der Eems, *de diepte van Eb/De djippe fan Eb* (nog uit te voeren) en Sieger Bijsterveld, *De 17de ieu yn de Midstrjitte* (nog uit te voeren) (Email Keunstwurk van 31 januari 2007).

gehouden en dat met het oog op de Friese taal van belang is, kreeg mede door allerlei organisatorische perikelen in 2005 geen vervolg. Het Friese college van gedeputeerde staten heeft in 2006 een commissie ingesteld om de vraag te beantwoorden of, en zo ja, hoe het festival een vervolg dient te krijgen. De betreffende commissie heeft daar een positief antwoord op gegeven, alsmede aangegeven op welke wijze een mogelijk vervolg ingevuld zou kunnen worden. Ondertussen vormen de commissieleden het bestuur van de stichting Frysk festival en hebben gedeputeerde staten van Fryslân een bedrag van een miljoen euro voor het toekomstige festival gereserveerd.²⁵

- 10.97 In 1991 werd voor de eerste maal een Friestalig songfestival onder de naam ‘Liet’ georganiseerd. Tekstdichters, componisten en uitvoerenden zijn sindsdien ieder jaar uitgenodigd om hun oorspronkelijk Friestalig werk over het voetlicht te brengen. In 2002 is de formule uitgebreid met een festival voor tekstdichters, componisten en uitvoerenden in één van de Europese regionale of minderheidstalen. Nadat ‘Liet Ynternasjonaal’ achtereenvolgens driemaal in Leeuwarden met steun van lokale en regionale overheden en sponsors gehouden kon worden, werd de continuïteit door ontbrekende financiële fondsen bedreigd.²⁶ Een beroep op Europese fondsen leverde niets op. In 2006 kon ‘Liet Ynternasjonaal’, opnieuw dankzij de steun van lokale en regionale fondsen, in Östersund in Zweeds Lapland worden gehouden (zie: 12.25). De toekomst van ‘Liet Ynternasjonaal’ is bij het ontbreken van een meer structurele financiering onzeker.

Artikel 12, eerste lid, e: beheersing van het Fries door medewerkers

- 10.98 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven - ertoe verplicht om:
- ‘Binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voorzover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:
- e maatregelen te bevorderen om te verzekeren dat de organen die verantwoordelijk zijn voor het organiseren of ondersteunen van culturele activiteiten, beschikken over personeel dat [de Friese taal], alsmede de taal of talen van de overige bevolking, volledig beheerst’.

Het verdient overigens aanbeveling hier een onderscheid te maken tussen organen op landelijk en provinciaal niveau.

---

²⁵ Stand van zaken per 9 januari 2007.

²⁶ Met een bedrag van hoogstens 59.000 euro maakte het Friese college van gedeputeerde staten de organisatie van Liet Ynternasjonaal 2004 in Leeuwarden mogelijk. Van het toegezegde subsidie was vijfduizend euro bestemd voor een presentatie van Liet Ynternasjonaal bij het Comité van de Regio's.

- 10.99 Het ‘Committee of Experts’ was in 2001 van oordeel dat Nederland niet aan de met het Europees Handvest aangegane verplichting voldeed. Het ‘Committee of Experts’ stelde vast dat het beleid van de regering gericht was op het bevorderen dat nationale culturele organisaties in ieder geval één staf lid hebben die de relatie met de Friessprekende gemeenschap kan onderhouden. Het ‘Committee’ stelde verder vast dat het beleid in de praktijk weinig effect sorteerde. De verplichting was niet nagekomen en daarom beveelde het ‘Committee’ de regering aan om maatregelen in dezen te ontwikkelen.²⁷
- 10.100 In de rapportage over de jaren 1999-2001 is aangegeven dat de voorgaande constatering van het “Committee of Experts” mogelijk op een misverstand berust. Het is niet het beleid van de Nederlandse regering dat de landelijke culturele organen, zoals het NLPVF en het Fonds voor de Letteren, elk tenminste over één personeelslid beschikken die de Friese taal actief beheerst. Daar is het beleid van de regering niet op gericht. Wel is het beleid erop gericht dat in de adviesraden van bedoelde fondsen ten minste één lid is opgenomen die beschikt over specifieke deskundigheid op het terrein van het Fries, in dit geval de Friese literatuur, zoals bedoeld in artikel 12, eerste lid, onderdeel f. Ook voor besturen van de organen, ingesteld op grond van de Mediawet, en voor besturen van fondsen op het gebied van omroepproducties gelden vergelijkbare waarborgen met betrekking tot deskundigheid op het gebied van de Friese taal en cultuur (vgl. 9.41-9.42).
- 10.101 In het tweede rapport van het “Committee of Experts” worden geen opmerkingen met betrekking tot dit punt gemaakt.
- 10.102 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de provincie Fryslân geen afspraken ter nakoming van de met het Handvest aangegane verplichting vastgelegd.
- 10.103 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 staat aangegeven dat de provincie Fryslân vanaf 2002 de financiële bijdrage bestemd voor het cursuswerk van de Afûk structureel met 13.613 euro per jaar heeft verhoogd. Daarmee bestaat voor cursisten van buiten Fryslân dezelfde regeling ten aanzien van cursusgelden, als voor cursisten die in Fryslân woonachtig zijn (zie: 10.120).
- 10.104 Voor provinciale culturele organen is het algemeen geaccepteerd dat het van belang is dat (een deel van) het personeel het Fries actief beheerst.

Artikel 12, eerste lid, f: deelname gebruikers van het Fries in voorzieningen en activiteiten

---

²⁷

Report of the Committee of Experts, 2001, 96.

- 10.105 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven- ertoe verplicht om:
 ‘Binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voorzover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:
 f te bevorderen dat vertegenwoordigers van de gebruikers van [de Friese taal] rechtstreeks deelnemen aan het bieden van voorzieningen en het plannen van culturele activiteiten’.
- Het verdient overigens aanbeveling hier een onderscheid te maken tussen organen op landelijk en provinciaal niveau.
- 10.106 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport aangegeven dat de gebruikers van het Fries in verschillende organen, waaronder de Fryske Akademy, zijn vertegenwoordigd. Wel was de beschikbare informatie naar het oordeel van het Committee beperkt.²⁹
- 10.107 Het ‘Committee of Experts’ geeft in zijn tweede rapport aan niet te kunnen beoordelen of Nederland op dit punt de aangegane verplichtingen nakomt.³⁰
- 10.108 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 hebben het Rijk en de provincie Fryslân geen afspraken ter nakoming van de met het Handvest aangegane verplichting vastgelegd, omdat dit voor de Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds en het Fonds voor de Letteren al geregeld is (zie: 10.109 en 10.110).
- 10.109 De Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds heeft in haar bestuur een deskundige op het terrein van de Friese literatuur opgenomen en maakt daarnaast gebruik van de kennis van ca. tien adviseurs op het betreffende deelgebied.³¹
- 10.110 Het bestuur van het Fonds voor de Letteren wordt in zijn besluitvorming geadviseerd door een Adviesraad. De Adviesraad bestaat uit maximaal dertien leden met een brede kennis van de nationale en internationale letterkunde en met

---

²⁹ *Report of the Committee of Experts, 2001, 97.*

³⁰ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 168.*

³¹ Stichting Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, Jaarverslag 2000, [Amsterdam, z.j.] 27. De opneming van een deskundige op het gebied van de Friese literatuur als lid in het bestuur van de Stichting NLPVF is tot stand gekomen op basis van art.5.3.6 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 1993.

specifieke deskundigheid op het gebied van het literair proza (fictie- en non-fictie), de literaire vertaling uit verschillende taalgebieden, poëzie, drama, jeugdliteratuur en de Friese literatuur. Eén van de leden van de Adviesraad beschikt over specifieke deskundigheid op het terrein van de Friese literatuur.³² Het bestuur van het Fonds voor de Letteren kan daarnaast beschikken over de kennis en medewerking van bijna tweehonderd externe deskundigen, waaronder deskundigen op het terrein van de Friese kinder- en jeugdboeken, Fries proza en Friese poëzie.³³

Artikel 12, eerste lid, g: bevordering en/of faciliteren van het bewaren, presenteren of publiceren van Friestalige werken

Artikel 12, eerste lid, h: ontwikkeling specifieke terminologie

- 10.111 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich met betrekking tot culturele activiteiten en voorzieningen - waarvan in artikel 12, eerste lid, een niet-limitatieve opsomming is gegeven - ertoe verplicht om:
- ‘Binnen het gebied waar [de Friese taal] wordt gebruikt en voorzover de autoriteiten bevoegd zijn, bevoegdheden bezitten of een rol spelen op dit terrein:
- g de oprichting aan te moedigen en/of te vergemakkelijken van een of meer organen die verantwoordelijk zijn voor het verzamelen en het bewaren van een exemplaar van in [de Friese taal] geproduceerde werken en het presenteren of publiceren daarvan;
  - h indien nodig, diensten voor vertaling en terminologisch onderzoek in het leven te roepen en/of te bevorderen en te financieren, met name ten einde passende administratieve, commerciële, economische, sociale, technische of juridische terminologie in [de Friese taal] in stand te houden en te ontwikkelen’.
- 10.112 Het ‘Committee of Experts’ was van oordeel dat Nederland voldoet aan de met het Europees Handvest aangegane verplichtingen.³⁴
- 10.113 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 stellen het Rijk en de provincie Fryslân vast dat de Provinsjale en Buma Bibliotheek van groot belang geacht wordt vanwege haar collectie ter bestudering van de Friese taal en geschiedenis (BA 6.4.4). Dat belang bestaat mede uit de functie van de Provinsjale en Bumabibliotheek inzake het bewaren en presenteren van Friestalige werken.

---

³² In artikel 6 van de Statuten voor het Fonds van de Letteren is bepaald dat het bestuur erop toe dient te zien dat een deskundige op het gebied van de Friese letterkunde deel uitmaakt van het bestuur.

³³ Verder dient het Fonds zorg te dragen voor de samenstelling van Friese adviescommissies die het bestuur adviseren over het al dan niet toekennen van subsidies voor Friestalig literair werk krachtens de daarvoor geldende regelingen (vgl. artt. 16 en 17 Huishoudelijk Reglement).

³⁴ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 98.

- 10.114 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is vastgelegd dat als onderdeel van het provinciaal beleid inzake het gebruik van de Friese taal in de geschreven media de provincie Fryslân tot en met 2005 aan de Afûk een tijdelijke subsidie verstrekt van jaarlijks 181.000 euro om jaarlijks vier gratis verspreide thematijschriften uit te geven.³⁵
- 10.115 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder vastgelegd dat de provincie Fryslân, als onderdeel van het provinciaal beleid betreffende het gebruik van de Friese taal in geschreven media tot en met 2006 een subsidie verstrekt aan het project F-side, waarbij minstens 25 volledig Friestalige pagina's in de twee Friese provinciale dagbladen verschijnen. Daarmee was op jaarbasis in 2005 een bedrag van 117.832 euro gemoeid.
- 10.116 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is ten slotte vastgelegd dat de provincie Fryslân, eveneens als onderdeel van het provinciaal beleid inzake het gebruik van de Friese taal in de geschreven media, tot en met 2005 een subsidie van jaarlijks 45.000 euro verstrekt aan het blad *de Moanne*, een algemeen-cultureel opinietijdschrift dat voor op zijn minst voor driekwart Friestalige teksten bevat.
- 10.117 Zoals hiervoor reeds is vermeld hebben gedeputeerde staten van Fryslân in de notitie 'Frysk Skreaune Media 2007-2010' het tot dan gevoerde beleid met betrekking tot de Friestalige tijdschriften geëvalueerd en een besluit genomen welke Friestalige media de komende jaren financieel zullen worden gesteund (zie: 10.16). De komende vier jaar wordt de uitgave van de vier maal per jaar verschijnende thematijschriften, het tienmaal per jaar verschijnende algemeen-cultureel opinieblad *de Moanne*, het zes maal per jaar verschijnende literaire tijdschrift *Hjir*, het tweewekelijks op internet verschijnende *Farsk*, alsmede de vier à zes *Farskskriften* jaarlijks, het voor een breed publiek bedoelde *Styl*, alsmede nieuwe initiatieven ten behoeve van 12-18-jarigen op het VMBO en MBO, (mede) mogelijk gemaakt. De subsidiëring van de *F-side*, ca. twintig maal per jaar een pagina in de beide Friese dagbladen, wordt beëindigd.³⁶

Artikel 12, tweede lid: culturele activiteiten en voorzieningen ten behoeve van Friezen om Utens³⁷

- 10.118 Bij aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich verplicht om:

---

³⁵ Vanaf september 2002, toen het eerste thematijschrift *Boek* verscheen, tot en met november 2006, toen het thematijschrift *Bern* uitkwam, zijn ondertussen 18 thematijschriften verschenen: *Boek* (5), *Bern* (5), *Taal*, *Fuort* (3), *Doarp*, *Natoer*, *Skoalle* en *Sânens*.

³⁶ Provinsje Fryslân, *Notysje Frysk Skreaune Media 2007-2010*, [Ljouwert], 2006.

³⁷ 'Friezen om Utens' is de Friestalige term waarmee de Friezen die niet in de provincie Fryslân wonen, worden aangeduid.

‘[t]en aanzien van andere gebieden dan die waar de [Friese taal] van oudsher wordt gebruikt, indien het aantal gebruikers van de [Friese taal] dit rechtvaardigt, passende culturele activiteiten en voorzieningen in overeenstemming met [het eerste lid van artikel 12] aan te moedigen en/of te bieden’.

- 10.119 Het ‘Committee of Experts’ is in zijn eerste rapport van oordeel dat Nederland voldoet aan de met het Europees Handvest aangelegane verplichtingen.³⁸
- 10.120 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie Fryslân er, via het Frysk Boun om Utens, zorg voor draagt dat voor deelnemers aan een cursus Fries buiten de provincie Fryslân dezelfde regeling geldt ten aanzien van het cursusgeld als die welke van toepassing is voor cursisten wonend binnen de provinciegrenzen (BA 6.6.10).
- 10.121 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 staat aangegeven dat de provincie Fryslân vanaf 2002 de financiële bijdrage bestemd voor het cursuswerk van de Afûk structureel met 13.613 euro per jaar heeft verhoogd. Daarmee bestaat voor cursisten van buiten Fryslân dezelfde regeling ten aanzien van cursusgelden, als voor cursisten die in Fryslân woonachtig zijn (zie: 10.103).
- 10.122 Gelet op de in Nederland geldende grondwettelijke vrijheden is het Friezen buiten de provincie Fryslân toegestaan culturele activiteiten en voorzieningen in overeenstemming met het eerste lid van artikel 12 tot stand te brengen. Van deze vrijheid wordt op een vanzelfsprekende wijze gebruik gemaakt, veelal in georganiseerd verband in de vorm van zogenaamde Fryske krite -plaatselijke Friese verenigingen- die zich doorgaans hebben aangesloten bij ‘It Frysk Boun om Utens’, de landelijke koepelorganisatie van Friese verenigingen buiten de provincie Fryslân.³⁹
- 10.123 It Frysk Boun om Utens en zijn aangesloten krite richten zich in termen van artikel 12, eerste lid, met name op:
- de bevordering van activiteiten in het kader van de Friese letteren; bijvoorbeeld door het door Friese auteurs verzorgen van lezingen, alsmede de verkoop van Friestalige boeken;
  - de vertegenwoordiging van de Friezen om Utens in Friese organisaties in Fryslân;

---

³⁸ *Report of the Committee of Experts, 2001, 99.*

³⁹ Van de dertig Fryske Krite om Utens zijn 27 aangesloten bij het Frysk Boun om Utens. Het Boun om Utens wordt geconfronteerd met een substantiële daling van het ledental. Het ledental bedroeg in 2005 nog 4261 leden, een jaar eerder waren dat er 4642 en nog een jaar eerder telde de Bond 4878 leden.

- de organisatie van Friese taalcursussen,
- de organisatie van kadercursussen;
- de organisatie van een ‘Friezedei’, eens in de drie jaar,⁴⁰ en
- het organiseren van Friese toneel en kooravonden.⁴¹

10.124 In het kader van de behartiging van de belangen van de Friezen om Utens, heeft het Boun om Utens zich meer dan eens sterk gemaakt voor het buiten de provincie Fryslân kunnen ontvangen van de programma’s van Omrop Fryslân.⁴² Via internet en satelliet, alsmede in een aantal gevallen via het kabelnet, zijn de programma’s van Omrop Fryslân ondertussen ook buiten de provincie Fryslân te ontvangen (zie: 9.8).

Artikel 12, derde lid: buitenlands cultureel beleid

10.125 Bij de aanvaarding van het Europees Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht: ‘bij het voeren van [zijn] buitenlands cultuurbeleid een passende plaats te geven aan [de Friese taal] en de cultuur waarvan deze een uitingsvorm [is]’.

10.126 Het ‘Committee of Experts’ heeft eerder vastgesteld dat Nederland heeft bevorderd dat in de periode tot 1999 tijdens verschillende internationale evenementen de Friese taal en cultuur werden gepresenteerd naast de Nederlandse cultuur en taal. Om die reden was het ‘Committee’ van oordeel dat in die periode werd voldaan aan de met het Europees Handvest aangegane verplichtingen.⁴³

10.127 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat Nederland de met artikel 12, derde lid, aangegane verplichting niet nakomt, gezien de ontbrekende aandacht voor en activiteit op het terrein van de Friese taal en cultuur van de zijde van de Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland.

10.128 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat zij zullen bevorderen dat op literaire en culturele

---

⁴⁰ In 2003 werd de Friezedei in Enschedegehouden.

⁴¹ De bij het Boun om Utens aangesloten kriterien tellen drie zangkoren, twee dansgroepen en tien toneelgezelschappen.

⁴² De laatste keer dat het Boun om Utens zijn wensen betreffende de ontvangst van de programma’s van Omrop Fryslân buiten Fryslân kenbaar maakte, gebeurde op de algemene vergadering van het Boun d.d. 13 april 2002. Het Boun nam toen een ter kennis van de minister van OCW gebrachte motie aan, waarin onder meer gevraagd werd om de programma’s van Omrop Fryslân in het zogenaamde ‘must carry-pakket’ op te nemen.

⁴³ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 99.

manifestaties in het buitenland de Friese taal en cultuur vertegenwoordigd is (BA 6.6.9).

- 10.129 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk ervoor zorgt dat de Friese taal en cultuur een duidelijke plaats in het bredere voorlichtingsbeleid van de Nederlandse ambassades inneemt (BA 8.5).
- 10.130 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en provincie Fryslân zich inspannen ten gunste van een constructieve samenwerking tussen gebieden waar regionale of minderheidstalen worden gesproken in de lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.1).⁴⁴
- 10.131 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân verder overeengekomen dat het Rijk bijzonder aandacht aan de Friese taal en cultuur en de minderheidstaal in de betreffende staat zal schenken bij het sluiten en uitwerken van culturele verdragen tussen Nederland en andere lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.3).⁴⁵
- 10.132 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt gesteld dat de provincie Fryslân een regeling internationale contacten tweetaligheid kent, die erop gericht is om deelname aan Europese manifestaties en congressen op het gebied van tweetaligheid in combinatie met de Friese taal mogelijk te maken. De financiering van deze regeling is mede afkomstig uit de rijksbijdrage Friese taal en cultuur. Met ingang van 2002 reserveert de provincie Fryslân ten minste een bedrag van 4.538 euro voor de betreffende regeling.
- 10.133 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is verder vastgesteld dat het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, waar mogelijk, de Friese literatuur in de door dit fonds vormgegeven literaire buitenlandpromotie betreft. In 2004 is de provincie Fryslân in overleg getreden met het Fonds om de promotie van de Friese literatuur in het buitenland een meer planmatig karakter te geven. Gedeputeerde staten van Fryslân zijn voornemens om hiervoor een bedrag van 12.269 euro te reserveren.
- 10.134 In de rapportage van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken over de uitvoering van de Bestuursafpraak 1993 is in 1994/95 aan de Tweede Kamer toegezegd dat de Friese taal en cultuur in het onderdeel ‘wederzijdse talen en

---

⁴⁴ Bij de bespreking van artikel 14, onderdeel b, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het beleid in relatie met artikel 8.1 Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001 (zie: 12.16 - 12.35).

⁴⁵ Bij de bespreking van artikel 14, onderdeel a, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het beleid in relatie met artikel 8.3 Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001 (zie: 12.5 en 12.7).

culturen' in bilaterale afspraken met andere landen structureel wordt vermeld (§ 3.3 rapportage).

- 10.135 Op 10 mei 2006 hebben de staatssecretarissen voor respectievelijk Europese Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de notitie 'Koers Kiezen' uitgebracht met de bedoeling tot een meerjarige strategie voor het internationaal cultuurbeleid te komen.⁴⁶ De notitie geeft aan de komende jaren programma's uit te voeren die vallen binnen de categorieën: verbinding tussen nationaal en internationaal beleid, buitenlandpolitieke prioriteiten en sectorspecifieke intensiveringen. De verbinding tussen nationaal en internationaal beleid stelt verder twee zaken centraal: cultuur en economie en culturele diversiteit. In het laatste geval richt de notitie de aandacht op de dankzij migratie toegenomen culturele variëteit in en verrijking van Nederland. De notitie gaat in dit kader echter niet op de bijdrage van de Friese taal en cultuur aan de culturele variëteit en verrijking in.
- 10.136 In de notitie 'Koers Kiezen' wordt aangegeven dat de voor het internationaal cultuurbeleid beschikbare HGIS-Cultuurmiddelen circa 8,77 miljoen euro bedragen, waarvan circa 40% is overgedragen aan de fondsen, waaronder het Nederlands Fonds voor Literaire Vertalingen en Producties en het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten.⁴⁷ De notitie geeft aan het percentage van veertig procent van aan de fondsen overgedragen middelen te verhogen tot vijftig procent. Naast deze HGIS-Cultuurmiddelen zijn er de gedelegeerde ambassadebudgetten van 1,1 miljoen euro, alsmede de niet-gedelegeerde ambassadebudgetten van 400.000 euro.
- 10.137 In de jaren 2003-2006 zijn geen HGIS-Cultuurmiddelen ten behoeve van activiteiten en/of projecten op het terrein van de Friese taal en cultuur toegekend. Voor de beoordeling van de bij de hiervoor genoemde fondsen ingediende projecten blijven de door het kabinet geformuleerde uitgangspunten voor de besteding van de HGIS-Cultuurmiddelen maatgevend. In principe kunnen aanvragen van Friestalige beroeps- en amateurtoneelgezelschappen, mits de aanvragen aan de criteria voor het internationaal cultureel beleid voldoen, een beroep doen op de hier genoemde fondsen.⁴⁸
- 10.138 De stichting NLPVF speelt een voorname rol bij de promotie van de Nederlandse

---

⁴⁶ TK, 2005-2006, 28 989, nr. 34.

⁴⁷ HGIS = Homogene Groep voor Internationale Samenwerking die op 1 januari 1997 als aparte budgettaire constructie binnen de rijksbegroting werd opgericht. In de HGIS worden de buitenlandactiviteiten van verschillende departementen gebundeld en in samenhang gezien.

⁴⁸ Op de taken en werkzaamheden van het het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten binnen Nederland is ingegaan in 10.80-10.81.

literatuur op belangrijke internationale boekenbeurzen.⁴⁹ Het NLPVF is hiermee gestart in 1993, op de Frankfurter Buchmesse, waar Nederland ‘Schwerpunkt’ was. In het kader van de presentatie van de Nederlandstalige literatuur in het buitenland zijn in de jaren 2002-2006 verschillende literaire activiteiten ontplooid, in onder meer Berlijn, Boedapest, Kopenhagen, Leipzig, Lissabon, Londen, New York, Paramaribo, Rabat, Salzburg, Sint Petersburg en Warschau. Er waren geen Friese auteurs bij deze activiteiten betrokken. Wel werden Friese schrijvers opgenomen in de Nederlandse editie van Poetry International Web.⁵⁰ In juni 2005 trad Tsead Bruinja op Poetry International Festival te Rotterdam op, terwijl voor 15 maart 2007 een Friese avond in het Institut Néerlandais te Parijs gepland staat, waar Tsead Bruinja, Tsjêbbe Hettinga en Albertina Soepboer zullen optreden.

- 10.139 De door het Fonds voor de Letteren aan schrijvers en vertalers ter beschikking gestelde financiële middelen, alsmede de voorzieningen zoals die door het NLPVF worden geboden, kunnen deels gerangschikt worden onder de noemer bevordering van de eigen cultuur in het buitenland (zie: 10.64).
- 10.140 De International Board on Books for Young People (IBBY) stelt zich onder meer het bevorderen van de productie, promotie en verspreiding van het kwalitatieve kinderboek ten doel. De internationale, in Zwitserland gevestigde, organisatie telt onder de ruim 65 verschillende nationale secties een Nederlandse sectie. De Nederlandstalige sectie, thans voorgezeten door een Friestalige auteur van kinderboeken, draagt iedere twee jaar in haar nominatie van kinderboeken voor de zogenaamde IBBY-List of Honour ook Friestalige kinderboeken voor, waarbij zij wordt geadviseerd door de Stichting It Frysk Berneboek. In 2003 werd het IBBY-congres te Leeuwarden gehouden (zie: 10.53).
- 10.141 Tot de activiteiten op het terrein van het buitenlands cultureel beleid kunnen ook de betreffende activiteiten van de Fryske Akademy (zie:10.58) en het toneelgezelschap Tryater (zie:10.31 en 12.33) worden gerekend. Daarbij gaat het om activiteiten die feitelijk worden betaald uit het reguliere budget van de betreffende organisaties en dus niet uit HGIS-gelden of op basis van bijdragen van de genoemde fondsen, met uitzondering van het internationaal toneelproject van Tryater, genoemd in 10.31. Verder wordt verwezen naar de paragrafen die betrekking hebben op artikel 14 van het Europees Handvest (zie: hoofdstuk 12).
- 10.142 De staatssecretaris van Buitenlandse Zaken heeft op 3 april 2002 een brief aan de Tweede Kamer gezonden die is gewijd aan de mogelijkheden om de uitvoering van het Internationaal Cultuurbeleid (ICB) te versterken bij ambassades in enkele ICB-prioriteitslanden door samenwerking tussen ambassades en Nederlandse

---

⁴⁹ Op de taken en werkzaamheden van het NLPVF binnen Nederland is ingegaan in 10.63-10.69.

⁵⁰ Tsead Bruinja, Anne Feddema en Albertina Soepboer.

wetenschappelijke instituten.⁵¹ In de brief werd, evenmin als in de hiervoor genoemde notitie ‘Koers kiezen’, niet ingegaan op de afspraken die in het kader van de bestuursafpraak Fries zijn gemaakt. In het verleden hebben Nederlandse ambassades wel activiteiten voor het Fries ontplooid. Zo heeft de Nederlandse ambassade in Duitsland in 1987 een brochure uitgebracht over de Friese taal.⁵² Verder heeft de ambassade in Moskou in het verleden wel bemiddeld bij de beschikbaarstelling van Friestalige literatuur aan de universiteit van Kiev. In de verslagperiode 2002-2006 hebben evenwel, voorzover bekend, niet vergelijkbare activiteiten van Nederlandse ambassades plaatsgevonden.

- 10.143 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat de Nederlandse regelgeving overeenkomt met de opties uit artikel 12 van het Europees Handvest welke Nederland heeft aanvaard. Met betrekking tot de opmerkingen van het ‘Committee of Experts’ ten aanzien van artikel 12, eerste lid, onderdeel e, wordt verwezen naar de desbetreffende paragrafen in deze rapportage (10.76-10.80). Daar wordt uiteengezet hoe Rijk en provincie Fryslân invulling geven aan deze Handvestbepaling. Het besluit van het Rijk om, naast andere specifieke uitkeringen, om reden van beleidssamenhang de rijksbijdrage Friese taal en cultuur naar het Provinciefonds over te hevelen, gaat voorbij aan de bijzondere verantwoordelijkheid van het Rijk voor de Friese taal en cultuur, zoals die onder meer tot uitdrukking is gebracht in de considerans op de derde bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001-2010. Voor zover het de presentatie van de Friese taal en cultuur in het buitenland betreft, werken Friese organen die culturele activiteiten organiseren of ondersteunen samen met landelijke culturele fondsen, die de status van zelfstandig bestuursorgaan hebben. Deze landelijke fondsen voeren in feite - weliswaar met een grote mate van autonomie - het Nederlands buitenlands cultuurbeleid uit binnen de kaders die door het Ministerie van OCW zijn gesteld, zolang het niet gaat om grootschalige projecten. De aan de fondsen toegewezen HGIS-Cultuurmiddelen lijken overigens amper ten goede te komen aan activiteiten op het terrein van de Friese taal en cultuur. Bij het sluiten en uitwerken van culturele verdragen krijgt het Fries, waar mogelijk, niet structureel expliciete aandacht. Hetzelfde geldt voor het voorlichtingsbeleid van de Nederlandse ambassades over Nederlandse en Friese taal en cultuur in Nederland.

---

⁵¹ TK, 2001-2002, 28 000 V, 51.

⁵² Feitsma, A., W. Jappe Alberts, B. Sjölin, *Die Friesen und ihre Sprache*, Presse- und Kulturabteilung der Kgl. Niederländischen Botschaft, Bonn, 1987.

11 Artikel 13: Economisch en sociaal leven

- 11.1 Met het in werking treden van de Wet van 22 november 2001, houdende invoering van de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen (Stb. 2001, 574) heeft de Nederlandse regering het voor de betreffende verenigingen en stichtingen mogelijk gemaakt dat hun statuten en oprichtingsakte in de Friese taal worden verleden en in het openbare Handelsregister worden ingeschreven, indien de betreffende vereniging en stichting haar zetel in de provincie Fryslân heeft. Verenigingen en stichtingen kunnen daarmee voortaan in de Friese taal aan het economisch en sociaal leven deelnemen.¹
- 11.2 Het ‘Committee of Experts’ oordeelde in zijn eerste rapport dat het Rijk de onder artikel 13 aangegane verplichtingen in het algemeen nakomt. Er werd echter een moeilijkheid geconstateerd voor zover het de Kamer van Koophandel betrof, die geen Friestalige akten in zijn openbare registers kon opnemen omdat het Burgerlijk Wetboek dat niet toestond.²
- 11.3 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat de eerder geconstateerde kwestie inzake de openbare registers van de Kamer van Koophandel, met ingang van 1 februari 2002 is opgelost, nu de wet het mogelijk maakt om Friestalige documenten van verenigingen of stichtingen, geheel of grotendeels werkzaam in de provincie Fryslân, zonder een toegevoegde Nederlandstalige vertaling in de openbare registers op te nemen. Deze mogelijkheid staat echter nog niet open voor naamloze en besloten vennootschappen. In 1999 maakte artikel 42 van de Wet op het notarisambt (Stb. 1990, 190) het mogelijk om naast Friestalige akten ook notariële akten in meer dan één taal te verlijden. Daarmee worden, zo selt het Committee of Experts vast, de door Nederland onderschreven nagekomen.³
- 11.4 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 wordt verder invulling gegeven aan de implementatie van de verplichtingen die door Nederland onder artikel 13 van het Europees Handvest zijn aangegaan. Daarbij wordt met name aandacht gegeven aan de verbetering van de positie van het Fries in de door Rijk en provincie gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector, die hun werkterrein (mede) in de provincie Fryslân hebben.
- 11.5 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 hebben het Rijk en de

---

¹ Zie ook: 7.53.

² *Report of the Committee of Experts*, 2001, 101-106.

³ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 175-176.

provincie Fryslân afgesproken dat wanneer vanuit de Provincie ongerechtvaardigde beperkingen worden gesignaleerd betreffende het gebruik van de Friese taal in het economisch en sociaal leven, de Provincie Fryslân het betreffende knelpunt onder de aandacht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de coördinerend bewindspersoon voor de Friese taal, brengt, waarna in gezamenlijk overleg met de verantwoordelijke minister wordt bezien op welke wijze het knelpunt kan worden opgelost.

Artikel 13, eerste lid, onderdeel a: arbeidsovereenkomsten, gebruiksaanwijzingen etc.

- 11.6 Bij aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht ‘met betrekking tot economische en sociale activiteiten in het hele land:
- a. uit [zijn] wetgeving alle bepalingen te verwijderen waardoor zonder gerechtvaardigde redenen het gebruik van de [Friese taal] wordt verboden of beperkt in documenten met betrekking tot het economische of sociale leven, met name in arbeidsovereenkomsten en in technische documenten zoals gebruiksaanwijzingen voor producten of apparaten’.
- 11.7 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport gesteld dat het Rijk de onder artikel 13, eerste lid, onderdeel a, aangegeven verplichtingen in zijn algemeenheid nakomt. Er werd echter één probleem vastgesteld voor zover het gaat om de Kamer van Koophandel, die geen in het Fries gestelde statuten en oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen kon opnemen, tenzij het Burgerlijk Wetboek zou worden gewijzigd.⁴ Met het in werking treden van de Wet van 22 november 2001 is deze wijziging gerealiseerd (Zie:11.1).
- 11.8 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat de Nederlandse overheid voldoet aan de aangegeven verplichting.⁵
- 11.9 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk nagaat in hoeverre er in het economisch en sociaal leven beperkingen zijn voor het gebruik van de Friese taal. Indien nodig zal worden bevorderd dat de wetgeving wordt aangepast (BA 7.1). In dat verband is van belang dat in het kader van de Bestuursafpraak (BA 3.5) tevens is afgesproken dat de provincie Fryslân in de komende jaren aan het Rijk zal aangeven in welke gevallen in de Nederlandse wetgeving de zinsnede ‘de Nederlandse taal’ kan worden gewijzigd in ‘de Nederlandse en de Friese taal’. Om die reden heeft het Rijk toegezegd zich te zullen inspannen om te komen tot een actualisering van het onderzoek door het Berie foar it Frysk en de Fryske

---

⁴ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 101.

⁵ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 176.

Akademy uit 1987.⁶ In de loop van 2002 heeft het Berie foar it Frysk bedoelde werkzaamheden tot actualisering op zich genomen, hetgeen heeft geresulteerd in een overzicht van meer dan honderd wetten en besluiten waarin het woord ‘Nederlands(ch)’ of ‘Nederlands(ch)e taal’ voorkwam. Op basis van het overzicht is een selectie van elf wetten gemaakt die in aanmerking komen voor de zinsnede ‘en/of de Friese taal’. Na overleg met het Ministerie van Justitie is voorrang gegeven aan het wettelijk vastleggen van de tekst van eed of belofte in het Fries in de gemeentewet en de provinciewet (Zie: 8.3-8.6). Daarnaast is prioriteit gegeven aan het opnemen van de functie-eis van het passief beheersen van de Friese taal voor personen werkzaam in het openbaar vervoer in Friesland.

- 11.10 In de concessies openbaar vervoer Noord- en Zuidwest-Fryslân, alsmede Ameland, Schiermonnikoog en Terschelling, zoals die in december 2001 door Gedeputeerde Staten van Fryslân zijn verleend aan resp. NoordNed Personenvervoer BV en Arriva Personenvervoer Nederland BV, is in de eisen die aan het personeel gesteld worden, een artikel opgenomen dat actieve kennis van de Nederlandse taal vraagt, alsmede passieve kennis van het Engels en Fries, resp. Duits, Engels en Fries.⁷ Ook de concessie voor het openbaar vervoer in Noord- en Zuidwest-Fryslân, zoals de provincie Fryslân die in 2006 heeft verleend aan Connexxion Openbaar Vervoer NV, kent een dergelijke clausule.
- 11.11 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het gebruik van de Friese taal op etiketten en productaanduidingen niet verboden is. Indien nodig zal het Rijk bevorderen dat wetgeving wordt aangepast (BA 7.2).
- 11.12 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat wanneer knelpunten inzake het gebruik van de Friese taal op etiketten en productaanduidingen onder de aandacht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties worden gebracht, er in overleg met de verantwoordelijke minister wordt bezien in hoeverre en op welke wijze het betreffende knelpunt kan worden opgelost.
- 11.13 Met betrekking tot de taal van arbeidsovereenkomsten is wettelijk niets geregeld. In de praktijk kunnen arbeidsovereenkomsten in de Friese taal worden gesteld. Dit gebeurt op een bescheiden schaal, met name bij organen zoals bedoeld in artikel

---

⁶ Berie foar it Frysk, *Lykberjochtiging en it Frysk: momintopname fan in ûnfolsleine rjochtssteat*, Ljouwert [Leeuwarden]: Berie foar it Frysk/Fryske Akademy (Berie-rapport 1) 1987.

⁷ Arriva Personenvervoer Nederland BV en NoordNed Personenvervoer BV hebben per 1 januari 2006 hun activiteiten voortgezet onder de naam Arriva Personenvervoer Nederland BV. Overigens weigerde de klantenservice van Arriva Personenvervoer Nederland BV in een telefonisch contact met de Fryske Akademy, 7 december 2006, en in weerwil van artikel 11 van het concessiebesluit openbaar vervoer, om een in het Fries verwoord verzoek aan te horen.

12, eerste lid, onderdeel d van het Europees Handvest, en ook bij lagere overheden in de provincie Fryslân. Aangezien arbeidsovereenkomsten, voor zover schriftelijk vastgelegd en ondertekend, zijn aan te merken als onderhandse akten, kan worden verwezen naar de paragrafen die betrekking hebben op artikel 9, tweede lid, onderdeel b van het Europees Handvest (zie ook: 7.45 e.v).

- 11.14 Met de nieuwe Wet op het Notarisambt (Stb. 1999, 190) is vanaf 1 oktober 1999 het opmaken van twee- of meertalige notariële akten wettelijk mogelijk gemaakt. Dit betekent dat naast Friestalige akten ook notariële akten in meer dan één taal kunnen worden verleden, waarbij het Fries één van de talen kan zijn.⁸ Hiermee zijn de mogelijkheden voor het gebruik van het Fries in het economisch en sociaal leven verder verruimd. Uit de tekst van art. 42, tweede lid, Notariswet volgt niet welke tekst van een meer- of tweetalige akte beslissend is voor de rechtsgevolgen. Een wettelijke verplichting werd op dit punt niet nodig en niet wenselijk geacht.⁹ In de akte zelf kan overigens worden aangegeven welke tekst bij interpretatieproblemen prevaleert.
- 11.15 De Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb. 1996, 490) is van belang voor het Friese-taalgebruik in akten die ingevolge wettelijk voorschrift in openbare registers worden ingeschreven. Als hoofdregel geldt, zoals in 7.50 is uiteengezet, dat van een in het Fries gesteld stuk, zoals een notariële akte, een letterlijke vertaling in het Nederlands is vereist. De Nederlandse vertaling wordt ingeschreven, terwijl de in de Friese taal gestelde stukken aan het register blijven gehecht (art. 8, eerste en tweede lid, Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer). Genoemde wet opent in art. 8, vierde lid, de mogelijkheid om bij nader te stellen wettelijke regels van deze hoofdregel te kunnen afwijken. In het Burgerlijk Wetboek, alsmede de Kadasterwet (Stb. 2005, 107) is van die mogelijkheid inmiddels gebruik gemaakt (zie: 11.16-11.18).
- 11.16 De Kadasterwet (Stb.1989, 186; Stb. 1996, 473) hanteert in artikel 41 de in de vorige paragraaf genoemde hoofdregel op het gebruik van de Friese taal in akten die ingeschreven worden in openbare registers. Wanneer een akte - te denken valt aan een koopakte of een hypotheekakte - niet in het Nederlands is verleden, maar bijvoorbeeld in het Fries, wordt ingevolge artikel 41 Kadasterwet een gewaarmerkte vertaling in het Nederlands in het kadaster ingeschreven.¹⁰ De mogelijkheid van inschrijving van bijvoorbeeld een tweetalige akte in het Nederlands en Fries, zoals bedoeld in de Notariswet (zie: 11.11), geldt dus niet voor akten die worden ingeschreven in de registers van het Kadaster. Deze wettelijke beperking kan worden aangemerkt als een beperking op het gebruik van

---

⁸ Voor nadere details wordt verwezen naar 7.59.

⁹ Zie hierover: TK 23 706, nr. 12, p. 34.

¹⁰ Voor nadere details van de Kadasterwet wordt verwezen naar 7.55.

de Friese taal in het economisch en sociaal leven, zoals bedoeld in de onderhavige bepaling van het Europees Handvest.

- 11.17 De Herzieningswet Kadasterwet I (Stb. 2005, 107), die gaat over de verdergaande toepassing van informatie- en communicatietechnologie bij de aanbidding van stukken ter inschrijving in de openbare registers voor registergoederen, verklaart in artikel 9a artikel 9 van overeenkomstige toepassing op in vreemde of Friese taal gestelde stukken als bedoeld in artikel 41, derde lid van de Kadasterwet (Stb.1989, 186; Stb. 1996, 473).
- 11.18 Het Burgerlijk Wetboek is van belang voor het gebruik van de Friese taal in akten bestemd voor inschrijving in het Handelsregister berustende bij de Kamer van Koophandel. Blijkens de inventarisatie uit 1987, zoals hierboven genoemd in 11.9, was indertijd het gebruik van de Friese taal in dergelijke akten niet toegelaten. Deze beperking gold zowel de oprichtingsakten van naamloze en besloten vennootschappen als ook de oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen die als rechtspersoon worden geregistreerd. Ingevolge het bepaalde in het Burgerlijk Wetboek moest in al deze gevallen de akte in de Nederlandse taal worden verleden. Met name Fries-culturele verenigingen en stichtingen hebben periodiek aangedrongen op opheffing van deze beperking. Dit verzoek is inmiddels gehonoreerd. Oprichtingsakten van verenigingen en stichtingen met statutaire zetel in de provincie Fryslân kunnen met ingang van 1 februari 2002 desgewenst in de Friese taal worden verleden en ingeschreven. Naamloze en besloten vennootschappen in de provincie Fryslân voelden niet een soortgelijke behoefte. Om die reden strekt de wijziging van het Burgerlijk Wetboek zich niet uit tot oprichtingsakten van naamloze en besloten vennootschappen.
- 11.19 Voor nadere details over de Wet van 22 november 2001, houdende invoering van de mogelijkheid om de statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries op te stellen (Stb. 2001, 574) wordt verwezen naar 7.52-7.54. Ter aanvulling daarop zij nog vermeld dat de statuten van stichtingen en verenigingen, welke zijn opgenomen in een notariële akte, onder meer de gemeente in Nederland waar zij haar zetel heeft, moeten inhouden (zie: artt. 27 lid 4 en 286 lid 4 bk 2 BW). Daarbij moet de officieel vastgestelde gemeentenaam worden gebezigd, ongeacht de taal van de akte. Wanneer de officiële naam van de gemeente Nederlandstalig is, zal die ook in een verder Friestalige akte opgenomen dienen te worden. Mutatis mutandis geldt: is de officiële naam van de gemeente Friestalig, dan moet die in een verder Nederlandstalige akte worden gebezigd. Met betrekking tot stichtingen is bepaald dat de statuten van een stichting de naam van de stichting moet inhouden, met het woord stichting als deel van de naam (zie: art. 286 lid 4, onder *a*, bk 2 BW). In Friestalige akten mag deze bepaling zo worden verstaan, dat het Friese woord *stifting* in de plaats van het Nederlandse woord *stichting* kan worden

gebruikt.¹¹

- 11.20 Ingevolge artikel 1 van de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer (Stb,1956, 242; Stb.1996, 490) is sinds 1956 een ieder die ter uitvoering van een wettelijk voorschrift mondeling een eed, belofte of bevestiging moet afleggen, bevoegd in plaats van de wettelijk voorgeschreven woorden de daarmee in de Friese taal overeenkomende woorden uit te spreken, tenzij de woorden van de eed, belofte of bevestiging bij de Grondwet of mede bij de Grondwet zijn vastgesteld.¹² (Zie ook: 8.3-8.6).
- 11.21 Het gebruik van de Friese taal op etiketten en productaanduidingen is niet verboden, in die zin dat voorgeschreven is om in elk geval de Nederlandse taal te gebruiken.¹³ In een verder verleden heeft de Kamer van Koophandel het gebruik van de Friese taal op etiketten en productaanduidingen in voorkomende gevallen ontraden. Mede om die reden is in de Bestuursafpraak 2001 overeengekomen dat het Rijk, indien nodig, bevordert dat de regelgeving op dit punt wordt aangepast (BA 7.2).
- 11.22 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat wanneer knelpunten met betrekking tot het gebruik van het Fries op etiketten en productaanduidingen onder de aandacht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties worden gebracht, in overleg met de verantwoordelijke minister zal worden bezien in hoeverre en op welke wijze het betreffende knelpunt kan worden opgelost.

Artikel 13, eerste lid, onderdelen c en d: aanvullende maatregelen

---

¹¹ Zie: e-post van het Ministerie van Justitie, d.d. 4 februari 2002, kenmerk DGWRR/DW aan notaris mr. E.M.W. de Lange te Leeuwarden.

¹² Artikel 1, lid 2 van de Wet gebruik Friese taal zegt: ' a. indien een eed wordt afgelegd, voor de woorden: "Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig" in de plaats de woorden: "Sa wier helpe my God Almachtich"; b. indien een belofte wordt afgelegd, voor de woorden: "Dat beloof ik" in de plaats de woorden: "Dat ûnthijt ik", en indien een bevestiging wordt afgelegd, voor de woorden: "Dat verklaar ik" in de plaats de woorden: "Dat ferklearje ik".'

¹³ Het Besluit van 10 december 1991, betreffende Warenwet Etikettering van levensmiddelen (Stb. 1992, 14) schrijft in artikel 23 voor dat de in het besluit bedoelde aanduiding en vermeldingen, behoudens de vermelding betreffende de productiepartij van voorverpakte eet- of drinkwaren, in elk geval in de Nederlandse taal zijn gesteld. De Europese richtlijn inzake de etikettering en presentatie van levensmiddelen alsmede inzake de daarvoor gemaakte reclame 2000/13/EG, schrijft in artikel 16 voor, dat de lidstaten er zorg voor dragen dat de vermeldingen op de etikettering aangebracht zijn in een voor de verbruiker gemakkelijk te begrijpen taal. De lidstaat kan eisen dat voor de vermeldingen op de etikettering ten minste gebruik wordt gemaakt van één of meer officiële talen van de Gemeenschap. De betreffende regelingen sluiten een vermelding in meer dan één taal geenszins uit. Evenmin sluit Europese regelgeving het gebruik van een regionale taal of minderheidstaal als bedoeld in de zin van het Europees Handvest uit als het gaat om aanduidingen op etiketteringen.

- 11.23 Nederland heeft bij aanvaarding van het Handvest zich ertoe verplicht met betrekking tot economische en sociale activiteiten in het hele land:
- c. ‘zich te verzetten tegen praktijken gericht op ontmoediging van het gebruik [van de Friese taal] in verband met economische of sociale activiteiten;
  - d. het gebruik van de [Friese taal] met andere dan in voorgaande letters genoemde middelen te vergemakkelijken en/of aan te moedigen’.
- 11.24 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport geoordeeld met betrekking tot artikel 13, eerste lid, onderdeel c, dat Nederland in het algemeen de aangegeve verplichting nakomt. Voor wat betreft de Nederlandse Spoorwegen en de PTT Telecom, die beide weigerden de Friese plaatsnamen te gebruiken, werd echter niet aan de voorwaarden voldaan. Het ‘Committee’ was verder van oordeel dat Nederland de verplichtingen zoals die voortvloeien uit artikel 13, eerste lid, onderdeel d, nakwam.¹⁴
- 11.25 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport dat geconstateerd is dat de eerder gesignaleerde problemen bij zowel de Nederlandse Spoorwegen, als TPG Post (voor 1 mei 2002: PTT Post) zijn opgelost.¹⁵ Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat wordt voldaan aan de aangegeve verplichtingen en stimuleert de Nederlandse regering om pogingen om het gebruik van de Friese taal op het terrein van het economisch en maatschappelijk leven te ontmoedigen tegen te gaan.¹⁶ Daarbij refereert het ‘Committee of Experts’ aan verkregen informatie betreffende het verbod om de Friese taal te gebruiken in een interne procedure van de afdeling Noord van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond.¹⁷
- 11.26 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân bevorderen dat het is toegestaan om de Friese taal in het economisch en sociaal verkeer te gebruiken (BA 7.3).
- 11.27 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat indien Rijk en provincie in onderling overleg tot de conclusie zijn gekomen dat projecten ter versterking van de positie van de Friese taal in de economische en sociale sector wenselijk en noodzakelijk zijn, zij daartoe gezamenlijk bijdragen (BA 7.9).

---

¹⁴ *Report of the Committee of Experts*, 2001, 102, 103.

¹⁵ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 177.

¹⁶ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 179.

¹⁷ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 178.

- 11.28 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 wordt gesteld dat het provinciaal bestuur van Fryslân jaarlijks een subsidie van 7.500 euro beschikbaar stelt ten behoeve van de organisatie van de Fryske Reklamepriis. De organisatie, in samenwerking met de Ried fan de Fryske Beweging, Omrop Fryslân, de vereniging Freonen fan Omrop Fryslân, de Kamer van Koophandel te Leeuwarden en de verschillende commerciële clubs in de provincie Fryslân, kent zes verschillende prijzen voor de meest originele Friestalige reclame-uiting op radio en televisie toe. De prijzen worden jaarlijks uitgereikt sinds 1999.¹⁸
- 11.29 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de provincie Fryslân in het kader van de budgetovereenkomsten 2005-2008 de door haar gesubsidieerde instellingen zal vragen om in hun werkzaamheden aandacht te schenken aan de Friese taal en daarover jaarlijks te rapporteren. Met ingang van het begrotingsjaar 2004 verzoekt de Provincie Fryslân de door haar gesubsidieerde instellingen op het terrein van cultuur, onderwijs en taal om de verslaglegging of in ieder geval een gedeelte daarvan in het Fries op te stellen.¹⁹ Het is het provinciaal voornemen om mettertijd ook organisaties die op andere terreinen dan cultuur, onderwijs of taal werkzaam zijn, te verzoeken om de verslaglegging in het Fries te doen.²⁰
- 11.30 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is overeengekomen dat de provincie Fryslân in de periode tot 2007 de door haar gesubsidieerde instellingen in de welzijnssector benadert met de bedoeling om ervaringen en gedachten uit te wisselen over de aanvaarding van een taalstatuut.
- 11.31 Het Berie foar it Frysk heeft in 2004 een studiedag voor betrokkenen georganiseerd naar aanleiding van het op 1 januari 2005 in werking treden van de Wet kinderopvang (Stb. 2004, 455). Deze wet regelt de kwaliteit en financiering van kinderopvang, waaronder in artikel 55 het gebruik van de taal in kindercentra. Duidelijk werd dat zowel bij ouders, leidsters en overheidsvertegenwoordigers behoefte bestaat aan meer voorlichting over meertalige opvoeding.²¹

---

¹⁸ In 2001 werden in totaal 47 radio- en 25 televisiespots in het Fries geproduceerd en uitgezonden. Vijf jaar later waren dat er respectievelijk 60 en 19. Terwijl in 2005 115 Friestalige reclameboodschappen werden uitgezonden, waarvan 64 bedoeld voor televisie en 51 voor radio.

¹⁹ Van de 36 jaarverslagen, afkomstig van cultuur-, taal- en onderwijsorganisaties in Fryslân en in 2006 ingediend bij de provincie Fryslân, is de helft Friestalig, tien jaarverslagen zijn Nederlandstalig en twee jaarverslagen zijn in een streektaal gesteld. Drie jaarverslagen zijn dubbelstalig en drie Nederlandstalige jaarverslagen zijn voorzien van een Friestalige samenvatting. (Email van de provincie Fryslân van 11 januari 2007.

²⁰ Email provincie Fryslân van 16 januari 2007.

²¹ Berie foar it Frysk, *Rapportazje fan de wurksumheden oer de jierren 2002- 2003- 2004*, Berie foar it Frysk, Ljouwert, 2005, 11.

- 11.32 Nederland heeft bij aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht met betrekking tot economische en sociale activiteiten binnen het gebied waar de Friese taal wordt gebruikt en voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:
- b. ‘in de rechtstreeks onder [zijn] toezicht staande economische en sociale sectoren (overheidssector) activiteiten te organiseren ter bevordering van het gebruik van de [Friese taal]’.
- 11.33 Het ‘Committee of Experts’ heeft in zijn eerste rapport vastgesteld dat geen activiteiten geconstateerd konden worden, die met deze verplichting samenhangen. Daarom kon ook niet worden geconcludeerd dat Nederland deze verplichting nakwam.²²
- 11.34 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat het Ministerie van Economische Zaken in de periode 1999-2001 geen maatregelen inzake de Friese taal heeft genomen, noch gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheden zoals die geboden worden door de Algemene wet bestuursrecht om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken door onderdelen van de centrale overheid die onder de competentie vallen van de minister. Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat Nederland de aangegane verplichting niet nakomt.²³
- 11.35 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân bevorderen dat het is toegestaan om de Friese taal in het economisch en sociaal verkeer te gebruiken (BA 7.3).
- 11.36 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat indien Rijk en provincie in onderling overleg tot de conclusie zijn gekomen dat projecten ter versterking van de positie van de Friese taal in de economische en sociale sector wenselijk en noodzakelijk zijn, zij daartoe gezamenlijk bijdragen (BA 7.9).
- 11.37 Het Ministerie van Economische Zaken heeft in de jaren 2002-2005 geen activiteiten ondernomen of maatregelen genomen waarvan de Friese taal het object is of waarvan de werking (mede) de Friese taal beoogt. Het Ministerie van Economische Zaken heeft evenmin gebruik gemaakt van de in artikel 2:9, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht geboden mogelijkheid om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken voor onderdelen van de

---

²² *Report of the Committee of Experts*, 2001, 104.

²³ *2nd Report of the Committee of Experts*, 2004, 180 en 181.

centrale overheid, voor zover die vallen onder de competentie van de minister (zie: 3.7.12).

Artikel 13, tweede lid, onderdeel c: zorgsector: bejaardentehuizen, ziekenhuizen, e.d.

- 11.38 Nederland heeft bij de aanvaarding van het Europees Handvest zich ertoe verplicht met betrekking tot economische en sociale activiteiten, voor zover de autoriteiten bevoegd zijn, binnen het gebied waar de Friese taal wordt gebruikt en voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is:
- c. ‘te waarborgen dat sociale voorzieningen als ziekenhuizen, bejaardentehuizen en andere tehuizen de mogelijkheid bieden om personen die [de Friese taal] gebruiken en die op grond van een slechte gezondheid, ouderdom of om andere redenen zorg behoeven, in hun eigen taal te ontvangen en te behandelen’.
- 11.39 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport vast dat duidelijke informatie over het gebruik van de Friese taal in de welzijns- en gezondheidssector ontbrak. Het ‘Committee of Experts’ concludeerde dat gedeeltelijk aan de voorwaarden gesteld in het Handvest met betrekking tot artikel 13, tweede lid, onderdeel c werd voldaan. Het ‘Committee of Experts’ maakte verder melding van de acute behoefte aan Friestalige medewerkers in verzorgingsinstellingen, alsmede het gebrek aan middelen om in de daartoe noodzakelijke vorming en opleiding te voorzien.²⁴
- 11.40 Het ‘Committee of Experts’ stelt in zijn tweede rapport vast dat opnieuw gedeeltelijk wordt voldaan aan de voorwaarden gesteld in het Handvest met betrekking tot artikel 13, tweede lid, onderdeel c. Het ‘Committee of Experts’ adviseert de overheid om het beleid uit te voeren dat bedoeld is om het gebruik van de Friese taal in verzorgingsinstellingen zeker te stellen en ziet nadere informatie over de implementatie tegemoet.²⁵
- 11.41 Het ‘Committee of Experts’ noemt de afspraken binnen de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 inzake het gebruik van het Fries in zorginstellingen, waaronder de bevordering dat logopedisch test- en behandelingsmateriaal wordt onderzocht op geschiktheid voor de tweetalige situatie in Fryslân. Het ‘Committee of Experts’ laat weten niet op de hoogte te zijn van praktische maatregelen welke de autoriteiten hebben genomen om de afspraken inzake het Fries in de welzijns- en gezondheidssector te implementeren (zie: 11.42-11.45).²⁶

---

²⁴ *Report of the Committee of Experts, 2001, 105-106.*

²⁵ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 186.*

²⁶ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004, 185.*

- 11.42 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân zullen bevorderen dat de door de overheid gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector, die hun werkterrein (mede) in de provincie Fryslân hebben, aandacht besteden aan de Friese taal (BA 7.4).
- 11.43 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat beide zullen bevorderen dat de door de overheid gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector die hun werkterrein in de provincie Fryslân hebben, zowel in het algemeen als in hun jaarlijkse verslaglegging, aandacht besteden aan de Friese taal (BA 7.4; 7.5).
- 11.44 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provinciaal Bestuur van Fryslân inzake logopedie overeengekomen dat de provincie Fryslân bevordert dat logopedisch test- en behandelingsmateriaal op geschiktheid voor de specifieke tweetalige situatie in Fryslân wordt onderzocht; dat de provincie Fryslân bevordert dat voor de behandeling van kinderen met spraakstoornissen en afasiepatiënten naast Nederlandstalig ook Friestalig test- en behandelingsmateriaal beschikbaar is; dat de provincie overleg voert met de Friese logopedisten over de implementatie van Fries logopedisch test- en behandelingsmateriaal (BA 7.6).
- 11.45 In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur 2001 zijn Rijk en Provinciaal Bestuur van Fryslân overeengekomen dat Rijk en Provinciaal Bestuur van Fryslân zullen bevorderen dat in de klachtenregelingen van door het Rijk en de provincie Fryslân gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector, die hun werkterrein in de provincie Fryslân hebben, aandacht aan de positie van de Friese taal wordt besteed (BA 7.7). De provincie Fryslân bevordert verder dat belangenorganisaties op het gebied van de welzijns- en gezondheidssector die actief zijn binnen de provincie Fryslân, aandacht besteden aan het gebruik van het Fries op hun terrein (BA 7.8).
- 11.46 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat de Nationale ombudsman in voorkomende gevallen voldoende is toegerust om Friestalige klachten in behandeling te nemen (BA 7.7).²⁷ Er hebben de Nationale Ombudsman in de jaren 2002-2006 geen verzoekschriften in de Friese taal bereikt. Er zijn wel verzoekschriften binnen gekomen waar Friestalige correspondentie was bijgevoegd.
- 11.47 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de

---

²⁷

Bij email van 21 december 2006 heeft de Nationale Ombudsman laten weten in zijn staf verschillende medewerkers te hebben met passieve kennis van de Friese taal en één medewerker met enige actieve kennis van de Friese taal.

provincie Fryslân overeengekomen dat de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport bevordert dat in het werkprogramma van de Inspectie voor de Volksgezondheid systematisch aandacht wordt besteed aan het gebruik van het Fries door de welzijns- en zorginstellingen in Fryslân. De provincie Fryslân heeft een stuurgroep 'Fries in de Zorg' ingesteld, die gedurende vier jaar (2004-2007) als voortrekker en initiatiefnemer zal functioneren als het om het bevorderen van de positie van het Fries binnen de gezondheidssector gaat.

- 11.48 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie in samenwerking met de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een model van een Friestalige klachtenregeling zal ontwerpen en deze vervolgens aanbieden aan de gesubsidieerde instellingen in de welzijns- en gezondheidssector die hun werkterrein (mede) in de provincie Fryslân hebben.
- 11.49 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie Fryslân in samenwerking met de stichting Partoer, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling in de Provincie Fryslân, nagaat op welke wijze kan worden bevorderd dat de Friese taal wordt opgenomen in de beleidsplannen en verslaggeving van belangenorganisaties op het gebied van het welzijn en de gezondheid die werkzaam zijn in de provincie Fryslân (zie: 6.) .
- 11.50 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân ten slotte overeengekomen dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, als coördinerend minister voor het beleid inzake de Friese taal, en de provincie Fryslân gezamenlijk nagaan welke projecten ter versterking van de positie van de Friese taal in de economische en sociale sector in aanmerking zouden kunnen komen voor subsidiëring of andere vormen van stimulering. In het kader van het uitvoeringsconvenant wordt voor de periode 2005-2007 nagegaan op welke wijze, en met welke ministeries, daarover nadere afspraken gemaakt kunnen worden.
- 11.51 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 laat de provincie Fryslân weten financiële bijdragen geleverd te hebben aan achtereenvolgens onderzoeken betreffende:
- vertaling en bewerking van Utrechts communicatieonderzoek voor gebruik bij volwassenen met ernstige afasieproblematiek;
  - ontwikkeling van onderzoeksinstrumenten en therapierichtlijnen voor Friestalige kinderen in de leeftijd van tweeënhalf tot vierenhalf jaar;
  - testen van de bruikbaarheid van de Reynelltest voor taalbegrip van Friese kinderen;
  - De F-TARSP: de Friese Taal Analyse Remidiëring en Screening Procedure,

een instrument dat van belang is voor de begeleiding en ontwikkeling van de Friese taal bij met name jonge kinderen;

- ANTAT: vertaling in en aanpassing aan het Fries van Nederlandstalig diagnostisch materiaal voor volwassenen met spraakstoornissen.

- 11.52 De hiervoor genoemde eerste twee onderzoeken zijn in 2004 afgerond. De vertaling en bewerking van het Utrechtse communicatie-onderzoek werd uitgevoerd door de stichting Revalidatie Friesland en de Rijksuniversiteit Groningen. Op een op 19 april 2004 door de provincie Fryslân georganiseerd symposium zijn de op dat moment beschikbare onderzoeksresultaten aangeboden aan de logopedistenkringen in Fryslân.
- 11.53 In 2003 werd het rapport ‘De Reynell Test voor Taalbegrip in Friesland’ uitgebracht.²⁸ In 2006 konden de resultaten worden gepresenteerd van het Friestalige testmateriaal voor afasiepatiënten.²⁹ Daarvoor werden twee Nederlandstalige testen, de zogenaamd Akense Afasietest en Amsterdam-Nijmegen Test voor Alledaagse Taalvaardigheden (ANTAT). Het onderzoek naar de werking van de Friestalige testen, uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Groningen, maakte duidelijk dat voor bepaalde groepen Friestalige afasiepatiënten een logopedische behandeling in het Fries van nut kan zijn. De testen zijn gratis beschikbaar voor logopedisten die Friestalige afasiepatiënten behandelen.
- 11.54 De uitvoering van het onderzoek naar de F-TARSP: de Friese Taal Analyse Remidiëring en Screening Procedure, wordt uitgevoerd door de Fryske Akademy en zal begin 2008 worden opgeleverd (zie: 10.58).³⁰
- 11.55 Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft in de jaren 2002-2005 geen activiteiten ondernomen of maatregelen genomen waarvan de Friese taal het object is of waarvan de werking (mede) de Friese taal beoogt. Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft evenmin gebruik gemaakt van de in artikel 2:9, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht geboden mogelijkheid om regels te stellen over het gebruik van de Friese taal in schriftelijke stukken voor onderdelen van de centrale overheid, voor zover die vallen onder de competentie van de minister (zie: 3.7.7).
- 11.56 Bij email heeft de Inspectie voor de Gezondheidszorg aan de Fryske Akademy

---

²⁸ Anna Schaafsma en Henk Iutje Spelberg, *De Reynell Test voor Taalbegrip in Friesland*, afdeling orthopedagogiek Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 2003.

²⁹ Het project werd uitgevoerd door prof.dr. R. Bastiaanse, drs. N.A. van den Bergh, drs. J. Hurkmans en dr. R. Jonkers. De resultaten zijn beschikbaar via internet: www.rug.nl/let/frieseafasietest

³⁰ Jelske Dijkstra, It ûntwikkeljen fan in Fryske TARSP, in: *De Pompeblêden*, 2006, 77, 5, 71.

laten weten dat in de werkprogramma's van de Inspectie in het verleden geen aandacht is geweest voor de Friese taal. Omdat de Inspectie niet was geïnformeerd over het bestaan van het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 is in de werkplannen voor 2006 en 2007 geen aandacht aan de Friese taal geschonken. De Inspectie voegt daar aan toe dat de werkwijze van de Inspectie en de beschikbare inspectiecapaciteit niet doen verwachten dat aan aandacht voor de taal een hoge prioriteit toegekend zal worden.³¹

11. 57 **Samenvattend** kan worden geconcludeerd dat, onder meer wegens het ontbreken van een actuele inventarisatie van wettelijke bepalingen inzake het gebruik en beperkingen op het gebruik van de Friese taal, geen betrouwbare uitspraak kan worden gedaan over de vraag of de Nederlandse regelgeving in alle opzichten in orde is met de opties uit artikel 13 Handvest welke Nederland heeft aanvaard. Op dit moment wordt gewerkt aan een actuele inventarisatie, zoals overeengekomen in artikel 3.5 van de Bestuursafpraak 2001. Verder kan worden geconcludeerd dat in de Bestuursafpraak 2001 tussen Rijk en provincie Fryslân afspraken zijn gemaakt over het gebruik van de Friese taal in het economisch en sociaal leven. Het gebruik van de Friese taal binnen de welzijns- en gezondheidssector is onderwerp van speciale aandacht in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.

---

³¹

Email van de Inspectie voor de Gezondheidszorg van 9 januari 2007.

12 Artikel 14: Grensoverschrijdende uitwisselingen

- 12.1 Op 10 mei 2006 hebben de staatssecretarissen voor respectievelijk Europese Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de notitie ‘Koers Kiezen’ uitgebracht met de bedoeling tot een meerjarige strategie voor het internationaal cultuurbeleid te komen.¹ De notitie geeft aan de komende jaren programma’s uit te voeren die vallen binnen de categorieën: verbinding tussen nationaal en internationaal beleid, buitenlandpolitieke prioriteiten en sectorspecifieke intensiveringen. De verbinding tussen nationaal en internationaal beleid stelt verder twee zaken centraal: cultuur en economie en culturele diversiteit. In het laatste geval richt de notitie de aandacht op de dankzij migratie toegenomen culturele variëteit in en verrijking van Nederland.
- Eerder formuleerde de nota *Cultuur als confrontatie, cultuurbeleid 2001-2004* de uitgangspunten voor het internationale cultuurbeleid 2001-2004. Noch bij de uitgangspunten voor het internationale cultuurbeleid 2001-2004, noch in de nota ‘Koers Kiezen’ wordt verwezen naar hetgeen Nederland met betrekking tot het Fries heeft onderschreven in het kader van art. 12, derde lid, en art. 14, Europees Handvest (zie ook: 10.135-10.136).
- 12.2 Het beleid van de provincie Fryslân inzake internationale contacten op het terrein van tweetaligheid is in 1987 vastgesteld. De provincie Fryslân kent een subsidieregeling internationale contacten op het terrein van tweetaligheid (Prb. 1998, 4). Het doel van de regeling is het ondersteunen, met incidentele subsidies, van internationale uitwisselingen tussen minderheidstaalgebieden in Europa, om langs die weg de positie van de Friese taal te versterken.
- 12.3 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport vast dat in het algemeen werd voldaan aan de door Nederland aanvaarde opties uit artikel 14 van het Europees Handvest.²
- 12.4 Rijk en provincie Fryslân hanteren als doelstelling van het internationale cultureel beleid, zo blijkt uit de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001, dat de bijzondere positie van Fryslân in Nederland ook in het buitenland bekend is.³ Goede voorlichting is daarom onontbeerlijk. Bovendien, zo wordt in de Bestuursafpraak uiteengezet, is het van belang de situatie van taalminderheden elders in Europa met de Friese situatie te kunnen vergelijken. In het kader van de Europese Unie is het echter nog belangrijker dat Fryslân zichzelf profileert en dat regio’s met een eigen taal de kans krijgen om met elkaar in contact te komen.

---

¹ TK, 2005-2006, 28 989, nr. 34.

² *Report of the Committee of Experts, 2001, 107.*

³ Zie de inleidende paragraaf van hoofdstuk 8 van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.

Voor Fryslân zijn van de andere regionale taalminderheden in Europa vooral, maar niet uitsluitend, de relaties met Noord-Friesland en Oost-Friesland (in Duitsland) van belang.

Artikel 14, onderdeel a: bilaterale overeenkomst tussen Nederland en Duitsland inzake de Friese taal.

- 12.5 Bij aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht ‘de bestaande bilaterale of multilaterale overeenkomsten met Staten waar dezelfde taal in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt toe te passen, of indien nodig te streven naar het sluiten van zulke overeenkomsten, op zodanige wijze dat contacten tussen de gebruikers van dezelfde taal in de betrokken Staten op het gebied van cultuur, onderwijs, informatie, beroepsopleiding en permanente educatie worden bevorderd’.
- 12.6 Het ‘Committee of Experts’ stelde in zijn eerste rapport vast dat in zijn algemeenheid wordt voldaan aan de overeengekomen verplichting.⁴ Wel dringt het ‘Committee of Experts’ erop aan dat in de volgende periodieke rapportage wordt ingegaan op de vraag hoe van rijkswege wordt vorm gegeven aan de bevordering van de interfriese samenwerking (zie: 12.27-12.31).
- 12.7 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk bijzonder aandacht aan de Friese taal en cultuur en de minderheidstaal in de betreffende staat zal schenken bij het sluiten en uitwerken van culturele verdragen tussen Nederland en andere lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.3).⁵
- 12.8 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân verder overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân zich inspannen om voldoende middelen beschikbaar te stellen om uitwisselingen op het gebied van cultuur en onderwijs tussen de provincie Fryslân en Oost- en Noord-Friesland te bewerkstelligen en te stimuleren (BA 8.4).
- 12.9 Alvorens in te gaan op het beleid van Nederland en Duitsland inzake de Friese taal en cultuur, zal eerst een korte uiteenzetting worden gegeven van het Duitse overheidsbeleid inzake de Friese taal en cultuur. Aangezien in Duitsland het cultuurbeleid primair de verantwoordelijkheid is van de betrokken deelstaten, zal de uiteenzetting over het overheidsbeleid inzake de Friese taal in Duitsland zich op de verantwoordelijke deelstaten richten, respectievelijk Sleeswijk-Holstein en Nedersaksen.

---

⁴ *Report of the Committee of Experts, 2001, 107.*

⁵ Bij de bespreking van artikel 12, derde lid, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het beleid in relatie met artikel 8.3 Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001 (zie: 10.102 en 10.117).

- 12.10 Bij wet van 13 december 2004 heeft de deelstaat Sleeswijk-Holstein, met verwijzing naar het Verdrag inzake de bescherming van nationale minderheden, het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen, artikel 3 van de Grondwet van de Bondsrepubliek Duitsland en artikel 5 van de Grondwet van Sleeswijk-Holstein, het bevorderen van de Friese taal in het publieke domein vastgelegd.⁶ De wet regelt het gebruik van de Friese taal in relatie tot de autoriteiten, de kennis van de Friese taal bij benoeming in publieke dienst, het gebruik van tweetalige, Duitse en Friese, naamborden op overheidsgebouwen, alsmede het gebruik van tweetalige, Duitse en Friese, plaatsnaamborden in de Kreis Nordfriesland en op het eiland Helgoland.
- 12.11 In 1988 heeft de Landtag in Kiel, het parlement van de deelstaat Sleeswijk-Holstein, een *Gremium für Fragen der friesischen Bevölkerung im Lande Schleswig-Holstein* ingesteld. De betreffende commissie bestaat uit de voorzitter van de Landtag, één lid van elk van de politieke partijen vertegenwoordigd in het deelstaatparlement, de Noord-Friese leden van de Duitse *Bundestag* in Berlijn, de *Beauftragte für Minderheiten und Kultur des Ministerpräsidenten*⁷, een vertegenwoordiger van het *Kultusministerium* te Kiel, alsmede vier leden van de *Friesenrat Sektion Nord e.V.* De commissie komt tweemaal per jaar onder voorzitterschap van de voorzitter van het deelstaatparlement bijeen.
- 12.12 Sinds 1986 heeft de regering van de deelstaat Sleeswijk-Holstein vijfmaal een verslag aan het deelstaatparlement uitgebracht over de situatie van de minderheden in de deelstaat.⁸ De situatie van het Noord-Fries werd voor het eerst

---

⁶ Artikel 3 van de Grondwet van Duitsland betreft degelijkheid voor de wet, gelijkberechtiging van mannen en vrouwen en discriminatieverbod. Artikel 5 van de Grondwet van Sleeswijk-Holstein betreft de nationale minderheden en volksgroepen. Art. 5.2 bepaalt dat de Deense nationale minderheid en de Friese volksgroep recht hebben op steun en bescherming.

⁷ Eerder *Grenzland- und Minderheitenbeauftragte*, sinds 2005 *Beauftragte für Minderheiten und Kultur*.

⁸ Bericht zur Arbeit der Minderheiten (Erster Minderheitenbericht) Hrsg. Der Präsident des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1986;
 Bericht zur Arbeit der Minderheiten und der friesischen Volksgruppe in der 12. Legislaturperiode (1988-1992 zweiter Minderheitenbericht) Hrsg. Die Präsidentin des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1992;
 Minderheitenbericht - Bericht über der dänischen Minderheit, der deutschen Minderheit in Nordschleswig, der friesischen Volksgruppe und und der deutschen Sinti und Roma für die 13. Legislaturperiode (1992-1996, dritter Minderheitenbericht) Hrsg. Die Präsidentin des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1996;
 Minderheitenbericht - Bericht über der dänischen Minderheit, der deutschen Minderheit in Nordschleswig, der friesischen Volksgruppe und und der deutschen Sinti und Roma für die 14. Legislaturperiode (1996-2000, vierter Minderheitenbericht) Hrsg.. Der Präsident des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 1999;
 Minderheiten- und Volksgruppenpolitik in Schleswig-Holstein -Zwischenbilanz und

besproken in de vergadering van de Landtag van 4 juni 1987 en daarna opgenomen in de 'brede' verslaggeving over de minderheden, met zowel aandacht voor de Deense minderheid in Zuid-Sleeswijk, als de Duitse minderheid in het Deense Noord-Sleeswijk. Na de zitting van 4 juni 1987 is het Fries in dit kader aan de orde geweest in de vergaderingen van de Landtag van 22 januari 1992, 26 januari 1996, 18 november 1999, en 12 december 2002.

- 12.13 De Bondsrepubliek Duitsland heeft op 11 mei 1995 het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden ondertekend en op 10 september 1997 geratificeerd. Het Kaderverdrag is van toepassing op de Deense en Sorbische minderheden in Duitsland, evenals op de vanouds in Duitsland woonachtige Friezen.
- 12.14 Sinds 1 januari 1999 valt het Noord-Fries in Sleeswijk-Holstein onder de werking van het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen. Met betrekking tot het Noord-Fries zijn 36 beleidsmaatregelen uit deel III van het Handvest onderschreven. Tegelijk zijn voor het Sater-Fries dat gesproken wordt in de Duitse deelstaat Nedersaksen 35 beleidsmaatregelen uit deel III van het Handvest onderschreven. In 2000 heeft de Duitse Bondsregering de eerste rapportage, volgens artikel 15.1 van het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen aan de Raad van Europa uitgebracht, in 2003 gevolgd door een tweede rapportage.
- 12.15 Er bestaat geen culturele overeenkomst tussen Nederland en Sleeswijk-Holstein en/of Nedersaksen, waarbij de Friese taal als een van de gemeenschappelijke aandachtspunten is aangemerkt. In het cultureel verdrag tussen Nederland en Duitsland (1961) wordt de Friese taal niet expliciet genoemd.⁹ Wel kan het verdrag als basis dienen voor uitwisselingen op het gebied van cultuur, onderwijs, jeugd, etc. waarin de Friese taal en cultuur een rol spelen. Met name op het terrein van onderwijs en onderzoek bestaat een nauw contact en geregelde samenwerking tussen de instanties die op dit terrein werkzaam zijn (waaronder de Fryske Akademy te Leeuwarden, de Ostfriesische Landschaft te Aurich, het Nordfriisk Instituut te Bredstedt en het Nordisch Institut van de Christian-Albrechts-Universität te Kiel). Verder spelen ook de Fryske Rie, alsmede het Frysk Ynternasjonaal Kontakt (FYK) een rol in de bevordering van de interfriese contacten (zie: 12.27-12.31).

Perspektiven in der 15. Legislaturperiode (2000-2000, fünfter Minderheitenbericht), Hrsg. Der Präsident des Schleswig-Holsteinischen Landtages, Kiel 2003.

⁹ Ingevolge Protocol tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland inzake de gevolgen van de Duitse eenwording voor de bilaterale verdragsrelaties van 25 januari 1994 (Trb.1994, 81) is het cultureel verdrag in ongewijzigde vorm m.i.v. 3 oktober 1990 van toepassing op het gehele grondgebied van de BRD.

- 12.16 Bij aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich ertoe verplicht ‘ten behoeve van [het Fries] de samenwerking over de grens heen, met name tussen regionale of plaatselijke autoriteiten in wier gebied dezelfde taal in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt, te vergemakkelijken en/of te bevorderen’.
- 12.17 Het ‘Committee of Experts’ stelt vast dat bij het ontbreken van nadere informatie niet is na te gaan in hoeverre het Rijk en de provincie Fryslân voldoende middelen beschikbaar hebben gesteld ter realisering en bevordering van de culturele en onderwijsuitwisselingen tussen het Nederlandse Fryslân en het Duitse Oost- en Noord-Friesland. Het ‘Committee’ dringt erop aan dat de Nederlandse autoriteiten nadere gegevens verstrekken met betrekking tot de implementatie van het in de derde bestuursafpraak overeengekomen beleid.¹⁰ Hierop wordt nader ingegaan in 12.18 en 12.27-12.31.
- 12.18 In de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en de provincie Fryslân zich inspannen om voldoende middelen beschikbaar te stellen om uitwisselingen op het gebied van cultuur en onderwijs tussen de provincie Fryslân en Oost- en Noord-Friesland te bewerkstelligen en te stimuleren (BA 8.4).
- 12.19 In het kader van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001 zijn afspraken gemaakt over de bevordering van de interfriese samenwerking. In de nieuwe bestuursafpraak zijn Rijk en provincie Fryslân overeengekomen dat het Rijk en provincie Fryslân zich inspannen ten gunste van een constructieve samenwerking tussen gebieden waar regionale of minderheidstalen worden gesproken in de lidstaten van de Raad van Europa (BA 8.1).¹¹ De provincie Fryslân steunt verder het werk van de stichting Fryske Rie en het Europees Bureau voor Minderheidstalen financieel (BA 8.2).
- 12.20 In het uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie bevordert dat andere tweetalige regio’s in Europa deelnemen in het project ‘Liet Ynternasjonaal’. Verder heeft de provincie Fryslân de intentie om tot constructieve samenwerkingsverbanden met andere gebieden te komen, waar eveneens een regionale of minderheidstaal wordt gesproken.

---

¹⁰ *2nd Report of the Committee of Experts, 2004*, 189.

¹¹ Bij de bespreking van artikel 12, derde lid, Europees Handvest wordt ook ingegaan op het beleid in relatie met artikel 8.1 Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001 (zie: 10.101- 10.116).

- 12.21 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de provincie en de ministers van resp. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zich inspansen om de culturele en bestuurlijke contacten tussen de drie Frieslanden te bevorderen.
- 12.22 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de minister van Buitenlandse Zaken in het geval een cultureel verdrag wordt gesloten of vernieuwd, zal onderzoeken op welke wijze in het verdrag aandacht kan worden geschonken aan de Friese taal en cultuur.
- 12.23 In het Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat in 2005 nader overleg gevoerd wordt over een potentiële bijdrage van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ten behoeve van de inter-Friese activiteiten en contacten, bijvoorbeeld in het kader van het internationaal cultuurbeleid.
- 12.24 In het uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005 zijn het Rijk en de provincie Fryslân overeengekomen dat de minister van Buitenlandse Zaken zich inspant om de Friese taal en cultuur een plaats te geven in het voorlichtingsbeleid van de ambassades, bij voorkeur door middel van het beschikbaar stellen en verspreiden van brochures.
- 12.25 Liet Ynternasjonaal, het songfestival voor en in regionale of minderheidstalen werd in 2002 voor het eerst door de stichting Liet 91 in Fryslân georganiseerd. Ook de volgende tweemaal werd Liet Ynternasjonaal in Leeuwarden gehouden, om in 2006 voor het eerst de grens over te gaan, toen het festival onder de naam Liet-Lavlut, onder meer met steun van de provincie Fryslân, en in samenwerking met het Zweeds Bureau voor Minderheidstalen, in het Zweedse Östersund werd gehouden zie: 10.97).
- 12.26 Sinds 2005 heeft het Rijk geen cultureel verdrag gesloten of vernieuwd. De minister van Buitenlandse Zaken heeft dan ook niet kunnen onderzoeken op welke wijze in een af te sluiten of te vernieuwen cultureel verdrag aandacht aan de Friese taal en cultuur kon worden geschonken.¹²
- 12.27 De stichting Fryske Rie, opgericht in 1956, streeft ernaar op maatschappelijk en cultureel terrein het contact tussen de Friezen in Fryslân, Noord- en Oost-Friesland te bevorderen. Sinds 11 september 1998 neemt de Fryske Rie deel in de

---

¹²

Email van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van 26 oktober 2006.

mede door haar opgerichte Ynterfryske Rie. De Ynterfryske Rie is een overkoepelende organisatie voor de Fryske Rie in Fryslân en de beide collega-organisaties in Nord- en Ost-Friesland. De Ynterfryske Rie organiseert, naast een jaarlijks programma van uitwisselingen op het terrein van de Friese taal en cultuur, eenmaal per drie jaar een zogenaamd Ynterfrysk Kongres, waar actuele en gemeenschappelijke thema's voor een breed publiek aan de orde worden gesteld. De organisatie van het congres wordt afwisselend door één van de drie in de Ynterfryske Rie deelnemende organisaties voor haar rekening genomen. In 2003 vond het congres, georganiseerd door de stichting Fryske Rie, in Leeuwarden plaats. In 2006 werd het congres, georganiseerd door de Friesenrat Sektion Nord e.V., gehouden in Leck, Noord-Friesland.

- 12.28 Een verzoek van de stichting Fryske Rie, gericht aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen om een bijdrage voor de organisatie van een Interfrieze taalcursus in 2002, werd gehonoreerd met een eenmalig subsidie van 4.537 euro.¹³
- 12.29 Van de provincie Fryslân ontvangt de Fryske Rie jaarlijks een subsidie teneinde de contacten met Oost- en Noord-Friesland te bevorderen via uitwisselingen en het genoemde congres. In de jaren 2002, 2003, 2004 en 2005 bedroeg het subsidie respectievelijk 4008, 4008, 3717 en 4124 euro. Naast deze reguliere subsidiëring kan voor specifieke activiteiten sprake zijn van een ad hoc-subsidiëring.
- 12.30 Frysk Ynternasjonaal Kontakt (FYK) is een organisatie voor 15- tot en met 35-jarigen gericht op het bewust maken van de Friese jeugd van zijn eigen taal en cultuur. Daarbij staan de internationale contacten tussen sprekers van een regionale of minderheidstaal in de lidstaten van de Raad van Europa centraal. FYK krijgt noch van het Rijk noch van de provincie Fryslân een structureel subsidie voor haar activiteiten. De provincie Fryslân subsidieert incidenteel, maar met grote regelmaat, de activiteiten van het FYK, in het kader van de provinciale regeling ynternasjonale kontakten op it mêd fan twataligens (zie: bijlage 1.2). Bovendien maakt het FYK geregeld en met succes gebruik van het subsidieprogramma Jeugd van de Europese Commissie.
- 12.31 FYK heeft in 2002, 2003, 2004 en 2005 jaarlijks verschillende activiteiten georganiseerd en verder deelgenomen aan dertien verschillende activiteiten in resp. Duitsland (3 x), Hongarije, Italië (3 x), Nederland (3 x), Oostenrijk, Spanje en Zwitserland. Daarbij gaat het zowel om activiteiten die specifiek zijn bedoeld voor sprekers van het Fries in Duitsland en Nederland, als daarnaast om contacten met vertegenwoordigers van verschillende regionale of minderheidstalen, waaronder het Noord-Fries en het Sater-Fries.

---

¹³

Schrijven van 31 oktober 2001, kenmerk FTO/TPK-2001/113414 U.

- 12.32 Vanaf 1983 organiseert het Europees Bureau voor Minderheidstalen/Europeesk Buro foar Lytse Talen/European Bureau for Lesser Used Languages een ‘study visits programme’ dat bestaat uit jaarlijks georganiseerde studiereizen naar gebieden met een regionale of minderheidstaal binnen de lidstaten van de Europese Unie. Ondertussen zijn meer dan 105 van dergelijke reizen georganiseerd, waar in totaal 1140 personen aan hebben deelgenomen.¹⁴ Verschillende Friezen hebben aan een studiereis deelgenomen, terwijl Fryslân ook enkele malen het doel van een studiereis is geweest.
- 12.33 De Fryske Toanielstichting Tryater is sinds 1997 mede oprichter van ‘Offspring’, het Europese netwerk van toneelgezelschappen die in een regionale of minderheidstaal spelen. Omdat met Tryater vergelijkbare toneelgezelschappen in Noord-Friesland en het Saterland ontbreken, gaat het in dit geval niet om contacten tussen gebruikers van dezelfde taal, maar om contacten tussen gebruikers van verschillende regionale of minderheidstalen. ‘Offspring’ stelt zich ten doel de belangstelling van jongeren voor theater in een regionale taal te stimuleren. Ca. veertig gezelschappen zijn bij ‘Offspring’ betrokken. In 2002 volgde, mede mogelijk gemaakt door een bijdrage uit uit HGIS-middelen, een subsidie van de Europese Commissie en de provincie Fryslân, de realisatie van de theaterproductie ‘Salted’ dat onder meer werd opgevoerd tijdens het op Terschelling plaatsvindende Oerol-festival (zie: 10.31) en daarna in hetzelfde jaar te zien was in Bautzen (D), Bangor en Harlech (UK). De voorstelling werd gespeeld door acht acteurs verbonden aan zeven uit verschillende Europese taalregio’s afkomstige theatergezelschappen. In 2004 is het coördinatorschap van ‘Offspring’ overgegaan naar Wales. De activiteiten zijn vervolgens stilgevallen.
- 12.34 De stichting Nederlands Bureau voor Minderheidstalen bestaat uit vertegenwoordigers van verschillende Friese, alsmede Nedersaksische organisaties. Het Bureau is de Nederlandse afdeling van het Europees Bureau voor Minderheidstalen en stelt zich het bevorderen van de positie van de autochthone minderheidstalen en de daarbij horende culturen in de lidstaten van de Europese Unie ten doel. Het Bureau wordt jaarlijks gesubsidieerd door de provincie Fryslân met een bedrag van 12.500 euro.
- 12.35 Het staat provinciale of lokale autoriteiten in Fryslân vrij om vriendschapsbanden of jumelages aan te gaan met regio’s of gemeenten waar net als in de provincie Fryslân de eigen taal en cultuur een belangrijke plaats innemen in het maatschappelijke en culturele leven. Overigens hebben de Friese gemeenten en de provincie Fryslân tot nog toe geen vriendschapsbanden of jumelages gesloten met lokale of regionale autoriteiten in Noord-Friesland en het Oost-Friese Saterland of

---

¹⁴

[Http://www.eblul.org](http://www.eblul.org)

in andere Europese regio's met een eigen taal en cultuur.¹⁵

- 12.36 **Samenvattend** kan worden vastgesteld dat het Nederlandse beleid zoals bedoeld in artikel 14 van het Europees Handvest wordt ontwikkeld in overleg met de provincie Fryslân, zoals naar voren komt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001.

---

¹⁵

In het overzicht van vriendschapsbanden van Nederlandse gemeenten, zoals dat is te vinden op internet (www.stedenbanden.nl) worden dergelijke contacten in elk geval niet vermeld.

Bijlagen

- 1 Overzicht van de voornaamste regelgeving inzake de Friese taal, van belang voor de implementatie van het Europees Handvest voor regionale of talen van minderheden**
- 1.1 Rijk**
1972	cultuur	Instelling Rijksbijdrage Friese taal en cultuur (TK, 1972, p. 127). De hoogte van de bijdrage wordt jaarlijks vastgesteld door de begrotingswetgever
1986	onderwijs	Wet van 14 februari 1963, tot regeling van het voortgezet onderwijs (Wet op het voortgezet onderwijs (Stb. 1986, 252). Regelt het voortgezet onderwijs, waaronder de plaats van de Friese taal.
1987	omroep	Mediawet, Wet van 21 april 1987, houdende regels betreffende de verzorging van radio- en televisieprogramma's, de omroepbijdrage en de steunverlening aan persorganen (Stb. 1996, 589, laatstelijk gewijzigd: Stb. 2001, 261). Regelt regionale omroep.
1989	bestuurlijk verkeer	Kadasterwet (Stb. 1989, 186; Stb., 1996. 473). Maakt het mogelijk om in Fryslân Friestalige akten in openbare registers op te nemen.
1989	bestuurlijk verkeer	Kiesbesluit (Stb. 1989, 471). Maakt het mogelijk om in Fryslân bij gemeentelijke en provinciale verkiezingen de Friese taal op de kandidatenlijst te gebruiken.
1992	bestuurlijk verkeer	Gemeentewet (Stb. 1992, 96). Geeft het gemeentebestuur de bevoegdheid om de, eventueel Friestalige, naam van de gemeente vast te stellen.
1992	bestuurlijk verkeer	Provinciewet (Stb. 1992, 334). Geeft het provinciaal bestuur de bevoegdheid om de, eventueel Friestalige, naam van de provincie vast te stellen.

1995	bestuurlijk verkeer	Wet van 4 mei 1995, houdende wijziging van de Algemene wet bestuursrecht (Stb.1995, 302). Bevat regels betreffende het gebruik van de taal in het bestuurlijk verkeer
1995	rechtsverkeer	Wet van 14 september 1995 tot wijziging van de Wet van 11 mei 1956 (Stb. 242), gebruik van de Friese taal, in het rechtsverkeer (Stb. 1995, 440). Verruimt de mogelijkheden van het mondeling en schriftelijk gebruik van het Fries in het rechtsverkeer en wijzigt het besluit burgerlijke stand 1994 (Stb. 1996, 445).
1996	bestuurlijk verkeer	Besluit van 27 augustus 1996, houdende wijziging van het Besluit burgerlijke stand 1994 (Stb. 1996, 445). Geeft aan dat akten van de burgerlijke stand in Fryslân tweetalig, waaronder de Friese taal, worden opgemaakt.
1996	onderwijs	Besluit van 16 januari 1996 (Stb. 1996, 61) wijziging van het Bevoegdhedenbesluit WBO 1992 (Stb. 1994, 590). Regelt onderwijsbevoegdheden Friese taal.
1996	taal	Wet van 26 januari 1996 tot goedkeuring van het op 5 november 1992 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Handvest voor streektaalen of talen van minderheden (Trb. 1993, 1 en 199) (Stb. 1996, 136). Keurt het Europees Handvest goed.
1996	omroep	Wet van 4 april 1996, houdende wijziging van bepalingen van de Mediawet in verband met een herziening van de reclameregeling voor de publieke lokale en regionale omroep, het bevorderen van de samenwerking tussen de publieke regionale en landelijke omroep en het toestaan van commerciële omroep op niet-landelijk niveau (Stb. 1996, 219). Regelt definitieve regeling van reclamezendtijd van de publieke regionale omroep en staat commerciële regionale en lokale omroep toe.
1996	onderwijs	Wet van 4 juli 1996 tot wijziging van de Wet op het basisonderwijs, de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs en de Tijdelijke wet bekostiging nieuwe basisscholen inzake vereenvoudiging van het bekostigingsstelsel voor het basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs (vereenvoudiging Londo) (Stb. 1996, 403). Regelt de Rijksvergoeding van de materiële instandhouding van

het onderwijs in de Friese taal.

1997	onderwijs	Besluit van 15 november 1997, houdende wijziging van het Inrichtingsbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o., het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. en enkele andere besluiten in verband met invoering van profielen in het voortgezet onderwijs (invoering profielen voortgezet onderwijs) (Stb. 1997, 588). Regelt de plaats van de Friese taal in het voortgezet onderwijs in Fryslân.
1997	bestuurlijk verkeer	Besluit van 15 december 1997 wijziging van het Kiesbesluit (Stb., 1997, 712). Maakt aanduidingen op kandidatenlijsten in de Friese taal bij gemeentelijke en provinciale verkiezingen in Fryslân mogelijk.
1997	bestuurlijk verkeer	Voorschrift Algemene wet bestuursrecht (Stert. 1997, 138). Het voorschrift maakt het belastingplichtigen mogelijk om de Friese taal te gebruiken bij het indienen van aanvragen en/of bezwaarschriften voor zover de eenheden van de Belastingdienst in de provincie Fryslân zijn gevestigd.
1997	bestuurlijk verkeer	Wet milieubeheer (Stb. 1997, 170). In Fryslân gevestigde bedrijven kunnen in hun milieuverslag ten behoeve van een bestuursorgaan in Fryslân de Friese taal gebruiken. Wel kan in voorkomende gevallen een vertaling in de Nederlandse taal worden verlangd.
1998	onderwijs	Wet van 2 juli 1981, houdende wet op het basisonderwijs (wet op het primair onderwijs) (Stb. 1998, 495). Maakt het onderwijs van de Friese taal in het basisonderwijs in Fryslân mogelijk.
1998	onderwijs	Wet op de Expertisecentra (Stb. 1998, 496). Maakt het onderwijs van de Friese taal in het gespecialiseerd en het voortgezet gespecialiseerd onderwijs in Fryslân mogelijk.
1998	onderwijs	Besluit van 2 juni 1998, houdende vaststelling van nieuwe kerndoelen voor het basisonderwijs (Besluit kerndoelen basisonderwijs 1998) (Stb.1998, 354). Regelt de aan het vak Fries te stellen inhoudelijke eisen.
1999	rechtsverkeer	Wet van 3 april 1999 houdende wettelijke regeling van het notarisambt (Wet op het notarisambt) (Stb. 1999, 190). Betreft het verlijden van notariële akten in de Friese taal.

2000	onderwijs	Besluit van 24 maart 2000, houdende wijziging van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. in verband met de invoering van leerwegen in het middelbaar algemeen voortgezet onderwijs en het voorbereidend beroepsonderwijs (eindexamens leerwegen mavo en vbo) (Stb. 2000, 158) regelt positie Friese taal in het eindexamen van het Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs.
2001	bestuurlijk verkeer	Wet van 22 november 2001 (Stb. 2001, 574), houdende invoering van de mogelijkheid dat statuten van Friese verenigingen en stichtingen in het Fries worden verleden en in de openbare registers ingeschreven.
2002	justitie	Besluit van 29 oktober 2002 (Stb. 2002, 531) tot wijziging van het Besluit van 6 oktober 1997, houdende regels voor geslachtsnaamswijziging.
2002	justitie	Wet van 7 november 2002 (Stb. 2002, 552) tot wijziging van de regels betreffende de verwerking van justitiële gegevens en het stellen van regels met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens in persoonsdossiers.
2004	justitie	Wet van 30 juni 2004 (Stb. 2004, 315) Wet justitiële gegevens in verband met het verwerken van strafvorderlijke gegevens en wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Wet tarieven in strafzaken in verband met het verstrekken van een afschrift van een vonnis of een arrest aan de verdachte en zijn raadsman of een derde.
2004	bestuurlijk verkeer	Wet van 9 september 2004 (Stb. 2004, 493) tot wijziging van een aantal wettelijke bepalingen op het terrein van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en enige aanverwante terreinen, teneinde enkele wetstechnische gebreken te herstellen alsmede andere wijzigingen van ondergeschikte aard aan te brengen.
2005	onderwijs	Besluit van 8 oktober 2005 (Stb. 2005, 551) houdende vaststelling van vernieuwde kerndoelen primair onderwijs.
2006	onderwijs	Wet van 27 april 2006 (Stb. 2006, 251) tot wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs ter aanpassing van de profielen in

de tweede fase van het VWO en het Havo.

2006	onderwijs	Besluit van 7 juni 2006 (Stb. 2006, 316) houdende vaststelling kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Alsmede aanpassing van het Inrichtingsbesluit W.V.O.
------	-----------	--

1.2 Provinsje Fryslân

1969	taal	Besluit van Provinciale Staten van Fryslân tot vaststelling van de officiële spelling van de Friese taal (Prb. 1969, 116). Het besluit vormt de grondslag voor de sindsdien breed toegepaste ‘Statenspelling’ van de Friese taal.
1997	taal	Verordening Budget Taal en Cultuur Fryslân (Prb. 1997, 12). Geeft richtlijnen voor het subsidiëren van activiteiten en projecten op het terrein van de Friese taal.
1998	cultuur	Regeling Teater en Muzyk (Prb. 1998, 4). Regeling maakt subsidiëring van onder meer Friestalige podiumactiviteiten mogelijk.
1998	taal	Regeling befoarderjen Frysk Taalgebrûk (Prb. 1998, 4). Regeling is bedoeld voor het subsidiëren van activiteiten en projecten op het terrein van de Friese taal.
1998	media	Regeling Kulturele Mediaproduksjes (Prb. 1998, 4). Regeling is bedoeld voor het mogelijk maken van Friestalige mediaproducties.
1998	cultuur	Regeling Produksje Podiumkeunsten (Prb. 1998, 4). Regeling is bedoeld voor de realisatie van onder meer Friestalige podiumproducties.
1998	cultuur	Regeling koarbegelieding (Prb. 1998, 4). Friestalige koren vormen een deel van de gebruikers van de regeling.
1998	cultuur	Regeling kulturele aktiviteiten (Prb. 1998, 4) Subsidieregeling ter uitvoering van onder meer incidentele Friestalige culturele activiteiten.
1998	taal	Regeling ynternasjonale kontakten op it mêd fan twataligens (Prb. 1998, 4). Regeling maakt mede internationale contacten op het terrein van tweetaligheid mogelijk.
1998	taal	Regeling Frysktalige boeken (Prb. 1998, 4). Subsidieregeling om de uitgave van Friestalige boeken mede mogelijk te maken.

1998	taal	Regeling activiteiten Fryske literatuer (Prb. 1998, 4). Subsidieregeling ter bevordering van activiteiten op het gebied van de Friestalige literatuur.
2000	bestuurlijk verkeer	Besluit van Provinciale Staten van Fryslân van 4 oktober 2000, no. 03H/384469, tot vaststelling van de Verordening inzake het schriftelijk gebruik van de Friese en de Nederlandse taal door de bestuursorganen van de provincie Fryslân (Prb. 2000, 75). Regelt het gebruik van de Friese taal in het provinciale bestuurlijke verkeer.
2003	cultuur	Besluit van Provinciale Staten van Fryslân van 23 mei 2003 tot het vaststellen van de verordening cultuurprijzen en wetenschapsprijs (Prb. 2003, 47).
2003	onderwijs	Subsidieverordening lesuren Fries in het voortgezet onderwijs (Prb. 2003, 50).
2006	bestuurlijk verkeer	Oaarding wetternammen provinsje Fryslân, vastgesteld door provinciale staten op 15 maart 2006 (Prb. 2006,).
2006	financiën	Verordening van 4 oktober 2006 houdende nieuwe bepalingen met betrekking tot het verstrekken van subsidies (Algemene subsidieverordening provincie Fryslân 2006) (Prb. 2006, 29)

1.3 Gemeenten in Fryslân

1996	bestuurlijk verkeer	‘Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Skarsterlân op 27 maart 1996.
1997	bestuurlijk verkeer	‘Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear’, vastgesteld door de Raad van de gemeente Menaldumadeel op 28 augustus 1997.
1998	bestuurlijk verkeer	‘Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Boarnsterhim’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Boarnsterhim op 24 maart 1998.
2001	bestuurlijk verkeer	‘Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Ferwerderadiel op 17 mei 2001.
2001	bestuurlijk verkeer	‘Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Tytsjerksteradiel’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Tytsjerksteradiel op 31 mei 2001.
2001	bestuurlijk verkeer	‘Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Littenseradiel’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Littenseradiel op 10 september 2001.
2001	bestuurlijk verkeer	‘Oardering oer it brûken fan de Fryske taal yn it skriftlik ferkear fan de gemeente Wûnseradiel’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Wûnseradiel op 24 september 2001.
2002	bestuurlijk verkeer	‘Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Wymbritseradiel op 18 juni 2002.
2003	bestuurlijk verkeer	‘Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Leeuwarderadeel op 30 januari 2003.
2006	bestuurlijk verkeer	‘Oardering Frysk yn it skriftlik ferkear’ vastgesteld door de Raad van de gemeente Leeuwarden op 8 april 2006.

2007	bestuurlijk verkeer	Verordening 'Het gebruik van de Friese taal in het schriftelijke verkeer bij de gemeente Smallingerland' vastgesteld door de Raad van de gemeente Smallingerland op 9 januari 2007.
------	------------------------	---

2 Standpuntbepalingen van de Nederlandse regering betreffende de Friese taal

1989	algemeen	Eerste Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur
1993	algemeen	Tweede Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur
2001	algemeen	Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001
2005	algemeen	Uitvoeringsconvenant Friese taal en cultuur 2005

3 Europese en internationale verdragen die van belang zijn voor de Friese taal

- 1950 algemeen Ondertekening voor Nederland van het in 1950 te Rome tot stand gekomen Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (Trb. 1951, 154).
* verdrag bevat een non-discriminatiebepaling m.b.t. taal
- 1954 algemeen Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1950 te Rome tot stand gekomen Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (vgl. Trb. 1954, 151)
* akte van bekrachtiging, 31 augustus 1954
- 1978 algemeen Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1966 te New York tot stand gekomen Internationale Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (Stb. 1978, 624).
* akte van bekrachtiging 11 december 1978 (vgl. Trb. 1978, 177).
- 1992 algemeen Ondertekening voor Nederland van het in 1992 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Trb. 1993, 1 en 199).
- 1995 algemeen Ondertekening voor Nederland van het in 1995 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden (Trb. 1995, 73 en 197).
- 1996 algemeen Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1992 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Stb. 1996, 136).
* m.b.t. de Friese taal in de provincie Fryslân verbindt Nederland zich tot 48 bepalingen van deel III van het Handvest
* akte van aanvaarding 2 mei 1996 (vgl. Trb. 1998, 20).
- 2004 algemeen Wet houdende goedkeuring door Nederland van het in 1995 te Straatsburg tot stand gekomen Europees Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden (Stb. 2004, 681).
* Nederland heeft op 16 februari 2005 verklaard het Kaderverdrag toe te passen op de Friezen.

4   **Rapporten en nota's inzake de Friese taal**

1991	taalbeleid	Ramtnota Taalbelied, vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân
1993	taalbeleid	Tweede Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur.
1998	literatuur	Provinsjale Notysje Letterebelied
1999	taalbeleid	Rapportage inzake het Europees Handvest voor regionale talen of minderheidstalen ten aanzien van de Friese taal en cultuur.
1999	Fries onderwijs	Inspectierapport: <i>Fries in de basisvorming. Evaluatie van de eerste vijf jaar.</i>
2000	cultuur	Provinciale cultuurnota 'kultuer yn fryslân 20.0\04'.
2001	taalbeleid	Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2001
2001	onderwijs	Inspectierapport: <i>Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken.</i>
2001	onderwijs	Provincie Fryslân: <i>Project Onderwijskansen. Plan van Aanpak.</i>
2001	onderwijs	Provincie Fryslân: <i>Plan fan Oanpak Frysk yn it Underwiis</i>
2003	taalbeleid	Provincie Fryslân, <i>Nota taalbeleid Provincie Fryslân 2003-2007</i>
2005	taalbeleid	Provincie Fryslân, <i>Notysje streektalen</i>
2005	taalbeleid	Provincie Fryslân, <i>Op weg naar integraal taalbeleid in het Friese onderwijs</i>
2005	onderwijs	Provincie Fryslân, <i>Plan fan oanpak Frysk yn it ûnderwiis, útfieringsnotysje 2005-2007</i>

2006	onderwijs	Provincie Fryslân, <i>Herziening doelstellingen Fries in het PO</i>
2006	cultuur	Provincie Fryslân, <i>Sels dwaan! Cultuurnota 2006-2008</i>
2006	media	Provincie Fryslân, <i>Notysje Frysk skreaune media 2007-2010</i>
2006	onderwijs	Inspectie van het Onderwijs, <i>Fries op school</i>
2006	onderwijs	Inspectie van het Onderwijs, <i>De kwaliteit van het vak Friïes in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân</i>
2006	onderwijs	Provincie Fryslân, <i>Boppeslach</i>
2006	taalbeleid	Provincie Fryslân, <i>Frysk yn Fryslân: better sichtber mear fertroud, ûntwerp beliedsnota Fryske taal 2007-2010</i>
2006	algemeen	Provincie Fryslân, <i>Fryske fïersichten. Ideeën en projecten voor Fryslân in 2030</i>

5 Geraadpleegde instanties en organisaties

Ter voorbereiding van deze rapportage zijn nadere inlichtingen gevraagd van:

- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Ministerie van Justitie
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- Ministerie van Financiën
- Ministerie van Economische Zaken
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en het
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
- Provinciaal Bestuur van Fryslân
- Consultatief Orgaan Friese taal
- Friese gemeenten
- President van de Rechtbank Leeuwarden
- President van het Gerechtshof Leeuwarden
- Nationale Ombudsman
- Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Politie Fryslân
- Universiteit van Amsterdam
- Afûk
- Rijksuniversiteit Groningen
- Universiteit Leiden
- Fryske Akademy
- Tresoar
- Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
- Christelijke Hogeschool Nederland
- Van Hall-Instituut
- CITO-groep
- ROC Friese Poort
- ROC Friesland College
- Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties
- Omrop Fryslân

- Fonds voor de Letteren
- Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds
- Fryske Toanielstichting Tryater
- Stichting Keunstwurk
- Stichting Partoer CMO Fryslân
- Stichting Revalidatie Friesland
- Stichting Fonds voor de Podiumkunsten
- Stichting Fonds voor de Amateurkunst
- Stichting Lezen
- Stichting Nederlands Fonds voor de Film
- Stichting Fryske Rie
- Jongereinferiening Frysk Ynternasjonaal Kontakt

Aanvullingen en/of correcties zijn na lezing van een eerste concept van de rapportage, geleverd door:

- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Ministerie van Justitie
- Consultatief Orgaan Friese taal

6 In Nederland gevestigde instellingen en organisaties, wettig opgericht en (mede) werkzaam op het terrein van bescherming en ontwikkeling van de Friese taal.

6.1 Algemeen

6.1.1 Consultatief Orgaan foar it Europeesk Hânfest foar regionale of Minderheidstalen (Advisory Body for matters pertaining to the Frisian language policy under the European Charter for Regional or Minority Languages)

adres p/a Provinsjehûs, Postbus 20.120, 8900 HM Leeuwarden

telefoon 058-2925878

telefax 058-2925125

e-post berie.frysk@fryslan.nl

type adviescommissie inzake de Friese taal, ingesteld op 15 januari 1998 door de organisatie staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, ex. Art. 7, vierde lid Handvest. Het orgaan adviseert de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zowel over de toepassing van het Europees Handvest als de uitvoering van de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur 2001.

ref. 3.7.3; 4.4 en 5.13

6.1.2 Berie foar it Frysk (Frisian Language Board)

adres: p/a Provinsjehûs, Postbus 20.120, 8900 HM Leeuwarden

telefoon: 058-2925878

telefax 058-2925125

e-post berie.frysk@fryslan.nl

internet <http://www.berie.nl>

type adviescommissie inzake het Friese-taalbeleid, in 1984 ingesteld door Provinciale Staten van Fryslân. In 1990 opnieuw vorm gegeven.

ref. 3.3.2, 3.4.5; 3.7.3; 4.4; 5.13; 6.107; 8.14, 8.53; 8.60; 8.70; 11.9, 11.31.

6.1.3 Europeesk Buro foar Lytse Talen Nederlânske Kommisje (Netherlands' Member State Committee of the European Bureau for Lesser Used Languages)

adres Postbus 54, 8900 AB Leeuwarden

telefoon 058-2343027

telefax 058-2131409

e-post akeizer@fa.knaw.nl

type koepelorganisatie (vrijwilligersorganisatie)

ref. 12.19; 12.32; 12.34.

6.1.4 Ried fan de Fryske Beweging (Council of the Frisian Movement)

adres Keetwâltsje 1, 8921 EV Leeuwarden

telefoon 058-2138913

telefax 058-2138913

e-post info@fryskebeweging.nl

internet <http://www.fryskebeweging.nl>

type koepelorganisatie (vrijwilligersorganisatie)

ref. 3.6.9, 6.55; 8.82; 11.28.

6.1.5 Federaasje fan Fryske Studinteferienings (Federation of Frisian Student Associations)

adres Tuinstraat 22, 9711 VD Groningen

telefoon 050-3121147

e-post federaasje@krystkongres.nl

internet <http://www.krystkongres.nl/federaasje/index.html>

type koepelorganisatie (vrijwilligersorganisatie)

6.2 Onderwijs (artikel 8 Handvest)

6.2.1 *Cedin*/Taalsintrum Frysk (Centre for Educational Advice in Fryslân/ Department for Frisian)

adres Sixmastraat 2, 8932 PA Leeuwarden

telefoon 058-2843434

telefax 058-2880585

e-post frysk@cedin.nl

internet <http://www.taalsintrumfrysk.nl>

type onderwijsbegeleidingsdienst

ref. 6.49; 6.63; 6.66; 6.76; 6.79; 6.95; 6.148; 6.224; 6.246; 10.72.

6.2.2 Fryske Akademy (Frisian Academy)

adres Postbus 54, 8900 AB Leeuwarden

telefoon 058-2131414

telefax 058-2131409

e-post fa@fa.knaw.nl

internet <http://www.fa.knaw.nl>

type onderzoeksinstelling/taalcorpusplanning

ref. 1, 2.8; 2.17; 4.4; 5.13; 6.91; 6.93; 6.95; 6.98; 6.182; 6.183; 6.184; 7.47; 8.61; 9.28; 10.7; 10.20; 10.46-10.52; 10.59; 10.72; 10.106; 10.141; 11.9; 11.54; 12.15.

6.2.3 Algemeine Fryske Underrjocht Kommisje (Institute for Frisian Learning Material and Frisian Adult Courses)

adres Postbus 53, 8900 AB Leeuwarden

telefoon 058-2343070

telefax 058-2159475

e-post ynfo@.nl

internet <http://www.Afûk.nl>

type cursussen Fries voor volwassenen, uitgever educatieve boeken

referenties 3.6.5; 6.49; 6.191; 6.193; 6.213; 6.214; 6.224; 6.225; 6.254; 6.277; 7.22; 7.24; 7.25; 8.56; 8.57; 8.100; 8.103; 9.29; 10.45; 10.68; 10.72; 10.103; 10.114; 10.121.

6.2.4 Fryske Folkshegeskoalle Schylgeralân (Frisian Folkhighschool Schylgeralân)

adres Badweg 7, 8896 JB Hoorn/Terschelling

telefoon 0562-448954

telefax 0562-448268

e-post info@folkshegeskoalle.nl

internet <http://www.folkshegeskoalle.nl>

type volkshogeschool/congrescentrum

6.2.5 Stichting Frysktalige Berne-opfang (Association for Frisian Nurseries)

adres Dr R. Valk, secretaris, Hempenserweg 8, 8935 BC Leeuwarden

telefoon 058-2883259

type belangenbehartigende organisatie Fries in de kinderopvang

ref. 6.43; 6.46; 6.47.

6.2.6 Feriening foar Frysk Underwiis (Association for Frisian Language Education)

adres p/a drs. S.T. Hiemstra, secretaris, G. Sondermanstraat 29, 9203 PT Drachten

telefoon 0512-518927

epost ffupost@hotmail.com

type belangenbehartigende organisatie voor Friestalig onderwijs

ref. 6.55.

6.2.7 Vereniging van Leraren in Levende Talen/ sectie Fries (Association for Teachers

of Modern Languages/section Frisian

adres B. A. Gezelle Meerburg, Jislumerdyk 2, 9111 HC Burdaard (voorzitter)

telefoon 0519-332890

e-post gezellem@iec.nhl.nl

internet <http://www.levendetalen.nl>

type belangenbehartigende organisatie

6.3 Openbaar bestuur (artikel 10 Handvest)

6.3.1 Ried fan de Fryske Beweging/Plaknammekommisje (Council of the Frisian Movement/ Committee for topographic names)

adres Keetwâltsje 1, 8921 EV Leeuwarden

telefoon 058-2138913

telefax 058-2138913

e-post info@fryskebeweging.nl

internet <http://www.fryskebeweging.nl>

type onderdeel van koepelorganisatie (vrijwilligersorganisatie) zie in deze bijlage onder 6.1.4.

6.4 Media (artikel 11 Handvest)

6.4.1 Stichting Omrop Fryslân (Radio and TV Fryslân)

adres Postbus 7600, 8903 JP Ljouwert

telefoon 058-2997799

telefax 058-2997778

e-post direksje@omropfryslan.nl

internet <http://www.omropfryslan.nl>

type regionale omroep: Friestalige radio en televisie-uitzendingen

ref. 3.7.16; 6.49; 6.132; 9.3; 9.5; 9.8-9.13, 9.15; 9.19- 9.26; 9.40; 9.42; 9.44; 10.15; 10.72; 10.124; 11.28.

6.4.2 Feriening Freonen fan Omrop Fryslân (The 'Omrop Fryslân' Audience Association)

adres Postbus 7600, 8903 JP Ljouwert

telefoon 058-2997799

telefax 058-2997778

e-post freonen@omropfryslan.nl

internet <http://www.omropfryslan.nl>

type steunorganisatie Friestalige omroep

ref. 11.28.

6.5 Cultuur (artikel 12 Handvest)

6.5.1 Tresoar

adres Boterhoek 1, 8911 DH leeuwarden

telefoon 058-7890789

telefax 058-7890777

e-post info@tresoar.nl

internet <http://www.tresoar.nl>

type archief, bibliotheek, documentatie, erfgoed, literatuurbevordering

ref. 6.222; 6.224; 6.226; 10.10; 10.20; 10.33-10.45; 10.65; 10.72; 10.93.

6.5.2 It Skriuwersboun (Association for Frisian Authors)

adres Boterhoek 3, 8911 DH Leeuwarden

telefoon 058-234090

e-post skriuwersboun@hotmail.com

internet <http://www.skriuwersboun.nl>

type belangenbehartigende organisatie

6.5.3 Stichting It Fryske Boek (The Frisian Book Foundation)

adres Zuiderkruisweg 4, 8938 AP Leeuwarden

telefoon 058-2343090

telefax 058-2131866

e-post ynfo@fryskeboek.nl

internet <http://www.fryskeboek.nl>

type stichting ter promotie Friese literatuur

ref. 10.65; 10.68; 10.73; 10.90.

6.5.4 Tryater (Frisian Theatre Foundation Tryater)

adres Oostersingel 70, 8921 GB Leeuwarden

telefoon 058-2882335

telefax 058-2886824

e-post info@tryater.nl

internet <http://www.tryater.nl>

type Friestalig beroepstoneelgezelschap

ref. 10.7; 10.10; 10.14; 10.15; 10.21-10.32; 10.141, 12.33.

6.5.5 Stichting Amateurtoaniel Fryslân (Frisian Amateur Theatre Groups)

adres p/a mevr. A. Stolte, Wissesdwinger 1, 8911 ER Leeuwarden

telefoon 058-2343449

epost a.stolte@keunstwurk.nl

internet <http://www.staf-fryslan.nl>

type koepelorganisatie van plaatselijke gezelschappen Friestalig toneel

6.5.6 Stifting It Fryske Amateur Toaniel (Foundation Frisian Amateur Theatre)

adres p/a K. Kuipers, Willem Lodewijkstraat 115, 8933 BL Leeuwarden

telefoon: 058-2125383

type overkoepeling van Friese organisaties (waaronder 5.5 en 5.7) met het oog op het bevorderen van het Friestalige amateurtoneel.

6.5.7 It Frysk Boun om Utens (Federation of Frisians living outside of the Province of Fryslân)

adres p/a H.J. Weijer, Witterweg 29, 9421 PE Bovensmilde

telefoon 0592-412165

internet: <http://www.fryskbutenfryslan.nl>

type koepelorganisatie van Friese verenigingen buiten Fryslân

ref. 10.120; 10.122- 10.124.

6.5.8 Feriening Efrije (Youth Organisation Frisian language and culture)

adres p/a S. S. Posthumus, Ibisstrjitte 35, 8916 BH Ljouwert

telefoon 058-2884700

e-post sybrenposthumus@hotmail.com

type vrijwilligersorganisatie voor Friese taal en cultuur

6.5.9 Stichting Fryske Klub (Frisian Club Ljouwert)

adres p/a S. S. Posthumus, Ibisstrjitte 35, 8916 BH Ljouwert

telefoon 058-2884700

e-post info@fryskeklub.org

internet <http://www.fryskeklub.org>

type vrijwilligersorganisatie Friese activiteiten in Leeuwarden

6.6 Internationale uitwisselingen (artikel 12, tweede lid, en artikel 14 Handvest)

6.6.1 Fryske Rie (Frisian Council)

adres Troelstrapark 3, 8918 MA Leeuwarden

telefoon 058-2670876

internet <http://www.fryskerie.nl>

type vrijwilligersorganisatie

ref. 12.15; 12.19; 12.27-12.29.

6.6.2 Jongereinferiening Frysk Ynternasjonaal Kontakt (Frisian International Contact Youth Association)

adres Postbus 2548, 8901 AA Leeuwarden

telefoon 015-2613428

e-post ynfo@fyk.nl

internet <http://www.fyk.nl>

type vrijwilligersorganisatie

ref. 12.15, 12.30, 12.31.

6.6.3 Mercator-Education (Mercator-Education)

adres Postbus 54, 8900 AB Leeuwarden

telefoon 058-2131414

telefax 058-2131409

e-post mercator@fa.knaw.nl

internet <http://www.mercator-education.org>

type informatienetwerk (onderdeel van de Fryske Akademy; zie in deze bijlage onder 6.2.2)

referenties 10.58.

7   **Overzicht van gebruikte afkortingen**

Afûk	Algemeine Fryske Underrjocht Kommissje
Awb	Algemene Wet Bestuursrecht
BA	Bestuursafpraak Friese taal en cultuur
BABW	Besluit administratieve bepalingen inzake het wegverkeer
CHN	Christelijke Hogeschool Nederland
CITO	Instituut voor Toetsontwikkeling
ECNO	Educatief Centrum Noord en Oost
EK	Eerste Kamer
FLMD	Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum
FYK	Frysk Ynternasjonaal Kontakt
GBA	Gemeentelijke Basis Administratie
GCO	Gemeenschappelijk Centrum Onderwijsbegeleidingsdiensten
HAVO	Hoger Algemeen Vormend Onderwijs
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HGIS	Homogene Groep voor Internationale Samenwerking
IBBY	International Board on Books for Young People
ICB	Internationaal Cultuurbeleid
IFAT	It Frysk Amateur Toaniel
IOBK	In hun Ontwikkeling Bedreigde Kinderen
ISOVSO	Interim Wet op het Speciaal Onderwijs en het Voortgezet Speciaal Onderwijs
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
LG	Lichamelijk gehandicapte kinderen
LOM	Leer- en Opvoedingsmoeilijkheden
LZ	Langdurig zieke kinderen
MAVO	Middelbaar Algemeen Vormend Onderwijs
MBO	Middelbaar Beroeps Onderwijs
MG	Meervoudig Gehandicapte Kinderen
NHL	Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
MLK	Moeilijk Lerende Kinderen
NLPVF	Nederlands Literair Productie en Vertalingen Fonds
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
OSG	Openbare Scholen Gemeenschap

OU	Open Universiteit
PB	Provinsjale en Buma Bibliotheek fan Fryslân
PI	Pedologisch Instituut
Prb	Provinciaal Blad van Fryslân
ROC	Regionaal Opleidingen Centrum
SPW	Sociaal Pedagogisch Werk
Stb	Staatsblad
Stcrt	Staatscourant
TK	Tweede Kamer
UvA	Universiteit van Amsterdam
VAVO	Voortgezet Algemeen Volwassenen Onderwijs
VBO	Vorbereidend Beroeps Onderwijs
VMBO	Vorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
VWO	Vorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs
WBK	Wet Basisvoorziening Kinderopvang
WBO	Wet op het Basisonderwijs
WEB	Wet Educatie en Beroepsonderwijs
WPO	Wet op het Primair Onderwijs
WEC	Wet op de Expertise Centra
WHW	Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek
WO	Wetenschappelijk Onderwijs
WVO	Wet op het Voorgezet Onderwijs
ZMLK	Zeer Moeilijk Lerende Kinderen
ZMOK	Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen